

**საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
საქართველოს საინჟინრო აკადემია**

**Georgian Technical University
Georgian Academy of Engineering**

**ბიზნეს - ინჟინერინგი
Business-Engineering**

ყოველკვარტალური რევიზირებადი და რეცენზირებადი სამეცნიერო ჟურნალი

REVIEWABLE QUARTERLY MAGAZINE

**2
2015**

ბიზნეს-ინჟინერინგი

Business-Engineering

ყოველკვარტალური რეფერირებადი და რეცენზირებადი სამეცნიერო ჟურნალი

შპს (UDC) 338.22+62
ბ-666

№ 2 2015 წელი

ა. სიჭინავა (მთავარი რედაქტორი)
შ. ვეშაპიძე (მთავარი რედაქტორის მოადგილე)
ა. ქუთათელაძე (ელექტრონული ვერსიის ტექნიკური რედაქტორი)
თ. ლომინაძე (ელექტრონული ვერსიის რედაქტორის მოადგილე)

სარედაქციო კოლეგია: გ. აბაშიძე (ბათუმი), ნ. აბესაძე, გ. აბდუშელიშვილი, გ. აბრამიშვილი, რ. არველაძე, ე. ბარათაშვილი, თ. ბაციკაძე, ბ. ბოქოლიშვილი, ზ. გასიტაშვილი, ი. გაბისონია, ჯ. გახოკიძე, ბ. გეჩბაია (ბათუმი), ლ. გვასალია, ა. გლუშეცკი (რუსეთი), ივ. გორგიძე, ი. გუჯაბიძე, უ. დემირაი (თურქეთი), ც. დურული (გორი), მ. ფეიმჩენკო (რუსეთი), რ. ვინთერი (შვეიცარია), ო. ზუმბურიძე, დ. თავხელიძე, ლ. იმნაიშვილი, კ. ისაევა (ყაზახეთი), პ. იონი (გერმანია), რ. შენგელია, ირ. ვოლუთერ თენ ჰააფი (ნიდერლანდი), ი. კაკუბავა, ზ. კოვზირიძე, ი. კვესელავა, ლ. კლიმიშვილი, პ. კოლუაშვილი, ე. ლობანოვა (რუსეთი), შ. ლომინაშვილი (ქუთაისი), ზ. ლომსაძე, ი. ლომიძე, გ. მალაშხია, ვ. მინასიანი (რუსეთი), რ. ოთინაშვილი, მ. პისანიუკი (მოლდოვა), გ. სალუქვაძე, დ. სენხიაშვილი, რ. სტურუა, ფ. სულეიმანოვი (ყაზახეთი), გ. ტყეშელაშვილი, ა. ფრანგიშვილი, ლ. ქარჩავა, რ. ქუთათელაძე, გ. ლავთაძე (ქუთაისი), ლ. ლოლელიანი, მ. ჩიქავა, ნ. ჩიხლაძე, დ. ჩომახიძე, ბ. ცხადაძე, გ. ძიძიგური, ნ. ხუნდაძე, ჯ. ჯანაშია, დ. ჯაფარიძე, გ. ჯოლია.

EDITOR : A. Sichinava
TECHNICAL EDITOR: A. Kutateladze

DEPUTY OF CHIEF EDITOR: Sh. Veshapidze
DEPUTY EDITOR: T. Lominadze

EDITOR STAFF: N. Abesadze, G. Abashidze (Batumi), G. Abdushelishvili, G. Abramishvili, R. Shengelia, R. Arveladze, E. Baratashvili, T. Batsikadze, B. Boqolishvili, M. Chikava, N. Chikhladze, D. Chomakhidze, U. Demirai (Turkey), C. Duruli (Gori), G. Dzidziguri, M. Efimchenko (Russia), A. Frangishvili, I. Gabisonia, J. Gakhokidze, Z. Gasitashvili, L. Gvasalia, G. Gvartadze (Kutaisi), B. Gechbaia (Batumi), A. Glushetsky (Russia), L. Gogeliani, I. Gorgidze, I. Gujabidze, L. Imnaishvili, K. Isaeva (Kazakhstan), J. Janashia, D. Japaridze, P. John (Germany), G. Jolia, I. Kakubava, L. Klimiashvili, P. Koguashvili, N. Khundadze, I. Kveselava, Z. Kovziridze, E. Lobanova (Russia), I. Lomidze, Sh. Lominashvili (Kutaisi), Z. Lomsadze, G. Malashkhia, V. Minasian (Russia), O. Mraz (Czech Republic), R. Otinashvili, M. Pisaniuk (Moldova), L. Qarchava, R. Qutateladze, G. Saluqvadze, R. Sturua, J. Suleimanov (Kazakhstan), D. Tavkhelidze, G. Tkeshelashvili, B. Tskhadadze, R. Winter (Sweden), Ir. Wouter Ten Haap (Netherlands), O. Zumburidze.

პასუხისმგებელი რედაქტორი: დალი სენხიაშვილი

გარეკანის დიზაინის ავტორი: დალი სენხიაშვილი
ტექნიკური რედაქტორი: თეა მაისურაძე

რედაქციის აზრი შესაძლოა არ ემთხვეოდეს ავტორისას. სტატიაში მოყვანილი ფაქტებისა და მონაცემების სიზუსტეზე პასუხისმგებელია ავტორი

მისამართი:

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
კოსტავას 77, კორპ. VI, სართ. VI, ოთ. 615^ბ.
ტელ.: 595 71 91 77; 599 51 80 84;
555 36 61 01; 595 22 11 25; 032 2 365391.
www.Business-Engineering. bpengi.com
ელ-ფოსტა: info@bpengi.com

Editorial office address:

Georgian Technical University
Tbilisi, Kostava str. 77. 615^b.
Tel.: 595 71 91 77; 599 51 80 84;
555 36 61 01; 595 22 11 25; 032 2 365391;
www. Business-Engineering. bpengi.com
E-mail: info@bpengi.com

ISSN 1512-0538

ISSN 1512-0538

ს ა რ ჩ ე ვ ი

ბიზნეს-ინჟინერინგის თეორიული ასპექტები

ლუარა გვაჯაია, გიორგი ნაჭყებია ინოვაციური პროექტის არსი და შეფასების კრიტერიუმები.....	7
მარინა ბალათურია ინფლაციური პროცესების თავისებურება და მისი დაძლევის გზები საქართველოში	11
მედეა ჭელიძე მსოფლიოს პირველი მონეტები	13
ირინა მამალაძე, თამარ აბუაშვილი კომპანიის ექსპრეს-ანალიზი და მისი ღირებულების მართვა	21
<i>Георгий Каландадзе, Ричардс Гойчевс</i> Современные конфликты и парадигмы международных отношений	25
ალექსანდრე ედიბერიძე, მაგდა ბაქანიძე საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობათა რეგულირების გლობალური სისტემა.....	29
დემნა კვარაცხელია რეფინანსირების სესხები და გაცვლითი კურსი.....	32
თეონა ბაქანიძე, ნატო გეგენავა ინოვაციების მნიშვნელობა რეგიონის განვითარებისთვის.....	36
კახაბერ ციმიცია მიკროეკონომიკური უსაფრთხოება: მიზანი, სტრუქტურა მახასიათებლები	39

ხსოვნა

გახსენება ღვანულმოსილი მეცნიერი და საზოგადო მოღვაწე ლეო ჩიქავას ხსოვნა	43
ვალერი ქირია დიდად პატივცემულ ბატონო ლეო!.....	45

ეკონომიკისა და ბიზნესის განვითარების მიმართულებები

თეონა ბაქანიძე, ნატო გეგენავა ორგანიზაციის მართვის სახეები	46
ეკატერინე შილაკაძე ინოვაციური მენეჯმენტი და შესაბამისი საკადრო პოლიტიკა, როგორც მცირე და საშუალო საწარმოების განვითარების ძირითადი ფაქტორები.....	49
მარინა დიასამიძე ბიზნესის ახალი წარმონაქმნები საქართველოს პირობებში	54
მერაბ მიქელაშვილი ელექტრონული ბიზნესის არსი და მისი საგადასახადო დაბეგვრის ზოგიერთი თეორიული და პრაქტიკული ასპექტი.....	57

ბიზნეს-ინჟინერინგი, №2. 2015

ციალა ლომია, ეკა დარჩიაშვილი
ორგანიზაციულ-მმართველობითი ინოვაციები ბიზნესში..... 62

გუგული ყურაშვილი
მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების პრობლემები საქართველოში..... 66

Марина Лещенко
**ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ НОВОЙ МОДЕЛИ ГЛОБАЛЬНОГО
ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ**..... 70

ბიზნეს-ინჟინერინგი პერბეტიკაში

სალომე ლომიძე
საქართველოს ენერჯო გეოპოლიტიკური მომავალი..... 73

ნანული სამსონია, ია მახარაძე
ქვეყნის ტერიტორიაზე ახალი ჰესების
ობტიმალური გადადილებების შესახებ..... 77

ბიზნეს-ინჟინერინგი საბანკო საქმეში

გიორგი ცაავა, ლია კურახიშვილი
„ფულის“ და „ფინანსების“ კატეგორიების ურთიერთკავშირის სადისკუსიო პრობლემები 80

ირინა ყაშუაშვილი
კომერციულ ბანკებთან კლიენტთა ურთიერთობის თავისებურებები 85

გიორგი ხანთაძე
კომერციული ბანკების სესხების გაცემის ვალდებულებებისა და აკრედიტივების
გახსნის თავისებურებები 89

ბიზნეს-ინჟინერინგი სოციალურ მეცნიერებაში

ხათუნა თოდუა
საქართველოში საზოგადოების საშუალო ფენის ჩამოყალიბების საკითხისათვის..... 96

კოკა კუტუბიძე
კულტურა როგორც სოციალური მოვლენა..... 99

ბიზნეს-ინჟინერინგი ტურიზმში

ევეგენი ბარათაშვილი, ხათუნა კურტანიძე
რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურის საკითხისათვის 108

ბიზნეს-ინჟინერინგი ბანათობაში

თინათინ ლოლაძე
საინკუბაციო/სააქსელერაციო სისტემები საქართველოსა და უნგრეთში 112

თინათინ ლოლაძე

სამეწარმეო განათლების განვითარება ქართულ უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში,
საერთაშორისო წარმატებული მაგალითების გამოცდილებაზე დაყრდნობით 115

ბიზნეს-ინჟინერინგი ტრანსპორტში

ოთარ ჯიჯავაძე, თეიმურაზ ჩოხარაძე

სანავის ტექნოლოგიური ცვლილების გავლენა დიზელის ძრავიდან
გამონაბოლქვ გაზებში არსებული მავნე კომპონენტების შემცველობაზე..... 119

ბიზნეს-ინჟინერინგი ქიმიკაში

ლერი გვასალია, თ. მამაგულიშვილი, ვ. მაჭარაშვილი

ციანმჟავას საამქროს სტაბილური მუშაობის უზრუნველყოფა რექტიფიკაციის სტადიაზე
ციანმჟავას პოლიმერიზაციის აღმოფხვრის გზით 122

ლ. გვასალია, თ. მამაგულიშვილი, ვ. მაჭარაშვილი

ციანმჟავას საამქროს სტაბილური მუშაობისათვის საჭირო პირობების შექმნა და პლატინის დანაკარგების
შემცირება სინთეზის სტადიაზე..... 125

ბიზნეს-ინჟინერინგი არქიტექტურაში

ზურაბ კიკნაძე, თამარ ტაბატაძე

ფრაქტალური არქიტექტურა — ქვეცნობიერი თუ ლოგიკური..... 127

ზურაბ კიკნაძე, თ. ჩიგოგიძე, გ. ხოსრუაშვილი

მწვანე მშენებლობის ფოტორეალისტური ვიზუალიზაციის საკითხები..... 131

ბიზნეს-ინჟინერინგი კვების მრეწველობაში

მზია ნულუკიძე, დავით გამეზარდაშვილი

კვების კლასიკური თეორია 134

მზია ნულუკიძე, დავით გამეზარდაშვილი

სასურსათო პროდუქციის უსაფრთხოება და მისი უზრუნველყოფის მექანიზმები 138

ბიზნეს-ინჟინერინგი ინფორმაციულ ტექნოლოგიაში

Юрий Вдовиченко

СОВРЕМЕННЫЕ ДЕТЕРМИНАНТЫ ГЛОБАЛЬНОГО
ИНФОРМАЦИОННО-ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ 142

დავით გორგიძე, სულხან ხუციშვილი, ნანა ხარაძე

აქტიური სისტემების თეორიის პრინციპები და სტიმულირების ბაზური მოდელები..... 146

ახალი წიგნები:

ალექსანდრე სიჭინავა

რეცენზია: ნიკოლოზ ჩხლაძის მონოგრაფიაზე „შრომის გააზრების

მართლმადიდებლური და ეკონომიკური საკითხები” 152

Валерий Кириа

О проблемах природопользования 154

ბიზნეს-ინჰინერინგის თეორიული ასპექტები

ინოვაციური პროექტის არსი და უფასუების კრიტერიუმები

ლუარა გვაჯაია, პროფესორი
გიორგი ნაჭყებია, მაგისტრანტი

რეზიუმე

Summary

სტატიაში განხილულია ინოვაციური პროექტების არსი სამ ასპექტში: 1- როგორც მიზნობრივი მართვის ფორმა, რომელიც ემსახურება მეცნიერებისა და ტექნიკის პრიორიტეტულ მიმართულებებში კონკრეტული მიზნების მიღწევას, 2 - როგორც ინოვაციების განხორციელების პროცესი, რომელიც წარმოადგენს სამეცნიერო, ტექნოლოგიური, საწარმოო, ორგანიზაციული ღონისძიებების ერთობლიობას, რასაც მიეყვება ინოვაციებამდე და 3 - როგორც კომპლექტი ორგანიზაციულ-დაგეგმვითი და საანგარიშო-საფინანსო დოკუმენტაციისა, რაც აუცილებელია პროექტის მიზნების რეალიზაციისათვის.

ნაშრომში მნიშვნელოვანი ადგილი ეთმობა ინოვაციური პროექტის სასიცოცხლო ციკლის, წინასაინვესტიციო და საინვესტიციო ფაზების ძირითადი მიმართულებების განხილვას, როგორცაა, წინასაინვესტიციო გამოკვლევები და პროექტის დაგეგმვა, დოკუმენტაციის შემუშავება და მომზადება სარეალიზაციოდ, პროექტის რეალიზაცია და დასრულება. გაანალიზებულია ინოვაციური პროექტების შეფასების ძირითადი კრიტერიუმები, როგორცაა, სოციალ-ეკონომიკური და სამეცნიერო-ტექნიკური მახასიათებლები, ეროვნული უსაფრთხოების უზრუნველყოფა და სხვა.

საკვანძო სიტყვები: ინოვაცია, პროექტი, მიზნები, ამოცანები, „მიზნების ხე“, სასიცოცხლო ციკლი, ფაზები, ტექნიკურ-ეკონომიკური დასაბუთება, რისკები, დაგეგმვა, რეალიზაცია, ექსპერტიზა, შეფასების კრიტერიუმები, პროექტის დანახარჯები, მოგება, მონიტორინგი.

The article considers the essence of innovative projects in three aspects: 1) as a form of purposeful management that helps to reach particular goals in priority fields of science and technology; 2) as the process of realization of innovations; it is set of scientific, technological, industrial and organizational activities that bring us to innovations and 3) as the set of organizational and financial-accounting documents that are necessary for reaching the aims of project.

The work considers the basic components of life cycle, pre-investment and investment stages of innovative project, such as pre-investment studies, project planning, documentation development, preparing for realization, project realization and finalization. The basic criterions of estimation of innovative projects are analyzed, such as social-economic and scientific-technical properties, guarantee of national security, etc.

Keywords: innovation, project, aims, tasks, “tree of goals”, life cycle, stages, technical-economical justification, risks, planning, realization, expertise, criterions of estimation, project expenses, profit, monitoring

* * * * *

ნებისმიერი სამეცნიერო-საკვლევო და საპროექტო-საკონსტრუქტორო სახის საქმიანობა ტრადიციულად დაკავშირებულია პროექტის შესრულებასთან. ბოლო პერიოდში პროექტის ცნება ფართოდ გავრცელდა მოღვაწეობის სხვადასხვა სფეროებზეც, როგორცაა, ხელოვნება, ჯანმრთელობის დარგი, განათლების სისტემა და სხვა.

ინოვაციური პროექტის ცნება განიხილება სამ ასპექტში: როგორც ინოვაციური საქმიანობის მიზნობრივი მართვის ფორმა, ინოვაციების განხორციელების პროცესი და მიზნის მისაღწევად შემუშავებული დოკუმენტების კომპლექტი.

როგორც მიზნობრივი მართვის ფორმა, ინოვაციური პროექტი წარმოადგენს რესურსებით, ვადებით, შემსრულებლებით ურთიერთგანპირობებულ და ურთიერთდაკავშირებულ ღონისძიებათა რთულ სისტემას, რომელიც ემსახურება მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარების პრიორიტეტულ მიმართულებებში კონკრეტული მიზნების მიღწევას.

ინოვაციების განხორციელება, როგორც პროცესი, არის ერთობლიობა განსაზღვრული თანმიმდევრობით შესასრულებელი სამეცნიერო, ტექნოლოგიური, სანარმოო, ორგანიზაციული, ფინანსური და კომერციული ღონისძიებებისა, რომლებსაც მიჰყვება ინოვაციებამდე.

ამასთანავე ინოვაციური პროექტი არის კომპლექტი ტექნიკური, ორგანიზაციულ-დაგეგმვითი და საანგარიშო-საფინანსო დოკუმენტაციისა, რომელიც აუცილებელია პროექტის მიზნების რეალიზაციისათვის.

სამივე ასპექტის გათვალისწინებით ინოვაციური პროექტის განმარტება შეიძლება ჩამოყალიბდეს შემდეგნაირად:

ინოვაციური პროექტი - ეს არის მიზნებისა და მათი მიღწევის პროგრამების ურთიერთდაკავშირებული სისტემა, რომლებიც წარმოადგენენ სამეცნიერო-კვლევით, საცდელ-საკონსტრუქტორო, სანარმოო-ტექნიკურ, ფინანსურ, კომერციულ და სხვა, შესაბამისად ორგანიზებულ ღონისძიებებს (რესურსების, ვადების, შემსრულებლების მიხედვით დაკავშირებულს), რომლებიც გაფორმებულია საპროექტო დოკუმენტაციის კომპლექტად და რამაც უნდა უზრუნველყოს სამეცნიერო-ტექნიკური ამოცანის გადაწყვეტა, ინოვაციის მიღება.

ინოვაციური პროექტის ძირითადი ელემენტებია:

- მიზნებისა და ამოცანების ფორმულირება, რომელმაც უნდა ასახოს პროექტის ძირითადი დანიშნულება;
- ინოვაციური პრობლემების გადაწყვეტისა და დასმული ამოცანების რეალიზაციის საპროექტო ღონისძიებების კომპლექსი;
- საპროექტო ღონისძიებების შესრულების ორგანიზაცია, ანუ მათი დაკავშირება რესურსებთან და შემსრულებლებთან პროექტის მიზნის მისაღწევად განსაზღვრულ პერიოდში;
- პროექტის ძირითადი მაჩვენებლები, რომლებიც ახასიათებენ პროექტის ეფექტიანობას, ინოვაციურობას.

პროექტის მნიშვნელობის დონე განსაზღვრავს ინოვაციური პროცესების მიმდინარეობის სირთულეს, ხანგრძლივობას, შემსრულებელთა შემადგენლობას, მასშტაბს, ხასიათს.

გადასაწყვეტი ამოცანების მასშტაბურობის თვალსაზრისით არსებობს ინოვაციური პროექტების შემდეგი სახეები:

- მონოპროექტები - როგორც წესი, სრულდება ერთი ორგანიზაციის ან მისი ქვედანაყოფის მიერ. გამოირჩევა ინოვაციური მიზნის ერთმნიშვნელოვნად დაყენებით (კონკრეტული პროდუქტის, ტექნოლოგიის შექმნა). ხორციელდება დროისა და ფინანსების მკაცრ ჩარჩოებში, პროექტს ჰყავს კოორდინატორი ან ხელმძღვანელი;
- მულტიპროექტები - წარმოდგენილია კომპლექსური პროგრამების სახით, რომელიც აერთიანებს ათეულობით მონოპროექტებს, მიმართულს რთული ინოვაციური მიზნის მიღწევისაკენ, როგორ-

იცაა, სამეცნიერო-ტექნიკური კომპლექსის შექმნა, მსხვილი ტექნოლოგიური პრობლემების გადაწყვეტა, სამხედრო-სამრეწველო კომპლექსის ერთი ან რამდენიმე სანარმოს კონვერსიის განხორციელება. ასეთი პროექტების განხორციელება საჭიროებს საკოორდინაციო ქვედანაყოფებს;

- მეგაპროექტები - მრავალმიზნობრივი კომპლექსური პროგრამებია, რომელიც აერთიანებს რამდენიმე მულტიპროექტს და ასობით მონოპროექტებს, ერთმანეთთან დაკავშირებულს ერთი „მიზნობრივი ხით“. პროექტი საჭიროებს ცენტრალიზებულ დაფინანსებასთან ერთად საკოორდინაციო ცენტრიდან დაფინანსებას. მეგაპროექტების საფუძველზე შეიძლება მიღწეული იქნეს ისეთი ინოვაციური მიზნები, როგორიცაა, დარგის ტექნიკური გადაიარაღება, სამამულო პროდუქტების და ტექნოლოგიების კონკურენტუნარიანობის ამაღლება, ეკოლოგიური პრობლემების გადაწყვეტა და სხვა. მეგაპროექტების ფორმირება და რეალიზაცია მოითხოვს რიგი დარგების, რეგიონების, მსხვილი კორპორაციების, ქვეყნების ჯგუფების ძალთა გაერთიანებას.

შესასრულებელ სამუშაოთა მოცულობებისა და ხანგრძლივობის მიხედვით პროექტები შეიძლება იყოს მოკლევადიანი (1-2 წელი), საშუალოვადიანი (5წლამდე) და გრძელვადიანი (5 წლის ზევით). პროექტის სტადიებისა და ეტაპების შედგენილობა განსაზღვრება მისი დარგობრივი და ფუნქციონალური კუთვნილების მიხედვით.

ინოვაციური პროექტი ძირითადად შედგება შემდეგი განყოფილებებისაგან:

- პრობლემის (იდეის) შინაარსი და აქტუალობა;
- „მიზნების ხის“ პროექტი, რომელიც აიგება მარკეტინგული კვლევებისა და პრობლემის სტრუქტურირების საფუძველზე;
- „მიზნების ხის“ სარეალიზაციო ღონისძიებათა სისტემა;
- პროექტის კომპლექსური დასაბუთება;
- პროექტის რეალიზაციის უზრუნველყოფა;
- პროექტის საექსპერტო დასკვნა;
- პროექტის რეალიზაციის მექანიზმი და მოტივაციის სისტემა.

სამუშაოს სირთულისა და მოცულობისაგან დამოუკიდებლად ნებისმიერი პროექტის სასიცოცხლო ციკლი გაივლის სხვადასხვა მდგომარეობას, რომელსაც უწოდებენ ფაზებს. ეს ფაზებია: წინასაინვესტიციო და საინვესტიციო.

წინასაინვესტიციო ფაზა მოიცავს ორ ძირითად მიმართულებას: 1- წინასაინვესტიციო გამოკვლევები და პროექტის დაგეგმვა; მე- 2 - დოკუმენტაციის შემუშავება და მომზადება სარეალიზაციოდ.

პირველი მიმართულება ითვალისწინებს ისეთ სამუშაოებს, როგორიცაა: პროგნოზების შესწავლა, პირველადი ჩანაფიქრის განხორციელებისათვის საჭირო პირობების ანალიზი, პროექტის კონცეფციის შემუშავება, ინვესტიციების წინასაპროექტო დასაბუთება, განთავსების ადგილის შერჩევა და შე-

თანხმება, ეკოლოგიური დასაბუთება, ექსპერტიზა; მეორე მიმართულება მოიცავს სამუშაოებს: საპროექტო-საძიებო სამუშაოთა გეგმის შემუშავება, ტექნიკურ-ეკონომიკური დასაბუთების (ტედ) შედგენა; ტედ-ის შეთანხმება, ექსპერტიზა და დამტკიცება; დავალების გაცემა პროექტირებაზე, საბოლოო გადანყვეტილების მიღება ინვესტირებაზე.

პროექტის საინვესტიციო ფაზა ითვალისწინებს სამუშაოების განხორციელებას სამი მიმართულებით: 1- კონტრაქტების გაფორმება, მე-2 - პროექტის რეალიზაცია და მე-3 - პროექტის დასრულება.

პირველი მიმართულება ითვალისწინებს კონტრაქტების გაფორმებას, დანადგარების მიწოდებაზე და სამშენებლო სამუშაოებზე ხელშეკრულებებს, გეგმების შემუშავებას; მეორე მიმართულების სამუშაოებში შედის: პროექტის რეალიზაციის გეგმის შემუშავება, გრაფიკების შედგენა, დაგეგმილი სამუშაოების შესრულება, მონიტორინგისა და კონტროლის განხორციელება, გეგმის პროექტის კორექტირება, შესრულებული სამუშაოების ანაზღაურება. მესამე მიმართულების სამუშაოები ითვალისწინებს გამშვებ-სამონტაჟო სამუშაოების განხორციელებას, ობიექტის გაშვებას ექსპლოატაციაში, რესურსების დემობილიზაციას, შედეგების ანალიზს, ექსპლოატაციას და პროექტის დასრულება-დახურვას.

პროექტის შექმნა და რეალიზაცია მოიცავს შემდეგ ეტაპებს:

- 1-საინვესტიციო ჩანაფიქრის (იდეის) ფორმირება;
- 2-საინვესტიციო შესაძლებლობათა გამოკვლევა;
- 3-პროექტის ტექნიკურ-ეკონომიკური დასაბუთება (ტედ);
- 4-საკონტრაქტო დოკუმენტაციის მომზადება;
- 5-საპროექტო დოკუმენტაციის მომზადება;
- 6-სამშენებლო-სამონტაჟო სამუშაოები;
- 7-ობიექტის ექსპლოატაცია;
- 8-ეკონომიკური მაჩვენებლების მონიტორინგი.

პირველი ეტაპის - საინვესტიციო ჩანაფიქრის (იდეის) ფორმირების ქვეშ იგულისხმება მოქმედებათა ჩაფიქრებული გეგმა. აუცილებელია განისაზღვროს ინვესტიციების სუბიექტები და ობიექტები, მათი ფორმები და წყაროები. ინვესტიციის სუბიექტებს წარმოადგენენ კომერციული და სხვა სამეურნეო ორგანიზაციები, ინვესტიციების უშუალოდ გამოყენებლები, ინვესტიციების ობიექტებს კი მიეკუთვნება მშენებარე, რეკონსტრუირებას ან გაფართოებას დაქვემდებარებული საწარმოები, შენობები, აღჭურვილობა (ძირითადი ფონდები), განკუთვნილი ახალი პროდუქტის ან მომსახურების წარმოებისათვის.

საინვესტიციო პროექტში გამოიყენება ინვესტიციების შემდეგი ფორმები:

- ფულადი საშუალებები და მათი ექვივალენტები (მიზნობრივი შენატანები, საბრუნავი საშუალებები, ფასიანი ქაღალდები - აქციები, ობლიგაციები, კრედიტები, გარანტიები და სხვა);
- მიწა;
- შენობები, ნაგებობები, მანქანა-დანადგარები, საცდელ-გამზომი საშუალებები და სხვა;

- საკუთრების უფლება, რომელიც შეფასებულია ფულადი ექვივალენტით.

მეორე ეტაპი - საინვესტიციო შესაძლებლობათა გამოკვლევა - ითვალისწინებს:

- პროდუქციაზე (მომსახურებაზე) მოთხოვნის წინასწარ შესწავლას ექსპორტ-იმპორტის გათვალისწინებით;
- პროდუქციის (მომსახურების) საბაზო, მიმდინარე და საპროგნოზო ფასების დონის შეფასებას;
- წინადადების მომზადებას პროექტის რეალიზაციის ორგანიზაციის, სამართლებრივი ფორმისა და მონაწილეთა შემადგენლობის შესახებ;
- საჭირო ინვესტიციის მოცულობის და კომერციული ეფექტიანობის წინასწარ შეფასებას;
- საინვესტიციო შესაძლებლობათა დასაბუთების შდეგების დამტკიცებას;
- კონკრეტული დოკუმენტაციის მომზადებას საპროექტო-საკვლევ სამუშაოებზე.

საინვესტიციო შესაძლებლობათა გამოკვლევის მიზანია პოტენციური ინვესტორისათვის საინვესტიციო წინადადებათა მომზადება. თუ კი ინვესტორზე მოთხოვნილება არ არსებობს და ყველა სამუშაო წარმოებს საკუთარი საშუალებებით, მაშინ მიიღება გადანყვეტილება პროექტის ტექნიკურ-ეკონომიკური დასაბუთების სამუშაოთა დაფინანსებაზე.

მესამე ეტაპზე - ტექნიკურ-ეკონომიკური დასაბუთება - მიმდინარეობს შემდეგი სამუშაოები:

- სრულმასშტაბიანი მარკეტინგული კვლევები;
- პროდუქციის გამოშვების გეგმის შედგენა;
- დანყებითი-სანებართვო დოკუმენტაციის მომზადება;
- ტექნიკური გადანყვეტილების შემუშავება;
- არქიტექტურულ-დაგეგმვითი და სამშენებლო გადანყვეტილებების მიღება;
- გარემოს დაცვითი ღონისძიებები;
- საწარმოს მართვის სისტემის, შრომის ორგანიზაციის აღწერილობა;
- საფინანსო დოკუმენტაციის ფორმირება; წარმოების დანახარჯების შეფასება, კაპიტალური დანახარჯების, მოსალოდნელი ხარჯებისა და შემოსავლების გაანგარიშება;
- პროექტის განხორციელებასთან დაკავშირებული რისკების შეფასება;
- პროექტის განხორციელების ვადების დაგეგმვა;
- პროექტის კომერციული ეფექტიანობის შეფასება;
- პროექტის რეალიზაციის შეწყვეტის პირობების ფორმირება.

სამწარმეო ფირმის ინოვაციური საქმიანობის რისკის შესამცირებლად აუცილებელია პირველ რიგში მოხდეს განსახორციელებელი ინოვაციური პროექტის დაწვრილებითი შეფასება. ინოვაციური პროექტი შესაძლოა ერთი საწარმოსათვის იყოს ეფექტიანი, მეორესათვის კი - არაეფექტიანი სხვადასხვა ობიექტური თუ სუბიექტური მიზეზებიდან

გამომდინარე, როგორცაა, სანარმოს ტერიტორიული განთავსება, პერსონალის კომპეტენციის დონე ინოვაციური პროექტის ძირითადი მიმართულებების მიხედვით, ძირითადი ფონდების მდგომარეობა და სხვა. ყველა ეს ფაქტორი გავლენას ახდენს ინოვაციური პროექტის რეზულტატიანობაზე, ამიტომ მათი გათვალისწინება საჭირო ხდება პროექტის შერჩევის სტადიაზე. ვინაიდან თითოეულ სანარმოში არსებობენ ინოვაციური პროექტების ეფექტიანობაზე მოქმედი განსხვავებული ფაქტორები, არ არსებობს პროექტის შეფასების უნივერსალური სისტემა. მიგვაჩნია, რომ ინოვაციური პროექტების რეალიზაციისას პრიორიტეტულად უნდა იქნეს მიჩნეული და სახელმწიფოს მიერ მხარდაჭერილი ის პროექტები, რომლებიც ორიენტირებულია საბოლოო სოციალურ-ეკონომიკურ შედეგებზე.

ინოვაციური პროექტების შეფასების ძირითად კრიტერიუმებს მიეკუთვნება: 1- სოციალურ-ეკონომიკური მახასიათებლები, როგორცაა, სოციალური საკითხების გაუმჯობესება: ქვეყნის განვითარების უმნიშვნელოვანესი პრობლემების გადაწყვეტაში წვლილის შეტანა; ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლება; შრომითი, მატერიალური და ფინანსური რესურსების გამოყენების ეფექტიანობის ამაღლება; საბაზრო პარამეტრები - პროდუქციის კონკურენტუნარიანობა შიდა და გარე ბაზრებზე; 2 - ეროვნული უსაფრთხოების უზრუნველყოფა - ქვეყნის თავდაცვისუნარიანობის ამაღლებასა და ეკოლოგიურ უსაფრთხოებაში წვლილის შეტანა; 3 - სამეცნიერო-ტექნიკური მახასიათებლები: მსოფლიო დონესთან შესაბამისობა, ქვეყნის მეცნიერებისა და მრეწველობის მაღალი მიღწევების უზრუნველყოფაში, სხვადასხვა სამეცნიერო-ტექნიკური მიმართულებების, სამეცნიერო-ტექნიკური პოტენციალის განვითარებაში შეტანილი წვლილი და სხვა. 4 - ეკონომიკური მახასიათებლები: პროექტის დანახარჯები, მოსალოდნელი მოგება.

ინოვაციური პროექტის სრული შეფასება მოიცავს ყველა ზემოთ ჩამოთვლილი კრიტერიუმის და პროექტის რეალიზაციის ძირითადი ელემენტების ანალიზს. ექსპერტები ახდენენ ინოვაციური პროექტის სრულ შეფასებას თითოეული პოზიციის მიხედვით და ლებულობენ გადაწყვეტილებას გასაანალიზებელი პროექტის ეფექტიანობაზე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ა. აბრალავა, ლ.გვაჯაია, რ. ქუთათელაძე. საინოვაციო მენეჯმენტი. 2015 წ.
2. ე. ბარათაშვილი, ვ. დათაშვილი, გ. ნაკაიძე, რ. ქუთათელაძე. ინოვაციების მენეჯმენტი. 2008 წ.
3. В.Г. Медынский. Инновационный менеджмент. Москва. 2008 г.
4. Основы инновационного менеджмента. Под редакцией П.Н. Завлина. Москва. 2000 г.

ინფლაციური პროცესების თავისებურება და მისი დაქვეითების გზები საქართველოში

მარინა ბალათურია, პროფესორი

რეზიუმე

ინფლაციის ტემპის მკვეთრი ამაღლება, მისი ხშირი ცვლილებები, უარყოფითად აისახება პროდუქციის რეალური გამოშვების მოცულობაზე, რაც გამოწვეულია ძველი, ჩამოყალიბებული ეკონომიკური ურთიერთობების რღვევითა და მთელი რიგი ახალი ტიპის სოციალურ-ეკონომიკური დანახარჯების წარმოშობით. ამიტომ ინფლაციის ტემპის შემცირება, კონკრეტული ეკონომიკური ვითარების შესაბამისად, ოპტიმალურ დონეზე წარმოადგენს ქვეყნის ეკონომიკის აღმავლობის ერთ-ერთ ძირითად პირობას. ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკური აღორძინებისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება, ინფლაციის ტემპის ცვლილების რეგულირებას.

საკვანძო სიტყვები: ეკონომიკური აღორძინება, ინფლაციის ტემპი, მონეტარული პოლიტიკა

Economic development, The sharp increase,
Monetary Policy

Summary

The sharp increase in inflation rate, its frequent changes, impacts negatively on the production capacity of the real issue. It is caused by dissolution of old established economic relations and a number of new type of socio-economic originally expenses. Therefore a reduction in the rate of inflation, accordingly the specific economic circumstances, on the optimal levels performs one of the basic condition for Country's economic development. The special emphasis is given for changes in regulation of the rate of inflation for our country's economic revival.

* * * * *

ინფლაცია საბაზრო ეკონომიკის შემადგენელი ნაწილია. მსოფლიოში არ მოიძებნება არც ერთი ქვეყანა, რომელიც პეიოდულად არ ეჯახებოდეს ინფლაციურ პროცესებს. ის ეკოლოგიური საფრთხის მსგავსად კატაკლიზმებით და კატასტროფებით ემუქრება არა მარტო ცალკეული ქვეყნების საფინანსო - ეკონომიკურ და სოციალურ-პოლიტიკურ ორგანიზმებს, არამედ მთელ მსოფლიოს. აქედან გამომდინარე მის წინააღმდეგ ბრძოლა მიმდინარეობს როგორც ცალკეულ ქვეყნებში, ისე მსოფლიო მასშტაბით.

ფასების საერთო დონის ზრდის შეფასება ხდება რამდენიმე ინდექსის საშუალებით, რომელთაგან ძირითადია სამომხმარებლო (საცალო) ფასების ინდექსი და მწარმოებელთა (საბითუმო) ფასების ინდექ-

სი. ინფლაციის ტემპის გაზომვა სრულად შესაძლებელია ეროვნული ეკონომიკის ფარგლებში ევპ-ს დეფლატორის ზრდის ტემპის მეშვეობით და აგრეთვე მოსახლეობის ყოველდღიური მოხმარების დონეზე სამომხმარებლო ფასების საშუალო დონის ზრდის ტემპით. ინფლაციის იდეალური საზომი იქნებოდა ყველა საქონლის ფასის დინამიკის თვიდან თვემდე შესწავლა, რაც პრაქტიკულად შეუძლებელია და დიდ დანახარჯებთან არის დაკავშირებული. ამიტომ ინფლაციის გასაზომად აკვირდებიან იმ გარკვეული ჯგუფების სასაქონლო ფასებს, რომლებიც ყველაზე ფართო მოხმარების საქონელს წარმოადგენს. ამ თვალსაზრისით ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული და ფართოდ გამოყენებული ინდექსია სამომხმარებლო ფასების ინდექსი, რომელიც კონკრეტული ქვეყნისთვის განსაზღვრული სტანდარტის მიხედვით ასახავს შინამეურნეობის მიერ სტანდარტული მოცულობითა და სიხშირით მოხმარებული საქონლისა და მომსახურების კალათის ღირებულების ზრდას ფულად გამოხატულებაში საბაზო პერიოდთან შედარებით. ამ ინდექსის მრავალი დადებითი თვისების მიუხედავად მან შეიძლება ინფლაციის გრძელვადიანი კომპონენტის დამახინჯებული სურათი აჩვენოს.

ინფლაციის დონის პროგნოზირება საკმაოდ რთული და მრავალნახანაგოვანი პრობლემაა. ინფლაციის პროგნოზირების ერთ-ერთი მთავარი ამოცანაა დადგინდეს დროითი კავშირი ინფლაციასა და მის ფაქტორებს შორის, რითაც შესაძლებელი გახდება ინფლაციური პროცესების მართვა. მოქმედ ფაქტორებსა და ინფლაციას შორის არსებობს შუალედი, ანუ, მყისიერად არ იწყება ინფლაცია. ჯერჯერობით არ არის შემუშავებული ინფლაციის პროგნოზირების ისეთი მეთოდოლოგია და მეთოდიკა, რომელიც მისაღები იქნება ნებისმიერი ქვეყნისთვის. ეს განპირობებულია იმით, რომ თითოეულ ქვეყანას გააჩნია საკუთარი ეკონომიკის განვითარების თავისებურებანი. ერთი რომელიმე ქვეყნისთვის მისაღები მეთოდიკა შეიძლება არ აღმოჩნდეს გამოსადეგი სხვისთვის. მონეტარული პოლიტიკის სწორად გასატარებლად სფი-თან ერთად აუცილებელია საბაზო ინფლაციის ინდექსის განსაზღვრა, რომელიც ასახავს ქვეყანაში რეალური მოთხოვნა-მიწოდებით განპირობებული ფასების ცვლილების დინამიკას, რომელიც ფასების დროებითი ფაქტორების ზეგავლენით გამოწვეული რყევებით არ არის დეფორმირებული.

საქართველოში ისევე, როგორც მრავალი სხვა გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყანაში, არაინფლაციური ხასიათის ფასების მერყეობა ხშირია, ამიტომ საბაზო ფასების ინდექსს შეუძლია ინფლაციის გრძელვადიანი დინამიკა უფრო ზუსტად ასახოს.

მონეტარული პოლიტიკის ეფექტიანი განხორციელებისათვის აუცილებელია საბაზო ინფლაციის ინდექსისა და ინფლაციის სხვა ინდექსების ერთობლიობაში განხილვა. თუ საბაზო ინფლაცია უჩვენებს ფასების ზრდის ტენდენციას, საჭირო იქნება მონეტარული პოლიტიკის გამკაცრება. ასეთ დროს სამომხმარებლო ფასების ინფლაცია ცალკეული კომპონენტების ფასების მერყეობის გამო, შეიძლება უჩვენებდეს ფასების სტაბილურობას, ზრდას ან კლებასაც კი.

თუ სამომხმარებლო ფასების ინფლაცია მიუთითებს ფასების ზრდის ტენდენციაზე, ხოლო საბაზო ინფლაციის ინდექსი ფასების სტაბილურობას უჩვენებს, მაშინ შესასწავლია სამომხმარებლო ფასების ინფლაციის ზრდის მიზეზი. თუ ის გამოწვეულია ცალკეული კომპონენტების ფასების ისეთი დროებითი ან ერთჯერადი ცვლილებით, რომელიც არ ახდენს გავლენას ინფლაციურ მოლოდინსა ან წარმოების ფაქტორთა გაძვირებაზე, მაშინ სამომხმარებლო ფასების ინფლაციის შესამცირებლად მონეტარული ხელისუფლების ჩარევა არ არის საჭირო. თუ ცალკეული კომპონენტის ფასების ზრდა დროებითი, მაგრამ მალალია, მაშინ ამან შეიძლება გამოიწვიოს დროებით ფულზე მოთხოვნის ზრდა. თუ ეს მოთხოვნა დაკმაყოფილდა, მაშინ დროებითი ფასების ზრდა შენარჩუნდება და ადგილი ექნება ინფლაციას. თუ სამომხმარებლო ფასების ინფლაციის ზრდა გამოწვეულია ისეთი საქონლის ფასების თუნდაც დროებით ცვლილებით, რომელიც იწვევს ინფლაციური მოლოდინის ზრდას ან აძვირებს წარმოებულ პროდუქციას, მაშინ მონეტარული პოლიტიკა უფრო უნდა გამკაცრდეს, რათა ამ მოვლენამ არ წარმოშვას ინფლაციური პროცესები. ინფლაციის შემცირების ერთ-ერთი გზაა მონეტარული პოლიტიკის გამჭვირვალობა და ეროვნული ბანკის მყარი პოზიცია ზომიერი ინფლაციის შესანარჩუნებლად.

იმისდა მიხედვით, როგორია ინფლაციის სიმძლავრე და მასშტაბები, როგორია ეროვნული ვალუტის გაუფასურების ხარისხი და ტემპები, ქვეყნის ინფლაციური დაავადების დონე, გამოიყენება ინფლაციასთან ბრძოლის და მისი დაძლევის სხვადასხვა მეთოდები: რესტრუქტურაცია, დეფლაცია, დევალვაცია (აშკარა და ფარული), რევალვაცია, ნულიფიკაცია. ყოველი მეთოდის გატარება მოითხოვს დაკვირვებულ, აუქჩარებელ და პროფესიულ მიდგომას.

მსოფლიო პრაქტიკაში ანტიინფლაციური პოლიტიკის გატარების მრავალი ხერხი და საშუალებაა, რომლებმაც პრაქტიკაში ძალიან ეფექტიანი გამოყენება ჰპოვეს. ამიტომ საქართველოსთვის ბევრად უფრო მომგებიანი და დადებითი ეფექტის მომტნი იქნება თუ ფისკალური (საბიუჯეტო საგადასახადო) და ფულად-საკრედიტო (მონეტარული) პოლიტიკის ინსტრუმენტები გამოყენებული იქნება არა ცალსახად, არამედ ერთმანეთთან შერწყმითა და მნიდრო კავშირში.

უკანასკნელ წლებში საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ გატარებული ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა უნდა შეფასდეს, როგორც ზომიერად

მკაცრი. ეროვნული ბანკის მიერ გატარებულმა მეცნიერულად არგუმენტირებულმა ფულად-საკრედიტო პოლიტიკამ შესაძლებელი გახადა საბანკო სისტემის უფრო მაღალ დონეზე ასვლა. შეიქმნა ახალი პროგრამა, რომლის საშუალებითაც შესაძლებელი გახდა, ერთის მხრივ, კომერციულ ბანკებზე მონიტორინგის განხორციელება, ხოლო, მეორეს მხრივ, საერთაშორისო გამოცდილების და პრაქტიკის გათვალისწინებით, საბანკო სისტემის რესტრუქტურირაცია. მიზანშეწონილია ინფლაციის კრიტიკული დონის განსაზღვრა და დადგენა (მაგ. საქართველოსთვის ის არ უნდა აღემატებოდეს 7-8 %-ს წელიწადში), რომლის გადაჭარბებასაც უკვე თან უნდა ახლდეს ანტი-ინფლაციური პოლიტიკის გამკაცრება.

მსოფლიო გამოცდილება აჩვენებს, რომ დიდი მნიშვნელობა ენიჭება საკადრო პოლიტიკას, რაც გამოიხატება იმაში, რომ ფინანსურ სამსახურებში საპასუხისმგებლო თანამდებობაზე უნდა ინიშნებოდნენ პროფესიონალები, განათლებული ფინანსისტები, ხელმძღვანელ პოსტებზე უნდა იყვნენ სხვადასხვა თაობის წარმომადგენლები, რომლებიც იქნებიან მოცემული დარგის კარგი სპეციალისტები, დიდი გამოცდილების და სათანადო ორგანიზატორული თვისების მქონე პრინციპული ადამიანები. ნამდვილი ფინანსისტი ფართო გაგებით არ უნდა ხელმძღვანელობდეს კერძო ინტერესებით, ის უნდა მოქმედებდეს ფულის მიმოქცევის, საფინანსო, საკრედიტო ურთიერთობების განმსაზღვრელი კანონების მოთხოვნების შესაბამისად, რომლებშიც ღრმად უნდა იყოს ჩახედული და უნდა ესმოდეს, რომ მათი დარღვევა უმძიმეს შედეგს მოუტანს სანარმოს, დარგს, ხალხს, მთელ ქვეყანას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ასათიანი რ, საით მიდის საქართველო? , სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების კონცეპტუალური ანალიზი გამომცემლობა „სიახლე“ თბ. 2014
2. ხურცილავა ნ. , „ინფლაციის დანახარჯები და დაძლევის მეთოდები“, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი 2010 წ.
3. http://geostat.ge/cms/site_images/_files/georgian/price/CPI%20Press%20Release_05%202015_Geo.pdf

რეზიუმე

ისევე როგორც ნებისმიერი ანტიკური ქვეყნის, ძველი საბერძნეთის ფულადი სისტემაც ემყარებოდა წონის ერთეულებს, რომლებიც ერთდროულად ასრულებდნენ როგორც წონის, ისე სააღრიცხვო ერთეულის ფუნქციებს. ასეთებს წარმოადგენდნენ ტალანტი, მინა, დრაქმა, ობოლი, ლეპტა, ჰალკი.

ძველი რომის პირველ ფულს წარმოადგენდა პრაქტიკულად დაუმუშავებელი, ხოლო შემდეგ კი გამოსახულებებიანი ბრინჯაოს ზოდები. რომში მონეტების გამოშვება დაიწყო ძვ. წ. 312 წლისთვის. ესენია ბრინჯაოს ასი და მისი წარმოებულები. მოგვიანებით დაიწყო ვერცხლის დენარების გამოშვება. სამონეტო სისტემაში არსებითი ცვლილებები განხორციელდა ოქტავიანე ავგუსტუსის (ძვ. წ. 27 წ. - ახ. წ. 14 წ.) დროს, როდესაც იწყება ოქროს აურეუსის სისტემატური მოჭრა.

დიდი ხნის განმავლობაში ებრაელი ხალხისთვის შეკეული წარმოადგენდა მხოლოდ მეზობელი სახელმწიფოების მონეტების დასახელებას, ასევე სააღრიცხვო ფულად ერთეულს. ძველ იუდეაში საკუთარი მონეტის - „პრუტი“-ს (ან „პერუტი“) მოჭრა დაიწყო დაახლოებით ძვ. წ. 140 წელს.

ბიზანტიის სამონეტო სისტემა დასაწყისში აგრძელებდა გვიანი რომის იმპერიის ტრადიციებს, თუმცა ანასტასიუსის რეფორმების შემდეგ (491-518 წწ.) სპეციფიკური ხასიათი შეიძინა - გაბატონდა ოქროსა და ბრინჯაოს (ზოგჯერ მოვერცხლილი) მონეტები ვერცხლის მონეტების უმნიშვნელო გამოყენების პირობებში. მიუხედავად მრავალი სპეციფიკური ნიშნებისა, ძირითად სავაჭრო მონეტებს წარმოადგენდნენ ჯერ კიდევ რომის იმპერიაში გამოჩენილი ოქროს სოლიდი და ვერცხლის მილიარისიუმი.

ნუმიზმატიკური თვალსაზრისით გერმანული ტომების ადრეფეოდალური სახელმწიფოების მონეტები ანტიკური მონეტების მემკვიდრეები არიან. პირველი მონეტები, როგორც წესი, არის ტექნიკური თვალსაზრისით ძალიან არასრულყოფილი, უხეში შეცდომებით შესრულებული ძველბერძნული, ძველრომაული და ბიზანტიური მონეტების ასლები. ძირითადი „ბარბაროსული“ მონეტებია ოქროს შილინგი და ვერცხლის დენარი (დემიე, დენარო, დინერო, დინერო).

არაბეთის ხალიფატის სამონეტო სისტემაც ქრონოლოგიურად განეკუთვნება შუა საუკუნეებს. ეს სამონეტო სისტემა ჩამოყალიბდა ორი თავიდან მეზობელი, შემდეგ კი დაპყრობილი იმპერიების - ბიზანტიის და სასანიდების იმპერიების ფულადი სისტემების ბაზაზე. ბიზანტიის იმპერიაში ძირითად მონეტას წარმოადგენდა ოქროს სოლიდი, ხოლო მეორეში - ვერცხლის დრაქმა.

საკვანძო სიტყვები: ანტიკური მონეტები, ტალანტი, დრაქმა, დენარი, შეკეული, შილინგი.

Summary

World's First Coins

As any other ancient country, currency system of the ancient Greece was based on the units of mass having functions of both, units of mass and calculation. Such units were Talent, Mina, Drachma, Obol, Lepta, Hulk.

First currency of ancient Rome was practically raw bronze bars, lately followed the ones with engravings. In Rome, issuance of coins started in around 312 BC. Those coins were bronze As and its derivatives. It was then when silver Denarius was introduced in Rome. The coinage was changed during the reign of Octavian Augustus (27 BC – 14 AD) when golden Aureus was minted.

During the years, Shekel was coin and currency unit of foreign countries' for Jewish people. Ancient Judea started production of its own currency – “Prutah” in around 140 BC.

Byzantine currency system was primarily following the late Roman Empire traditions. However, after the reforms of Anastasius (491-518) it obtained a specific feature – predominance of golden and bronze (sometimes silver covered) coins compared to the limited use of silver coins. Despite many specific features, main trade coins were golden Solidus and silver Miliarense.

From numismatic perspective, coins of early feudal states of German tribes are descendants of ancient coins. First coins are normally technically imperfect copies of ancient Greek, Roman and Byzantine coins produced with rough mistakes. Main “Barbarous” coins are golden Shilling and silver Denarius (Denaro, Dinero, Dinheiro).

Currency system of Arab Caliphate is chronologically part of middle ages. This currency system was developed based on currency systems of primarily neighboring, then conquered Empires of Byzantium and Sassanid. Main coin in Byzantine Empire was golden Solidus, while in Sassanid Empire it was silver Drachma.

Keywords: Ancient coin, Talent, Shilling, Denarius, Shekel, Drachma

ფულის ნიშნების სრულფასოვანი კვლევით ნათელი ეფინება ჩვენი საზოგადოების შორეული თუ ახლო წარსულის ისეთ მნიშვნელოვან დეტალებს, რომლებზეც ცნობები სხვა წყაროებში არ მოგვეპოვება. სწორედ ეს განაპირობებს იმ განსაკუთრებულ ინტერესს, რასაც ფულის ნიშნების, და მათ შორის მონეტების მიმართ იჩენენ მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნების მეცნიერები.

ძალიან ძველ დროში ადამიანს დაეხდა მეტად კონსტრუქციული აზრი — ერთი საქონლი გაეცვალა მეორეზე. თავდაპირველად ნივთებს ყოველგვარი პრინციპის გარეშე ცვლიდნენ, მაგრამ დროთა განმავლობაში შენიშნეს, რომ ზოგიერთი საქონელი უფრო ლიკვიდურია, ვიდრე სხვ.

დროთა განმავლობაში გაიჩნდა, რომ ყველაზე ლიკვიდური ქონება ოქრო და ვერცხლია, ხოლო ძველი ნელთალრიცხვის XIII საუკუნისთვის ადამიანები იმ დასკვნამდე მივიდნენ, რომ გაცვლითი ოპერაციების სანარმოებლად უფრო კომფორტული იქნებოდა, თუ ეს ოქროსა და ვერცხლის ნაჭრები ერთი და იგივე ნონის, და შეძლებისდაგვარად, ზომის და ფორმის იქნებოდა. ასე, ძველი ნელთალრიცხვის XIII საუკუნეში გაჩნდა ოქროსა და ვერცხლის ნაკეთობები, რომლებიც ფორმითა და ზომით მუხუდოს მარცვლებს ნააგავდა. მოგვიანებით ადამიანმა აიღო ოქროს მუხუდოს მარცვალი, დადო სამჭედლოზე, რომელზეც წინასწარ გამოსახა რალაც ნახატი და ურო დაარტყა, რის შედეგადაც ოქროს ნაჭერზე გამოისახა იგივე ნახატი. სწორედ ასე გაჩნდა მსოფლიოში ყველაზე ძველი მონეტა, რომელიც თარიღდება დაახლოებით ძვ. წ. 687-654 წლებით და მოიჭრა ლიდის სამეფოში, რომელიც მდებარეობდა დღევანდელი თურქეთის დასავლეთ ნაწილში. იმ დროში ლიდის მმართველი იყო მეფე ჰიგესი და ამიტომაც ამ მონეტას დაერქვა ჰიგესის სტატერი.

ვინაიდან, ოქროთი და ვერცხლით პირველი სავაჭრო ოპერაციები ხორციელდებოდა მათი ანონით, პირველი ფულადი ერთეულები (ტალანტი და სტატერი) სახელს იღებენ ანონის პროცესთან დაკავშირებით.

ტალანტი იყო სააღრიცხვო-ფულადი ერთეული და ნონის ერთეული, რომელსაც სხვადასხვა დროს, სხვადასხვა ქვეყნებში და სავაჭრო ოპერაციებში განსხვავებული მნიშვნელობა გააჩნდა. ალექსანდრე მაკედონელის მომდევნო პერიოდში ძველბერძნული ფულადი ტალანტი დაახლოებით 25,9 კილოგრამს უტოლდებოდა. სტატერი კი ძველებური მონეტაა, რომელიც გამოიყენებოდა, ძირითადად, ძველ საბერძნეთში და ლიდიაში ძვ. წ. VII საუკუნიდან ახ. წ. I საუკუნის შუა პერიოდამდე. სხვადასხვა დროსა და ადგილას ის განსხვავებული რაოდენობის ოქროს შეიცავდა. მაგალითად, ჰიგესის სტატერი შეიცავდა დაახლოებით 14 გრ ელექტრუმს. ყველაზე ცნობილი ლიდური სტატერი (ძვ. წ. VI საუკუნე) წარმოადგენდა ბრტყელ ფირფიტას, რომლის ერთ მხარეს გამოსახული იყო ლომის თავი (ლიდის სიმბოლო), ხოლო მეორე მხარეს გაუგებარი ჩაღრმავებები

ჰქონდა (სავარაუდოდ დარტყმებისაგან).

ძვ. წ. VI საუკუნის ბოლოსთვის ადამიანებმა ისწავლეს ელექტრუმის დაყოფა ვერცხლად და ოქროდ. სწორედ ამ დროს გაჩნდა პირველი მონეტები მაღალი სინჯის ოქროსგან — დარიკები, რომლებსაც ჭრიდნენ სპარსეთის მეფე დარიოს I მეფობის (მეფობდა ძვ. წ. 522-486 წწ.) დროს. თუმცა არსებობს აზრი, რომ მაღალი სინჯის ოქროსგან პირველი მონეტა მოიჭრა ჯერ კიდევ ლიდის მეფის კრეზის დროს (მეფობდა ძვ. წ. 560-546 წწ.), მაგრამ ჩვენამდე მხოლოდ დარიკებმა მოაღწიეს. დარიკს ჭრიდნენ 980 სინჯის ოქროსგან და იწონიდა 8,4 გრამს. დარიკის ავერსზე გამოსახული იყო მეფე მშვილდოსნის სახით, ხოლო რევერსზე ჩანდა დარტყმის კვალი.

ოქროს და ვერცხლის მონეტებმა თანდათანობით სავაჭრო მიმოქცევიდან გამოდევნეს მათი წინამორბედები, რომლებზეც გამოსახულებები არ იყო.

ანტიკური მონეტები. ძველი საბერძნეთი. ისევე როგორც ნებისმიერი სხვა ანტიკური ქვეყნის, ძველი საბერძნეთის ფულადი სისტემაც ემყარებოდა ნონის ერთეულებს, რომლებიც ერთდროულად ასრულებდნენ როგორც ნონის, ისე სააღრიცხვო ერთეულის ფუნქციებს. ძველი საბერძნეთისთვის, უპირველეს ყოვლისა, ასეთებს წარმოადგენდნენ ტალანტი, მინა, დრაქმა, ობოლი, ლეპტა, ჰალკი, რომლებიც ექვემდებარებოდნენ შემდეგ საბაზისო შეფარდებებს, თუმცა გააჩნდათ მრავალი ადგილობრივი გადახრები: 1 ტალანტი = 60 მინა = 3000 სტატერი = 6000 დრაქმა; 1 სტატერი = 2 დრაქმა (დიდრაქმა) = 12 ობოლი = 96 ჰალკი. მონეტების სახით იჭრებოდა მხოლოდ სტატერები, დრაქმები, ობოლები, ჰალკები, მათი წილადები (მაგალითად, ჰექტა=1/6 სტატერი) და მათი ჯერადები (მაგალითად, ტეტრადრაქმა - 4 დრაქმა). ტალანტი და მინა წარმოადგენდნენ სააღრიცხვო ცნებებს.

ტალანტი (ძვ. ბერძ. *τάλαντον*, ლათინურად *talentu* - „წონა“, „ტვირთი“) წარმოადგენდა ძველი საბერძნეთის უმაღლეს წონით ერთეულს და ნასესხები იყო ბაბილონიდან. ბაბილონის ტალანტი, რომელიც ერთი ვერსით, თავდაპირველად აღნიშნავდა კამეჩის (ხარის) წონას, იყოფოდა 60 მინად, ხოლო მინა, თავის მხრივ - 60 შეკვლად. სემიტური ხალხების მიერ ბაბილონიდან ტალანტი აღებულ იქნა როგორც წონითი ერთეული და გავრცელება ჰპოვა ხმელთაშუა ზღვის აუზში. როგორც წონის და სააღრიცხვო ერთეული, ტალანტი ნახსენები აქვს ჰომეროსს. ისევე როგორც ბაბილონის ტალანტი, ის იყოფოდა 60 მინად, მაგრამ მინა უკვე შედგებოდა 100 ნაწილისგან - დრაქმებისგან, ხოლო დრაქმა - 6 ობოლისგან. ამრიგად, 1 ტალანტი უტოლდებოდა 60 მინას, 6000 დრაქმას, 36 000 ობოლს.

სიტყვა მინა (ძვ. ბერძ. *μνᾶ*, ლათინურად *mina, mna*) წარმოდგება ასირიულ-ბაბილონური სიტყვისგან „მანა“ - დათვლა. დრაქმა (ძვ. ბერძ. *δραχμή*, ლათინურად *drachma*) - ძველბერძნული

სიტყვისგან „პეში“ ან „ხელით დატაცებული“. სახელწოდება მიეკუთვნება იმ პერიოდს, როდესაც ფულადი გაცვლის საშუალებას წარმოადგენდა ლითონის 4-წახნაგიანი წკირები - ობოლები, რომელთა 6 ცალი, მუჭაში მოქცეული, ქმნიდა დრაქმას. ბროკაჟის და ეფრონის ენციკლოპედიურ ლექსიკონში სიტყვა „დრაქმის“ წარმოშობის სხვა ვერსიას მოცემული: ასირიული სიტყვიდან „დაგარ-მანა“, რაც აღნიშნავს „მინას მესამოცედი“, ვინაიდან თავდაპირველად დრაქმა შესაძლოა შეიცავდა მინას არა 1/100-ს, არამედ 1/60-ს.

აუცილებელია ვახსენოთ ძველი საბერძნეთის კიდევ 3 საბაზისო ფულადი ერთეული: სტატერი, ჰალკი და ლეპტა. სტატერი (ძვ. ბერძ. *στατήρ* - „სასწორის ხარისხა“, „სასწორი“) - როგორც წესი, აღნიშნავდა უპირველეს ყოვლისა დრაქმის ორმაგ (ზოგჯერ სამმაგ) წონას, ანუ უტოლდებოდა 1/50 მინას ან 2 დრაქმას. ჰალკის სახელწოდება (ძვ. ბერძ. *Χαλκή*) მომდინარეობს ძველბერძნული სიტყვისგან, რაც „სპილენძს“ ნიშნავს ან ქალაქის სახელწოდებიდან - ჰალკის, რომელიც აქტიურად იყო ჩართული სპილენძით ვაჭრობაში. ლეპტა (ძვ. ბერძ. *Λεπτόν* - „კანგაცლილი“, ანუ პატარა, წვრილი) - თავდაპირველად წარმოადგენდა წონის ყველაზე მცირე ერთეულს, რომელიც შემდგომში გახდა ყველაზე წვრილი სპილენძის მონეტა. ათენში 1 ობოლი უტოლდებოდა 8 ჰალკს, ხოლო 1 ჰალკი - 7 ლეპტას. დაახლოებით ახ. წ. I საუკუნეში ჰალკი უკვე უტოლდებოდა 2 ლეპტას.

ძველი საბერძნეთის ფულადი სისტემის დამახასიათებელი ნიშანი იყო ერთიანი სამონეტო ერთეულის (ერთიანი სისტემის) არარსებობა (მონეტების დადგენილი ოდენობა, რომელიც უნდა მოიჭრას კონკრეტული ლითონის გარკვეული ოდენობიდან) და მრავალი სტანდარტის არსებობა, რომლებიც ერთმანეთისგან განსხვავდებოდნენ მონეტაში ძვირფასი ლითონის შემცველობით და/ან საბაზისო სამონეტო ლითონად ოქროს ან ვერცხლის გამოყენებით. ალექსანდრე ზოგრაფი გამოყოფს არანაკლებ 15 ასეთ სტანდარტს. ყოველ პოლიტიკურად ავტონომიურ ერთეულს უფლება ჰქონდა მოეჭრა საკუთარი მონეტა და ამისათვის იყენებდა საკუთარ ნორმებს (ძველი საბერძნეთის და მისი კოლონიების ფულის გამოშვების ცენტრების საერთო რაოდენობა აღემატებოდა 2000-ს), შესაბამისად, შესაძლებელია მხოლოდ ყველაზე გავრცელებულ სამონეტო ერთეულზე საუბარი. ათენის აღზევების დროიდან ასეთს წარმოადგენდა ატიკური სამონეტო ერთეული, რომელიც ათენში სოლონის კანონმდებლობით დამკვიდრდა დაახლოებით ძვ. წ. VI საუკუნის დასაწყისში და განდევნა ეგინური სამონეტო ერთეული. ჯერ კიდევ არქაულ ეპოქაში ატიკური ნორმა გავრცელდა ჩრდილოეთ საბერძნეთში, აფრიკის ჩრდილოეთ სანაპიროზე და სიცილიაში. ძვ. წ. IV საუკუნეში ფილიპე II-მ იგი შემოიღო მაკედონიის იმპერიაში ოქროს მონეტებისთვის, ხოლო ალექსანდრე მაკედონელმა - ვერცხლის

მონეტებისთვის. შედეგად მონეტების ჭედვის საქმეში ატიკური ნორმა გაბატონდა ხმელთაშუა ზღვის აღმოსავლეთ ნაწილში.

ძველი რომი და რომის რესპუბლიკა. ძველი რომის პირველ ფულს წარმოადგენდნენ პრაქტიკულად დაუმუშავებელი ბრინჯაოს ზოდები (*Aes rude*), შემდეგ კი გამოსახულებებიანი ბრინჯაოს ზოდები (*Aes signatum*). ზოგჯერ პირველი რომაული მონეტების წარმოშობას უკავშირებენ მეფურეფორმატორის სერვიუს ტულიუსის (ძვ. წ. 578-535 წწ.) სახელს, მაგრამ წიგნის „რომის მონეტები“ ავტორის ჰეროდოტე მცინგლის აზრით, რომში მონეტების გამოშვება დაიწყო ძვ. წ. 289 წლამდე მცირე ხნით ადრე, როდესაც შემოდებულ იქნა მონეტარიუმების ინსტიტუტი (ჩინოვნიკები მონეტების მოჭრის საქმეში), უფრო ზუსტად კი ძვ. წ. 312 წლისთვის. ეს მონეტები, რომელთა საერთო სახელწოდებაა „მძიმე ბრინჯაო“ (ლათ. *Aes Grave*), იყო ბრინჯაოს ასი (ლათ. *ass*, ასევე ლათინურიდან *aes* - სპილენძი, ბრინჯაო, ან ლათინურიდან *assula* - ერთეული, მთლიანი), ასევე მისი წარმოებულები: სემისი (1/2 ასი), ტრიენსი (1/3 ასი), კვადრანსი (1/4), სექსტანსი (1/6), უნცია (1/12) და სხვა. თავდაპირველად ასი იწონიდა 1 ლიბრას (*Ass libralis*), მაგრამ შემდეგ მისი წონა მუდმივად მცირდებოდა: ძვ. წ. 289 წელს - 1/2 ლიბრამდე, ძვ. წ. 268 წელს - 1/6-მდე, ძვ. წ. 217 წელს - 1/12-მდე, ხოლო ძვ. წ. 89 წელს - 1/24 ლიბრამდე.

ძვ. წ. 268 წელს სპილენძის (ბრინჯაოს) მონეტების პარალელურად რომმა დაიწყო ვერცხლის დენარების გამოშვება, რომელიც 4 სკრუპულას (4,55 გრ) იწონიდა. გამომდინარე იმ დროს დადგენილი შეფარდებიდან სპილენძისა და ვერცხლის ფასებს შორის (120:1), 1 დენარი გაუთანაბრეს 10 ასს.

ძვ. წ. 217 წელს ერთდროულად ასის მასის 1/12 ლიბრამდე შემცირებასთან ერთად, რომმა მოახდინა დენარის დევალვაცია 3 სკრუპულამდე. შედეგად მისი ღირებულება გაუტოლდა 16 ასს და ეს შეფარდება შენარჩუნდა ავგუსტუსის რეფორმებამდე. ოდნავ მოგვიანებით (ძვ. წ. 209 წელს) მიმოქცევაში პირველად, მაგრამ მხოლოდ ხანმოკლე დროით, გამოშვებულ იქნა ოქროს მონეტები წონით 6, 3, 2 და 1 სკრუპული.

რომის რესპუბლიკაში უკანასკნელი ფულის რეფორმა გატარდა ძვ. წ. 89 წელს პლავიუს პაპირიუსის კანონის თანახმად. ასის წონის შემცირებით 1/24 ლიბრამდე, მაგრამ ვერცხლის მონეტების წონის შენარჩუნებით და ასევე დენარის შეფარდების შენარჩუნებით ასის მიმართ (1/16), რომმა ფაქტიურად სპილენძის მონეტები გადააქცია საკრედიტო ფულად.

რომის იმპერია. სამონეტო სისტემაში არსებითი ცვლილებები განხორციელდა ოქტავიანე ავგუსტუსის (ძვ. წ. 27 წ. - ახ. წ. 14 წ.) დროს, როდესაც იწყება ოქროს აურეუსის სისტემატური მოჭრა. იგი გაუტოლდა 25 დენარს. ამავე პერიოდში განხორციელდა სპილენძის ნომინალების სისტემის გადახედვა: სეს-

ტერციუმი (4 ასი) და დუპონდიუმი (2 ასი) იჭრება აურიჰალკისგან, ხოლო ასი და კვადრანსი - ბრინჯაოსგან. ამგვარად, რომის სამონეტო სისტემამ მიიღო შემდეგი სახე: 1 აურეუსი = 25 დენარი = 100 სეს-ტერციუმი = 400 ასი = 1600 კვადრანსი.

იმპერატორ ნერონის დროიდან, ეკონომიკური მდგომარეობის გაუარესების გამო დაიწყო მონეტების გაფუჭება - აურეუსის და დენარის წონა და სინჯი ფარულად შემცირებას იწყებს. ამან შეარყია მოსახლეობის ნდობა ფულადი სისტემის მიმართ. იმპერატორმა კარაკალამ სცადა მდგომარეობის გამოსწორება და მიმოქცევაში გაუშვა ვერცხლის ანტონინიანი, რომელიც გაცვლისას შეადგენდა 2 დენარს, მაგრამ ამ ნაბიჯსაც მხოლოდ მოკლევადიანი ეფექტი ჰქონდა: III საუკუნის ბოლოსათვის ვერცხლის მონეტები პრაქტიკულად სპილენძისგან იჭრებოდა, ზოგჯერ მხოლოდ ზედაპირი იფარებოდა ვერცხლით. ოქროს მონეტებიც მსგავს მდგომარეობაში აღმოჩნდა.

მდგომარეობის გაუმჯობესება მხოლოდ იმპერატორმა კონსტანტინე I დიდმა შეძლო, რომელმაც დაიწყო მაღალსინჯიანი ოქროს სოლიდის გამოშვება წონით 4,55 გრამი (1/72 ფუნტი), შემოიღო ახალი სტანდარტი ვერცხლის მონეტებისთვის და ვერცხლის მონეტების ღირებულება მიაბა ფუნტი ოქროს ღირებულებას: ვერცხლის მილიარისიუმი ღირდა 1/1000 ფუნტი ოქრო, ხოლო სილიქვა - 1/1728 ფუნტი ოქრო. დასავლეთ რომის იმპერიის დაცემის შემდეგ ეს სისტემა მემკვიდრეობით ერგო ბიზანტიის იმპერიას.

ბერძნული კოლონიები, ელინური სახელმწიფოები და რომის პროვინციები. რომის და მისი პროვინციების ფულადი სისტემების უნიფიკაციის პროცესი მიმდინარეობდა რომის დამპყრობლური ომების მთელი პერიოდის განმავლობაში. რომაელებიც და თვითონ პროვინციებიც აკორექტირებდნენ საკუთარი მონეტების წონას რომის სტანდარტებთან მიახლოების მიზნით. ხანგრძლივი დროის განმავლობაში რომი დიდი სიფრთხილით ეკიდებოდა დაპყრობილ ტერიტორიებზე თავისი სამონეტო სტანდარტების დანერგვას. ის მონეტებიც კი, რომლებიც იჭრებოდა რომში, მაგრამ განკუთვნილი იყო პროვინციებში მიმოქცევისთვის, იჭრებოდა ადგილობრივი გარეგნული იერით და ადგილობრივი სამონეტო ერთეულით.

მთავარ ამოცანას წარმოადგენდა მდგრადი თანაფარდობის შენარჩუნება ძირითად პროვინციულ მონეტებს, რომლებიც როგორც წესი წარმოადგენდნენ სტატერის ან დრაქმის ჯერადს ან ნილადს, და რომის ძირითად მონეტას - დენარს შორის. ეს უკანასკნელი თავდაპირველად დრაქმაზე რამდენადმე უფრო მძიმე იყო, შემდეგ კი უფრო მსუბუქი (უფრო ზუსტად, ერთი სახეობის დრაქმებზე უფრო მძიმე და სხვა დრაქმებზე უფრო მსუბუქი), მაგრამ როგორც წესი, მას უთანაბრებოდა გარკვეული შენიშვნებით, რაც გამომდინარეობდა ძველბერძნული სამონეტო ჭედურობის მრავალგვარი სტანდარტებიდან. ასე, მაგალითად, უფრო მძიმე ტეტრადრაქმა (4 დრაქმა),

რომელიც იჭრებოდა სირიის ანტიოქიაში, უტოლდებოდა 4 დენაიუმს; შედარებით მსუბუქი მცირეაზიული ტეტრადრაქმები და ფინიკიური დისტატერები - 3 დენარს; თავისი არსით ბილონური პტოლემეოსების ტეტრადრაქმა (ალექსანდრინური) — 1 დენარს.

ახ. წ. II საუკუნეში სიტყვები „დენარი“ და „დრაქმა“ თავისი არსით სინონიმებად იქცნენ, წარმოადგენდნენ ერთ ფულად ერთეულს, რომელსაც დასავლეთში ეწოდებოდა დენარი, ხოლო აღმოსავლეთში - დრაქმა.

სესტერციუმი და უფრო დაბალი ღირსების მონეტები განკუთვნილი იყო, პირველ რიგში, მეტროპოლიაში მიმოქცევისთვის, პროვინციებში ისინი იშვიათად და შემთხვევით თუ მოხვედებოდნენ. წვრილი გაცვლითი მონეტებით მათი შიდა ბაზრების მომარაგება ადგილობრივი სამონეტო დაწესებულებების საქმეს წარმოადგენდა.

ისრაელი და იუდეა. დიდი ხნის განმავლობაში ებრაელი ხალხისთვის სიკლი (შეკელი) წარმოადგენდა მხოლოდ მეზობელი სახელმწიფოების მონეტების დასახელებას, ასევე საალრიცხვო ფულად ერთეულს, რომელიც გამოიყენებოდა, მაგალითად, მნიშვნელოვანი სატაძრო (წმინდა) გადასახადის გამოსათვლელად. იუდეაში ახ. წ. I საუკუნის დასაწყისისთვის ჩამოყალიბებული ზომებისა და წონის სისტემა, რომელსაც ზოგჯერ თალმუდურს უწოდებენ, მომდინარეობდა შემდეგი ძირითადი თანაფარდობებიდან: 1 ტალანტი = 60 მინა = 1500 წმინდა (ბიბლიური, მძიმე, ორმაგი) სიკლი (შეკელი) = 3000 უბრალო (მსუბუქი, ნახევარი) სიკლი (შეკელი). ყველა ჩამოთვლილი ერთეული წარმოადგენდა მხოლოდ საალრიცხვო ცნებებს.

შესაძლოა, პირველ საკუთარ მონეტებს წარმოადგენს ძვ. წ. IV საუკუნეში დაწყებული (ამ დროს იუდეა იმყოფებოდა სპარსეთის იმპერიის ძალაუფლების ქვეშ) დრაქმების და ობოლების მიბაძვების გამოშვება ლაზაში, აშდოდში, აშკლონში, ტირეში და სიდონში. მათი დამახასიათებელი თავისებურებაა - არამეული წარწერა იეზუდი, ანუ იუდეა. თუმცა შეუძლებელია ერთმნიშვნელოვანი დასკვნის გაკეთება იმის თაობაზე, ეს მონეტები იყო ცენტრალური ხელისუფლების მიერ დამზადებული მონეტები მის კონტროლს დაქვემდებარებული პროვინციებისთვის (რაც საკმაოდ გავრცელებულ პრაქტიკას წარმოადგენდა ანტიკურ ეპოქაში), თუ ადგილობრივმა ხელისუფლებამ მიიღო საკუთარი სამონეტო რეგალია.

ექვგარეშეა, რომ ძველ იუდეაში მონეტების დამოუკიდებელი მოჭრა დაიწყო სიმონის გამეფებიდან ცოტა ხანში, რომელიც ჰასმანური დინასტიის პირველი წარმომადგენელი იყო (ძვ. წ. II საუკუნის შუა ხანები).

საკუთარი მონეტის მოჭრა, რომელსაც დაერქვა „პრუტი“ (ან „პერუტი“), დაიწყო დაახლოებით ძვ. წ. 140 წელს და მცირე შესვენებებით იჭრებოდა ახ. წ. 95-96 წლებამდე (უფრო ზუსტი დათარიღება შეუძლებელია, ვინაიდან ამ ტიპის მონეტებზე,

მცირე გამონაკლისების გარდა, გამოშვების წელი არ აღინიშნებოდა). სპილენძის პრუტებს, რომელთა წონა თავდაპირველად ეფუძნებოდა ძველბერძნულ სტანდარტებს (უთანაბრდებოდა ჰაკლს), ხოლო შემდეგ უახლოვდებოდა ძველ რომაულ სტანდარტებს, უშვებდნენ პრაქტიკულად ჰასმანური დინასტიის ყველა მეფეები, იროდიადების დინასტიის წარმომადგენლები, რომის პრეფექტები და პროკურატორები.

თუმცა ყველაზე ღირებულს ებრაელებისთვის წარმოადგენდა სიკლები (შეკვლები): სააღრიცხვო მსუბუქი სიკლი დიდრაქმის (ფინიკიური სტატერის სტანდარტის) ექვივალენტური იყო, ხოლო მძიმე სიკლი - ტეტრადრაქმის (ფინიკიური დისტატერის). იუდეის ფულად სისტემაში მათი ადგილი აიხსნება ადგილობრივი წმინდა გადასახადის გადახდის რეგლამენტით, რომელიც ებრაელების ეგვიპტიდან გამოსვლის დროიდან იერუსალიმის ტაძრის საჭიროებისთვის ამოიღებოდა მთელი ზრდასრული მოსახლეობიდან. ამით აიხსნება პირველი დამოუკიდებელი გამოშვების საკუთარი იუდეური ვერცხლის სიკლების (შეკვლების) მნიშვნელობა 66-71 წლების პირველი იუდეური აჯანყების დროს. მეორე და უკანასკნელი გამოშვება განხორციელდა ბარ-კოჰბის აჯანყების დროს (ახ. წ. 132-135 წწ.).

ბიზანტიის იმპერია. ბიზანტიის სამონეტო სისტემა დასაწყისში აგრძელებდა გვიანი რომის იმპერიის ტრადიციებს, თუმცა ანასტასიუსის რეფორმების შემდეგ (491-518 წწ.) სპეციფიკური ხასიათი შეიძინა. ერთ-ერთი მთავარი თავისებურება იყო ოქროსა და ბრინჯაოს (ზოგჯერ მოვერცხლილი) მონეტების გაბატონება ვერცხლის მონეტების უმნიშვნელო გამოყენების პირობებში. მიუხედავად მრავალი სპეციფიკური ნიშნებისა, ბიზანტიაში ძირითად სავაჭრო მონეტებს წარმოადგენდნენ ჯერ კიდევ რომის იმპერიაში გამოჩენილი ოქროს სოლიდი და ვერცხლის მილიარისიუმი. სოლიდმა შეინარჩუნა სტანდარტული მონეტის მნიშვნელობა თითქმის კონსტანტინეპოლის დაცემამდე, თუმცა იმპერიის არსებობის ბოლო ასწლეულში ოქრო, როგორც სამონეტო ლითონი, თითქმის აღარ გამოიყენებოდა. მილიარისიუმის მნიშვნელობა შემოიფარგლება IX-XI საუკუნეებით.

ბარბაროსული სახელმწიფოები. მიუხედავად იმისა, რომ გერმანული ტომების ადრეფეოდალური სახელმწიფოების ისტორია ისტორიულ ლიტერატურაში მიეკუთვნება შუასაუკუნეებს, ნუმისმატიკური თვალსაზრისით მათი მონეტები ანტიკური მონეტების მემკვიდრეები არიან. პირველ მონეტებს იმ სახელმწიფოებისა, რომლებიც წარმოიქმნენ და გაქრნენ ხალხების დიდი გადასახლების (IV-VII საუკუნეები) შედეგად, ან ხალხებისა, რომლებმაც უშუალოდ არ განიცადეს ბერძნული ან ბერძნულ-რომაული კულტურის გავლენა, ნუმისმატიკურ ლიტერატურაში ეწოდებათ „ბარბაროსული მიმბაძველობა“. ეს, როგორც წესი, არის ტექნიკური თვალსაზრისით ძალიან არასრულყოფილი, უხეში შეცდომებით შესრულებული ძველბერძნული, ძველრომაული და ბიზანტიური

მონეტების ასლები. ძირითადი „ბარბაროსული“ მონეტებია ოქროს შილინგი და ვერცხლის დენარი (დემიე, დენარო, დინერო, დინიერო). ოქროს შილინგი - სოლიდის გერმანული სახელწოდებაა, რომელიც გახდა შილინგის წინამორბედი, ხოლო ვერცხლის დენარი - ეს არის ვერცხლის სილიქის ადგილობრივი სახელწოდება, რომლის ღირებულება გამოიხატებოდა სააღრიცხვო დენარებში. ორივე იჭრებოდა მხოლოდ ინგების დროიდან (481-751 წწ.), მაგრამ გააჩნდათ მხოლოდ ლოკალური, ადგილობრივი მნიშვნელობა.

არაბეთის ხალიფატი. ისევე როგორც ევროპის ბარბაროსული სახელმწიფოების, არაბეთის ხალიფატის სამონეტო სისტემაც ქრონოლოგიურად განეკუთვნება შუა საუკუნეებს, თუმცა არაბული მონეტების ძირითადი ტიპები ახლოსაა ანტიკურებთან. ეს სამონეტო სისტემა ჩამოყალიბდა ორი თავიდან მეზობელი, შემდეგ კი დაპყრობილი იმპერიების - ბიზანტიის და სასანიდების იმპერიების ფულადი სისტემების ბაზაზე. ბიზანტიის იმპერიაში ძირითად მონეტას წარმოადგენდა ოქროს სოლიდი, ხოლო მეორეში - ვერცხლის დრაქმა, რომელიც დაახლოებით შეესაბამებოდა ძველბერძნულ დრაქმას და გვიანი პერიოდის რესპუბლიკურ დენარს. ამ ორმა, წონით თითქმის თანაბარმა (4 გრამზე ოდნავ მეტი), მაგრამ სხვადასხვა ლითონისგან დამზადებულმა მონეტამ არაბებთან ლოკალური სახელწოდებები შეიძინა (სოლიდი გახდა დენარი, ოქროს დენარი, ხოლო დრაქმა - დირჰემი) და წარმოადგენდა ხალიფატის საკუთარი მონეტების წინამორბედებს (საკუთარი დირჰემის მოჭრა დაიწყო 692-696 წლებს შორის, ხოლო დენარის - 696 წელს). დენარი და დირჰემი ნახსენებია ყურანში, რაც გახდა დამატებითი ფაქტორი მუსულმანურ სამყაროში ამ მონეტების ფართოდ გავრცელებისათვის. ევროპაში XI-XIII საუკუნეებში დენარის მიბაძვით იჭრებოდა ესპანური და პორტუგალიური მარავედები და ასევე ესპანური დობლები.

**ანტიკური მონეტები.
საალრიცხვო ფულადი ერთეულები**

ძველბერძნული მონეტები

- ტალანტი;
- მინა;
- სტატერი და მისი წილადები: ჰექტა;
- დრაქმა და მისი წარმოებულები: ტეტრადრაქმა; დიდრაქმა;
- ობოლი და მისი წარმოებულები: პენტობოლი; ტეტრაობოლი; ტრიობოლი; დიობოლი; ტრიჰემიობოლი.
- ჰალკი და მისი წარმოებულები: დიჰალკი; ჰემიჰალკი;
- ლეპტა და მისი წარმოებულები: დილეპტონი; ტრილეპტონი.

სპარსული მონეტები

- დარიკი (ოქროს სტატერი);
- სიგლოსი (სიკლი, ვერცხლის სტატერი).

ძველი რომის ფულის ადრეული ფორმები

- Aes rude;
- Aes signatum;
- Aes grave.

რომის რესპუბლიკის მონეტები:

- ლიბრა - საალრიცხვო ფულადი ერთეული
- ვიქტორიატი (დრაქმა) და მისი წარმოებულები: ორმაგი ვიქტორიატი (კვადრიგატი, დიდრაქმა); ნახევარვიქტორიატი (1/2);
- დენარი და მისი წარმოებულები: ქვინარიუმი (1/2); სესტერციუმი (1/4);
- ასი და მისი წარმოებულები: დეკუსიუმი (10); კვინკუსიუმი (5); კვადრუსიუმი (4); ტრიპონდიუმი (3); დუპონდიუმი (2); დეუნქსი (11/12); დექსტანსი (10/12); დოდრანსი (9/12); ბესი (8/12); სეპტუნქსი (7/12); სემისი (6/12); კვინკუნქსი (5/12); ტრიენსი (4/12); კვადრანსი (3/12); სექსტანსი (2/12);
- უნცია და მისი წარმოებულები: სესუნცია (1/2); სემუნცია (1/4); კვარტუნცია (1/4).

რომის იმპერიის და ბიზანტიის მონეტები

- ანტონინიანი;
- არგენტიუსი;
- სილიქვა;
- მილიარისიუმი;
- აურეუსი;
- სოლიდი (ნომიზმა, ბეზანტი) და მისი წარმოებულები: სემისისიუმი (სემისიუმი) (1/2); ტრემისისიუმი (ტრემისიუმი, ტრიენსი) (1/3);
- ფოლისიუმი;
- მაიორინი;

- ნუმიას;
- ცენტენიონალიუმი.

ბერძნული კოლონიების, ელინისტური მონარქიების და რომის პროვინციების მონეტები

- ტეტრადრაქმა: ალექსანდრინერი (ალექსანდრიული ტეტრადრაქმა); კისტოფორი (კისტოფორული ტეტრადრაქმა);
- ასარიუმი (ასარიონი);
- ლიტრა და მისი წარმოებულები: ჰემილიტრონი (1/2); ტეტრასი (1/3); ჰექსასი (1/6); ონკია (1/12); სინდიკის მონეტები.

იუდეის და ისრაელის მონეტები

- კიკარი;
- მანე;
- პერესი, ფარესი (ნახევარმინა);
- სიკლი (შეკელი) და მისი წარმოებულები: ნეცეფი (5/6); პიმი (4/6=2/3); ბეკა (3/6=1/2);
- ჰერა;
- სელა;
- ზაზი (ზუზი);
- მახხი (ჰერა);
- ისარი;
- პრუტა.

სხვა მონეტები

- ბიატეკი;
- კოლხური მონეტები;
- კელტური მონეტები.

სტატერი. ლიდა. ძვ. წ. VI ს.

დარიკი. სპარსეთი. აქემენიდური ხანა. დაახლოებით ძვ. წ. 375-332 წწ. 8.36 გრ.

ობოლი. მეტაპონტა. დაახლოებით
ძვ. წ. 425-350 წწ.

ტეტრადრაქმა. პტოლემეოს I.
ძვ. წ. 310-305 წწ. 15.7 გრ.

დენარი. იუნონა მონეტას გამოსახულებით.
დაახლოებით ძვ. წ. 46 წ.

პრუტი. იუდეა. ძვ. წ. I ს. - ახ. წ. I ს.

კისტოფორი (კისტოფორული ტეტრადრაქმა).
მცირე აზია. ძვ. წ. II-I საუკუნეები.

სიკლი (შეკელი). პირველი იუდეური აჯანყება.
66-71 წწ.

აურეუსი. რომის იმპერია. ოქრო. 64-65 წწ. 7.3
გრ. 18 მმ.

მილიარისიუმი. ვერცხლი. 320 წ. 5.42 გრ.

ასი. ნერონის პერიოდი. 54-68 წწ.

ღირჰემი. ვერცხლი. არაბეთის ხალიფატი. სამა-
ნიდები. IX საუკუნის დასასრული.

ამა თუ იმ ქვეყნის პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული ისტორიის საკითხების შეფასებისთვის საკმაოდ დიდი მნიშვნელობა აქვს ძველებური მონეტების მეცნიერულ შესწავლას. ერთი შეხედვით ამ ცივ, ზოგჯერ უხეშად დამუშავებულ ლითონის ნაჭრებს, მთელ რიგ მნიშვნელოვან საკითხებში გარკვეულობის შეტანა შეუძლია. ეს თუ ის ლითონის მონეტა წერილობით წყაროებთან ერთად, გარდასულ დროთა დიდმნიშვნელოვანი დოკუმენტია. მაგრამ როგორც წყაროს, მას გარკვეული თავისებურება და, შეიძლება ითქვას, უპირატესობაც ახასიათებს. ფულის გამოშვების უფლება, როგორც წესი, სახელმწიფოს კომპეტენციაა, ამდენად, მონეტა სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის მქონე საბუთია. აქედან გამომდინარე ფული, მართალია, ძუნწ ფორმებში, მაგრამ ობიექტურად ასახავს ამა თუ იმ ისტორიულ მოვლენას, რამდენადაც ის დაზღვეულია ავტორის სუბიექტური შეხედულებებისა და ტენდენციისაგან.

პირველი ფულადი ნიშნების, ზოგადად საკრედიტო სისტემის წარმოშობისა და განვითარების თავისებურების კვლევა ეკონომიკური მეცნიერების ყურადღების ცენტრშია. აღნიშნულ საკითხებს ეძღვნება მრავალი მეცნიერული ნაშრომი, სადაც მეტნაკლები სიზუსტითაა გაშუქებული მოცემული სფეროს ცალკეული ასპექტები. ფაქტია, რომ ფულადი სისტემა ერთ-ერთ ურთულეს და საინტერესო სფეროს წარმოადგენს, რომელიც განვითარების თავისებურებებით ხასიათდება.

1. მოსიაშვილი ვ., ჭელიძე მ. ნუმიზმატიკა და ბონისტკა. თბ., გამომცემლობა „დანი“, 2015.
2. <http://piastri21.ru/novosti/samyie-drevnie-monetyi-v-mire>
3. <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%8B%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D1%82%D1%8B>
4. <https://ru.wikipedia.org/wiki/%BC%D0%BE%D0%D0%B5%D1%82%D1%8B>

რეზიუმე

კომპანიის ნორმალურად ფუნქციონირებისათვის აუცილებელია მისი ფინანსების გონივრული მართვა, კაპიტალის სტრუქტურის შესწავლა, საკუთარ და ნასესხებ სახსრებს შორის ოპტიმალური თანაფარდობის განსაზღვრა და ა.შ. ამ ბოლო ხანს კომპანიის მენეჯმენტს სულ უფრო ხშირად აინტერესებს ბიზნესის ეფექტიანობის კომპლექსური მართვის მეთოდები. ეს საკითხი ძალიან მჭიდრო კავშირშია კომპანიის ფინანსური ანგარიშგების საფუძველზე განხორციელებულ ისეთ შეფასებასთან, რომ იგი მომავალშიც მონაწილეობდეს კომპანიის რეგულარულ ანალიზში.

კომპანიის ღირებულების ექსპრეს-ანალიზისათვის ორი მეთოდი შეიძლება გამოვიყენოთ: გორდონის მოდელი და წმინდა აქტივების ანალიზი. ასეთი შეფასება სრულყოფილად არ შეიძლება ჩავთვალოთ, რის გამოც ადვილი შესაძლებელია, რომ ცოტა ხანში არა კომპანიის მფლობელებმა, არამედ უკვე მისმა მენეჯმენტმა დასვას უფრო სრულყოფილი მეთოდების გამოყენების საკითხი.

კომპანიის ღირებულებაზე მოქმედებს მენეჯმენტის ერთ-ერთი სტრატეგიული გადაწყვეტილება - კაპიტალის სტრუქტურის შერჩევა. დადგენილია, რომ განვითარებად ბაზარზე კაპიტალის სტრუქტურაზე მოქმედი ყველაზე მნიშვნელოვანი ფაქტორებია კომპანიის აქტივების სტრუქტურა, კომპანიის სიდიდე და მისი კაპიტალის შემოსავლიანობა.

საკვანძო სიტყვები: კომპანიის ღირებულება, კაპიტალის სტრუქტურა, ექსპრეს-ანალიზი, კაპიტალის სტრუქტურის დეტერმინანტები.

Summary

For normal functioning of the company's prudent management of finances, studying capital's structure and determining the optimal ratio of borrowings are necessary. Recently, the company is increasingly interested in the management methods of complex business efficiency. This issue is very closely linked to the company's financial statements on the basis of an assessment that it will participate in the regular analysis.

Two methods can be used to express the value of the company for analysis: Gordon model and the analysis of net assets. Such grades are not considered to be perfect, and it is possible that very soon not the owners of the company but its management has been to raise the issue of the use of more sophisticated methods.

The selection of the capital structure operates on one of the strategic decision, it's the cost of the company. It is estimated that emerging market equity structure of the most important factors in the company's asset structure, company size and profitability of its capital.

კომპანიის ნორმალური ფუნქციონირებისათვის აუცილებელია მისი ფინანსების გონივრული მართვა, კაპიტალის სტრუქტურის შესწავლა, საკუთარი და ნასესხები სახსრების ოპტიმალური თანაფარდობის დადგენა და ა. შ. ამ საკითხების შესწავლა შესაძლებელია კომპანიის საქმიანობის ფინანსური ანალიზის მეშვეობით, რომელიც ფინანსური მენეჯმენტის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ელემენტია.

კომპანიების მენეჯმენტს ბოლო დროს სულ უფრო ხშირად აინტერესებს ბიზნესის ეფექტიანობის კომპლექსურად მართვის მეთოდები. ეს საკითხი ძალიან მჭიდრო კავშირშია კომპანიის ფინანსური ანგარიშგების საფუძველზე განხორციელებულ მის ისეთ შეფასებასთან, რომ ეს შეფასება შემდგომში კომპანიის საქმიანობის ჩვეულებრივ რეგულარულ ანალიზში იყოს ჩართული. ვფიქრობთ, ეს არა მარტო შესაძლებელია, არამედ სრულიად ბუნებრივია. მართლაც, თუ გავიხსენებთ საფონდო ბაზრის ფუნდამენტურ ანალიზს, იგი სწორედ საგარეო ანგარიშგების გამოყენებას ეყრდნობა. ამდენად, ბუნებრივი ბალანსი, თუ იგი ფინანსური ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტების მოთხოვნათა შესაბამისადაა მომზადებული, პრაქტიკულად გამოსაყენებელი სისტემური მოდელია.

ამასთან, როგორც ცნობილია, „ფინანსური ანალიზი, რომელიც მხოლოდ ბუნებრივი ანგარიშების მონაცემებს ეყრდნობა, ექსპრეს-ანალიზის თვისებებს იძენს, ე.ი. ისეთი ანალიზის თვისებებს, რომელიც ტარდება სანარმოს ფარგლებს გარეთ მისი დაინტერესებული კონტრაგენტების, მესაკუთრეების ან სახელმწიფო ორგანოების მიერ. ასეთი ანალიზის შედეგად მოპოვებული ინფორმაცია შეზღუდულია. ამავე დროს ფინანსური ანგარიშგების გარე მომხმარებლებს ეძლევათ საშუალება ობიექტურად შეაფასონ სანარმოს ფინანსური მდგომარეობა“. [1]

ბიზნესის ღირებულების ექსპრეს-შეფასებისთვის ორი მეთოდი შეგვიძლია გამოვიყენოთ:

1. შემოსავლიანობაზე დაფუძნებული მიდგომებიდან - გორდონის მოდელი და
2. აქტივებზე დაფუძნებული მიდგომებიდან - წმინდა აქტივების ანალიზი.

გორდონის მოდელი ზოგადი სახით ასე გამოიყურება:

$$\text{კომპანიის ღირებულება} = \text{მოგება} / (d-g)$$

სადაც d დისკონტირების განაკვეთია კომპანი-

ისტვის, გ - ბიზნესის ზრდის ტემპი.

ეს მოდელი რამდენადმე გამარტივებულია მომავალი გაყიდვების ნულოვანი ზრდიდან გამომდინარე, რადგან ამ ტემპების განსაღვრა ამოცანას ართულებს. გამართილება საფრთხეს არ შეიცავს, რადგან აქ გამოყენებული სხვა მეთოდებიც მიახლოებითია. ასე რომ გვრჩება უფრო მარტივი ამოხსნა.

$$\text{კომპანიის ღირებულება} = \text{მოგება} / d$$

ანუ დისკონტირების კოეფიციენტის გათვალისწინებით:

$$\text{კომპანიის ღირებულება} = \text{მოგება} / WACC$$

აქ WACC კაპიტალის საშუალო შენონილი ღირებულებაა, რომელსაც ანგარიშობენ ფორმულით:

$$WACC = R_{\text{შესაკ}} \times K_{\text{შესაკ}} + R_{\text{ნას.}} \times K_{\text{ნას.}}$$

სადაც $R_{\text{შესაკ}}$ აქციონერული კაპიტალის ის შემოსავლიანობაა, რომელსაც მესაკუთრეები ითხოვენ; K — მისი ხვედრითი წილი კომპანიის დაფინანსების წყაროებში, $R_{\text{ნას.}}$ — ნასესხები სახსრების ღირებულება და $K_{\text{ნას.}}$ — მათი წილი დაფინანსების მთლიან მოცულობაში.

თუ ამ მეთოდის სხვა დეტალებს არ გამოვედევნებთ, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ უცვლელი აქციონერული კაპიტალისთვის, ე.ი. თუ ბიზნესის მფლობელი ამ მომენტში დამატებით სახსრებს არ აბანდებს, შესაძლებელია კომპანიის მთლიანი ღირებულებიდან აქციების ღირებულებაზე გადასვლა. მას გავიანგარიშებთ ფორმულით:

$$\text{ღირებულება} = \text{ROE} / WACC$$

სადაც ROE აქციონერული კაპიტალის რენტაბელობაა. [2]

ბიზნესის ღირებულების ამ შეფასების ცვლილების დინამიკას ორი ძირითადი ფინანსური მაჩვენებელი დაარეგულირებს:

1. აქციონერული კაპიტალის რენტაბელობა, ROE და

2. ფინანსური ბერკეტი (ნასესხები და საკუთარი კაპიტალების თანაფარდობა).

რაც შეეხება ბიზნესის შეფასებას, შემოსავლიანობაზე დაფუძნებული მეთოდით შეგვიძლია დავეყრდნოთ სულ ორი, კარგად ნაცნობი ფინანსური მაჩვენებლის ანალიზს. მათგან წმინდა აქტივები სტანდარტული ბალანსის საფუძველზე შეგვიძლია ვიანგარიშოთ.

ამ მოდელის მთავარი უპირატესობა ისაა, რომ იგი პრაქტიკულად მაშინვე შეგვიძლია დავენერგოთ კომპანიაში და მისი მოქმედება კომპანიის შემდგომ მუშაობაზე გავავრცელოთ. მოდელისთვის საწყისი მონაცემებია ჩვეულებრივი კვარტალური ანგარიშგების ინფორმაცია. მის საფუძველზე ვანგარიშობთ რამოდენიმე ძირითად ფინანსურ მაჩვენებელს:

- ROE -ს;

- ფინანსურ ბერკეტს;
- კომპანიის წმინდა აქტივებს.

შერჩეული მაჩვენებლების საფუძველზე კომპანიის ღირებულება ორი მეთოდით განისაზღვრება: შედეგობრივი მაჩვენებელი შეგვიძლია შევირჩიოთ, როგორც მათ შორის საშუალო; შეიძლება არც გადავიდეთ ერთ კრიტერიუმზე და ორივე მაჩვენებლით ვისარგებლოთ.

ბიზნესის მართვის წინაშე დასაყენებელი მოთხოვნები ასე შეგვიძლია ჩამოვყავალიბოთ:

კომპანიის ღირებულების ზრდა ლიკვიდობისა და კაპიტალის სტრუქტურის სასურველ დონეზე შენარჩუნებით.

ახალი ამაში არაფერია, რადგან ეს ღირებულების საფუძველზე განხორციელებული ჩვეულებრივი მართვაა. და მაინც, იმ რთული მეთოდიდან, რომელიც მენეჯერების ფსიქოლოგიურსა და მეთოდურ მზადყოფნას მოითხოვს და რომელზეც ყველა კომპანიას არ მიუწვდება ხელი, ჩვენ უბრალო ინტერპრეტაციებზე გადავდივართ, რომლებიც არავითარ სერიოზულ დანახარჯებს არ მოითხოვს. ამას დიდი მნიშვნელობა აქვს იმიტომ, რომ მენეჯმენტზე და მესაკუთრის მიზნებზე ახალი შეხედულების დანერგვის დროს თითქმის ნულამდე მცირდება წინააღმდეგობა; მეორეც, ასეთი გადაწყვეტით კომპანიის ხელმძღვანელობა იმ სწორ ფინანსურ ენას სწავლობს, რომელზეც მფლობელებს უნდა ესაუბროს იგი. გასაკვირი არ იქნება, რომ რაღაც მცირე დროის შემდეგ უკვე კომპანიის მესაკუთრეები კი არა, მენეჯმენტი დააყენებს უფრო დახვეწილი მეთოდიკების გამოყენების საკითხს და მზად იქნება თავის თავზე აიღოს მათი დანერგვის ხარჯები და სირთულებები.

ცხადია, კომპანიის მიმდინარე საქმიანობის ანალიზში ღირებულებით მიდგომის დანერგვის ასეთი ექსპრეს-მეთოდი შეუძლებელია სრულყოფილად ჩავთვალოთ. მით უმეტეს, როგორც პრაქტიკა აჩვენებს, ეს გადაწყვეტა მთელ რიგ შემთხვევებში მართვის განვითარების ადრეულ ეტაპზეა ხოლმე ყველაზე ეფექტიანი. ეს ის კომპანიებია, რომლებსაც შემდეგი მახასიათებლები აქვთ:

1. ყოფილი სახელმწიფო სტრუქტურები, რომლებიც კერძო ხელში გადავიდნენ;
2. წინათ დამოუკიდებელი კომპანიები, რომლებიც დღეს ჰოლდინგების შვილობილი საწარმოები გახდნენ და
3. ის კომპანიები, რომელთა საკონტროლო პაკეტიც სახელმწიფოს ეკუთვნის.

როგორც ვხედავთ, ეს ის კომპანიებია, რომლებშიც ერთმანეთისგან მკვეთრად გამოიჯნული მფლობელი და მმართველი, ღირებულების მართვის კულტურა კი არ არსებობს და მისი დანერგვა დიდ ძალისხმევას საჭიროებს.

კომპანიის ღირებულებაზე დიდ გავლენას ახდენს მისი მენეჯმენტის ერთ-ერთი საკვანძო სტრატეგიული გადაწყვეტილება — კომპანიის კაპიტალის სტრუქტურის შერჩევა. იმ ფაქტორებისა და მოტივების გამოვლენა, რომლებიც კომპანიების კაპი-

ტალის სტრუქტურის შერჩევას განაპირობებენ, სამი საკითხის მოგვარებას უწყობს ხელს:

1. ამ სტრუქტურის მართვის ინსტრუმენტების პოვნას;

2. არასწორი ფინანსური ბერკეტის შერჩევის მიზეზით კომპანიების კაპიტალიზაციის “დეფიციტის” დადგენას და

3. ნასესხები სახსრების იმ კრიტიკული დონის განსაზღვრას, რომელიც კომპანიების ღირებულების მაქსიმიზებას იწვევს.

განვითარებადი ბაზრების კორპორაციული ფინანსების კვლევებით გამოვლენილია, რომ კაპიტალის სტრუქტურაზე მოქმედი ყველაზე მნიშვნელოვანი ფაქტორებია განვითარებული ქვეყნებისთვის ტრადიციული ისეთი დეტერმინანტები, როგორებიცაა:

- კომპანიის აქტივების სტრუქტურა;
- კაპიტალის ზომი;
- კომპანიის კაპიტალის შემოსავლიანობა.

აღმოჩნდა, რომ კაპიტალის სტრუქტურის დეტერმინანტებში ქვეყნებს შორის განსხვავებები არ არსებობს. თუმცა განსხვავებულია ამ ქვეყნებში კაპიტალის სტრუქტურის ფორმირების მოტივები. კვლევებში აქცენტი გაკეთებული იყო სტატიკური კომპრომისული თეორიისა და დაფინანსების წესის თეორიის შედარებით ანალიზზე. ჩაატარეს კაპიტალის სტრუქტურის დინამიკური კომპრომისული კონცეფციის საპილოტე აპრობაცია, რომელმაც გამოავლინა ამ მოდელის მნიშვნელობა კომპანიის ვალისა და საკუთარი კაპიტალის თანაფარდობის ოპტიმალობის დადგენაში. მიღებულმა შედეგებმა შესაძლებელი გახადა შემდეგი ჰიპოთეზების ჩამოყალიბება. [3]

1. განვითარებულ ბაზრებზე კომპანიების კაპიტალის სტრუქტურის ფორმირება შესაძლებელია აღწეროს დინამიკური კომპრომისული კონცეფციით.

დინამიკური მიდელი სტატიკური კომპრომისული თეორიის ერთ-ერთი “გაფართოებაა”. სტანდარტულ ფაქტორებთან ერთად (აქტივების რენტაბელობა, ფირმის სიდიდე, აქტივების სტრუქტურა, ზრდის შესაძლებლობები და სხვა) იგი მოიცავს კიდევ ერთ კომპონენტს — შეგუება — ადაპტირების ხარჯებს, რომლებიც ხელს უშლიან ოპტიმალურ დონემდე ფინანსური ბერკეტის მყისიერ მიყვანას. ეკონომიკურ მეცნიერებაში ცნობილია ისეთი კვლევები, რომლებშიც გაანალიზებულია როგორც შეგუების ხარჯები, ისე კაპიტალის ოპტიმალური სტრუქტურის დეტერმინანტები. მათში გამოყენებულია ლინდერტის მოდელი, რომელიც კაპიტალის სტრუქტურის შესწავლისთვისაა მოდიფიცირებული:

$$L_t - L_{t-1} = a_0 + b(TL_t - L_{t-1}) + a_1 Z + ETA$$

სადაც L ფინანსური ბერკეტის მაჩვენებელია, TL - ოპტიმალური ფინანსური ბერკეტი, Z - მიმდინარე და წარსული ინვესტიციებისა და შემოსავლების ექვტორი. [4]

ამ მოდელის სირთულეა მიზნობრივი ფინანსური ბერკეტის TL -ის განსაზღვრის აუცილებლობა.

მეცნიერთა ერთი ნაწილი [5] ამისთვის საშუალო ისტორიულ მნიშვნელობას იყენებს, სხვები, მაგალითად, ესპანელი მეცნიერები არელანო ბონდის ეკონომეტრიკულ მეთოდს, რომელიც იძლევა კოეფიციენტების შეფასების შესაძლებლობას ლაგური დამოკიდებული ცვლადის მქონე პანელურ რეგრესიებში. [6] ეს უკანასკნელი მოგვიანებით რამოდენიმე ნაშრომში გამოიყენეს. მათში ადაპტაციის სისწრაფე და მიზნობრივი ბერკეტი ფაქტორთა ნაკრებზე დამოკიდებულ ცვლადად გვევლინებოდა არაერთ კვლევაში (ბულგარეთი, ჩეხეთი, პოლონეთი, რუმინეთი და ესტონეთი) გამოვლინდა ოპტიმალურ ფინანსურ ბერკეტზე ფორმის მახასიათებლების გავლენა ამა თუ იმ ქვეყნის ვითარებაზე დამოკიდებული, მაგრამ რენტაბელობისა და კომპანიების ასკის მაჩვენებლები ყველგან უარყოფით დამოკიდებულებას ამჟღავნებენ. გარდა ამისა, აქტივების სტრუქტურა, რომელიც მთლიან აქტივებში ფიქსირებული დანახარჯების ხვედრით წილს ასახავს, უფრო დადებითი დამოკიდებულების ტენდენციას ატარებს, რაც შეესაბამება სხვადასხვა ქვეყანაში ჩატარებული კვლევების შედეგებს. ეს იძლევა კაპიტალის მიზნობრივი სტრუქტურის დეტერმინანტებთან დაკავშირებული შემდეგი ჰიპოთეზის ფორმულირების შესაძლებლობას.

2. სავალ “დატვირთვის” მიზნობრივი დონე კომპანიების ისეთ სპეციფიკურ მახასიათებლებზე დამოკიდებული, როგორიცაა საგადასახადო სარგებელი (როგორც ვალით დაფინანსების მოზიდვასთან დაკავშირებული, ისე დანარჩენი), კომპანიის მოსალოდნელი ზრდა მისი აქტივების სიდიდე და სტრუქტურა და კაპიტალის შემოსავლიანობა.

ადაპტირების ხარჯების არსებობის გამო კომპანიებს არ შეუძლიათ მყისიერად მიიყვანონ თავიანთი ფინანსური ბერკეტი მიზნობრივ დონემდე. ამასთან, ადაპტირების ხარჯების სიდიდე ქვეყნების მიხედვით განსხვავებულია და მათში მოქმედ ინსტიტუციურსა და მაკროეკონომიკურ ფაქტორებზე დამოკიდებული.

ადაპტირების სისწრაფე ისეთ ცვლადად შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ, რომელიც ენდოგენურადაა დამოკიდებული ფირმის მახასიათებლებზე, ოღონდ მისი დეტერმინანტების შემადგენლობაშია ინსტიტუციური და მაკროეკონომიკური ცვლადები. აშშ-ისა და ევროპის ქვეყნების შედარებითი ანალიზის შედეგები აჩვენებს, რომ ადაპტირების სისწრაფეზე დადებითად მოქმედებს ფინანსების ეროვნული ბაზრის განვითარება, საკანონმდებლო სისტემის ეფექტიანობა და აქციონერთა დაცვა, ეკონომიკური ზრდა და ინფლაცია. აქციების ფასის და საფონდო ბაზარზე საპროცენტო განაკვეთების დონეები ხელს უშლიან ფინანსური ბერკეტის მიყვანას ოპტიმალურ დონემდე, რადგანაც ჩნდება მოცემულ მომენტში დაფინანსების შედარებით უფრო იაფი წყაროების გამოყენების სარგებელი. [7]

ზემოთ მოყვანილი ლოგიკის შესაბამისად მართლზომიერი იქნება შემდეგი ორი ჰიპოთეზა.

3. კაპიტალის განვითარებად ბაზრებზე ფუნ-

ქცონირებად კომპანიებს ადაპტაციის ნულოვანი დანახარჯები აქვთ.

4. ადაპტაციის ხარჯები დამოკიდებულია კრედიტების ხელმისაწვდომობაზე, ეკონომიკურ ზრდაზე, ინფლაციაზე, ქვეყანაში საფონდო ბაზრის განვითარებაზე.

2008-2009 წლების კრიზისი შეუძლებელია არ ასახულიყო მენეჯმენტის მიერ კაპიტალის სტრუქტურის შესახებ მიღებულ გადაწყვეტილებებზე, რასაც გავლენა უნდა მოეხდინა როგორც გარე ინსტიტუციურ და მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლებზე, ისე, ფირმის შიდა მაჩვენებლებზეც (ზრდის შესაძლებლობები, აქტივების რენტაბელობა). აქედან მეხუთე ჰიპოთეზა:

კრიზისულმა პერიოდმა უდიდესი მნიშვნელობა იქონია ფირმების მიერ ფინანსურ გადაწყვეტილებათა მიღებაზე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ა. ჩეჩელაშვილი. ფინანსური მდგომარეობის და მდგრადობის გაუმჯობესების გზები ლუდისა და უალკოჰოლო სასმელების წარმოებაში. დისერტ., თსუ, 2013.

2. А. Сенов. Финансовый анализ предприятия в контексте управления стоимостью бизнеса.-lfin.ru/?id=154

3. И.В. Ивашковская, М.С. Кокорева. Является ли политика финансирования инструментом создания стоимости компании. Под редакцией Е. Г. Ясина. XII Международная научная конференция по проблемам развития экономики и общества. В четырех книгах. Книга 4. М.: Издательский дом НИУ ВШЭ, 2012. С. 49-56.

4. Fama E.F., French K.R. Testing Trade-Off and Pecking Order Predictions about Dividends and Debt // Review of Financial Studies. 2002. Vol. 15. Iss. 1. P. 1-33.

5. Jalilvand A., Harris R. Corporate Behavior in Adjusting to Capital Structure and Dividend Targets: An Econometric Study // Journal of Finance. 1984. 39. P. 127-144.

6. Miguel A., Pindado J. Determinants of the Capital Structure: New Evidence from Spanish Data // Journal of Corporate Finance. 2001. 7. P. 77-99.

7. Wanzenried G. Capital Structure Dynamics in the UK and Continental Europe // European Journal of Finance. 2006. 12. P. 693-716.

8. Ивашковская И.В., Макаров П.В. Действуют ли классические концепции выбора структуры капитала на развивающихся рынках? Эмпирический анализ компаний Восточной и Центральной Европы // Корпоративные финансы. 2010.3 (15). С. 47-62.

9. Dudley E. Testing Models of Dynamic Trade-off Theory. Working paper series.2007.

10. Fischer E., Heinkel R., Zechner J. Dynamic Capital Structure Choice: Theory and Tests // The Journal of

Finance. 1989. 44. 19-40.

11. Ivashkovskaya I., Solntseva M. Capital Structure Choice in BRIC: Do Russian, Brazilian and Chinese Firms Follow Pecking Order or Trade-Off Logic of Financing? Global Business and Technology Association. Business Strategies and Technological Innovation for Sustainable development: Creating Global Prosperity for Humanity. Eleventh International Conference Readings Book. P. 572-579.

12. Nivorozhkin E. Capital Structures in Emerging Stock Markets: The Case of Hungary// The Developing Economies. 2002. XL. P. 166-187.

13. Nivorozhkin E. Firms' Financing Choices in EU Accession Countries // Emerging Markets Review. 2005. 6(2). P. 138-169.

14. Shyam-Sunder L., Myers S. Testing Static Trade-off Against Pecking Order Models of Capital Structure // Journal of Financial Economics. 1999. 51. P. 219-244.

Современные конфликты и парадигмы международных отношений

Georgiy Kalandadze, Академический Доктор социальных наук
Ричардс Гойчевс, студент

რეზიუმე

* * * * *

თემაში სრულადაა აღწერილი საერთაშორისო ურთიერთობების სისტემები. მათი საარსებო წყარო, გამორჩეული თვისებები, უპირატესობები, ნაკლოვანებები და მათ მიერ გამოწვეულ შედეგები. საუბარია დღევანდელი კონფლიქტების არსზე, პრიზმაში განხილულია არსებული მოდელი საერთაშორისო სისტემაში.

განხილულია უთანასწორობის გაძლიერების პრინციპი მათ შორის ჰეგემონი სახელმწიფოების „ვასალები“, გათიშულობა, მსოფლმხედველობა, პრინციპები და ა.შ. ყველაზე დიდი პრობლემა წინა და თანამედროვე საერთაშორისო მართვის სისტემების ფესვებშია, რაც წარმოადგენს სტატიის ძირითად არსს.

SUMMARY

Contemporary conflicts and the paradigm of international relations

The theme contains a complete description of all systems of international relations, their livelihoods, distinctive features, advantages, disadvantages and the resulting consequences. Reveal the essence of many of today's conflicts, viewed through the prism of the current model of the international system. The causes of inequality strengthening between the different States hegemony and 'vassals', disunity in order, worldview, principles etc, the biggest problem lies at the root of modern and previous international management systems, which will be the mainstay of this article.

Вовсе времена человечество ведёт опустошительные войны, не задумываясь о последствиях, человеколюбии и в принципе о морали. Печально осознавать, что алчность преобладала над человеческим благоразумием (и преобладает до сих пор). Но суть не в этом. Нужно постичь метафизическую причину данного феномена и это далеко не пороки человеческой сущности, хотя и без них не обошлось также.

Задавшись вопросом о корректности системы, можно осознать феноменологию проблем каждой из моделей международных отношений. Чем же ознаменовывается процесс изначальных недостатков?

Каждое государство в какой-то степени обладает чувством возвышенности собственной нации, грубоговоря национализмом, в девственной форме, порой перерастающий в шовинизм. Этот факт, отвергать нельзя, противоречить этому может лишь сильный лидер (чаще всего в авторитарном или тоталитарном режимах), который берёт власть в свои руки и ставивший благо общества, ниже своих собственных ценностей или амбиций. Тем не менее, национализм, играет огромное значение, в становлении той или иной международной системы. Можно также заметить закономерность: построение системы - демаркация границ произошла, разделив одну народность по разные стороны, либо наоборот объединив разные в одно государство - беспорядки, ознаменованные чувством национального достоинства (языковая принадлежность, религия, цвет кожи и иное). Последняя стадия, полномасштабная война, редко когда её предотвращали в корне, в основном, происходило чуть ли не совсем обратное.

Перейдём к конкретным примерам для общего понимания проблематики. Ялтино-потсдамская система международных отношений была основана в результате Ялтинской и Потсдамской конференций 1945 года. Основателями являлись три государства СССР, США и Великобритания, во главе со Сталиным, Рузвельтом и Черчиллем. Февральская Ялтинская конференция являлась предтечей будущих беспорядков в Европе, так как разбирались на данном собрании лишь один вопрос: как поделить Европу между тремя странами? Кое-как разобрались: Польша отошла под власть СССР (там уже были советские войска, и их никто не решился вытеснить), варварский раздел Германии на ГДР и ФРГ, отнятие у немцев, также, современного Калининграда и Эльзас-Лотарингии, но этого было мало и они разделили даже сам Берлин на две зоны советскую - с одной

стороны, и совместную (американскую, британскую и французскую) - с другой. Судя по, так называемому, соглашению о процентах 1944 года Сталина и Черчилля, Болгария, Венгрия, Румыния переходила под юрисдикцию Советского Союза, Греция под Великобританию, а Югославия 50 на 50. И ради чего всё это планировалось? Ради геостратегических выгод: Западные страны ходатайствовали за то, что бы коммунизм не распространялся далее, чем на Восток Европы. СССР же вели "политическую" экспансию в центральную и южную стороны. Декларация об освобождённой Европе звучит будто издевательство после вышеперечисленных разделов наций.

На Дальнем Востоке тоже разыгрывались интересы СССР и США, однако СССР вернулись территории потерянные после русско-японской войны Курильские острова и Южный Сахалин, за Монголией признавался статус независимого государства. Недальновидная политика "средневековья" вскоре дала о себе знать, когда жадный Советский Союз в конце 1980-ых годах трещал по швам, а в итоге и вовсе распался в 1991 году. На основе данной конференции была также доработана идея о преемнике Лиги Нации, которым стал ООН, с несправедливым постоянством лишь пяти членов: Великобритания, СССР - Российская Федерация, США, Франция и КНР.

ООН стала символом и формальным гарантом послевоенного мироустройства, авторитетной и иногда даже достаточно эффективной организацией в разрешении межгосударственных проблем. При этом страны-победители и впредь предпочитали решать действительно серьёзные вопросы своих взаимоотношений путём двусторонних переговоров, а не в рамках ООН. На Потсдамской конференции уже наблюдается обострение обстановки - обозначились многие противоречия между союзниками, приведшие вскоре к холодной войне. Именно на данной конференции было окончательно принято решение о разделе Кореи, а Польша получила обратно свои территории, даже с лихвой. Уже тогда достаточно отчетливо проявилось усиление позиции двух держав — СССР и США, к которым все больше переходит решающая роль в определении параметров послевоенного мира. То есть, еще в ходе войны зарождаются предпосылки формирования основ будущего биполярного мира. В полной мере, эта тенденция проявилась уже на Ялтинской и Потсдамской конференциях, когда главную роль в решении ключевых проблем, связанных с формированием новой модели международных отношений играли две, теперь уже сверхдержавы СССР и США. Биполярный расклад сил быстро привел к началу противостояния между капиталистическим и социалистическим лагерями. Обратимся за помощью к современной системе международных отношений, поневоле превратившейся в монополярную - после распада СССР и соответственно после, косвенного, окончания Холодной войны, однако холодной она

являлась лишь на словах, стоит только вспомнить:

1. Корею 1950-1953 годах,
2. Вьетнам 1957-1975 годах,
3. Афганистан с 1978 года по сей день.

В новой истории, градус напряжённости несколько не снизился, а конфликты остаются такими же горячими, как и прежде, лишь ареал распространения горячих точек увеличился.

Современная система международных отношений с 1991 г. по настоящее время характеризуется господством США в мировой системе. Однако, среди экспертов в международных отношениях ведутся дискуссии о закате так называемой Американской империи, о крахе международной экономической системы, основанной на американском долларе и о подъеме держав БРИКС. Исследователи, в основном, согласны считать Ялтинско-Потсдамскую систему, завершившейся в 1991 году, с распадом СССР и прекращением биполярного противостояния, однако, нет единства в определении наименования системы международных отношений на нынешнем этапе. Определённая их часть придерживаются названия PostCold-Warera.

С 1991 по 2001 годы существовала так называемая Беловежская эпоха. Которая примечательна становлением посткоммунистических стран в независимые государства, их демократизация и либерализация, а также распад Югославии и дальнейшие кровопролитные столкновения на Балканском полуострове. Многие считают окончанием Холодной войны 11 сентября 2001 года, что не лишено смысла; с разворачиванием контртеррористической истерии, была создана целая система по обезвреживанию, предотвращению террористических актов. Американские законы к ЦРУ и контртеррористическом отделу, настолько либеральны, что закон им непочём, итог: тотальная слежка, прослушка и иные недемократические бесчинства. Хотя сами же и ратуют за свободу прав человека и другие либеральные ценности. К данной современной модели также нужно приплюсовать Ямайскую систему, долларового превосходства. Прорезюмировав состояние современной системы международных отношений, можно отметить, что модель является синтезом Ялтино-потсдамской (создание наднациональных органов), совместно с Ямайской системой денежных отношений, основанной на долларе и лишения статуса золота, лидирующей роли, как основной валютной единицы, плюс контртеррористическая эпоха - создают некую однобокую капиталистическую систему, наживающейся на неокOLONIALНЫХ условиях, посредством экономического вассалитета. Отрицать вассалитет просто нельзя, так как такие наднациональные организации как МВФ и ВТО, в виде экономической помощи разбрасываются кредитами - нуждающиеся страны принимают их и это выглядит поначалу как помощь, однако является ли кредит

таким, когда в долгосрочной перспективе (и то если повезёт, может и в краткосрочной) государство обязано вернуть в разы больше, чем сама брала в кредит? Ведь если страна берёт в долг, значит, у неё нету денег на "жизнедеятельность", а откуда ей взять деньги на погашение долга? Именно такая ситуация развернулась сейчас в современной Греции, где новая правящая левоцентристская партия СИРИЗА, ратует за устранение норм МВФ: увеличении налогов, сокращение рабочих мест, стрижки инвестиции и т.д. Государство становится, разумеется, экономически зависимым, а если называть всё своими именами - вассалом. После такого расклада, вспомнив пороки детища Ялтино-потсдамской системы и последующих слияний международных отношений, не удивителен тот факт, что в современном мире горячие точки вспыхивают почти на каждом континенте. Современная эпоха характеризуется большим количеством военных конфликтов во всем мире. Впервые с окончания Второй мировой войны вспыхнули вооружённые конфликты в Европе — на Балканах и Северном Кавказе. Резко обострилась борьба за энергетические ресурсы. Многие говорят о новом мировом порядке, термин применяется в политике для обозначения разнообразных явлений в настоящем и прогнозов на будущее мирового устройства.

Согласно современной трактовке, Новый мировой порядок — концепция мирового устройства, являющая собой отображение неокOLONИализма Запада и его сателлитов. Отличительной чертой новой системы является неопределённость второго мирового гегемона, отчасти, на эту должность претендуют ряд государств: Индия, Германия, Британия, Бразилия, Иран и иные, однако реальной силой для исполнения данной роли обладают лишь, Россия и КНР. Тем не менее, все эти три державы являющиеся лидерами или планирующие ими стать являются постоянными членами Совета Безопасности ООН, что не приводит ни к чему хорошему. Эти страны взаимно уничтожают друг друга своим правом вето: при поддержке РФ той или иной резолюции, США будет против, при поддержке США — Россия. Редко, когда все 5 государств, согласовано, одобряли то или иное решение. Потому согласие на разрешение того или иного конфликта не достигается посредством данного международного органа, то есть уже мировое сообщество зашло в тупик. Расширять СБ ООН, как предлагают многие государства, наподобие Ирана, идея далеко неплохая, но если вдуматься, приведёт к ещё большей разобщённости, в виду большего количества членов. В 1945 году был подписан Устав ООН и создан Международный суд ООН в Гааге, являющиеся на данный момент столпами современной "мировой стабильности". Строки из декларации трёх держав с Тегеранской конференции, гласят следующее: "Мы полностью признаем высокую ответственность, лежащую на нас и на всех Объединённых Нациях, за осуществление такого мира,

который получит одобрение подавляющей массы народов земного шара и который устранил бедствия и ужасы войны на многие поколения." Однако пока что этого не наблюдается.

Рассмотрим примеры разбирательства Международного суда, например: Косово. Суд решил, что общее международное право не содержит запрета деклараций независимости, хотя при голосовании 74 государства воздержались вовсе от ответа, 6 было против включая США, и 77 "за". В последствии, США изменили своё мнение. Вердикт был вынесен, не смотря на резолюцию по Югославии 1999 года, ратующая за территориальную целостность государства, с Косово в её составе. Сербия никогда не соглашалась на отделение Косово, с таким же успехом можно признать тогда и Абхазию с Осетией, и аннексию Крыма. Также, дело о израильском разделительном барьере, было принято достойное решение запретить его строительства, однако израильское правительство мало того что не обращает внимания на постановление суда, так ещё нарушает резолюцию ООН, которая утвердила, что "зелёная линия" является непересекаемой демаркационной линией, однако израильцы делают совсем обратное. На 20 % протяжённости границы стена углубляется в территорию, которую палестинцы считают своей, "отгораживает" к израильской стороне более 10 % площади Западного Берега реки Иордан. Международное сообщество ничего не предпринимает, против данной вопиющей как исторической, так и юридической несправедливости. После окончания Второй мировой войны все без задних мыслей, восторженно встретили идею о создании наднационального органа - Организации Объединённых Наций, все 50 стран участников Сан-Францисской конференции приняли Устав ООН. Однако в данном уставе, на данный момент, устаревшие реалии, хотя и на тот момент они не для всех являлись приемлемыми. Например, всем известный крымский кризис, разогревшийся после аннексии Крыма Россией, не противоречит Уставу ООН: "В силу принципа равноправия и самоопределения народов, закреплённого в Уставе ООН, все народы имеют право свободно определять без вмешательства извне свой политический статус и осуществлять свое экономическое, социальное и культурное развитие, и каждое государство обязано уважать это право в соответствии с положениями Устава". Так что либо не стоит разводить антироссийскую пропаганду, либо стоит вносить поправки в устав. К тому же, нельзя осквернять того или иного лидера в тех или иных деяниях или начинаниях, в связи с тем, что они являются лишь орудием той системы, которая существует.

Все предыдущие системы также не отличались безупречностью, что Венская, что Вестфальская и иные. Создавшаяся монополярная современная система не удовлетворяет потребностям нашего времени - тормозит развитие мирового сообщества, экономики,

научно-технического прогресса. Исходя из реалий сегодняшнего дня, нельзя иметь одного лидера, как нас учат финансовые отношения для роста качества и товарооборота должна существовать конкуренция. Также и в политике многополярная система будет катализатором развития международных отношений. Например, президент США Ричард Никсон ратовал за более либеральную модель международных отношений, наподобие Ришельевского, баланса сил, в Средних веках. Однако его чаяния не увенчались успехом, ему хотели объявить импичмент по делу о прослушке - "Уотергейт", однако, он сам ушёл в отставку. Возможно при удовлетворении его желания, Холодная война сама по себе ликвидировалась, а число конфликтов не превысила бы уже существующую цифру. Тем не менее, СССР и КНР, не горели желанием о сотрудничестве с американцами по созданию многополярного мира. Однако современная ситуация на международной арене сложилась такая, что можно лавировать в разные стороны: главное избрать истинный путь. Многополярная система, особенно при обладании многими странами ядерного оружия, является самым оптимальным вариантом. Далеко не основополагающим инструментом сдерживания, является ядерное оружие, как излагает Генри Киссинджер, в своём труде "Ядерное оружие и внешняя политика", наоборот ядерное оружие является лишь сдерживающим фактором для маленьких государств, которые боятся мощи тех стран-обладательниц, такой поражающей мощи, а

крупным странам вовсе развязывают руки. От того и наличие столь многих не справедливых и главное кровопролитных войн. Потому баланс сил необходим, главное, чтоб он снова не перерос в гонку вооружений, однако при многополярности не стоит бояться данного феномена, так как гегемонов будет не два государства, а как минимум три.

Для создания многополярного мира придётся либо упразднить, а лучше реструктуризировать систему ООН, в первую очередь полностью упразднить постоянство членов, так как право вето является камнем преткновения всех глобальных решений, беспрекословное выполнение всеми странами постановлений Международного суда (а для этого требуется независимая коллегия, делегация, а главное не коррумпированная), укрепление недоллоровой мировой валюты, для усиления того или иного государства претендующего на ведущую роль, в многополярной системе международных отношений. А для этого требуется лишь время, терпение и здравый смысл. Ведь разве есть смысл в убийствах ради корысти?

Как говорил некий французский мыслитель: "Война – это некая акция, благодаря которой люди, которые не знают друг друга, друг друга убивают ради славы и выгоды людей, которые знают друг друга и друг друга не убивают." Нужно лишь взглянуть в прошлое, вспомнить все ошибки и не повторять их больше, и двигаться вперёд ради общей цели.

საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობათა რეგულირების გლობალური სისტემა

ალექსანდრე ედიბერიძე, პროფესორი
მაგდა ბაქანიძე, დოქტორანტი

რეზიუმე

სტატიაში განხილულია საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობათა რეგულირების გლობალური სისტემა, დახასიათებულია გლობალური ეკონომიკური პრობლემები და საერთაშორისო ორგანიზაციების ადგილი მათ მოგვარებაში.

გლობალიზაციის პროცესმა ყველასთვის დადებითი შედეგი რომ გამოიღოს, აუცილებელია არსებობდეს საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობათა რეგულირების გლობალური სისტემა. ეს სისტემები უნდა მუშაობდნენ ისეთ საკითხებზე, სადაც გლობალური კოლექტიური მოქმედება საჭიროცაა და ზოგჯერ აუცილებელიც. საერთაშორისო ეკონომიკური სისტემის ინსტიტუციონალიზაციის მოთხოვნების გაძლიერება აჩქარებს ახალი ინსტიტუტების შექმნას და იწვევს ძველის მოდერნიზებას, ახალი ინსტიტუციური გარემოს შექმნას გლობალური ეკონომიკის უკლებლივ ყველა აქტორისთვის, რომელშიც დიდი მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს გლობალური და, განსაკუთრებით, ფინანსური ბაზრის ძირითადი მონაწილეების კონტროლისა და ზედამხედველობის ფუნქციას.

ინსტიტუციონალიზაციის გავლენით გლობალური ეკონომიკა მოახდენს მის სუბიექტებს შორის ეკონომიკურ ურთიერთობათა ერთობლიობის ახალი ხასიათის ჩამოყალიბებას.

საკვანძო სიტყვები : გლობალიზაცია; ინსტიტუციონალიზაცია; საერთაშორისო სავალუტო ფონდი; საერთაშორისო ვაჭრობა; გაერო; საერთაშორისო ეკონომიკური ორგანიზაციები, პოლიტიკური უსაფრთხოება.

Summary

The article - "Global system of regulating international economic relations" studies the global system of regulating international economic relations, characterizes global economic problems and the role of the international organizations in their resolution.

In order to bring the positive results for everyone in the process of globalization, it is necessary to have the global system of regulating international economic relations. These systems should be working on the issues where global collective action is useful and sometimes necessary. Strengthening demand for the institutionalization of the international economic system accelerates the creation of new institutions and causes the modernization of the old ones; also encourages the creation of new institutional environment for every actor of the global economy, where a

big significance should be given to global and, in particular, to the main participants of the financial market in the aspects of control and supervision.

Through the influence of the institutionalization the global economy will make a new kind of institutionalization of the economic relations among its entities.

* * * * *

მსოფლიო ეკონომიკა სულ უფრო ერთიან სამეურნეო ორგანიზმად ყალიბდება, რაც წარმოშობს ახალ პრობლემებს მისი ახლებურად რეგულირების საკითხს. დღეს უკვე შეგვიძლია განვიხილოთ მსოფლიო მეურნეობის და საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობათა რეგულირების გლობალურ სისტემა, რომელშიც აშკარად მოჩანს რეგულირებისა და მართვის საერთაშორისო ეკონომიკური ინსტიტუტების როლის ამაღლება და საქმიანობის მიმართულებების ზრდა.

სამეურნეო ცხოვრების გლობალიზაციის პრობლემაში ზეეროვნული ეკონომიკური რეგულირების აუცილებლობა განსხვავებულ დონეებზე და სხვადასხვა სფეროებში წარმოიქმნება. დღეს საკმარისზე მეტია ისეთი პრობლემები, რომლებიც უკვე ითხოვენ მსოფლიო ეკონომიკაში მიმდინარე სამეურნეო პროცესებისა და ურთიერთობების სისტემატურ და გააზრებულ რეგულირებას, მომავალში კი კიდევ უფრო გარდაუვალი გახდება საერთაშორისო თანამშრომლობა ქვეყნებს შორის ეკონომიკური ურთიერთობების რეგულირებისა და მართვის სფეროში.

მართლაც, პრაქტიკამ დაადასტურა, რომ ანტიკრიზისული რეგულირების ეროვნული სისტემა გლობალიზაციის ეპოქაში არაეფექტიანი ხდება. სხვა ქვეყნებთან შეთანხმებულად საკუთარი პრობლემების მოგვარების მცდელობები ბევრჯერ უშედეგოდ დასრულდა დამხოლოდ გაზარდა არსებული არასტაბილურობა. ამიტომ თანდათანობით მომწიფდა სამთავრობო ზომების კოორდინირებისა და სახელმწიფოთაშორის ეკონომიკურ ურთიერთობათა ერთობლივად რეგულირების საკითხი.

მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ წლებში გახშირდა ცალკეული ბაზრების სტაბილიზაციის მცდელობები და გაფორმდა საერთაშორისო სასაქონლო შეთანხმებები ბუფერული მარაგების შექმნის შესახებ. ძალიან დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ნავთობის ექსპორტიორი ქვეყნების ორგანიზაციის (OPEC) ჩამოყალიბებას ახალი საერთაშორისო ეკონომიკური წესრიგის პროგრამის ფარგლებში. ნედლეულის მსოფლიო ბაზრებზე ფასების რყევას ეს, ცხადია, მთლიანად ვერ აჩერებს, მაგრამ ამგვარი ორგანიზაციები და შეთანხმებები საგრძნობ როლს

ბათა გამწვავებული პრობლემების შერბილებაში. არსებობს იმის მრავალი მაგალითი, რომ მსოფლიოში დაინყო გლობალურ დონეზე რეგულირების და გადამწყვეტილებათა მიღების მექანიზმების მოსინჯვა, მათ შორის - საერთაშორისო ეკონომიკური ორგანიზაციების მეშვეობით. ამდენად, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ უკვე მოქმედებენ საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების გლობალური რეგულირების ელემენტები. ეს რეგულირება ორ დონეზე მიმდინარეობს - გლობალურზე და რეგიონულზე. სწორედ გლობალურ დონეზე ჩნდებიან საერთაშორისო ორგანიზაციები, რომლებიც საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობათა ცალკეულ სფეროებს არეგულირებენ. ისინი ან ფორმალურია (ოფიციალურია - მაგალითად, მსოფლიო ბანკი), ან არაფორმალური (არაოფიციალური - მაგალითად, დიდი რვიანის ჯგუფი). გლობალიზაციის პროცესმა ყველასთვის დადებითი შედეგი რომ გამოიღოს, ამისთვის აუცილებელია არსებობდეს საერთაშორისო საჯარო ინსტიტუტები.

ეს ინსტიტუტები უნდა მუშაობდნენ ისეთ საკითხებზე, სადაც გლობალური კოლექტიური მოქმედება საჭიროცაა და ზოგჯერ აუცილებელიც. ამ 30-40 წლის მანძილზე შეიცვალა დამოკიდებულება კოლექტიური მოქმედების მიმართ. ადამიანები მიხვდნენ, რომ ეს აუცილებელია ნებისმიერ ეტაპზე. ცხადი გახდა ისიც, რომ კოლექტიური მოქმედება აუცილებელია როგორც ადგილობრივ და ეროვნულ, ისე გლობალურ დონეზე. გლობალიზაცია იმას ნიშნავს, რომ სულ უფრო მეტი დრო ეთმობა გლობალური გავლენის მქონე საკითხებს. სწორედ ამ საკითხებზე სამუშაოდ შეიქმნა საერთაშორისო ორგანიზაციები. გაეროს დაეკისრა გლობალურ პოლიტიკურ უსაფრთხოებაზე ზრუნვა, საერთაშორისო ეკონომიკურ ორგანიზაციებს კი, უპირველეს ყოვლისა, საერთაშორისო სავალუტო ფონდს, გლობალური ეკონომიკური სტაბილურობის შენარჩუნება. მათგან განსხვავებით, გაეროს ვაჭრობისა და განვითარების კონფერენცია (UNCTAD) ისეთი უნივერსალური და გლობალური ფორუმი, რომლის მოღვაწეობა ეძღვნება განვითარების პრობლემატიკას და მასთან დაკავშირებულ ვაჭრობის, ფინანსების, ინვესტიციების, ტექნოლოგიების გადაცემის და სხვა საკითხების განხილვას და მათ მიმართ რეკომენდაციების შემუშავებას. ამ ფორუმის მოვალეობაა წამყვანი როლი ითამაშოს საერთაშორისო ვაჭრობის სფეროში კონსენსუსის მიღწევაში. ეს პირველ რიგში ეხება განვითარებადი და გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებს, რომლებსაც ხსენებულმა კონფერენციამ დახმარება უნდა გაუწიოს ვაჭრობის ახალ პირობებთან შეგუებისა და საერთაშორისო ვაჭრობის სისტემაში ინტეგრირებისას. ამ ორგანიზაციის შუამავლობის გარეშე შეუძლებელი გახდებოდა მოლაპარაკებების გამართვა და მრავალმხრივი სამართლებრივი აქტების დამტკიცება ვაჭრობის სფეროში, აგრეთვე, ამავე სფეროში ეროვნული მთავრობებისა და რეგიონული ეკონომიკური დაჯგუფებების პოლი-

ტიკის შეჯერება. საერთაშორისო ეკონომიკურ ორგანიზაციების ფუნქციონირებაში არაერთი პრობლემა იჩენს თავს. მათ შორის ძირითადია ოპერატიულობის, დემოკრატიულობისა და ეფექტიანობის დეფიციტი, შესაძლებლობათა ტოლობის პრობლემა, ქვეყნებისა და საერთაშორისო ეკონომიკური ორგანიზაციების კომპეტენციების გადაკვეთის პრობლემა და სხვა. თუმცა, განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობათა მართვადობის პრობლემა. მსოფლიო ეკონომიკის მართვის ეფექტიანობის საკითხი დღეს უკვე მწვავე პრობლემადაა გადაქცეული.

მომავალში მისი მოგვარება სხვადასხვა ვარიანტით იქნება პირველი, მსოფლიო ეკონომიკური სისტემის მართვადობის ამალებას კიდევ ერთი არსებითი რესურსი აქვს. უმნიშვნელოვანესი და საჭირობო-ტო გადანყვეტილებების მიღების დროს ცალკეული ქვეყნები ზოგიერთი საერთაშორისო სტრუქტურის ფარგლებში შეიძლება იყენებდნენ „განსხვავებულ სიჩქარეთა“ მეთოდს, რომელიც კარგადაა აპრობირებული ევროპული ინტეგრაციის პრაქტიკაში: ის ქვეყნები, რომლებიც გარკვეულ გადანყვეტილებებს უჭერენ მხარს, ამ გადანყვეტილებებს შეასრულებენ მოცემულ საკითხზე სხვა ქვეყნების მოსაზრებების მიუხედავად. რაც შეეხება სხვა ქვეყნებს, მათ უფლება მიეცემათ პროგრამას შეუერთდნენ მისი რეალიზაციის უფრო გვიანდელ ეტაპზე. ამის მაგალითი არაერთი ყოფილა ისტორიაში, თუნდაც ევროპის სავალუტო კავშირი.

მეორე, მართვადობის ამალების პრობლემა შეიძლება გადაწყდეს განსხვავებული „გეომეტრიის“ მქონე პარალელური სტრუქტურების შექმნით. ეს ნიშნავს რაიმე ერთი გაერთიანების ან საერთაშორისო სტრუქტურის შენარჩუნების პირობებში ისეთი ახალი გაერთიანების ან სტრუქტურის ჩამოყალიბებას, რომელიც უფრო ეფექტიანად წყვეტს ერთმანეთთან თანამშრომლობის პრობლემას. ასეთი პარალელური სტრუქტურებიდან ერთ-ერთი უფრო სიცოცხლისუნარიანი გამოდგება და ფუნქციონირებასაც სწორედ ის გააგრძელებს. ამგვარი რამ დასავლეთ ევროპაში მოხდა, როცა დროის ერთსა და იმავე მონაკვეთში ორ სხვადასხვა დაჯგუფებას უხდებოდა ფუნქციონირება. მათგან უფრო სიცოცხლისუნარიანი ევროკავშირი გამოდგა, თავისუფალი ვაჭრობის ასოციაციამ კი თანდათან შეწყვიტა არსებობა.

საზოგადოდ, არაფორმალური გაერთიანებები და საერთაშორისო ფორუმები თანამედროვეობის აქტუალური პრობლემების შესახებ ერთმანეთის გათვითცნობიერებისა და მსოფლიო პროცესების მართვადობის ამალების საინტერესო დამატებითი ინსტრუმენტი ხდება. ამის ტიპური მაგალითიადავოსის საერთაშორისო ეკონომიკური ფორუმი, სადაც არა მარტო განიხილავენ მსოფლიო ეკონომიკის პრობლემებს, არამედ ერთობლივ მიდგომებსაც პოულობენ ეკონომიკური განვითარების შემაფერხებელი მრავალი პრობლემის მოსაგვარებლად.

მესამე, საერთაშორისო სისტემის მართვადობის

ამაღლებს პრობლემა შეიძლება მოვავაროთ წამყვანი საერთაშორისო ეკონომიკური ორგანიზაციების მართვის მექანიზმების შიდა რეორგანიზაციის გზით. ყველა საფუძველი არსებობს ვივარაუდოთ, რომ გადაუდებელ გადანყვეტილებათა მიღების აუცილებლობის ზენოლით სახელმწიფოები იძულებული გახდებიან გარკვეულ დათმობებზე წავიდნენ და კომპეტენციების დიდი ნაწილს საერთაშორისო ორგანიზაციებს გადააბარონ მსოფლიო ეკონომიკის მართვადობის ამაღლების მიზნით. ცალკეულ სახელმწიფოებს არ ჰყოფნით იმ გლობალურ პრობლემებთან გამკლავების ძალა, რომლებიც მათი იურისდიქციის საზღვრებს სცილდება. უმართავი მსოფლიო ეკონომიკური პროცესების უარყოფითი შედეგებით გამოწვეული ზარალი გადააჭარბებს ამ სტრუქტურებში ქვეყნების დამოუკიდებელი სტატუსის შენარჩუნების სარგებელს. ამასთან დაკავშირებით შეგვიძლია ვინიანას- წარმეტყველოთ საერთაშორისო ეკონომიკური ორგანიზაციების განვითარება ეკონომიკის ერთობლივად რეგულირების საქმეში ყველაზე უფრო დაწინაურებული ეკონომიკური გაერთიანების - ევროკავშირის მოდელით. ეს ნიშნავს ეროვნული სუვერენული კომპეტენციების მკაცრად დოზირებული ნაწილის გადაცემას საერთაშორისო ეკონომიკური ორგანიზაციებისთვის ასევე მკაცრად დათქმულ შემთხვევებში ისე, რომ მკაფიოდ იყოს მინიშნებული ამ კომპეტენციების გამოყენების ლიმიტები.

ამ ზოგადი შენიშვნების გათვალისწინებით, უახლოეს პერიოდში ყველა ძირითადი საერთაშორისო ეკონომიკური ორგანიზაცია რეფორმებს საჭიროებს.

ეს ევროკავშირისაც ეხება. მას შემდეგ, რაც ამ გაერთიანების წევრების რაოდენობა თითქმის გაორმაგდა, კიდევ უფრო გართულდება მანამდე ცნობილი პრობლემების მოგვარება. აქ რეფორმების გატარება მჭიდროდ იქნება დაკავშირებული ევროპის კონსტიტუციის მიღებასთან, რეფორმების დასრულების შემდეგ კი ევროკავშირი კიდევ უფრო განიმტკიცებს პოზიციებს. გაეროს ფუნქციებიდან ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესია ეკონომიკურ და სოციალურ, კულტურის, განათლებისა და ჯანმრთელობის დაცვის სფეროებში საერთაშორისო თანამშრომლობის ხელშეწყობა. ეკონომიკურ, სოციალურ და სხვა შესაბამის საქმიანობას კოორდინაციას უწევს ეკონომიკურ და სოციალურ საკითხთა საბჭო. სწორედ მისი ფუნქციაა აღნიშნულ სფეროებში საერთაშორისო თანამშრომლობის განვითარების გზების ძიება. ეს საბჭოეკონომიკური და სოციალური პრობლემების განხილვისა და რეკომენდაციების შემუშავების ცენტრალური ფორუმაა. იგი წამყვან როლს თამაშობს საქმიანობის პრიორიტეტულ მიმართულებათა განსაზღვრაში და განვითარების მიზნით წარმართული საერთაშორისო თანამშრომლობის ხელშეწყობაში. ეკონომიკურ და სოციალურ საკითხთა საბჭო ოპერატიული ორგანო არაა. იგი კოორდინაციას უწევს მის კონტროლქვეშ მყოფ სხვა კომისიებსა და კომიტეტებს.

გაეროს ბიუჯეტის ძირითადი წყაროა მისი წევრ-

ბის შენატანები. 2000 წლიდან დადგენილია, რომ ინდივიდუალური შენატანის ოდენობა არ უნდა აღემატებოდეს ბიუჯეტის 22%-ს. დამოუკიდებელი ბიუჯეტები აქვთ გაეროს ბავშვთა ფონდს, გაეროს განვითარების პროგრამას და ლტოლვილთა საქმეების

უმალესი კომისრის სამმართველოს. მათი რესურსების ძირითადი მოცულობა ნებაყოფლობითი შენატანებია. გაერო თვითონაც მოითხოვს კოლოსალური რაოდენობის საქონელსა და მომსახურებას. იგი ყოველწლიურად 3-4 მლრდ დოლარის ღირებულების შესყიდვებს ახორციელებს. ამაზე მისი ბიუჯეტის 60 % იხარჯება. ამ მხრივ მისი ყველაზე აქტიური პარტნიორები არიან არა მარტო დიდი ეკონომიკური პოტენციალის მქონე ქვეყნები, არამედ ისეთებიც, რომელთა მთავრობები და მენარმეები თავიანთი აქტიურობით ხელს უწყობენ საკუთარ ბიზნესს ამ ბაზრის ათვისებაში. ეკონომიკურ სფეროში გაეროს საქმიანობა, როგორც წესი, შემოიფარგლება მსოფლიოს მიმდინარე ეკონომიკური პრობლემების განსჯა-განხილვით. მისი გენერალური ასამბლეისა და სხვა ორგანოების გადანყვეტილებებს სარეკომენდაციო ხასიათი აქვთ.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Герчикова И.Н. Международные экономические организации. М.: Консалтбанк, 2001. с. 16., Международные валютно-кредитные и финансовые отношения / под ред. Л. Н. Красавиной. М.: Финансы и статистика, 2006. с. 410.
2. Актуальные проблемы глобального управления: Группа восьми и международные многосторонние институты. М.: Логос, 2007.
3. Основные факты об ООН. М.: Весь мир, 2005. с. 24

რეზიუმე

Summary

Refinancing Loans and Exchange Rate

Demna Kvaratskhelia, professor

დოლართან თანაფარდობაში ლარის გაცვლითი კურსის გაუფასურებამ გამოიწვია საქართველოს მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გაუარესება. განსაკუთრებით მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ ის მოქალაქეები, რომლებსაც სასესხო ვალდებულებები გააჩნიათ დოლარებში, შემოსავლები კი ლარებში.

Lari to US dollar exchange rate fall caused worsening of socioeconomic situation of Georgian population. Citizens with the debts in US dollars and incomes in lari found themselves in the heaviest situation.

არანაკლებ პრობლემას წარმოადგენს ლარის გაცვლითი კურსის ცალსახად არაკანონზომიერი და არაპროგნოზირებადი ცვლილება, გაცვლითი კურსის დაცემა-ამაღლების ხშირი მონაცვლეობა, რაც მენარმეებსა და ინვესტორებს დამატებით სიძნელეებს უქმნის კონტრაქტების გაფორმების პროცესში, რაც ხელს უშლის წარმოების განვითარებას.

Apparently irregular and unpredictable change of lari exchange rate, frequent alteration of exchange rate growths and falls is significant problem as well, causing additional difficulties to the entrepreneurs and investors, in contracting, thus preventing production development.

აღნიშნულ გარემოებათა გათვალისწინებით, საზოგადოების განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს ის, თუ რამ განაპირობა ლარის ასეთი მკვეთრი გაუფასურება. სახელდება სხვადასხვა ობიექტური (გარეშე შოკებით განპირობებული) და სუბიექტური მიზეზები (მ. შ. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა რეფინანსირების სესხების მოცულობის ზრდას). შესაბამისად, მიმდინარე წლის დასაწყისიდან, ხელისუფლებისა და აკადემიური წრეების წარმომადგენლებს, ექსპერტებსა და ჟურნალისტებს, აგრეთვე საზოგადოების ცალკეული წევრებს შორის, პრესის, ტელევიზიისა და სოციალური ფორუმების საშუალებით არ წყდება პოლემიკა - რეფინანსირების სესხების მოცულობის ზრდასა და დოლართან თანაფარდობაში ლარის გაცვლითი კურსის დაცემას შორის შესაძლო კავშირის შესახებ.

Regarding the above circumstances, the causes of such drastic fall of lari exchange rate is of particular interest for the public. Various objective (conditioned by external shocks) and subjective reasons (among them, particular attention is paid to increase of refinancing loans' quantities). Hence, from the beginning of this year, the representatives of government, academic circles, experts and journalists, as well as certain representatives of public debate through press, TV and social forums permanently discuss the issue of possible correlation between growth of refinancing loans and lari to dollar exchange rate fall.

სტატიაში განხორციელებული ანალიზის საფუძველზე, დასაბუთებულია რომ რეფინანსირების სესხების მეშვეობით შესაძლებელია გაცვლითი კურსების მართვა, უფრო მეტიც შესაძლებელია გაცვლითი კურსებით მანიპულაცია. თუმცა, იმის თქმა, ახორციელებს თუ არა გაცვლითი კურსებით მანიპულაციის პოლიტიკას საქართველოს ეროვნული ბანკი, ხელალებით შეუძლებელია. ამისთვის აუცილებელია მეტი ინფორმაცია და ეროვნული ბანკის საქმიანობის მეტი გამჭვირვალობის უზრუნველყოფა.

On the basis of analysis provided in the article, we argue that exchange rate could be regulated by means of refinancing loans, moreover, this allows exchange rates' manipulation. Though, one could not say unambiguously, whether National Bank of Georgia implements the policy of exchange rates manipulation. More information and more transparency of National Bank's activities is required for this.

Keywords: National Bank, refinancing loans, exchange rate, currency devaluation etc.

* * * * *

საკვანძო სიტყვები: ეროვნული ბანკი, რეფინანსირების სესხები, გაცვლითი კურსი, ვალუტის გაუფასურება და ა. შ.

საქართველოში ეროვნული ვალუტის გაცვლითი კურსის გაუფასურება დაიწყო 2014 წლის ნოემბრის თვის შუა პერიოდიდან. 2015 წლის ივნისის თვის დასაწყისამდე განვილი პერიოდში ლარის ნომინალური გაცვლითი კურსი დოლართან მიმართებაში გაუფასურდა დაახლოებით 30%, რამაც გამოიწვია მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის არსებითი გაუარესება. განსაკუთრებით მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ ის მოქალაქეები, რომლებსაც სასესხო ვალდებულებები გააჩნიათ დოლარებში, შემოსავლები კი - ლარებში.

ლარის კურსის მკვეთრმა დაცემამ აგრეთვე გამოიწვია იმპორტის შემცირება და იმპორტული პროდუქციის გაძვირება, რაც ერთი შეხედვით სას-

ურველი მოვლენა სამამულო წარმოების წახალისების თვალსაზრისით. თუმცა ასეთი სასურველი შედეგის მიღწევა, შესაბამისი ეკონომიკური პოლიტიკის გატარებისა და ადექვატური ინსტიტუციური ცვლილებების შემთხვევაში, მოსალოდნელია შედარებით გრძელვადიანი პერიოდისათვის. ასეთი პესიმისტური დასკვნის გაკეთების საფუძველს გვაძლევს ის ფაქტი, რომ სამამულო წარმოება, ადექვატური სამართლებრივ-ინსტიტუციურ გარემოს არარსებობის გამო (უპირველეს ყოვლისა, ვგულისხმობ ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობის, კონკურენციული ურთიერთობების გაღრმავებისა და ბაზრების ეფექტიანობის ამაღლების კუთხით არსებულ პრობლემებს), ჯერ-ჯერობით მზად არ არის იმპორტის შემცირებით გამოთავისუფლებული ნიშის დასაკავებლად. ამიტომ, ლარის კურსის დაცემა, მოკლევადიან პერიოდში, დიდი ალბათობით გამოწვევს არა მხოლოდ იმპორტული პროდუქციის, არამედ სამამულო წარმოების გაძვირებასაც, რაც მთლიანობაში გამოიწვევს მოსახლეობის ცხოვრების პირობების არსებით გაუარესებას.

არანაკლებ პრობლემას წარმოადგენს ლარის გაცვლითი კურსის ცალსახად არაკანონზომიერი და არაპროგნოზირებადი ცვლილება, გაცვლითი კურსის დაცემა-ამაღლების ხშირი მონაცვლეობა, რაც მენარმებსა და ინვესტორებს დამატებით სიძნელეებს უქმნის კონტრაქტების გაფორმების პროცესში, რაც ხელს უშლის წარმოების განვითარებას.

აღნიშნულ გარემოებათა გათვალისწინებით, საზოგადოების განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს ის, თუ რამ განაპირობა ლარის ასეთი მკვეთრი გაუფასურება. სახელდება სხვადასხვა ობიექტური (გარეშე მოკვებით განპირობებული) და სუბიექტური მიზეზები (მ. შ. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა რეფინანსირების სესხების მოცულობის ზრდას). შესაბამისად, მიმდინარე წლის დასაწყისიდან, ხელისუფლებისა და აკადემიური წრეების წარმომადგენლებს, ექსპერტებსა და ჟურნალისტებს, აგრეთვე საზოგადოების ცალკეული წევრებს შორის, პრესის, ტელევიზიისა და სოციალური ფორუმების საშუალებით არ წყდება პოლემიკა - რეფინანსირების სესხების მოცულობის ზრდასა და დოლართან თანაფარდობაში ლარის გაცვლითი კურსის დაცემას შორის შესაძლო კავშირის შესახებ.

საქართველოს ეროვნული ბანკის საიტზე მითითებულია, რომ ერთკვირიანი რეფინანსირების სესხების საშუალებით “ხორციელდება საბანკო სექტორისთვის მოკლევადიანი ლიკვიდობის საჭიროებისამებრ მიწოდება. რეფინანსირების ინსტრუმენტის მიზანია ბანკთაშორის ბაზარზე მოკლევადიანი საპროცენტო განაკვეთის მართვა” [1]. ამასთან, “მონეტარული პოლიტიკის განაკვეთი (რეფინანსირების განაკვეთი) ეროვნული ბანკის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის მთავარი ინსტრუმენტია და ის ერთგვარ ორიენტირს წარმოადგენს საბაზრო განაკვეთებისათვის” [2]. “მონეტარული პოლიტიკის საპროცენტო განაკვეთის ცვლილება ერთობლივ მოთხოვნაზე

სხვადასხვა არხებით ზემოქმედებს. საქართველოში საპროცენტო განაკვეთების გადაცემა ეკონომიკაზე ხდება შემდეგი არხებით: საკრედიტო არხი, გაცვლითი კურსის არხი, საპროცენტო განაკვეთის არხი, და მოლოდინის არხი” [3].

გაცვლით კურსის ფორმირებასთან მიმართებაში განსაკუთრებით საინტერესოა „გაცვლითი კურსის არხი“.

“საპროცენტო განაკვეთის ცვლილება გავლენას ახდენს ფასების დონეზე ვალუტის კურსის ცვლილების გზით. სხვა თანაბარ პირობებში, საპროცენტო განაკვეთის ზრდა იწვევს ლარის ფულადი ბაზრის ინსტრუმენტებზე მოთხოვნის ზრდას და ამყარებს ეროვნულ ვალუტას” [4].

ამრიგად, თავად ეროვნული ბანკი აღიარებს იმ უცილობელ ჭეშმარიტებას, რომ რეფინანსირების სესხების საშუალებით ხორციელდება მოკლევადიანი საპროცენტო განაკვეთის მართვა. საპროცენტო განაკვეთის ცვლილება კი იწვევს გაცვლითი კურსის ცვლილებას, ანუ რეფინანსირების სესხების მეშვეობით შესაძლებელია გაცვლითი კურსის მართვა.

ნაწილობრივ ანალოგიური დასკვნის გაკეთების საშუალებას იძლევა არჩილ იმნაიშვილისა და თამარ ბაიაშვილის მაღალაკადემიურ დონეზე შესრულებული სტატია: “რეფინანსირების სესხები - ლიკვიდობის მართვის ინსტრუმენტი” [5]. სტატიაში აღნიშნულია, რომ:

1. “რეფინანსირების სესხების ეფექტური ინსტრუმენტი, ეკონომიკის ზრდასთან ერთად, გაცვლითი კურსის გრძელვადიან სტაბილურობასაც უწყობს ხელს” [5. გვ.: 5];

2. “რეფინანსირების ინსტრუმენტის გამართული ფუნქციონირება აუცილებელია დაბალი საპროცენტო განაკვეთების არსებობისათვის, გაცვლითი კურსის გრძელვადიანი სტაბილურობისათვის (ხაზგასმა ჩემია), საფინანსო სექტორის განვითარებისა და სტაბილური გრძელვადიანი ეკონომიკური ზრდისათვის” [5. გვ.: 6];

აღნიშნული პუნქტები ადასტურებს იმას, რომ რეფინანსირების ინსტრუმენტის გამართული ფუნქციონირება აუცილებელია გაცვლითი კურსის გრძელვადიანი სტაბილურობისათვის, ანუ რეფინანსირების ინსტრუმენტის გაუმართავი ფუნქციონირების შემთხვევაში დაირღვევა გაცვლითი კურსის გრძელვადიანი სტაბილურობა. ამრიგად, სტატიაში აღნიშნულია, რომ რეფინანსირების ინსტრუმენტის მეშვეობით გრძელვადიან პერიოდში მაინც, შესაძლებელია გაცვლითი კურსის მართვა.

ამასთან, სტატიაში სამწუხაროდ განხილული არ არის თუ როგორ აისახება რეფინანსირების ინსტრუმენტის ფუნქციონირება გაცვლითი კურსის მოკლევადიან ცვლილებაზე. თუმცა მათ შორის მოკლევადიანი მიზეზ-შედეგობრივი კავშირის არსებობას ადასტურებს ეროვნული ბანკი, როცა ის გაცვლით კურსს აღიარებს რეფინანსირების სესხების მეშვეობით კორექტირებული საპროცენტო განაკვეთის ეკონომიკაზე გადაცემის არხად (მონეტარული და სავალუტო

პოლიტიკის მიზანია ერთობლივი მოთხოვნის რეგულირება და ძირითადად მოკლევადიან პერიოდზეა გათვლილი).

სტატიაში აღნიშნულია, რომ “რეფინანსირების სესხები ეს არის ბანკებისთვის მოკლევადიანი ლიკვიდობის მართვის ინსტრუმენტი (ანუ ბანკი სესხულობს მის საკუთარ ფულს, რომელიც ლიკვიდურ აქტივებში ქონდა დაბანდებული) და შეუძლებელია მისი გამოყენება სავალუტო სპეკულაციებისთვის. თუ დავაკვირდებით რეფინანსირების სესხების მოცულობის ცვლილებასა და გაცვლითი კურსის დინამიკას, დავინახავთ რომ რეფინანსირების სესხებსა და ლარის გაცვლით კურსს შორის რაიმე სისტემატიური კავშირი არ არსებობს” [5. გვ.: 7].

აღნიშნული დასკვნა, ჯერ ერთი, ეწინააღმდეგება ეროვნული ბანკის აღიარებას, რომლის თანახმადაც გაცვლითი კურსი რეფინანსირების სესხების მოცულობის ცვლილებისას განიცდის ცვლილებას და იგი წარმოადგენს რეფინანსირების სესხების მეშვეობით კორექტირებული საპროცენტო განაკვეთის გადაცემის ერთ-ერთ არხს.

მეორეს მხრივ, იმ ფაქტიდან გამომდინარე, რომ რეფინანსირების სესხებისა და დოლარის გაცვლითი კურსის ცვლილებას შორის არ არსებობს მომენტალურ-მყისიერი კავშირი (ანუ საუბარია იმაზე, რომ რიგ შემთხვევაში რეფინანსირების გაზრდილი სესხების გაცემის დღეს ლარის გაცვლითი კურსი დოლართან მიმართებაში კი არ გაუფასურდა, არამედ პირიქით, გამყარდა კიდევაც. ანალოგიურად, რიგ შემთხვევაში, რეფინანსირების სესხების მოცულობის შემცირების დღეს ლარის კურსი კი არ გამყარდა, არამედ პირიქით, გაუფასურდა), არ შეიძლება იმის კატეგორიული მტკიცება, რომ მათ შორის არ იარსებებს ასეთი კავშირი შედარებით გრძელვადიანი პერიოდისათვის. საყოველთაოდ ცნობილია, რომ ეკონომიკაში მრავალი მოვლენის შედეგები ვლინდება არა მომენტალურ-მყისიერად, არამედ გარკვეული დროითი შუალედის შემდეგ. ამასთან, ასეთი შედეგების გარდაუვლობა, როგორც მოკლევადიან, აგრეთვე გრძელვადიან პერიოდში, დამოკიდებულია დაინტერესებული მხარეების მიზნებსა და ინტერესებზე და მათ შორის არსებულ შეთანხმებაზე.

იმის გასარკვევად, შესაძლებელია თუ არა რეფინანსირების სესხების გამოყენება სავალუტო ბაზარზე სპეკულაციური მიზნებისათვის, მიზანშეწონილია განვიხილოთ პირობითი აზრობრივი მაგალითი.

აღნიშნული მაგალითის განხილვამდე კი, საკითხის არსში მეტი სიცხადის შეტანის მიზნით, წინასწარ მინდა ავლიწნო, რომ იმპორტული საქონლისა და მომსახურების შესაძენად, აგრეთვე პირდაპირი უცხოური ინვესტიციებისა და სხვა სახის კაპიტალდაბანდების განსახორციელებლად საჭირო უცხოურ ვალუტაზე მოთხოვნა შეადგენს უცხოური ვალუტის ბაზრებზე მსოფლიო წლიური ვაჭრობის უმნიშვნელო წილს.

ასე მაგალითად, კრუგმანის თანახმად, 1998 წელს უცხოური ვალუტის ბაზრებზე ყოველდღიური ვაჭ-

რობის საშუალო მოცულობამ შეადგინა 1,7 ტრილიონი დოლარი [6. ჩგვ.: 382]; თუკი წელიწადის 365 დღეს გამოვაკლებთ არასამუშაო დღეების რაოდენობას (წელიწადში შაბათი-კვირა დაახლოებით 104-105 დღეა. მას თუ დავუმატებთ სხვა არასამუშაო დღეების რაოდენობას, მაქსიმუმ 15-20 დღეს, მაშინ წელიწადში გამოვა მაქსიმუმ 120-125 არასამუშაო დღე), მაშინ მივიღებთ არანაკლებ 240 სამუშაო დღეს. ამ უკანასკნელის გამრავლებით 1,7 ტრილიონ დოლარზე მივიღებთ, რომ უცხოური ვალუტით წლიური ვაჭრობის მოცულობამ 1998 წლისთვის შეადგინა არანაკლებ 408 ტრილიონი დოლარი და როგორც წესი, მას გააჩნია ყოველწლიური ზრდის ტენდენცია.

ჩემთვის ხელმისაწვდომი მონაცემების თანახმად, 2005 წლისათვის მსოფლიო მშპ-ს მოცულობამ, მიმდინარე ფასებში შეადგინა - 44,7 ტრილიონი დოლარი, საქონლისა და მომსახურების ექსპორტის მთლიანმა მოცულობამ - 12,6 ტრილიონი დოლარი, ხოლო პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების (პუი) იმპორტმა — 0,92 ტრილიონი დოლარი [7. ცხრ.: 1.2. გვ.: 9]. თავისთავად ცხადია, რომ მათი მოცულობები, ყოველ შემთხვევაში, მშპ-სა და საქონლისა და მომსახურების ექსპორტის მოცულობები, ნაკლები იქნებოდა 1998 წლისათვის.

აღნიშნული მონაცემებიდან გამომდინარეობს, რომ მსოფლიო მშპ-ს მოცულობა (44,7 ტრილიონი დოლარი 2005 წლისათვის) უცხოური ვალუტის ბაზრებზე მსოფლიო წლიური ვაჭრობის (არანაკლებ 408 ტრილიონი დოლარისა 1998 წლისათვის, რომელიც უფრო მაღალი იქნებოდა 2005 წლისათვის) დაახლოებით 10%-ის ფარგლებშია, ხოლო საქონლისა და მომსახურების ექსპორტის მსოფლიო წლიური მოცულობისა და პუი-ის ჯამი შეადგენს 13,52 ტრილიონ დოლარს (12,6+0,92=13.52). ამასთან, მსოფლიო ერთობლივ კაპიტალდაბანდებაში პუი-ის წილი 1996 წლისათვის შეადგენდა დაახლოებით 20,4 %-ს [8. სტრ.: 32-33], ანუ სხვა ინვესტიციების, კერძოდ, პორტფელურის, საბანკო კრედიტის, სხვა კერძო კრედიტების, აგრეთვე განვითარების მიზნით გათვალისწინებული ოფიციალური დახმარებებისა და სხვა სახელმწიფოებრივი ინვესტიციების ერთობლივი მოცულობა აღნიშნული წლისათვის შეადგენდა პუი-ის მოცულობაზე დაახლოებით 4-ჯერ მეტ თანხას. აღნიშნული თანაფარდობის 2005 წლისთვის განვრცობის საფუძველზე, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ სხვა ინვესტიციების ერთობლივი მოცულობა ამ წლისთვის დაახლოებით 3,6 ტრილიონი დოლარია და რეალური მონაცემი მასზე არსებითად მაღალი შეუძლებელია იყოს იმდენად, რამდენადაც, ბოლო წლებში შეინიშნება მსოფლიო ერთობლივ კაპიტალდაბანდებაში პუი-ის წილის ამაღლების ტენდენცია.

ამრიგად, საქონლისა და მომსახურების ექსპორტის მსოფლიო წლიური მოცულობისა და მსოფლიო ერთობლივი კაპიტალდაბანდების მთლიანი მოცულობა (დაახლოებით 17,12 ტრილიონი დოლარი 2005 წლისათვის) უცხოური ვალუტით წლიური ვაჭრობის

მოცულობის (დაახლოებით 408 ტრილიონი დოლარი 1998 წლისათვის, რომელიც 2005 წლისათვის აუცილებლად ბევრად მეტი იქნებოდა) დაახლოებით 4-5 %-ის ფარგლებშია.

უცხოური ვალუტით წლიური ვაჭრობის მოცულობის დანარჩენი ნაწილი, დაახლოებით 95-96%, როგორც ჩანს, გამიზნულია ეკონომიკური აგენტების მიერ რისკებისგან თავის დასაცავად და ვალუტით ოპერაციებისგან მოგების მისაღებად, მ. შ. წმინდა სპეკულაციური ოპერაციების განსახორციელებლად.

თავისთავად ცხადია, რომ ის რაც ახასიათებს მსოფლიო სავალუტო ბაზრებს, მ.შ. სავალუტო სპეკულაციებისგან მოგების მიღება, დამახასიათებელი იქნება საქართველოს სავალუტო ბაზრისათვის, მით უფრო, რომ აღნიშნული ბაზარი პრაქტიკულად მონოპოლიზებულია საბანკო სექტორის მიერ, ხოლო თავად საბანკო სექტორი კი ოლიგოპოლიზებულია 2-3 კომერციული ბანკის მიერ.

ახლა კი განვიხილოთ ზემოთ შეპირებული აზრობრივი მაგალითი. დავუშვათ, რომელიღაც ნ ქვეყანაში ცენტრალური ბანკი ყოველი კვირის ერთ კონკრეტულ დღეს კომერციულ ბანკებზე გასცემს რეფინანსირების სესხებს, თანაც მზარდი ტენდენციით. კომერციული ბანკები რეფინანსირების სესხების საშუალებით ახდენენ ამა თუ იმ მიზეზით წარმოქმნილი ლიკვიდურობის დეფიციტის მოკლევადიან შევსებას (შემოსავლების მიღებასა და აუცილებელ გადახდებს შორის, ამა თუ იმ მიზეზით ხშირად წარმოიქმნება მოკლევადიანი დისბალანსი). თუმცა კომერციულმა ბანკებმა შესაძლოა აღნიშნული სესხები გამოიყენონ ფასიანი ქაღალდებისა და უცხოური ვალუტის შესაძენად, რამაც ცენტრალური ბანკის მხრიდან წაყრუებისა, თუ გამიზნულად წარმართულ-შეთანხმებული მოქმედების შემთხვევაში, შესაძლოა შეიძინოს წმინდა სპეკულაციური ხასიათი.

გადვიდეთ უშუალოდ იმის განხილვაზე, რეფინანსირების სესხები თუ როგორ შეიძლება იქცეს სავალუტო სპეკულაციების ინსტრუმენტად:

1. დავუშვათ, რომ კომერციულ ბანკებს, რეფინანსირების სესხების უახლესი მიწოდების წინა დღეებში ეროვნულ ვალუტაში ანგარიშზე თავისუფალი ნაშთი არ გააჩნიათ, სახსრების მიღებას კი ელოდებიან ვთქვათ ერთი კვირის შემდეგ. ამასთან, დავუშვათ, რომ მათთვის ცნობილი გახდა (ეკონომიკური პროცესების ანალიზისა და პროგნოზირების, ან ცენტრალური ბანკიდან ესკლუზიურად მიღებული ინფორმაციის საფუძველზე) ეროვნული ვალუტის მომდევნო დღეებში მოსალოდნელი მნიშვნელოვანი გაუფასურების შესახებ. ამ შემთხვევაში ისინი შეეცდებიან რეფინანსირების სესხების გაზრდილი თანხების მიღებას მათი უცხოურ ვალუტაში შემდგომი განთავსების მიზნით. ნასესხებ თანხებს კი დაფარავენ ან რეფინანსირების სესხების მიწოდების მომდევნო დღეებში ჩარიცხული საკუთარი სახსრების ხარჯზე, ან მომდევნო რეფინანსირების სესხების ხარჯზე, თანაც თუ მომდევნო რეფინანსირების სახსრები წინაზე მეტი იქნება, მაშინ მათ შეეძლება

მეტი უცხოური ვალუტის შეძენაც;

2. ან პირიქით, დავუშვათ, რომ კომერციულ ბანკებს, რეფინანსირების სესხების უახლესი მიწოდების წინა დღეებში ეროვნულ ვალუტაში თავისუფალი ნაშთი გააჩნიათ, მაგრამ აღნიშნული თანხა სჭირდებათ უახლესი რეფინანსირების სესხების მიწოდების მომდევნო დღეებში აუცილებელი გადახდების განსახორციელებლად. ასეთ დროს, მომდევნო დღეებში ეროვნული ვალუტის მოსალოდნელი მნიშვნელოვანი გაუფასურების შესახებ ინფორმაციის მიღების შემთხვევაში, რეფინანსირების სესხების მეშვეობით საჭირო თანხების გარანტირებული მიღების შესაძლებლობა, მათ საშუალებას აძლევს, მათ ხელთ არსებული სახსრები დაუყოვნებლივ გამოიყენონ უცხოური ვალუტის შესაძენად, ხოლო რეფინანსირების სესხების უახლოესი მიწოდების შემდგომ დღეებში გადასახდელი თანხები კი შეუძლიათ გაისტუმრონ მიღებული რეფინანსირების სესხების საფუძველზე.

ნებისმიერ შემთხვევაში, ეროვნული ვალუტა გაუფასურდება და სათანადოდ შერჩეულ დროის მომენტში მათი გაყიდვით შესაძლებელი გახდება, როგორც ნასახეები რეფინანსირების სახსრების შესაბამისი პროცენტით გასტუმრება, აგრეთვე მაღალი მოგების მიღებაც. თუ ამას ცენტრალური ბანკის მხრიდან დაემატება უცხოური ვალუტით ინტერვენცია, მაშინ ეროვნული ვალუტა შესაძლოა დროებით არსებითად გამყარდეს, რაც კომერციულ ბანკებს თავიდან უზიდავს უცხოური ვალუტის სპეკულაციური შეძენისკენ.

ამრიგად, ზემოაღნიშნული ანალიზის საფუძველზე, მიმაჩნია რომ რეფინანსირების სესხების მეშვეობით შესაძლებელია გაცვლითი კურსების მართვა, უფრო მეტიც შესაძლებელია გაცვლითი კურსებით მანიპულაცია. თუმცა, იმის თქმა, ახორციელებს თუ არა გაცვლითი კურსებით მანიპულაციის პოლიტიკას საქართველოს ეროვნული ბანკი, ხელაღებით შეუძლებელია. ამისთვის აუცილებელია მეტი ინფორმაცია და ეროვნული ბანკის საქმიანობის მეტი გამჭვირვალობის უზრუნველყოფა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. <https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=556>
2. <https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=555>
3. <https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=541>
4. <https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=564>
5. საქართველოს ეროვნული ბანკი. სამეცნიერო-ანალიტიკური ჟურნალი: "ეკონომიკა და საბანკო საქმე". ტომი: 3, №1, 2015. <https://www.nbg.gov.ge/uploads/journal/2015/1.pdf>
6. Кругман П. Р., Обстфельд М. Г. Международная экономика, питер, 2004г.
7. CTAD: World Investment Report 2006. FDI from Developing and Transition Economies: Implications for Development. http://unctad.org/en/Docs/wir2006_en.pdf
8. Ливенцев Н. Н., Костюнина Г. М. Международное движение капитала. М., 2004.

თეონა ბაქანიძე, პროფესორი
ნატო გეგენავა, პროფესორი

რეზიუმე

სტატიაში განხილულია ინოვაციათა მნიშვნელობა რეგიონების მდგრადი განვითარების უზრუნველყოფაში. ნაჩვენებია, რომ ქვეყნის რეგიონების მდგრადი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებისათვის წინამძღვრების შექმნა შეუძლებელია ინოვაციური პროცესების აქტივიზაციისა და მათი ეფექტიანობის ამაღლების გარეშე, რამაც აქცენტი გადაიტანა ინოვაციური პროგრამების მართვის სფეროში ფედერალურიდან რეგიონულ დონეზე. ჩატარებულია რეგიონულ დონეზე ინოვაციური საქმიანობის ეფექტიანობის ამაღლების თანამედროვე მიდგომების ანალიზი. გამოვლენილია რეგიონული ინოვაციური ინფრასტრუქტურის ელემენტების ძირითადი ფუნქციები.

სტატიაში ასევე ნაჩვენებია, რომ ინოვაციური პროგრამებისა და ცალკეული მსხვილი პროექტების რეალიზაციის ეფექტურობა მნიშვნელოვანწილად განისაზღვრება ეფექტური რეგიონული ინოვაციური ინფრასტრუქტურების, როგორც ეროვნული ინოვაციური სისტემის ქვესისტემის ჩამოყალიბების შესაძლებლობით.

საკვანძო სიტყვები: ინოვაცია; ახალი ტექნოლოგიები; ინოვაციური ინფრასტრუქტურა; გლობალიზაცია; ტექნოპარკი; ინფორმაციული ტექნოლოგიები

Summary

Article includes general approaches on regional level for innovative business. It is shown that the prerequisites of innovative processes and their effectiveness are important for sustainable socio-economic development of regions, which make the focus on the innovative programs management from federal to the regional level. Here is analyzed the modern approaches of innovative activities on the regional level. Here are revealed the main functions of regional innovative infrastructure elements.

The article also shows that innovative programs and the effectiveness of individual projects is determined by the effective regional innovation infrastructure, as the possibility of establishing a national innovation subsystem.

* * * * *

ქვეყნის რეგიონების მდგრადი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებისათვის წინამძღვრების შექმნა ამაჟამად შეუძლებელია ინოვაციური პრო-

ცესების აქტივიზაციისა და მათი ეფექტიანობის ამაღლების გარეშე, რამაც განაპირობა ინოვაციური პროგრამების მართვის სფეროში ფედერალური დონიდან რეგიონულ დონეზე აქცენტის გადანაცვლება. ეს განპირობებულია რეგიონის სპეციფიკური თავისებურებების გათვალისწინების აუცილებლობით ქვეყნის სუბიექტების ინოვაციური პოტენციალის ჩამოყალიბებისა და რეალიზაციისაკენ მიმართული საინვესტიციო პოლიტიკის პრიორიტეტული მიმართულებების განსაზღვრისას.

ინოვაციურ ინფრასტრუქტურაში, როგორც წესი, იგულისხმება ინოვაციური საქმიანობის იმ სუბიექტების ერთობლიობა, რომლებიც ხელს უწყობენ ინოვაციური პროცესების განხორციელებას, ინოვაციური პროდუქციის შექმნისა და რეალიზაციის მომსახურების განვითარების ჩათვლით.

აღნიშნული სისტემის ფუნქციონირების ეფექტიანობა დამოკიდებულია მისი ელემენტების შეთანხმებულობაზე, რომელთაგან უმნიშვნელოვანესი შეიძლება გახდეს ტექნოლოგიური პარკი (ტექნოპარკი). მსოფლიო პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ ტექნოპარკი შეიძლება წარმოადგინდეს სახელმწიფო და რეგიონული ინოვაციური პოლიტიკის რეალიზაციის ერთ-ერთ ძირითად ინსტრუმენტს.

ამასთან დაკავშირებით, წარმოიქმნება იმ რეგიონული ტექნოპარკების სტრუქტურების შექმნისა და საქმიანობის უზრუნველყოფის ორგანიზაციულ-ეკონომიკური მექანიზმების შემუშავების აქტუალური მეცნიერული ამოცანა, რომლებიც რეგიონული ინოვაციური გარემოს სპეციფიკის გათვალისწინებით მიმართულია რეგიონის ინოვაციური პოტენციალის რაციონალური გამოყენების საფუძველზე რეგიონის სუბიექტების მდგრადი განვითარებისათვის პირობების შექმნაზე სტრატეგიულ გეგმაში ჩამოყალიბებული მიზნობრივი მაჩვენებლების შესაბამისად.

მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაციის ძირითად ტენდენციებს წარმოადგენს საქონლისა და მომსახურებების მსოფლიო ბაზრის გაფართოება და კაპიტალის მსოფლიო ბაზრების სულ უფრო მზარდი ინტეგრაცია. გლობალიზაცია უზრუნველყოფს სოციალურ, ეკონომიკურ და სხვა სუბიექტებს შორის ურთიერთობათა დამყარების შესაძლებლობას მსოფლიოს ნებისმიერ ქვეყანაში, ამასთან, მნიშვნელოვნად იზრდება ამ ურთიერთობათა მნიშვნელობა ეროვნულ კანონებსა და ნორმებთან შედარებით.

გლობალიზაციის ერთ-ერთი ნიშანია ტრანსნაციონალური კორპორაციების მნიშვნელობის ზრდა, რომელთა წილად მოდის მსოფლიო სამრეწველო წარმოების ერთ მესამედზე მეტი, საგარეო ვაჭრობის ნახევარზე მეტი და ახალ ტექნიკასა და ტექნოლოგიებზე პატენტების დაახლოებით 80 %.

XX საუკუნის დასასრულის უმნიშვნელოვანესი მახასიათებლად იქცა მისი გადასვლა განვითარების ახალ ინოვაციურ ფაზაზე. ბუნებრივი რესურსების გამოყენებაზე დამყარებულ ინდუსტრიულ ეკონომიკას ცვლის ცოდნასა და ინფორმაციულ ტექნოლოგიებზე დამყარებული ეკონომიკა. მიჩნეულია, რომ მეცნიერებისა და ინოვაციების სახელმწიფოებრივი განვითარების სფეროს ძირითად ამოცანებს განეკუთვნება: ფუნდამენტური კვლევების განვითარება, კვლევებისა და პროექტების სექტორის შედეგადახრობის ამაღლება, გლობალურ ეკონომიკაში ინტეგრაცია, ინოვაციური ინფრასტრუქტურის განვითარება.

ინოვაციური პროცესების ეფექტური მართვა ყველა დონეზე იძლევა ქვეყნის, მისი რეგიონებისა და ცალკეული ტერიტორიების მდგრადი განვითარების უზრუნველყოფის შესაძლებლობას.

განვითარების ინოვაციური ხაზის უპირატესი არჩევანი განპირობებულია შემდეგი ფაქტორებით:

— ინოვაციები მდგრადი სოციალურ-ეკონომიკური ზრდის ერთ-ერთ საკვანძო ფაქტორს, არსებული შეფასებების თანახმად, განვითარებულ ქვეყნებში 50%-დან 90%-მდე წარმოადგენს. განვითარების თანამედროვე ეტაპის თავისებურებაა ის, რომ ინოვაცია ხდება მრეწველობის ყველა სექტორის განვითარების აუცილებელი პირობა და მამოძრავებელი ძალა.

— ინოვაციები არსებით გავლენას ახდენს როგორც ცალკეული საწარმოების კონკურენტუნარიანობაზე, ასევე რეგიონისა და მთელი სახელმწიფოს ეკონომიკაზე.

ინოვაციები იძლევა მეცნიერებატევადი პროდუქციის არსებულ მსოფლიო ბაზრებზე გასვლისა და ახალი ბაზრების შექმნის შესაძლებლობას. ახალი ტექნოლოგიებისა და მეცნიერებატევადი პროდუქციის წლიური ბრუნვა მსოფლიო ბაზრებზე რამდენადმე აღემატება ბრუნვას ნედლეულის ბაზრებზე, მ.შ. ნავთობისა და ბუნებრივი აირის ბაზრებზე. მსოფლიო ბაზრის ამ პერსპექტიულ სეგმენტზე გასვლა შესაძლებელი ხდება ინოვაციებით უზრუნველყოფილი დივერსიფიკაციის ხარჯზე.

სულ რაღაც 10-15 წლის წინათ ტერმინ „ინოვაცია“ იყენებდნენ მხოლოდ სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის პრობლემებზე მომუშავე ეკონომისტები. სამრეწველო საწარმოების ინჟინრები და მმართველები იყენებდნენ ცნებას „ახალი ტექნიკა“, ან უბრალოდ „სიახლე“ ან „სიახლის დანერგვა“.

ტერმინი „ინოვაცია“ პირველად შემკვეთერმა შემოიღო 1912 წელს გამოქვეყნებულ ნაშრომში „ეკონომიკური განვითარების თეორია“. ინოვაციაში იგი გულისხმობდა წარმოების ტექნოლოგიის ან ზოგიერთი სამეურნეო ერთეულის

სამეცნიერო ლიტერატურაში არსებობს ინოვაციის კლასიფიკაცია-სადმი სხვადასხვაგვარი მიდგომა. ინოვაციათა კლასიფიკაცია ნიშნავს მათ განაწილებას კონკრეტულ ჯგუფებში განსაზღვრული კრიტერიუმების მიხედვით. ამასთან, ერთი და იგივე ინოვაცია, კლასიფიკაციის გამოყენებული კრიტერიუმე-

ბიდან გამომდინარე, შეიძლება მივაკუთვნოთ რამდენიმე სახეს

ინოვაციები შეიძლება დაიყოს შემდეგ კლასიფიკაციადა :

1. ინოვაციები სიახლის დონის მიხედვით იყოფა რადიკალურ და ორდინარულ ინოვაციებად.

2. ინოვაციები შეიძლება დანერგულ იქნას სასიცოცხლო ციკლის სხვადასხვა სტადიებზე: სტრატეგიული მარკეტინგის, სამეცნიერო-კვლევითი, წარმოების ორგანიზაციულ-ტექნოლოგიური მომზადების, უშუალო წარმოებისა და გაყიდვისმემდგომი მომსახურების სტადიებზე.

3. მასშტაბის მიხედვით ინოვაციები იყოფა მსოფლიო, ქვეყნის, დარგის, საწარმოს მასშტაბით ახალ ინოვაციებად.

4. გამოყენების სფეროს მიხედვით გამოყოფენ ფირმის შიგნით გამოყენებულ, ფირმაში დაზოგვისათვის გამოყენებულ და გაყიდვისათვის გამიზნულ ინოვაციებად.

5. გამოყენების სიხშირის მიხედვით ინოვაციები შეიძლება იყოს ერთჯერადი და განმეორებადი.

6. სიახლის ფორმების მიხედვით შეიძლება იყოს: აღმოჩენა, გამოგონება, პატენტი; რაციონალიზატორული წინადადებები; ნოუ-ჰაუ; სასაქონლო ნიშნები; სავაჭრო მარკები; ემბლემები; სხვა.

7. დანერგვის შედეგად მიღებული ეფექტის სახეების მიხედვით ინოვაციები შეიძლება იყოს: სამეცნიერო-ტექნიკური, სოციალური, ეკოლოგიური, ეკონომიკური და ინტეგრალური.

8. ინოვაციები შეიძლება დაინერგოს ინოვაციური მენეჯმენტის სხვადასხვა ქვესისტემებში: სამეცნიერო, მიზნობრივ, უზრუნველყოფ, მართვით, მართვად ქვესისტემებში.

ინოვაციური პროცესი წარმოადგენს ერთიან თანმიმდევრულ ჯაჭვში გაერთიანებულ ელემენტთა ერთობლიობას, რომელიც წარმოქმნის ინოვაციური პროცესების სტრუქტურას. ასეთ ელემენტებს განეკუთვნება:

ინოვაციათა მარკეტინგი; ინოვაციათა გამოშვება; ინოვაციათა რეალიზაცია, ინოვაციათა გატანა, ინოვაციათა ეკონომიკური ეფექტიანობის შეფასება, ინოვაციათა დიფუზია.

მთლიანობაში, პროგრესი ინოვაციებში ეყრდნობა იმ ელემენტთა ურთიერთქმედების რთულ სისტემას, რომლებიც აწარმოებენ სხვადასხვა ტიპის ცოდნას, მართავენ მათ ნაკადებს, ანაწილებენ და უზრუნველყოფენ მათ დამატებას. ინოვაციური პროცესის ეფექტიანობა მნიშვნელოვანწილად განისაზღვრება იმით, თუ როგორ ურთიერთქმედებენ ძირითადი მოქმედი პირები ერთმანეთთან ცოდნის შექმნისა და გამოყენების ერთიანი სისტემის ელემენტების რანგში, ასევე გამოყენებული ტექნოლოგიების თანადროულობით.

ეროვნული ინოვაციური სისტემა შეიძლება განხილულ იქნას ვიწრო გაგებით, ანუ მეცნიერული ძიების, სამეცნიერო ცოდნისა და ახალი ტექნოლოგიების წარმოების პროცესში უშუალოდ ჩართული ინსტიტუტებისა და ორგანიზაციების ერთ-

ბლიობად. იგი შეიძლება გაანალიზდეს უფრო ფართოდაც, როცა განიხილება ნებისმიერი ორგანიზაცია და სტრუქტურა, რომელიც რაიმე გავლენას ახდენს ინოვაციურ პროცესზე.

ეროვნული ინოვაციური სისტემის ფუნქციონირებაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს სახელმწიფო, რომელიც განსაზღვრავს ინოვაციური პროცესის მონაწილეთა ურთიერთქმედების წესებს ნორმატიულ-სამართლებრივი ბაზის ჩამოყალიბების გზით. ეროვნული ინოვაციური სისტემის ძირითადი კომპონენტებია ინოვაციური საქმიანობის სუბიექტები — ინოვაციური პროდუქტის შექმნასა და გატანაში მონაწილე ორგანიზაციები და ფიზიკური პირები, ასევე ინფრასტრუქტურის ობიექტები — ორგანიზაციები, რომლებიც ხელს უწყობენ ინოვაციური საქმიანობის განხორციელებას და უზრუნველყოფენ მტკიცე კავშირის წარმოქმნას მეცნიერებასა და წარმოებას შორის.

ცხადია, რომ ქვეყნის ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ამაღლება მეტწილად განისაზღვრება ეფექტური რეგიონული ინოვაციური ინფრა-სტრუქტურების, როგორც ეროვნული ინოვაციური სისტემის ქვესისტემის, ჩამოყალიბების შესაძლებლობით. ინოვაციურ ინფრასტრუქტურაში, როგორც წესი, გულისხმობენ ინოვაციური საქმიანობის სუბიექტებს, რომლებიც ხელს უწყობენ ინოვაციური პროცესების განხორციელებას, ინოვაციური პროდუქტის შექმნისა და რეალიზაციის მომსახურების განწევს ჩათვლით.

ჩვეულებრივ, გამოყოფენ ინოვაციური ინფრასტრუქტურის შემდეგ ქვესისტემებს:

- ფინანსურს: სხვადასხვა ტიპის ფონდებს (საბიუჯეტო, ვენჩურული, სადაზღვევო, საინვესტიციო), ასევე სხვა ფინანსურ ინსტიტუტებს, როგორცაა, მაგალითად, საფონდო ბაზარი;
- წარმოებრივ-ტექნოლოგიურს, როგორცაა: ტექნოპარკები, ინოვაციურ-ტექნოლოგიური ცენტრები, ბიზნეს-ინკუბატორები, ტექნოლოგიების ტრანსფერის ცენტრები და სხვ.;
- ინფორმაციულს: მონაცემთა და ცოდნის ბაზები; ანალიტიკური, სტატისტიკური, საინფორმაციო და სხვა ცენტრები;
- საკადროს: სამეცნიერო და ინოვაციური მენეჯმენტის სფეროში კადრების მოსამზადებელი საგანმანათლებლო დაწესებულებები და ა.შ.;
- საექსპერტო-კონსალტინგურს: ინტელექტუალური საკუთრების, სერთიფიკაციის პრობლემებზე მომსახურების გამწევი ორგანიზაციები.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ბარათაშვილი ე., გრძელიშვილი ნ., გალახვარიძე ნ., ნადარეიშვილი ნ., რეგიონული ეკონომიკა, სახელმძღვანელო, თბ., 2010.
2. ვეშაპიძე შ., ლეკაშვილი ე., გრიშკაშვილი ა., ასლამაზიშვილი ნ., მსოფლიო ეკონომიკა, თბილისი, 2008.
3. ლურნკაია კ., ლურნკაია თ., საერთაშორისო ბიზნესი, ლექციების კურსი, 2011.
4. ჯოლია გ., საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობები, თბილისი, „ტექნიკური უნივერსიტეტი“, 2008.
5. Бовин А.А., Чередникова Л.Е., Якимович В.А., Управление инновация миворганизации:учебное пособие, Москва, 2006.
6. Фридляков В.Н., Лисин Б.К., Останюк С.Ф., Андрианова Т.Ю. Состояние и тенденции развития отраслевой науки // Инновации. 2001.

რეზიუმე

მიკროეკონომიკური უსაფრთხოების მიზანი ქვეყნის უმთავრესი ინტერესებიდან და სტრატეგიული მიზნებიდან გამომდინარეობს და საქართველოსთვის იგი გულისხმობს ქვეყნის მოსახლეობისა და წარმოების სტრატეგიულ რესურსებზე მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებას არსებული და მოსალოდნელი მუქარების პირობებშიაც კი.

საქართველოს მიკროეკონომიკური უსაფრთხოების სტრატეგიული ამოცანებია: მიწის რესურსების ეფექტიანი გამოყენება; პირველად სტრატეგიულ რესურსებზე (სასმელი წყალი, მარცვლეული, ხორცი, ელექტროენერგია და ა.შ.) ექსტრემალურ პირობებშიც კი მოთხოვნილებების ძირითადად საკუთარი შესაძლებლობებით დააკმაყოფილება; საქართველოში არსებული ბუნებრივი რესურსების ბაზაზე მიღებული რესურსების წარმოებისა და ექსპორტის გაფართოება; ფირმების კონკურენტულ გარემოში ეფექტიანი ფუნქციონირებისთვის, მსხვილ, საშუალო და მცირე ბიზნესის თანაფარდობის ოპტიმიზაციისთვის ხელსაყრელი პირობების ფორმირება.

ეკონომიკური უსაფრთხოების თვალსაზრისით საქართველოს საკმაოდ პოზიტიური პარამეტრები გააჩნია ისეთი პირველადი სტრატეგიული რესურსებით თვითუზრუნველყოფაში, როგორცაა: მიწა, სასმელი წყალი, ელექტროენერჯისთვის შიდრორესურსები. ქვეყანაში მრავალფეროვანი სასარგებლო წიაღისეული და მდიდარი მინერალურ-რესურსული ბაზაა. ამასთანავე, წარმოების შედეგად მიღებული პირველადი სტრატეგიული რესურსებით თვითუზრუნველყოფის მაჩვენებლები მნიშვნელოვნად ჩამორჩება პოტენციურს.

საკვანძო სიტყვები: ეკონომიკური უსაფრთხოება. მიკროეკონომიკური უსაფრთხოება. სტრატეგიული რესურსები. მცირე ბიზნესი

Summary

Microeconomic Safety: Goal, Structure, Characteristics

The goal of microeconomic safety derives from a country's main interests and strategic goals, and for Georgia it implies to satisfy the demands on the country's population and strategic resources of production even in the conditions of existing and expected threats.

According to the goal of microeconomic safety, the strategic objectives of microeconomic safety of Georgia are: effective utilization of land resources; satisfying the demands on primary strategic resources (drinking water, crops, meat, electricity, etc.) with its own potential even

in extreme conditions; expanding the production and export of the resources received on the natural resources base existing in Georgia; formation of suitable conditions for optimization of correlation of large, medium and small businesses for effective functioning in the competitive environment.

In the viewpoint of economic safety Georgia possesses quite positive parameters for self-provision with primary strategic resources such as: land, drinking water, hydro resources for electricity. There are bases of various fossils and rich minerals and resources.

In addition, the indicators of self-provision with primary strategic resources received as the result of production are quite behind the potential ones. In this direction, first of all, it must be noted the existing level of self-provision with meat, fruit, vegetable oil, crops, electricity.

მიკროეკონომიკური უსაფრთხოების მიზანი ქვეყნის უმთავრესი ინტერესებიდან და სტრატეგიული მიზნებიდან გამომდინარეობს და საქართველოსთვის იგი გულისხმობს ქვეყნის მოსახლეობისა და წარმოების სტრატეგიულ რესურსებზე მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებას არსებული და მოსალოდნელი მუქარების პირობებშიაც კი. მიკროეკონომიკური უსაფრთხოების ძირითად ელემენტებს წარმოადგენს:

- განვითარებული ბაზრების ფუნქციონირების უზრუნველყოფა;
- კონკურენტული და პარტნიორული ურთიერთობების რაციონალიზაცია;
- მსხვილი, საშუალო და მცირე ბიზნესის თანაფარდობის ოპტიმიზაცია;
- საფინანსო-სამრეწველო ჯგუფების განვითარება;
- საწარმოების უსაფრთხოების ლონისძიებების განხორციელება;
- ქსელური ფირმების გავრცელება;
- რესურსული უსაფრთხოების უზრუნველყოფა, სასურსათო, ენერგეტიკული, სანედლეულო, ინფორმაციული, კომუნიკაციური, საშუაშალო-სავაჭრო უსაფრთხოების სისტემის დამკვიდრება;
- ნანოტექნოლოგიების გავრცელების კვალობაზე ნანოეკონომიკური უსაფრთხოების აქტუალიზება;
- უპირატესად არაგანახლებადი რესურსების გამოყენებიდან უპირატესად განახლებადი რესურსების გამოყენებაზე გადასვლის უზრუნველყოფა.

მიკროეკონომიკური უსაფრთხოების მიზნიდან გამომდინარე, საქართველოს მიკროეკონომიკური უსაფრთხოების სტრატეგიული ამოცანებია:

- მიწის რესურსების ეფექტიანი გამოყენება;
- პირველად სტრატეგიულ რესურსებზე (სასმელი წყალი, მარცვლეული, ხორცი, ელექტროენერგია და ა.შ.) ექსტრემალურ პირობებშიც კი მოთხოვნილებების ძირითადად საკუთარი შესაძლებლობებით დააკმაყოფილება;
- საქართველოში არსებული ბუნებრივი რესურსების ბაზაზე მიღებული რესურსების წარმოებისა და ექსპორტის გაფართოება;
- ფორმების კონკურენტულ გარემოში ეფექტიანი ფუნქციონირებისთვის, მსხვილ, საშუალო და მცირე ბიზნესის თანაფარდობის ოპტიმიზაციისთვის.

ხელსაყრელი პირობების ფორმირება.

საქართველოს რესურსების დახასიათებამდე მიზანშეწონილად მიგვაჩნია აღვნიშნოთ, რომ რესურსული უზრუნველყოფის მიმართულებით განსხვავებულ მიდგომებს ვაწყდებით. მათ შორის განსაკუთრებულად აღსანიშნავია გათვლები, რომელთა მიხედვითაც საქართველო ბუნებრივი რესურსების თვალსაზრისით ერთ-ერთ მდიდარ ქვეყანად წარმოგვიდგება. კერძოდ, მიმდინარე ოფშორულ ფასებში (დამატებული ღირებულების გარეშე) საქართველოს ბუნებრივი რესურსების ფასის ინდექსი 1,232 ტრილიონ აშშ დოლარს შეესაბამება, ანუ 280000 აშშ დოლარს ერთ სულ მოსახლეზე და 17,7 მლნ აშშ დოლარს 1 კვ.კმ-ზე. ე. ი. საქართველო ერთ-ერთ უმდიდრეს ქვეყნად გამოდის ევრაზიაში (ყაზახეთისა და თურქმენეთის შემდეგ) ბუნებრივი რესურსების განაწილების თვალსაზრისით, ხოლო ზედაპირული ენერგორესურსების მხრივ — პრაქტიკულად ყველაზე მდიდარი სახელმწიფოა მსოფლიოში [2].

პირველადი სტრატეგიული რესურსებით უზრუნველყოფის მაჩვენებლები. მიწის რესურსები.

მიწა ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ეროვნულ სიმდიდრეს წარმოადგენს. იგი განსაკუთრებულ როლს სოფლის მეურნეობაში ასრულებს, რადგანაც სასოფლო-სამეურნეო წარმოების მიღწეული დონე მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული საბაზო პირობებზე. კერძოდ, სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების მოცულობასა და ხარისხზე. ამ მაჩვენებლებით უზრუნველყოფის განსაზღვრული პირობები საშუალებას იძლევა შემდგომში წარმოების ზრდა განხორციელდეს როგორც ექსტენსიური, ისე ინტენსიური გზით. ამასთანავე, აღსანიშნავია ისიც, რომ ინდუსტრიულად განვითარებულ ქვეყნებში ეკონომიკური ზრდის უზრუნველყოფა ფაქტორთა შორის მიწას ნაკლები როლი ენიჭება. თუმცა მისი როლი და მნიშვნელობა არსებითია ევოლუციური ეკონომიკის ქვეყნებისთვის.

საქართველოს მთელი ტერიტორიის ფართობი, მას შემდეგ რაც 2002 წელს მიღებულ იქნა საქართველოს კანონი „წყლის შესახებ“, რომლითაც ტერიტორიული წყლების ფართობი 679,0 ათასი ჰა-თი განისაზღვრა, 6949,4 ათას ჰა-ს შეადგენს. მთელი ტერიტორიის 12,4 % (948,9 ათასი ჰა) კერძო სა-

კუთრებაშია, ხოლო 87,6 % (6679,5 ათასი ჰა) — სახელმწიფო საკუთრებაში. აქედან 37 %-ით (2822,3 ათასი ჰა) სასოფლო-სამეურნეო პროფილის ორგანიზაციები სარგებლობენ, ხოლო 50,6 %-ით (3857,2 ათასი ჰა) არასასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების. მთლიანი ფართობის 39,7 %-ს (3025,8 ათასი ჰა) სასოფლო-სამეურნეო სავარგულები შეადგენს, ხოლო არასასოფლო-სამეურნეო მიწები — 60,3 %-ს (4602,6 ათასი ჰა). სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების სტრუქტურა შემდეგი რიგითობით ხასიათდება საძოვრები - 1796,6 ათასი ჰა (59,4 %), სახნავი — 801,8 ათასი ჰა (26,5 %), მრავალწლიანი ნარგაობა — 263, 8 ათასი ჰა (8,7%), სათიბი — 143,8 ათასი ჰა (4,8 %), საცხოვრებელი და სამეურნეო შენობები და ეზოები — 19,8 ათასი ჰა (0,6 %) [3. გვ.11].

როგორც ჩანს სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების სტრუქტურაში ჭარბობს არაინტენსიური გამოყენების სავარგულები. მოსალოდნელია, რომ მიწის ბაზრის შემდგომი განვითარების კვალობაზე, აღნიშნული სტრუქტურა გაუმჯობესდება, ინტენსიური გამოყენების სავარგულების წილის ზრდის მიმართულებით.

საქართველო მცირემიწიანი ქვეყანაა, რაზეც ნათლად მიუთითებს ერთ სულზე სასოფლო-სამეურნეო სავარგულებით უზრუნველყოფის მაჩვენებლები. კერძოდ, 2004 წლის მონაცემებით, ერთ სულ მოსახლეზე სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების მოცულობა 0,7 ჰა-ს შეადგენს, მხოლოდ სოფლის მცხოვრებზე გადაანგარიშებით კი — 1,5 ჰა-ს. სახნავის განაწილება შესაბამისად — 0,18 ჰა-სა და 0,4 ჰა-ს. მრავალწლიანი ნარგაობის მიხედვით - 0,06 და 0,13 ჰა-ს, სათიბის მიხედვით — 0,03 და 0,07 ჰა-ს, საძოვრები კი შემდეგნაირადაა განაწილებული ერთ სულ მოსახლეზე 0,42 ჰა, ხოლო სოფლად მცხოვრებზე გადაანგარიშებით — 0,87 ჰა-ს. ამასთან, უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ განვითარებული ქვეყნებისთვის მინათუზრუნველყოფის მსგავსი მაჩვენებლები პოზიტიურ რაოდენობრივ პარამეტრად ითვლება ინტენსიური სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ფორმირებისათვის.

საქართველოში XX საუკუნის 90-იან წლებში დაწყებულმა რეფორმამ მნიშვნელოვანი ცვლილებები მოახდინა მიწის საკუთრების სტრუქტურაში. ცალკეული შინამეურნეობებისთვის იგი გახდა მინათუზრუნველყოფის გაუმჯობესების წყარო. §2003-2012 წლებში შინამეურნეობების მიერ გამოყენებული სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულებით გამოყენებული მიწის ფართობი ქალაქად გაიზარდა 17 %-ით, ხოლო სოფლად — 6%-ით. სოციალისტური სისტემის მონოსახელმწიფოებრივი საკუთრებიდან, თანდათანობით ხორციელდება საკუთრების მრავალფეროვნებაზე გადასვლა. 2004 წლისთვის კერძო საკუთრებაში იყო სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების 25,4 %, მათ შორის, სახნავის — 54,7 %, მრავალწლიანი ნარგაობის — 68,4 %, სათიბების — 30,6 % და საძოვრების — 4,7 %. 2004-2012 წწ. გაგრძელდა სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების პრივატიზების

პროცესი, ამასთან, სრულიად მართებულად, აქცენტი გაკეთდა მსხვილ ინვესტიორებზე. თუმცა, ამჟამადაც სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების მნიშვნელოვანი ნაწილი, კვლავაც სახელმწიფო საკუთრებაშია და მათი უმეტესობა არ არის ჩართული სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში.

ამგვარად, საქართველოს მიწის რესურსების, კონკრეტულად კი სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების, ანალიზისას იკვეთება შემდეგი ტენდენციები: ქვეყნის პრობლემა არა მცირემიწიანობა, არამედ სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების არაეფექტიანი გამოყენებაშია. დაუმუშავებელი და შესაბამისად გამოყენებელია სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების ნაწილი, დაბალია მოსავლიანობა. რაც მიუთითებს ამ მიმართულებით არსებულ როგორც ექსტენსიურ, ისევე ინტენსიურ რეზერვებზე. ჩვენი აზრით, სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების ეფექტიანი გამოყენების ზრდისათვის მიზანშეწონილია პრივატიზების დაჩქარება და მიწების დამუშავების სტიმულირება. მიგვაჩნია, რომ დაუმუშავებელ მიწებზე სანქციების დაწესება ვერ იქნება მოსახლეობის უმრავლესობისგან მხარდაჭერილი, ხშირ შემთხვევაში კი შეიძლება კონტრეფექტურიც იყოს.

წყლის რესურსები. საქართველოში 26060 მდინარე მოედინება, რომელთა საერთო სიგრძე 60 ათას კმ-მდეა. ე.ი. ქვეყანა მდიდარია წყლის რესურსებით. ამასთან, წყლის რესურსები მთელს ტერიტორიაზე არათანაბრადაა განაწილებული და უმეტესი ნაწილი დასავლეთ საქართველოშია თავმოყრილი. ყ

ქვეყნის მტკნარი მიწისქვეშა წყლების ბუნებრივი მარაგი დაახლოებით 18000 მლნ კუბ. მ-ს შეადგენს და საქართველო ამ რესურსის მიხედვით ერთ-ერთი უმდიდრესი ქვეყანაა. მიწისქვეშა მტკნარი წყლების 95 % -ს სასმელი წყლები შეადგენს და ისინიც მდინარეების მსგავსად არათანაბრადაა განაწილებული. კერძოდ, 63,4% მოდის დასავლეთ საქართველოზე, 24,1 % - აღმოსავლეთ საქართველოზე, ხოლო 12,5 % - სამხრეთ საქართველოზე [4].

ამგვარად, საქართველოში ბუნებრივადაა ჩამოყალიბებული წყლის რესურსებით უზრუნველყოფის მაღალი დონე. ამასთან, არსებობს რიგი პრობლემებისა წყლის რესურსების ეფექტიან გამოყენებასთან და დაცვასთან დაკავშირებით. კერძოდ, ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პრობლემაა ზედაპირული წყლების დაბინძურება, რაც გარემოში ნარჩენების უკონტროლო გადაყრასთან ერთად, დაკავშირებულია თანამედროვე გამწმენდი ნაგებობების სიმცირით.

არსებული მონაცემებით, ამჟამად არსებულ წყლის გამწმენდ არცერთ ნაგებობას არ შეუძლია უზრუნველყოს ჩამდინარე წყლების განწმენდა საპროექტო ხარისხის შესაბამისად. პირველადი მექანიკური წმენდა ხორციელდება მხოლოდ თბილისი-რუსთავის რეგიონულ ნაგებობაზე, ხოლო წყლის ბიოლოგიური განწმენდა არ ხდება არცერთ ქალაქში [4].

რაც შეეხება ისეთი რესურსების წარმოებისა და თვითუზრუნველყოფის მაჩვენებლებს, როგორცაა ხორბალი და ხორცი, ბოლო ათი წლის განმავლობაში

უმნიშვნელო გაუმჯობესებით ხასიათდებოდა ხორბლის წარმოებისა და თვითუზრუნველყოფის დინამიკა. ცხადია, რომ აღნიშნულ სტრატეგიული პროდუქტით სრულ თვითუზრუნველყოფაზე აქცენტირება არარეალური და კონტრეფექტური იქნება. ამასთან, არსებობს რეზერვები (მოსავლიანობის ზრდა, გამოყენებელი პოტენციური სათესი ფართობები) ხორბლის წარმოების შემდგომი ზრდისათვის.

ხორცის წარმოებისა და თვითუზრუნველყოფის მაჩვენებლები მნიშვნელოვნადაა გაუარესებული. კერძოდ, 2003 წელს თვითუზრუნველყოფის დონე არსებული 73 %-დან 2012 წლისათვის შემცირდა 36%-მდე. ამასთან, მნიშვნელოვნად შემცირდა ყველა სახის ხორცის (გარდა ფრინველის ხორცისა) წარმოება. წარსულის გამოცდილებიდან და ქვეყანაში არსებული პირობებიდან გამომდინარე საქართველოში არსებობს რეზერვები არნიშნული რესურსის წარმოების ზრდისა და შესაბამისად, თვითუზრუნველყოფის დონის მნიშვნელოვანი ამაღლებისათვის.

არსებული მონაცემები მიუთითებენ, რომ საქართველოს ენერგორესურსების (ჰიდრო, ჰელიო, ეოლიო და ბიომასის) კუთხით მნიშვნელოვანი პოტენციალი გააჩნია. ექსპერტული გათვლებით, პოტენციური ჰიდრორესურსები 135 მლრდ კვტ.სთ-ს, მზის ენერჯია - 108 მგვტ. სიმძლავრის ეკვივალენტს, ქარის ენერჯიტექნიკური პოტენციალი — 4,5 მლრდ კვტ.სთ-ს, ბიომასის გადამუშავებით მირებული სიმძლავრე კი — 510 მგვტ-ს. შეადგენს წელიწადში. რომელთა ათვისებაც მნიშვნელოვნად გააუმჯობესებს ქვეყნის ეკონომიკურ მდგომარეობას და ჩვენი აზრით, საქართველოს ეკონომიკის შემდგომი განვითარების ერთ-ერთ პრიორიტეტად ენერჯეტიკის სფეროს შემდგომი განვითარება უნდა დაისახოს. განსაკუთრებით არსებითია ჰიდრო რესურსების პოტენციალი, რომლის გონივრულ და ეფექტიან გამოყენებაზე მნიშვნელოვნად იქნება დამოკიდებული ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების პირობები.

არსებული მონაცემებით [5], ქვეყანაში მრავალფეროვანი სასარგებლო წიაღისეული და მდიდარი მინერალურ-რესურსული ბაზაა, რაც ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი დეტერმინანტია მიკროეკონომიკური უსაფრთხოების მისაღები პარამეტრების მიღწევისათვის.

რაც შეეხება ხე-ტყის რესურსებს, ოფიციალური მონაცემებით, ტყის ფონდის მიერ დაკავებული 3005,2 ათასი ჰექტრიდან, ტყით დაფარული ფართობი 2772,45 ათას ჰექტარს (40%) შეადგენს. საქართველოში მერქნის საერთო მარაგი 451,7 მლნ კუბური მეტრია, რაც მსოფლიო მერქნის მარაგის 0,13 %. ამასთან, ტყის ფონდის ტყეების 97% დიდი დაქანების ფერდობებზეა განთავსებული [6]. ასევე ცნობილია, რომ საქართველოს ნავთობის პოტენციური რესურსები 2 მლრდ. ტონადაა შეფასებული, თუმცა წლიური მოპოვება 100 ათას ტ-ს არ აღემატება [1. გვ. 627]. ბუნებრივი გაზის პროგნოზული რესურსი კი 180 მლრდ მეტრ კუბით განისაზღვრება, რაც შეეხება მანგანუმს, მისი მარაგი ჭიათურის საბადოში

200 მლნ ტ-ზე მეტია.

მსხვილი საშუალო და მცირე ბიზნესის თანაფარდობა. მიკროეკონომიკური უსაფრთხოების დახასიათებისათვის მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია მსხვილ, საშუალო და მცირე ბიზნესს შორის ოპტიმალური თანაფარდობის არსებობა.

ცნობილია, რომ მცირე ბიზნესი საშუალო ფენის ჩამოყალიბების ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს პირობას წარმოადგენს, რომლის განვითარებაც არსებით როლს ასრულებს ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაში, დასაქმებასა და მოსახლეობისთვის ღირსეული ცხოვრების პირობების ფორმირებაში. მცირე ბიზნესის მნიშვნელოვანი ადგილი და როლი განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკაში განპირობებულია არა მარტო ეკონომიკური ფაქტორებით, არამედ სოციალურითაც. მცირე ფირმის ფორმირება-განვითარება, უპირველეს ყოვლისა დამოკიდებულია ინდივიდის აქტიურ და თვითშემოქმედებით საქმიანობაზე. საერთოდ, უნდა ითქვას, რომ მცირე ბიზნესი საქმიანობის უნიკალური სფეროა, რამდენადაც ინდივიდის შესაძლებლობა ეძლევა სრულად გამოავლინოს თავისი ნიჭი, უნარი და საერთოდ ყველა ის თვისება, რაც მენარმეს ახასიათებს (რისკიანობა, ენერგიულობა და ა.შ.). მცირე ბიზნესის განსაზღვრის კრიტერიუმი ცალკეული ქვეყნებისთვის განსხვავებულია. საქართველოში სანარმოები ზომების მიხედვით შემდეგნაირად იყოფა: მსხვილი, სადაც დასაქმებულთა საშუალო წლიური რაოდენობა 100 კაცზე მეტია ან წლიური ბრუნვა აღემატება 1,5 მლნ ლარს. საშუალო — დასაქმებულთა რაოდენობა 20-დან 100 კაცამდე, ხოლო წლიური ბრუნვის მოცულობა 0,5 მლნ-დან 1,5 მლნ ლარამდეა. მცირე სანარმოებში კი დასაქმებულთა წლიური რაოდენობა არ აღემატება 20-ს, ხოლო საშუალო წლიური ბრუნვა 0,5 მლნ ლარს. არსებული მონაცემებით, მსხვილ, საშუალო და მცირე სანარმოებს შორის სასურველი თანაფარდობა არ არის მიღწეული. ამასთან, საანალიზო პერიოდში, დისპროპორცია კიდევ უფრო გაღრმავდა. კერძოდ, თუ 2003 წელს მთლიან გამოშვებაში მსხვილი ფირმების წილი 79,4 %-ს შეადგენდა, ხოლო მცირე სანარმოების — 9,3 %-ს, 2012 წლისთვის მსხვილი ფირმების წილი 82,3 %-მდე გაიზარდა, ხოლო მცირე სანარმოებისა კი — უმნიშვნელოდ. ანალოგიურად, 49,4 %-დან 57,1 %-მდე გაიზარდა მსხვილ სანარმოებში დასაქმებულთა წილი, ხოლო მცირე სანარმოებში დასაქმებულთა 27,3 %-დან 29,1 %-მდე [7].

არსებული მონაცემები უჩვენებენ, რომ მიკროეკონომიკური უსაფრთხოების თვალსაზრისით საქართველოს საკმაოდ პოზიტიური პარამეტრები გააჩნია ისეთი პირველადი სტრატეგიული რესურსებით თვითუზრუნველყოფაში, როგორცაა: მიწა, სასმელი წყალი, ელექტროენერჯისთვის ჰიდრორესურსები. ქვეყანაში მრავალფეროვანი სასარგებლო წიაღისეული და მდიდარი მინერალურ რესურსული ბაზაა.

ამასთანავე, წარმოების შედეგად მიღებული პი-

რველადი სტრატეგიული რესურსებით თვითუზრუნველყოფის მაჩვენებლები მნიშვნელოვნად ჩამორჩება პოტენციურს. ამ კუთხით, უპირველეს ყოვლისა, აღსანიშნავია ხორცი, ხილი, მცენარეული ზეთით, მარცვლეულით, ელექტრო ენერჯით თვითუზრუნველყოფის არსებული დონე.

ამგვარად, მიკროეკონომიკური უსაფრთხოების მისაღები პარამეტრების უზრუნველსაყოფად მიზანშეწონილად მიგვაჩნია:

- უპირველესი სტრატეგიული სასოფლო-სამეურნეო რესურსებით (ხორცი, ხილი, მცენარეული ზეთი) მოთხოვნილებების, არსებული რეზერვების ათვისების კვალობაზე, ძირითადად საკუთარი შესაძლებლობებით დაკმაყოფილება;
- სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების დამუშავებისა და ნაყოფიერების სტიმულირება;
- ელექტროენერჯის წარმოებისა და ექსპორტის გაფართოება;
- სასმელი წყლის რესურსების უფრო ეფექტური დაცვა;
- სტრატეგიული რესურსების (მინერალური და სასმელი წყლები, მანგანუმი, ნავთობი, გაზი, ოქრო და ა.შ.) წარმოებისა და შესაძლებლობის შემთხვევაში, ექსპორტის გაფართოება;
- აქცენტირება ისეთი რესურსებით უზრუნველყოფაზე, როგორცაა: ცოდნა, განათლება, ინფორმაცია და შესაბამისად, საგანმანათლებლო, ინფორმაციული და სატრანსპორტო-კომუნიკაციური სისტემების განვითარება. ამ მიმართულებით ქვეყნის რეგიონულ ცენტრად ჩამოყალიბებისადმი ხელშეწყობა;
- არაგანახლებადი რესურსების ნაცვლად, უპირატესად განახლებადი რესურსების გამოყენებაზე ორიენტირება;
- მსხვილ, საშუალო და მცირე ბიზნესს, ასევე საბაზრო სტრუქტურებს შორის ოპტიმალური თანაფარდობის უზრუნველყოფისადმი ხელშეწყობა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ჩიტიძე ნ., „გეოპოლიტიკა“, თბილისი, 2011.
2. თვალჭრელიძე ს. „15 წელიწადში საქართველო 5-6 მილიარდი დოლარის ოდენობით ინვესტიციების მოზიდვას შეძლებს“. ჩგაზ. „ახალი ვერსია“, 2003 წელი, №92.
3. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. სტატისტიკური პუბლიკაცია. საქართველოს ბუნებრივი რესურსები და გარემოს დაცვა 2013. ჩ
4. <http://moe.gov.ge/index.php?langid=Geo&seid=42>
5. <http://moe.gov.ge/index.php?langid=GEO&seid=45>
6. <http://moe.gov.ge/index.php?langid=GEO&seid=44>
7. www.geostat.ge

სსრკ

ლვანლოსილი მუხომიერი დ სოგოგოდო მოღვანე ლეო ჩიქავა

ქართულმა ეკონომიკურმა მეცნიერებამ უდიდესი დანაკლისი განიცადა. გარდაიცვალა თვალსაჩინო მეცნიერ-ეკონომისტი, დემოგრაფი, საზოგადო მოღვანე, ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი, საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტი, ნიუ-იორკის მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილი წევრი, მეცნიერების დამსახურებული მოღვანე ლეო ჩიქავა.

დაიბადა 1928 წელს ზუგდიდის რაიონის სოფელ კოკში. საშუალო სკოლის წარჩინებით დამთავრების შემდეგ ასევე წარმატებით დაამთავრა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკის ფაკულტეტი და ასპირანტურა პოლიტიკური ეკონომიის სპეციალობით. აკადემიკოს პაატა გუგუშვილის ხელმძღვანელობით 1954 წელს ბრწყინვალედ დაიცვა საკანდიდატო, ხოლო 1968 წელს სადოქტორო დისერტაციები. 40 წლის ასაკში მოპოვებული ჰქონდა პროფესორი სამეცნიერო წოდება. სხვადასხვა დროს მუშაობდა საქართველოს პოლიტექნიკურ ინსტიტუტში უფროს-მასწავლებლად, დოცენტად, პროფესორად, კათედრის გამგედ, უცხო ენათა სახელმწიფო ინსტიტუტის კათედრის გამგედ, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ეკონომიკის ინსტიტუტის დირექტორის მოადგილედ, დემოგრაფიისა და სოციოლოგიური კვლევის ინსტიტუტის დირექტორად, პაატა გუგუშვილის სახელობის უნივერსიტეტის რექტორად, სახელმწიფო სამსახურის მართვის, მომზადების, გადამზადების და კვალიფიკაციის ამალგების ცენტრის უფროსად. საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის საწარმოო ძალების და ბუნებრივი რესურსების შემსწავლელი ცენტრის პროფესორად.

პროფესორი ლეო ჩიქავა აქტიურ პედაგოგიურ მოღვაწეობას წარმატებით უთავსებდა ნაყოფიერ

მეცნიერულ კვლევა-ძიებას. იყო 200-ზე მეტი გამოქვეყნებული მეცნიერული ნაშრომის ავტორი. მათ შორის ცალკე წიგნადაა გამოშვებული 40-მდე მონოგრაფიული გამოკვლევა, სახელმძღვანელო, დამხმარე სახელმძღვანელო და ბროშურა ეკონომიკური თეორიის და დემოგრაფიის აქტუალურ პრობლემებზე. მისი მრავალმხრივი მეცნიერული კვლევის შედეგები ფართოდაა ასახული არა მარტო ქართულ, არამედ საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალებსა და კრებულებში. იგი საინტერესო და მწვავე მეცნიერული პრობლემების შემცველი მოხსენებებით წარსდგა საერთაშორისო კონფერენციებზე იტალიაში, გერმანიაში, ჩეხეთში, სლოვაკეთში, რუმინეთში, უნგრეთსა და რუსეთში. მისი ხელმძღვანელობით დაცულია 30-ზე მეტი საკანდიდატო და სადოქტორო დისერტაცია. იყო მრავალი სადისერტაციო საბჭოს თავმჯდომარე და წევრი. პროფ. ლ. ჩიქავა იყო ქართულ ენაზე გამომავალი ეკონომიკური პროფილის თითქმის ყველა საერთაშორისო ჟურნალის, აგრეთვე უცხოური ჟურნალების სარედაქციო კოლეგიების აქტიური წევრი. მისი რედაქტორობით გამოიცა ათეულობით ნაშრომი. ასევე იყო სწავლულ ექსპერტთა საბჭოსთან არსებული ეკონომიკის დარგობრივი სექციის საკოორდინაციო საბჭოს წევრი, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის საზოგადოებრივ მეცნიერებათა განყოფილების ბიუროს თავმჯდომარე, მთიანეთის შემსწავლელი და ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა კომისიის წევრი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორის მრჩეველთა საბჭოს წევრი.

პროფესორი ლეო ჩიქავა ენეოდა მრავალმხრივ საზოგადოებრივ საქმიანობას. იყო სხვადასხვა სამთავრობო კომისიის, სამეცნიერო ასოციაციის და საზოგადოების წევრი, არჩეული იყო ყოველთა ქართველთა მსოფლიო კონგრესის დემოგრაფიის და მიგრაციის პალატის თავმჯდომარედ. მთავრობას

ნარედგინა მისი არაერთი მოხსენებითი ბარათი ჩვენი ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პრობლემებზე.

ლ. ჩიქავა ღირსეული მონაფე იყო თავისი მასწავლებლის — აკადემიკოსი პაატა გუგუშვილის, რომელმაც საფუძველი დაუდო საქართველოში დემოგრაფიულ მეცნიერებას. პროფ. ლ. ჩიქავამ შემდგომი განვითარება მისცა ამ მამულიშვილურ საქმეს — მისი ინიციატივით და ძალისხმევით დაარსდა დემოგრაფიის და სოციოლოგიური კვლევითი ინსტიტუტი, იყო მისი დირექტორი. სიცოცხლის ბოლომდე უძღვებოდა მისივე ინიციატივით დაარსებულ ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიას როგორც პრეზიდენტი.

პროფესორი ლეო ჩიქავა არჩეული იყო საქართველოს რესპუბლიკის პირველი მონვევის უზენაესი საბჭოს დეპუტატად. მისი ხელმონერა ამშვენებს საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის აქტს.

პროფესორი ლეო ჩიქავა მრავალი სამთავრობო ჯილდოს კავალერი იყო. მისმა ნაშრომებმა მრავალგზის დაიმსახურეს პრესტიჟული სახელობითი პრემიები.

წავიდა ჩვენგან მაღალი კულტურის, შესანიშნავი ერუდიციის, გამორჩეული ორატორული ოსტატობისა და არასტანდარტული აზროვნების, მეცნიერი, პედაგოგი და საზოგადო მოღვაწე. მძიმეა ეს დანაკლისი ქართული საზოგადოებრიობისათვის და განსაკუთრებით საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტისათვის, სადაც მან გაატარა ახალგაზრდობისა და ნაყოფიერი შემოქმედებითი საქმიანობის ოცდაოთხი წელიწადი.

ვემშვიდობებით მრავალმხრივ განათლებულ, ინტელიგენტურობით და აკადემიური დახვეწილობით გამორჩეულ, ახალგაზრდობისათვის, კოლეგებისთვის, მეგობრებისათვის, უსაყვარლეს ადამიანს.

უფალმა ნათელში დაუმკვიდროს მას სასუფეველი.

*სტუ-ს რექტორატი,
ბიზნეს-ინჟინერინგის ფაკულტეტი,
საინჟინრო-ეკონომიკის დეპარტამენტი*

დიდად პატივსხეულ ბატონო ლეო!

ვალერი ქირია, სტუ-ს ასოც. პროფესორი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის საინჟინრო-ეკონომიკის დეპარტამენტის პროფესორ-მასწავლებლები ქართულ საზოგადოებრიობასთან ერთად უდიდესი გულისტკივილით გეთხოვებიან და თავს ხრიან თქვენს წინაშე. თქვენ ხო აქ, ყოფილი პოლიტიკური ეკონომიის კათედრაზე, განვლეთ თქვენი ახალგაზრდობის და უაღრესად ნაყოფიერი შემოქმედებითი საქმიანობის თითქმის მეოთხედი საუკუნე, როგორც უფროსმა მასწავლებელმა, დოცენტმა, პროფესორმა და კათედრის გამგემ.

თქვენ, ბატონო ლეო, ჩვენი კათედრა თანამოაზრეთა ანგარიშგასანევ გუნდად ჩამოაყალიბეთ. შექმენით ჯანსაღი ატმოსფერო ნაყოფიერი პედაგოგიური, მეცნიერული და საზოგადოებრივი საქმიანობისათვის. თქვენმა პროფესიონალიზმმა, ღრმა განსწავლულობამ, ზედმინევენით დახვეწილმა ტაქტმა, თითოეული თანამშრომლისადმი ინდივიდუალურმა მიდგომამ, პრინციპულმა მომთხოვნელობამ, ამასთან ერთად ჰუმანურობამ და ადამიანებისადმი თბილმა დამოკიდებულებამ განსაზღვრეს წარმატებები და აღიარება რაც იმ წლებში ჩვენმა კათედრამ მოიპოვა. თქვენს მიერ ჩატარებული კათედრის სხდომა თუ სასწავლო-მეთოდური სემინარი ჩვენთვის ნამდვილი სკოლა იყო. როდესაც არ მოგეწონებოდათ მსჯელობა რომელიმე პრობლემის გამო ან რეალური ვითარების შეფასება, არ იშურებდით ზომიერ და ტაქტიან კრიტიკას. ყოველმხრივ გამოიჩინებდით ზნით, ხასიათით, ნიჭით, შინაგანი კულტურით. შემკობილი იყავით მრავალმხრივი თავისებურებებით, ჭირში და ლხინში ადამიანებისადმი თანადგომით. არ გჩვეოდათ მიმბაძველობა, მიკერძოება, გქონდათ გამორჩეული ალლო, პრობლემებში სიღრმისეულად ნვდომის უნარი, დიდ დროს უთმობდით ლიტერატურის კითხვას, პირველ წყაროებზე მუშაობას, ვერ ეგუებოდით უკანონობას, ვინმესთვის დაუმსახურებლად ხოტბის შესხმას ან ადამიანის ღირსების ხელყოფას. ასე ჭიდილში, ძიებაში, შეურიგებლობაში, თავდაუხრებლობაში გაატარეთ თქვენი მართლაც ჩიტივით გაფრენილი ოთხმოცდაშვიდი წლის სიცოცხლე და მიუხედავად ასაკისა სრულიად ჯანმრთელი ნაიქეცით, გამოეთხოვეთ ამ წუთისოფელს.

მთელი თქვენი ამ ქვეყნად ყოფნის ჟამი განვლეთ ახალგაზრდობის აღზრდაში, იმედის მომცემ მომავალ მეცნიერთა დაკვალიანებაში, ირგვლივ მყოფთა ნათესავეების და მეგობრების სიყვარულში.

გამორჩეულად გქონდათ შერჩეული იდეალები. ეს, უპირველესად მშობლები და თქვენი მოძღვარი, მეცნიერული გზის გამკვალავი, ჭეშმარიტი მამულიშვილი და ერისკაცი, აკადემიკოსი პაატა გუგუშვილი იყვნენ. მაგალითს იღებდით ძმისაგან, მეცნიერისა და საზოგადო მოღვაწისგან იოსებ ჩიქავასგან, რომლის გარდაცვალების დღიდან დაინყო თქვენი დამშვიდობება ამ წუთისოფელთან.

თქვენს კაცობას ნათელ გვირგვინად ადგა მეუღლის თამარ კვეკვესკირის სათნოება და სიყვარული. გქონდათ ღირსებით და ტკბილი ურთიერთობებით გამორჩეული ოჯახი. ქვეყანას დაუტოვეთ შვილების ასეთივე შესანიშნავი ოჯახები, ნიჭიერი და შრომისმოყვარეობით გამორჩეული შვილიშვილები, რომლებიც, უთუოდ, ღირსეულად გააგრძელებენ სამაგალითო წინაპრების დიდებულ ტრადიციებს.

ამ სტრიქონების ავტორს სიცოცხლის ბოლომდე საამაყოთ გაჰყვება თქვენი უმცროსი მეგობრის სახელი.

უფალმა ინებოს თქვენი ნათელში ყოფნა. მსუბუქი იყოს მინა რომელიც თქვენს კეთილს გულს მიეახლა.

ეკონომიკისა და ბიზნესის ბანკითარების მიმართულეები

ორგანიზაციის მართვის სახეები

*თეონა ბაქანიძე, ასისტენტ პროფესორი
ნატო გვეგენავა, ასისტენტ პროფესორი*

რეზიუმე

სტატიაში წარმოდგენილია თანამედროვე ორგანიზაციისათვის აქტუალური მართვის ორი სახე: სტრატეგიული და კორპორაციული მართვა.

განხილულია სტრატეგიული მართვა, როგორც სამეწარმეო საქმიანობა. ორგანიზაციის შესაძლებლობები წარმოადგენს სტრატეგიული მართვის საფუძველს, რომელიც მიმართულია სტრატეგიული მიზნების მიღწევასაკენ. მთლიანობაში, სტრატეგიული პრობლემებით დაკავებული მენეჯერის მთავარ ამოცანას წარმოადგენს მომგებიანობის მუდმივი პოტენციალის უზრუნველყოფა. ამრიგად, სტრატეგიული მართვის მიზანია გაზარდოს ორგანიზაციის პოტენციალი, თანამედროვე უნარების მქონე, ჩართული, მოტივირებული და საქმისადმი ერთგული თანამშრომლებით.

სტატიაში ასევე განხილულია კორპორაციული მართვა, როგორც კომპანიების მართვის და კონტროლის სტრუქტურა. იგი არის კორპორაციების ფუნქციონირების და კონტროლის შიდა ინსტრუმენტი, კორპორაციული მართვა მოიცავს ურთიერთობებს კომანიის მენეჯმენტს, მის სამეთვალყურეო საბჭოს, აქციონერებსა და სხვა დაინტერესებულ მხარეებს შორის. კორპორაციული მართვის ძირითადი ასპექტი დაკავშირებულია კორპორაციებში გარე კაპიტალის შემოღების უზრუნველყოფასთან. კორპორაციული მართვა ასევე ითვალისწინებს იმ გზების გამოხატვას, რომლის საშუალებითაც შეძლებს დაინტერესოს დაკავშირებული მხარეები, რათა მათ განახორციელონ სოციალურად ეფექტიანი ინვესტიციები სპეციფიკურ ადამიანურ და ფიზიკურ კაპიტალში.

საკვანძო სიტყვები: სტრატეგიული მართვა, კორპორაციული მართვა, ადამიანური კაპიტალი, მენეჯერი, საეთაშორისო საფინანსო კორპორაცია, კორპორაციული მართვის კოდექსი.

Summary

Types of organization management

The article presents two types of current management of modern organization: strategic and corporate management.

Strategic management is considered as an entrepreneurial activity. The foundation of strategic management represents the capabilities of organization, which is directed towards the strategic goals. Overall, the busy manager, which main objectives are the strategic problems presents profitability of supplying constant potential. Thus, the main goal of strategic management is to increase the organization's potential with modern skills, engaged, motivated and committed employees.

The article also presents corporate management, as the structure of companies management and control. It is the functioning of corporations and the internal control tool. Corporate management includes the management of company relations with the supervisory board, shareholders and other stakeholders. A key aspect of corporate management relating to the provision of external capital flows to corporations. Corporate management also considers the ways in which the parties will be able to attract to implement a specific investment in human and physical capital.

Keywords: Strategic management, corporate management, human capital, Manager, International Finance Corporation, the Corporate Governance Code.

* * * * *

მართვა ადამიანის საქმიანობის სახეა, რომელიც გამოიხატება სხვა ადამიანების მუშაობის კოორდინაციაში დასახული მიზნის მისაღწევად. ამრიგად მართვის არსი ვლინდება ჰორიზონტალურად დანაწილებული შრომის კოორდინაციაში შრომის ვერტიკალური დანაწილების მეშვეობით.

მცირე ორგანიზაციებში ადამიანთა ჯგუფები, რომლებიც მართვის პროცესს უწევენ კოორდინაციას, მკაფიოდ არიან ერთმანეთისაგან გამოყოფილი. მცირე ორგანიზაციებში, რომლის მფლობელთა რაოდენობა ორზე მეტს არ აღემატება, მმართველობითი ფუნქციები პარტნიორებს შორის განაწილებუ-

ლია მათი მუშაობის გრაფიკის შესაბამისად. ამასთან პარტნიორები ასრულებენ არამმართველობით ფუნქციებსაც, როდესაც ემსახურებიან მომხმარებლებს და ამასთანავე ისინი ერთმანეთს არ თვლიან უფროსებად და არიან თანასწორუფლებიანნი. დიდ და რთულ ორგანიზაციებშიც მენეჯერები ხშირად ასრულებენ სამუშაოს, რომელიც არ არის დაკავშირებული მართვასთან. თითქმის ყველა ორგანიზაციაში, პატარა ორგანიზაციების გამოკლებით, მართვა მოითხოვს იმდენად დიდ დროსა და ენერჯიას, რომ შეუძლებელია მისი არასრულყოფილად განხორციელება.

თანამედროვე ორგანიზაციისათვის აქტუალურია მართვის ორი სახე — სტრატეგიული და კორპორაციული მართვა.

სტრატეგიული მართვა, დაკავშირებულია ორგანიზაციის მიზნებისა და ამოცანების დასახვასთან, გარემოსთან განსაზღვრულ ურთიერთობებთან, რაც მას საშუალებას აძლევს მიაღწიოს დასახულ მიზნებს, შეესაბამებოდეს ფორმის შინაგან შესაძლებლობებსა და საშუალებებს.

სამეურნეო საქმიანობის არასტაბილურობის ზრდასთან ერთად იზრდება ორგანიზაციის სტრატეგიული მართვის საჭიროება.

სტრატეგიული მართვა — ეს, უპირველეს ყოვლისა, სამენარმეო საქმიანობაა. სამეურნეო საქმიანობის სწრაფად ცვლად პირობებში მოქმედებათა მენარმეობრივი სახე შეიძლება შევაფასოთ, როგორც არა მხოლოდ შესაძლო, არამედ ორგანიზაციის განვითარების უპირატესი გზა, რომელიც მხოლოდ წარმატებასა და გადარჩენას უზრუნველყოფს.

ორგანიზაციის შესაძლებლობები წარმოადგენს სტრატეგიული მართვის საფუძველს, რომელიც მიმართულია სტრატეგიული მიზნების მიღწევასაკენ. ეფექტიანი სტრატეგიული მართვისათვის მენეჯერს არა მხოლოდ მენარმეობრივი ნიჭი უნდა ჰქონდეს, არამედ გარკვეული შემოქმედებითი უნარიც უნდა გააჩნდეს. ამრიგად, მთლიანობაში, სტრატეგიული პრობლემებით დაკავებული მენეჯერის მთავარ ამოცანას წარმოადგენს მომგებიანობის მუდმივი პოტენციალის უზრუნველყოფა.

მენეჯერი, რომელიც სტრატეგიულ მართვას ახორციელებს უნდა განსაზღვროს და განახორციელოს სტრატეგიული ცვლილებები ორგანიზაციაში. ასევე მან უნდა შექმნას ორგანიზაციული სტრუქტურა და კულტურა, რომელიც ხელს შეუწყობს სტრატეგიულ ცვლილებებს. სტრატეგიულ ცვლილებებთან შესაბამისობაში მოიყვანოს ორგანიზაციის ისეთი სიტუაციური ცვლადები, როგორცაა მიზნები, ამოცანები, ტექნოლოგია, სისტემები და პროცედურები. მის კომპეტენციაში შედის ასევე შეარჩიოს და პრაქტიკულად „აღზარდოს“ სტრატეგიული ცვლილებების გატარების უნარის მქონე ხელმძღვანელები და შემსრულებლები.

ამრიგად, სტრატეგიული მართვის მიზანია გაზარდოს ორგანიზაციის პოტენციალი, თანამედროვე უნარების მქონე, ჩართული, მოტივირე-

ბული და საქმისადმი ერთგული თანამშრომლებით. სტრატეგიულ მართვას ორი მთავარი ამოცანა აქვს:

1. მოხდეს ადამიანური რესურსების სტრატეგიისა და კორპორაციული სტრატეგიის ინტეგრაცია;

2. ჰქონდეს საერთო მიმართულება, რომ ორგანიზაციის კორპორაციული საჭიროებები და ორგანიზაციის თანამშრომლების მოთხოვნები სრულყოფილი და პრაქტიკული ადამიანური რესურსების პოლიტიკისა და პროგრამების შემუშავება-შესრულებით დაკმაყოფილდეს.

სტრატეგიული მართვის მიმართ მიდგომები და დამოკიდებულება ძირითადად ემყარება რესურსებზე დაფუძნებულ ხედვას. ეს აჩვენებს, რომ სწორედ რესურსები, მათ შორის ადამიანური რესურსები, აძლევს ორგანიზაციას განსაკუთრებულ ნიშანსა და სხვებთან შედარებით უპირატესობას.

საეთაშორისო საფინანსო კორპორაცია კორპორაციულ მართვას განსაზღვრავს, როგორც კომპანიების მართვის და კონტროლის სტრუქტურებს და პროცესებს. ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაცია გვთავაზობს კორპორაციული მართვის შემდეგ განმარტებას:

„იგი არის კორპორაციების ფუნქციონირების და კოტროლის შიდა ინსტრუმენტი, კორპორაციული მართვა მოიცავს ურთიერთობებს კომპანიის მენეჯმენტს, მის სამეთვალყურეო საბჭოს, აქციონერებსა და სხვა დაინტერესებულ მხარეებს შორის. გარდა ამისა, კორპორაციული მართვა ქმნის იმ სტრუქტურას, რომლის საფუძველზეც ხდება კომპანიის მიზნების დასახვა, ამ მიზნების მისაღწევი საშუალებებისა და კომპანიის საქმიანობის მონიტორინგის ფორმების განსაზღვრა“.

კორპორაციული მართვა არის სტრუქტურებით და პროცესებით განსაზღვრული ურთიერთობების სისტემა. კორპორაციული მართვის ძირითადი ასპექტი დაკავშირებულია კორპორაციებში გარე კაპიტალის შემოღინების უზრუნველყოფასთან. კორპორაციული მართვა ასევე ითვალისწინებს იმ გზების გამოხატვას, რომლის საშუალებითაც შეძლებს დაინტერესოს დაკავშირებული მხარეები, რათა მათ განახორციელონ სოციალურად ეფექტიანი ინვესტიციები სპეციფიკურ, ადამიანურ და ფიზიკურ კაპიტალში. კომპანიის კონკურენტუნარიანობა და მისი საბოლოო წარმატება გუნდური მუშაობის შედეგია — ეს არის ინვესტორების, თანამშრომლების, კრედიტორებისა და მომწოდებლების ფართო სპექტრის მიერ შეტანილი წვლილის ნაყოფი. კორპორაციებმა უნდა აღიარონ, რომ დაკავშირებული მხარეების წვლილი მნიშვნელოვანი რესურსია კონკურენტუნარიანი და მომგებიანი კომპანიების შესაქმნელად.

კორპორაციული მართვის სისტემა ოთხ ძირითად ღირებულებას ემყარება ესენია:

— სამართლიანობა — კორპორაციული მართვის სისტემა უნდა იცავდეს აქციონერთა უფლებებს და ორიენტირებული უნდა იყოს თითოეული აქციონერისადმი ერთნაირ, თანასწორ მიდგომას, მცირე და უცხოელი აქციონერების ჩათვლით. ყველა აქციონ-

ერს უნდა შეეძლოს მიიღოს სათანადო კომპენსაცია საკუთარი უფლებების დარღვევის საპასუხოდ.

— პასუხისმგებლობა — კორპორაციული მართვის სისტემა კანონის შესაბამისად უნდა აღიარებდეს დაინტერესებული მხარეების უფლებებს და ხელს უწყობდეს მხარეებს შორის დოვლათის, სამუშაო ადგილების და ფინანსურად მდგრადი და ჯანსაღი სანარმოების შექმნას.

— გამჭვირვალობა — კორპორაციული მართვის სისტემა უნდა უზრუნველყოფდეს ინფორმაციის დროულ და ზუსტ გამჟღავნებას კომპანიისთვის ყველა არსებით საკითხთან დაკავშირებით, მათ შორის, ფინანსური მდგომარეობის, საქმიანობის, მფლობელობის და მართვის სტრუქტურის შესახებ.

— ანგარიშვალდებულება — კორპორაციული მართვის სისტემა უნდა უზრუნველყოფდეს კომპანიის სტარტეგიულ ხელმძღვანელობას, საბჭოს მიერ მენეჯმენტის ეფექტიან მონიტორინგს და საბჭოს ანგარიშვალდებულებას კომპანიის აქციონერების წინაშე.

კორპორაციული მართვის კოდექსი წარმოადგენს პრინციპებზე დამყარებულ განაცხადს კომპანიის კორპორაციული მართვის შესახებ. იგი გამიზნულია იმისათვის, რომ მართვის სტრუქტურა გაცილებით გამჭვირვალე გახდეს, დაადასტუროს კომპანიის ერთგულება სანიმუშო კორპორაციული მართვის მიმართ და უზრუნველყოს:

— პასუხისმგებლობის მქონე, ანგარიშვალდებული და ღირებულებებზე ორიენტირებული მენეჯმენტის არსებობა;

— ეფექტიანი სამეთვალყურეო საბჭო და აღმასრულებელი საბჭო, რომლებიც მოქმედებენ კორპორაციის და მისი აქციონერების საუკეთესო ინტერესებიდან გამომდინარე, მცირე აქციონერების ჩათვლით ცდილობენ აქციების ღირებულების მდგრად ზრდას;

— ინფორმაციის სათანადო გამჟღავნება და გამჭვირვალობა, ისევე, როგორც რისკის მართვისა და შიდა კონტროლის ეფექტიანი სისტემა.

კორპორაციული მართვის ქვეშ მოიაზრებენ კომპანიის მართვის და კონტროლის სისტემას, რომელიც ხელს უწყობს გამჭვირვალობას და ანგარიშვალდებულებას, არეგულირებს ურთიერთობას აქციონერებს, სამეთვალყურეო საბჭოს, მენეჯმენტს და სხვა დაინტერესებულ მხარეებს შორის.

რამდენადაც კარგი კორპორაციული მართვა ხელს უწყობს აქციონერთა და პოტენციურ ინვესტორთა შორის ნდობის ამაღლებას, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ კორპორაციული მართვა ეხმარება კომპანიებს უფრო უკეთ წარმართონ თავიანთი საქმიანობა, მოიზიდონ დამატებითი კაპიტალი კომპანიის გასაფართოვებლად და აიმაღლონ კონკურენტუნარიანობის დონე.

კორპორაციის კოდექსი შეიძლება მოიცავდეს ისევ მნიშვნელოვან საკითხებს როგორცაა: კორპორაციის მიზნები და ამოცანები; ურთიერთობა დირექტორთა საბჭოსა და გენერალურ დირექტორს შორის; ზოგადი სამუშაო პროცედურები; აქციონერთა უფლე-

ბები; კორპორაციული დივიდენდების პოლიტიკა; ინფორმაციის გამჟღავნებასა და გამჭვირვალობასთან დაკავშირებული საკითხები; შიდა კონტროლის ფუნქცია რისკის მართვის ჩათვლით; ბუღალტრული აღრიცხვის პოლიტიკა და სტანდარტები; ურთიერთობა ინვესტორებთან და სხვა მხარეებთან, რომლებსაც აქვთ კორპორაციის მიმართ ინტერესი.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ე. ბარათაშვილი, ნ. ბაკაშვილი, ბ. გეჩბაია, ნ. ფარესაშვილი, დ. მესხიშვილი, თანამედროვე ბიზნეს სტრატეგიები, თბ.,2011
2. ე.ბარათაშვილი, ლ.თაკალანძე, მენეჯმენტის საფუძვლები, თბ.,2010
3. ნ.ლაზვიაშვილი, კორპორაციული მენეჯმენტი, თბ.,2013
4. კორპორაციული მართვის სახელმძღვანელო, IFC, თბ.,2010
5. თ. კილაძე, ნ. დიდიშვილი, მენეჯმენტის საფუძვლები, თბ.,2009
6. ბ.ბინაძე, კორპორაციული მენეჯმენტის საფუძვლები, თბ.,2009

ინოვაციური მენეჯმენტი და შესაბამისი საკადრო პოლიტიკა, როგორც მცირე და საშუალო სანარმოების ბანკოთმარების ძირითადი ფაქტორები

ეკატერინე შილაკაძე, დოქტორანტი

რეზიუმე

მცირე და საშუალო სანარმოებში ინოვაციური ტექნოლოგიების დანერგვა დაკავშირებულია ადამიანურ ფაქტორებთან, კერძოდ კონკრეტული თანამშრომლები რომლებიც აყალიბებენ საკუთარ ბიზნესს, რადგან თვლიან რომ მათი მიდგომა სათანადოდ ვერ შეფასდა და სათანადო გამოყენება ვერ ჰპოვა კომპანიის განვითარებისთვის. ზემოთხსენებული მეტყველებს კომპანიის განვითარებაში ადამიანური ფაქტორის დიდ როლზე, თავის მხრივ აღნიშნული ფაქტორი მოიცავს სამეცნიერო კულტურას და სამეწარმეო სულს.

მცირე და საშუალო სამრეწველო სანარმოთათვის დამახასიათებელია მოქნილობის ფუნქცია, რადგან კონკრეტული სამუშაოს მოცულობა მუდმივად ცვალებადია და ზოგჯერ ნარმოიქმნება ადგილზე არმყოფი მუშაკის ჩანაცვლების საჭიროება. მცირე კოლექტივი შეიძლება შეადარო ოჯახს, სადაც თითოეულისთვის განსაზღვრულია მხოლოდ მოვალეობათა საერთო წრე და სადაც თითოეული უნდა იყოს მზად გააკეთოს ის, რაც იმ მომენტში აუცილებელია. მაგრამ კოლექტიური შრომის შეფასება ხდება ინდივიდუალურად.

Summary

Innovative management and appropriate human resources as the main factors of small and medium enterprises development

Ekaterine Shilakadze, Doctoral Student

Innovation technology development in small and medium business is related to human resources, more precisely staff that start running their own business because they think their approaches were not valued enough and was ineffectual for company progress. Mentioned above underlines huge role of human resources in company development and it contains science culture and enterprising spirit.

Small and medium businesses are characterized with flexibility because concrete working environment is in constant changes and sometimes it takes to switch the staff in his moment of absence. Small collective could be interpreted as family where there is specific obligation joint circle and each of the members must be ready to do the things for which they are responsible for in specific moment. However, collective work value is individual.

თანამედროვე ეპოქაში განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ადამიანური ფაქტორის როლი. ნებისმიერი სანარმოს ფუნქციონირებისა და განვითარების სტრატეგია წარმოუდგენელია პერსონალის გათვალისწინების გარეშე. იმისათვის, რომ უზრუნველყოფილი იყოს მცირე და საშუალო სამრეწველო სანარმოს ფუნქციონირება, უნდა ჩამოყალიბდეს ძლიერი გუნდი, რომელსაც შესწევს მისი მაღალი პროფესიული ავტორიტეტის შენარჩუნების უნარი.

ნებისმიერი სანარმოს მიზნების წარმატებული რეალიზაცია უშუალოდ დაკავშირებულია შრომითი რესურსების, ე.წ. პერსონალის (მომუშავეთა), ოპტიმალურ გამოყენებასთან. ანარმოს პერსონალს წარმოადგენს მისი პირადი შემადგენლობა, რომელიც დასაქირავებით მუშაობს და გააჩნია ხარისხობრივი მახასიათებლები და შრომითი ურთიერთობა დამსაქმებელთან.

არასტაბილურ გარე და შიდა ეკონომიკურ გარემოში მუშაობა, მცირე ზომის, რესურსული, დროითი და ფინანსური შესაძლებლობების ფონზე, განაპირობებს მცირე და საშუალო სამეწარმეო ორგანიზაციების ვინროსპეცილიზებული წარმოების განხორციელებაზე ორიენტირებას. ეს გარემოება მოითხოვს მომუშავეთაგან ცოდნის მაღალ დონეს, როგორც პროდუქციის წარმოებაში, ასევე ტექნიკისა და ტექნოლოგიის სფეროში. ვინაიდან მუშაკებს ხშირად უნევთ ისეთი ფუნქციების შესრულება, რომელიც არ შეესაბამება მათ პროფესიულ განათლებას, ხელმძღვანელები ცდილობენ შეარჩიონ უნივერსალური მუშაკები და არა ვინრო სპეციალისტები. მუშაკთა ენივერსალიზმი ყალიბდება თვით ორგანიზაციის შიგნითაც თანამდებობების შეთავსებისა და ადამიანების სამუშაოთა სხვა სახეობებზე პერიოდული გადართვის გზით. ეს დებულება მართალია ყველასთვის - ხელმძღვანელობიდან დაწყებული მუშაკებით დამთარებული.

მცირე და საშუალო სამრეწველო სანარმოთა მუშაობა მუდმივად ცვალებადია, როგორც გარე ასევე შიდა პირობებში, რაც უბიძგებს თანამშრომლებს გაუმჯობესების მუდმივი ძიებისაკენ, შრომის პროცესისადმი შემოქმედებითი, ინოვაციური მიდგომისკენ. სწორედ ამიტომ ასეთ სანარმოებში დიდია გამოგონებათა და რაციონალიზატორულ წინადადებათა რიცხვი. ცნობილი ინგლისელი ეკონომისტის, მცირე და საშუალო მეწარმეობის პრობლემების სპეციალისტის გ. ბენოკის მონაცემებით, XX საუკუნის უმნიშვნელოვანესი გამოგონებების ნახევარზე მეტი ეკუთვნის დამოუკიდებელ გამომგონ-

ებლებს და მცირე ფირმებს.

გარე საბაზრო კონიუნქტურის ცვლილების დროს, მცირე და საშუალო სამრეწველო საწარმოთა არც ისე დიდი რესურსული შესაძლებლობებით, საქმიანობის არაპერსპექტიული მიმართულებების უფრო მომგებიანზე გადასვლით ხშირ ცვლილებას ასტიმულირებს. ეს გარემოება აიძულებს მცირე და საშუალო მენარმეობის ორგანიზაციათა ხელმძღვანელობას წარმოების ორიენტაციის სწრაფი შეცვლისა და ბაზრის მოთხოვნების დაკმაყოფილების მიზნით, შეინარჩუნოს ფირმის რესურსების ყველა სახეობის მობილურობა, მათ შორის პერსონალისაც.

მცირე და საშუალო საწარმოთა პერსონალის მართვის მიდგომების შემუშავების უგულვებელყოფასთანა დაკავშირებული მიმართველობის კრიზისის ერთ-ერთი მიზეზი.

ორგანიზაციაში შიდა ცვლილების რეალიზებისა თუ ახალი ფირმის შექმნისას, ხელმძღვანელები ხშირად ივინყებენ მუშაკის ფსიქოლოგიის ცვლილებებს და პერსონალის მართვის სისტემის შექმნის აუცილებლობას.

განვიხილოთ მცირე და საშუალო სამრეწველო საწარმოთა პერსონალის მართვის სისტემის ძირითადი საკითხები.

პერსონალის ფორმირება შეიცავს სამსახურში მიღების, თანამდებობებზე დანიშნვისა და დათხოვნის პროცესებს.

მცირე ფირმებისათვის შესაძლებელია ახალი მუშაკების აყვანის ორი ძირითადი ვარიანტი:

-ინდივიდუალური, ნაცნობობების რეკომენდაციებით;

-მასობრივი, განცხადებებით, შემდგომი შერჩევით;

ძირითად შემთხვევებში გამოიყენება პირველი ვარიანტი.

პირადი არხებით მომუშავეთა მოძებნა განაპირობებს შერჩევის სპეციალური პროცედურების ზედმეტობას, ვინაიდან სამსახურს სთავაზობენ იმ ადამიანს, რომელიც უკვე გამოსადეგია და რომელზედაც უკვე რაღაცაა ცნობილი. ხოლო განცხადებებით შერჩევა გულისხმობს რამდენიმე კანდიდატისგან ყველაზე გამოსადეგის შერჩევას, შესაბამისად, ის ფირმები, რომლებიც გამოიყენებენ შერჩევის მასობრივ მეთოდების პრაქტიკას დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ კვალიფიკაციას.

მცირე ფირმები ითვალისწინებენ პირად თვისებებს და არა კვალიფიკაციას. ვინაიდან:

მცირე და საშუალო სამრეწველო საწარმოთა ფინანსური მდგომარეობა არ აძლევს მათ სპეციალისტთა საკმარისი რაოდენობის შენახვის საშუალებას. მცირე კოლექტივში ასევე დიდ როლს თამაშობს კომუნიკაბელურობა, პატიოსნება, ნებისმიერი სამუშაოს შესრულების მზადყოფნა.

მცირე და საშუალო მენარმეობის სპეციფიკა, მისი საქმიანობის სახეობების დინამიური ცვლილებითა და მუშაობის პირობების ხშირი ცვლილებით, მოითხოვს ისეთ მუშაკებს, რომელთაც არ ამაღლებენ პროფესიული სწავლების არსებულ სისტემაში. უმნიშვნელოვანეს როლს თამაშობს სქესი, ასაკი, ოჯახური მდგომარეობა, კულტურა, გარეგნობა.

პერსონალის შერჩევის კრიტერიუმებს შორის შეიძლება შეგხვდეთ უმაღლესი განათლების მოთხოვნას, თუმცა მის სპეციალობასთან კავშირის გარეშე.

მრავალი საწარმო უმაღლესი განათლების ქონას განიხილავს, როგორც ადამიანის კულტურის, ერუდიციის, ინტელექტის საერთო დონის მაჩვენებელს. უმაღლესი განათლების ქონა მნიშვნელოვანია ბუღალტრებისთვის, ეკონომისტებისთვის, იურისტებისთვის, ტექნიკური დარგების სპეციალისტებისთვის.

საქართველოში შეიძლება შეგხვდეთ სამსახურში აყვანის კიდევ ერთი ვარიანტი - კონტრაქტები, რომელიც იდება მუშაკებთან ბევრ ფირმაში. შრომითი კოდექსის შესაბამისად, ისინი არეგულირებენ მხარეთა უფლება-მოვალეობებს და პასუხისმგებლობას. კონტრაქტი არის უფრო ფორმალური, ვიდრე იურიდიული ძალის მქონე დოკუმენტი.

მცირე და საშუალო სამრეწველო საწარმოთათვის დამახასიათებელია მოქნილობის ფუნქცია, რადგან კონკრეტული სამუშაოს მოცულობა მუდმივად ცვალებადია და ზოგჯერ წარმოიქმნება ადგილზე არმყოფი მუშაკის ჩანაცვლების საჭიროება. მცირე კოლექტივი შეიძლება შეადარო ოჯახს, სადაც თითოეულისთვის განსაზღვრულია მხოლოდ მოვალეობათა საერთო წრე და სადაც თითოეული უნდა იყოს მზად გააკეთოს ის, რაც იმ მომენტში აუცილებელია. მაგრამ კოლექტიური შრომის შეფასება ხდება ინდივიდუალურად.

მცირე და საშუალო სამრეწველო საწარმოებში არ არსებობს კარიერა ტრადიციული გაგებით. აქ კარიერა ვითარდება მოვალეობათა გაფართოების, პროფესიონალიზმის ზრდის, ხელფასის გაზრდის გზით.

საქმიანობის შეფასების ფორმალური პროცედურა ასევე არ არსებობს. თვით მუშაკი ხედავს შრომის შედეგს, ისივე როგორც ის ადამიანები, ვინც ახორციელებს სამსახურში აყვანას.

შეფასება ხორციელდება ყოველთვიურად ხელფასის სახით. იმისდა მიუხედავად, რომ მცირე და საშუალო სამრეწველო საწარმოებში თანამდებობრივი იერარქია არ არის დიდი და სათავეში არის შესასრულებელ მოვალეობებში ფუნქციონალური მოქნილობა, რიგითი თანამშრომლებისა და მაღალი დონის ხელმძღვანელების ანაზღაურებაში განსხვავება ნაკლები კი არა, უფრო მეტია, ვიდრე მსხვილ საწარმოებში.

ყველაზე ხშირად ფირმებში არ არის განსაზღვრული ხელფასის ფიქსირებული ოდენობა, და იგი იცვლება თვიდან თვემდე და დამოკიდებულია ფირმის საერთო მომგებიანობაზე. ფირმის შემოსავლების პროცენტი, რომელიც მიმართება ანაზღაურებაზე განისაზღვრება დირექტორის მიერ დამოუკიდებლად. ის ასევე, საკუთარ შედეგებზე დაყრდნობით, ანაწილებს ხელფასს მომუშავეთა შორის.

მცირე და საშუალო სამრეწველო საწარმოთა პერ-

სონალთან მუშაობით დაკავებულია ხელმძღვანელობა. კადრების შესახებ ინფორმაციის შეგროვება შემოიფარგლება მუშაკთა მისამართების, საპასპორტო მონაცემებისა და სხვა მონაცემების ფიქსაციით.

ქვეყანაში არსებული უმუშევრობა და შედარებით დაბალი ხელფასები მცირე და საშუალო სამრეწველო საწარმოებისთვის მუშაკთა ფართო არჩევანის შესაძლებლობას იძლევა. ხელმძღვანელებს შეუძლიათ აიყვანონ აუცილებელი თანამშრომლები დროის მხოლოდ მცირე პერიოდით, უმნიშვნელოდ გაუზარდონ მათ ხელფასი. მუშაკებში მაღალი კვალიფიკაციის არქონა ამცირებს მათი პრეტენზიების დონეს. სამსახურის დაკარგვის შიშით ბევრნი მიდიან ამაზე.

ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან პრობლემას მომუშავეთა სოციალური დაუცველობა წარმოადგენს. მათი კეთილდღეობა დამოკიდებულია ხელმძღვანელზე. აქ არ არსებობს კოლექტიური ხელშეკრულებები, პროფკავშირები, გაერთიანებულ თანამშრომელთა სხვა ისეთი ორგანოები, რომელთაც შეუძლია ადმინისტრაციაზე ზემოქმედება. მუშაკისა და დამსაქმებლის ურთიერთობის მარეგულირებელ ერთადერთ დოკუმენტს წარმოადგენს შრომის კოდექსი, თუმცა მისი შესრულება არ კონტროლდება.

ზოგადად პერსონალის მართვა წარმოჩინდება, როგორც მოქმედებათა ნაკლებად მონესრიგებული კომპლექსი და არა კარგად მოფიქრებული და თანამიმდევრული პოლიტიკა. მიუხედავად ამისა, მუშაკთა საქმიანობის უპირატესად კომპლექსური ხასიათი და ყველა ფუნქციის ერთი პირისთვის დაქვემდებარება, მცირე და საშუალო სამრეწველო საწარმოთა პერსონალის მართვისადმი კომპლექსურ მიდგომის წინაპირობას ქმნის.

ამჟამად ფინანსური კრიზისის პირობებში, (აგრეთვე რიგ პრობლემებთან დაკავშირებით: კანონმდებლობა, დაბეგვრა, დაკრედიტება, ბიუროკრატია და ა.შ.) მცირე და საშუალო სამრეწველო საწარმოები უფრო გადარჩენის სტადიაზე იმყოფებიან, ვიდრე განვითარებისა. ჭარბობს რაც შეიძლება სწრაფად მოგების მიღების სურვილი, ხოლო პერსონალში სახსრების დაბანდება არის გრძელვადიანი.

2014 წლის ოქტომბერ-დეკემბერთი მთავრობამ შეიმუშავა ფინანსური კრიზისის პირობებში მცირე და საშუალო სამრეწველო საწარმოთა მხარდაჭერის რიგი ღონისძიება. ასევე აუცილებელია შეიქმნას მცირე და საშუალო სამრეწველო საწარმოთა მხარდაჭერისა და რეგულირების სახელმწიფო მექანიზმი, მენეჯმენტის კულტურის ფორმირება, რის გარეშეც შეუძლებელია ცივილიზებული შრომითი ურთიერთობების არსებობა.

მცირე და საშუალო სამრეწველო საწარმოთა განსაკუთრებულობები ხელმძღვანელთაგან პერსონალის მართვის სფეროში მაღალ პროფესიონალიზმს მოითხოვს.

მცირე და საშუალო სამრეწველო საწარმოთა მუშაკებს უწევთ მათი თანამდებობებისთვის არადამახასიათებელი ფუნქციების შესრულება, ამიტომ აქ აუცილებელია არა ვინაო პროფილის პროფესიონალე-

ბი, არამედ უნივერსალური მუშაკები, რომელთაც შეუძლიათ თანამდებობის შეთავსება და სხვადასხვა სახის სამუშაოს შესრულება.

მრავალდონიან საორგანიზაციო სტრუქტურის არარსებობა პერსონალს უქმნის წარმოდგენას, რომ კარიერა არის ფუნქციური მოვალეობების გაფართოება და გართულება, პროფესიონალიზმის ზრდა, ხელფასის გაზრდა და არა მათი თანამდებობრივი წინსვლა.

მცირე და საშუალო სამრეწველო საწარმოებში არ არსებობს საკადრო მუშაობების რეგლამენტირების ბევრი ინსტრუქციული ხასიათის დოკუმენტი, მუშაობაში ბიუროკრატულობის ნაკლები ხარისხია, მაგრამ არსებობს არაოფიციალურ მითითებათა სისტემა. ეს განაწყობს თითოეული სიტუაციისა და მუშაკის მიმართ ინდივიდუალურ მიდგომას, თუმცა წარმოქმნის კონფლიქტებს, ხელმძღვანელის მხრიდან მუშაკების მიმართ პირადი სიმპათიებისა და ანტიპათიების გამოხატვას.

საწარმოს ხელმძღვანელის მიერ სწავლების აუცილებლობის შეუფასებლობა, სახსრების არასაკმარისობა, საწარმოს პერსპექტივების გაურკვეველობა, სწავლების არსებული კურსების დაბალი შეფასება, ეს ის მიზეზებია რის გამოც საორგანიზაციო სწავლება პრაქტიკულად არ არსებობს.

მცირე კოლექტივი უფრო სწრაფად თავისუფლდება ისეთი მუშაკებისგან, რომელთა თვისებები არ შეესაბამება მოცემულ საწარმოში არსებულ ნორმებსა და ღირებულებებს, რაც შესაბამისად ზრდის მუშაკის პირადი თვისებებისადმი მომატებულ მოთხოვნებს.

პერსონალის შერჩევის პრინციპები ზოგჯერ ორიენტირებულია მუშაკის პროფესიული გამოსადგობის არა პირდაპირ, არამედ ირიბ მტკიცებულებებზე. მცირე და საშუალო სამრეწველო საწარმოებში რეკომენდაციათა მნიშვნელობა ამჟამად განიხილება არა მხოლოდ მუშაკის პროფესიონალიზმის დადასტურების თვალსაზრისით, ფაქტიურად ისინი წარმოადგენენ იმის დადასტურებას, რომ კანდიდატს ჰყავს ნაცნობები და კოლეგები, რომლებიც მზად არიან თავისი რეპუტაციით პასუხი აგონ მუშაკის ქმედებებზე. მნიშვნელოვანია არა მარტო რეკომენდაციის შინაარსი, არამედ იმ პირის ვინაობა (თანამდებობა), რომელიც მას იძლევა. ამ შემთხვევაში საკადრო შერჩევის პრინციპები ორიენტირებულია კანდიდატის პროფესიული საფუძვლიანობის არა პირდაპირ, არამედ ირიბ მტკიცებულებებზე. საწარმო სამსახურში ღებულობს მუშაკს, რომელიც ფლობს სპეციფიკურ კაპიტალს პირადი ნაცნობობის, თანამდებობრივი კონტაქტებისა და არაფორმალური კავშირების სახით, რაც შემდგომში საწარმოს დამატებით შეკვეთებსა და წინადადებებს მოუტანს.

თუმცა, როგორც ცხადყოფს მსოფლიო გამოცდილება, მცირე და საშუალო სამრეწველო საწარმოთა ინოვაციური მენეჯმენტის სისტემის საკადრო უზრუნველყოფისთვის საჭიროა სპეციალური მომზადებისა და სპეციფიკური ცოდნისა და უნ-

არების მქონე სპეციალისტები, რომლებიც უზრუნველყოფენ ინოვაციური პროცესის ეფექტიანობას.

მნიშვნელოვანია აღინიშნოს არა მარტო ტექნოლოგიების კომერციალიზაციისა და ტრანსფერტების, კომპანიის ინტელექტუალური რესურსების, ინოვაციური პროექტების და მაღალტექნოლოგიური ფირმების მართვის სპეციალისტების როლი, არამედ მრავალი სხვა სპეციალისტისა, რომლებმაც უნდა მოახდინონ თავის საგნობრივ სფეროებში ახალი პროდუქტებისა და ტექნოლოგიებს კომერციული მნიშვნელობის პროგნოზირება და უზრუნველყონ მათი ბაზარზე დამკვიდრება.

ინოვაციური საქმიანობის სფეროს საკადრო უზრუნველყოფის სისტემის ფორმირებისას, საინოვაციო საქმიანობისთვის კადრების მომზადების ზემოაღნიშნული თავისებურება უნდა განიხილებოდეს როგორც სამსახურვანი ამოცანის გადაწყვეტა.

საზოგადოებაში ინოვაციური კულტურის წარმატებული ფორმირებისთვის და ეკონომიკის განვითარების ინოვაციური გზის მნიშვნელობაზე წარმოდგენის ჩამოყალიბების მიზნით, უმაღლეს სასწავლო დაწესებულებებში აუცილებელია სხვადასხვა სპეციალისტების მომზადების, გადამზადებისა და კვალიფიკაციის ამაღლების სასწავლო გეგმებში დაინერგოს ინოვაციური საქმიანობის სფეროს ცალკეული დისციპლინები. საუბარია ისეთ დისციპლინებზე, როგორცაა ინოვაციების მართვა, ინოვაციური მენეჯმენტი, ინტელექტუალური საკუთრების მართვა, ახალი პროდუქციის შემუშავების მართვა, ტექნოლოგიების კომერციალიზაცია და სხვა.

შრომის ბაზარზე ფორმირებად მოთხოვნებზე საპასუხოდ აუცილებელია განათლების მართვის ორგანოებისა და დამსაქმებელთა გაერთიანებების მხრიდან საორგანიზაციო მუშაობის გაძლიერება იმ ახალი სპეციალობების გახსნით, რომელიც უშუალოდ დაკავშირებულია ინოვაციური საქმიანობის სფეროში ორგანიზაციასთან და მართვასთან.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, მოცემული საკითხების გადაწყვეტა თხოულობს დიდ დროს და საორგანიზაციო ძალისხმევას. შესაბამისად, იმ მრავალი ათასი სამეცნიერო-ტექნიკურ სფეროში მომუშავე სპეციალისტის პროფესიული გადამზადება და კვალიფიკაციის ამაღლება, რომლებმაც თავი მიუძღვნეს სამეცნიერო და ინოვაციური პროექტების მართვას, წარმოადგენს დღევანდელი დღის ყველაზე აქტუალურ ამოცანას.

ანალიზი აჩვენებს, რომ მცირე და საშუალო სამრეწველო საწარმოთა ინოვაციური მენეჯმენტის სფეროში კადრების მომზადების მნიშვნელობა სულ უფრო მკაფიო ხდება განვითარებული ქვეყნებისთვის. შედეგად, მსოფლიოს წამყვან უნივერსიტეტებში მუშავდება სპეციალური პროგრამები ტექნოლოგიურ მენეჯმენტში, თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ განვითარებულ ქვეყნებში არც ისე ბევრია სასწავლო დაწესებულება, სადაც უკვე დაინერგა ასეთი პროგრამები. ცოდნაზე დამყარებული ეკონომიკის განვითარება ამ სპეციალურ პროგრამებს ძალზედ აქტუ-

ალურს ხდის. "კონკურენტულ გარემოში, რომელიც წარმოიქმნება სხვადასხვა ქვეყნის ფირმებს შორის, ის გაიმარჯვებს, ვისი სპეციალისტების მომზადების დონეც უფრო მაღალი იქნება".(1)

ამჟამად საგანმანათლებლო ინფრასტრუქტურის ზოგიერთი დაწესებულება, როგორც პროფესიული, ისე დამატებითი განათლების სფეროში, სთავაზობს მომსახურებას ისეთი სპეციალისტების მომზადების მხრივ, რომლებიც დაკავებულია სახალხო მეურნეობის სხვადასხვა სფეროში არსებული ინოვაციური მენეჯმენტის საკითხებით (2).

საკმაოდ ფართო გავრცელება ჰპოვა აგრეთვე კვალიფიკაციის ამაღლების სხვადასხვა მოკლევადიანმა კურსებმა, რომელსაც ატარებენ არა მარტო საგანმანათლებლო დაწესებულებები, არამედ მრავალი საკონსულტაციო და საინჟინრო ფირმა, ინოვაციური ინფრასტრუქტურის ორგანიზაციები, რომელთა ქსელი ფართოვდება. ამასთან, სპეციალისტთა უმეტესობას, ინოვაციური მენეჯმენტის სფეროში განათლების მქონეთაც კი, არ გააჩნია სისტემური ცოდნა ინტელექტუალური საკუთრების მართვის, ტექნოლოგიების კომერციალიზაციის სფეროში რაც ზღუდავს ბაზარზე ახალი მაღალტექნოლოგიური პროდუქტის წარმოდგენას. შედეგად, ქართული ორგანიზაციებისა და საწარმოთა ინოვაციების მენეჯმენტის სფეროში მუშაკთა ხარისხობრივი დონე მნიშვნელოვნად ჩამოუვარდება შრომის საერთაშორისო ბაზარზე არსებულ მოთხოვნებს.

მმართველ კადრებში წარმოქმნილი კომერციული საქმიანობის გამოცდილება სრული ზომით ვერ ხდება ხელშემწყობი ფაქტორი ინოვაციური მენარმეობის სპეციფიკის გამო. კონკურენტულ საქონელთან მუშაობის ხერხებისგან განსხვავებით, უკეთესი სამომხმარებლო თვისებების მქონე ახალ პროდუქტთან, ბიზნესი დაკავშირებულია მართვის არა მარტო ეკონომიკურ (მოიძიო და აითვისო ახალი ბაზარი), არამედ ტექნოლოგიურ ასპექტებთან (განავითარო და სრულყო თვით პროდუქცია ბაზრის მოთხოვნების შესაბამისად). ეს განაპირობებს განსაკუთრებული ნორმატიულ-სამართლებრივი ბაზისა და დაფინანსების მექანიზმებს, აგრეთვე ინოვაციური საქმიანობის მხარდაჭერისა და უზრუნველყოფის სპეციალური ინფრასტრუქტურის აუცილებლობას.

დასკვნა

- ანალიზი ცხადყოფს, რომ ამჟამად ყველაზე მწვავედ იგრძნობა მოთხოვნილება სამეცნიერო ორგანიზაციების სპეციალისტებისა და ხელმძღვანელებისთვის ტექნოლოგიების კომერციალიზაციის ძირითადი დებულებებისა და საქმიანი პრინციპების სწავლებაში. სამეცნიერო ორგანიზაციებს აქვთ შედეგების კომერციალიზაციისთვის პერსპექტიულ კვლევათა და ნაშრომთა დიდი რაოდენობა, მაგრამ მათ ავტორებს მხოლოდ განსაკუთრებულ შემთხვევაში შეუძლიათ გახდნენ საკუთარი ბიზნესის კვალიფიციური ინოვაციური მენეჯერები.

-სამეცნიერო-ტექნიკურ ორგანიზაციებს ესაჭიროებათ ცოდნის კომერციალიზაციის შიდა ინფრასტრუქტურების საკადრო უზრუნველყოფა. საჭიროა განსაკუთრებული კვალიფიკაციის მმართველები, რაც მათ განასხვავებს სამეცნიერო ხელმძღვანელებისგან.

-სამეცნიერო-ტექნიკური ორგანიზაციის თანამშრომელი უნდა იყოს დაკავებული მიღებული ცოდნის კომერციალიზაციით, შეადგინოს ბიზნეს-გეგმები, ატარებდეს მარკეტინგულ კვლევას, განსაზღვრავდეს საფასო პოლიტიკას და ა.შ.

- ინოვაციური მენეჯმენტის სფეროში კადრებისთვის იმის სწავლების - თუ რა არის გასაკეთებელი სიახლის წარმოებაში გაშვებისა და ბაზარზე წახალისების (პრომოუშენის) მიზნით, ასევე, თუ სად შეიძლება მოპოვებულ იქნას დაფინანსება. განსაკუთრებულ თავისებურებას წარმოადგენს ის, რომ ეს უნდა ატარებდეს ძირითადად საკონსულტაციო ხასიათს და მოიცავდეს კონკრეტული ინოვაციური ტექნოლოგიების წახალისებას, რაც მუშაობაში მნიშვნელოვნად აისახება.

-სპეციალისტთა გადამზადების და კვალიფიკაციის ამაღლების პროგრამები, როგორც წესი, უნდა განხორციელდეს მსმენელთა სამუშაოდან მოწყვეტის გარეშე და ისინი უნდა იყვნენ უზრუნველყოფილნი ორიგინალური სასწავლო სახელმძღვანელოებით, მათ შორის ელექტრონული სახით ტესტებითა და კონკრეტული სიტუაციების ანალიზით, დისტანციური სწავლების ელემენტებით.

-დამახასიათებელია, რომ ბაზარზე ახალი საქონლის დამკვიდრების პროფესიული უნარების სწავლებაზე შეკვეთა სულ უფრო დიდ წილად წარმოიქმნება არა მარტო სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტებსა და მცირე და საშუალო ინოვაციურ ფირმებში, არამედ სავაჭრო, სამრეწველო და ფინანსურ სტრუქტურებში.

-ინოვაციების ფორმირებისა და წახალისების (პრომოუშენის) უნარი ხდება ძალიან მნიშვნელოვანი საწარმოს მიზნების შექმნისა და რეალიზაციისთვის. მხოლოდ ასეთი გზით იქნება შესაძლებელი კონკურენტუნარიანობის უზრუნველყოფა და მცირე და საშუალო მენარმეობის განვითარება.

-ამასთან დაკავშირებით, ინოვაციური მენეჯმენტის შესწავლასა, მისი საფუძვლებისა და ტექნოლოგიების სწავლებაში აუცილებლობა გაუჩნდა კორპორაციების სტრატეგიული დაგეგმვის განყოფილებებს. საბაზრო ეკონომიკის თანამედროვე პირობებში მრეწველობას ესაჭიროება საკუთარი ინოვაციური საქმიანობის სპეციალისტების მიერ დაკომპლექტებული შიდასაფირმო ქვეგანყოფილებები, კომპანიის საქმიანობაში ახალი

ტექნოლოგიების ინტეგრაციის მიზნით.

-ინოვაციური მენეჯმენტის სფეროს ორგანიზაციასა და მართვაში პროფესიულად მომზადებული კადრები ხდება მცირე და საშუალო სამრეწველო საწარმოთა უმნიშვნელოვანესი აქტივი.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ს. პავლიაშვილი, გ. ტალახაძე. „ადამიანური ფაქტორი სოციალურ-ეკონომიკურ პროცესში და მისი განვითარების ფაქტორები“, ჟურნალი „ეკონომიკა“ N5-6, 2011წ.

http://www.for.ge/view.php?for_id=4856&cat=3

2. გ. ტყეშელაშვილი, ტ. კილაძე, მ. ზუბიაშვილი. „ფირმის მენეჯმენტი“, საგამომცემლო სახლი „ტექნიკური უნივერსიტეტი“, თბილისი 2014 წ. 323გვ.

მარინა დიასამიძე, დოქტორანტი

რეზიუმე

* * * * *

ამგვარად, სტატიაში „ბიზნესის ახალი წარმონაქმნები საქართველოს პირობებში“ განხილულია ბიზნესის ახალი წამოწყებები თავისი განსაზღვრული ფორმებით და სადაც, მთავარი აქცენტი აღებულია ბიზნეს-ინკუბატორების განვითარებაზე საქართველოში. კერძოდ, დასაბუთებულია: რიგი ამოცანების გადაწყვეტა დაკავშირებული ბიზნესის ახალი ფორმების გენერაციასთან; ბიზნესის ახალი ფორმებთან დაკავშირებული ინფრასტრუქტურის განვითარებასთან; ახალი სამუშაო ადგილების შექმნასთან; ინვესტიციების მოზიდვის სტიმულირებასთან; ეკონომიკის დივერსიფიკაციასთან; ბიზნეს გარემოს ფსიქოლოგიური კლიმატის გაუმჯობესებასთან; შიდა და საგარეო ბაზრებზე ბიზნეს კონკურენტუნარიანობის ამაღლებასთან; მცირე ბიზნესების ახალი ტექნოლოგიებით აღჭურვასთან; დამწყები ბიზნესმენებისათვის საჭირო ცოდნის გადაცემასთან; ქვეყნის განვითარების დონეების გამოთანაბრებასთან და სხვ.

Summary

New Business Formations in Georgian Reality

Marina Diasamidze - Doctorate Student

The article “New Business Formations in Georgian Reality” refers to the new business initiatives and to certain forms of them; the main focus of the article falls upon development of business incubators in Georgia. In particular, the article justifies that there is an interlink between solution of various objectives and generation of new forms of business, development of infrastructure associated to the new business forms, creation of new job opportunities, attraction of new investments, economic diversification, improvement of business and psychological climates, improvement of competitiveness at domestic and international markets, accessibility of new technologies to the SME’s, knowledge delivery to the business start-ups, leveraging country’s development and etc.

დღეს, მსოფლიოში ბიზნესის ახალი წამოწყებები თავისი განსაზღვრული ფორმებით, გვევლინება როგორც ეფექტიანი მექანიზმი მსოფლიო ბიზნეს პროცესების შენარჩუნებისა და შემდგომი, მისი უფრო გაძლიერებისათვის. ასეთი, ახალი წამოწყებების განსაზღვრული ფორმები მრავალჯერ აჩქარებენ მცირე ბიზნესის განვითარებას და შესაბამისად, ამცირებენ წარუმატებლობის რისკებს.

ბუნებრივია, ასეთ განსაზღვრულ ფორმებში მოქმედი ობიექტები აღჭურვილნი უნდა იყვნენ სამუშაო ფართით, ტექნიკა—ტექნოლოგიებით, ინფორმაციული, მარკეტინგული, ინჟინერინგული და სხვა სახის წვდომა—უზრუნველყოფით და საჭიროების შემთხვევაში საბანკო კრედიტებით. ასეთი ობიექტები თავისი საქმიანობით ხელს უწყობენ ბიზნეს აქტივობის ამაღლებას, ახალი ტექნოლოგიებისა და „ნოუ—ჰაუს“ დანერგვას, ქვეყნის საექსპორტო პოტენციალის ზრდას, რეგიონების სოციალურ—ეკონომიკური მდგომარეობის გამოთანაბრებას, ახალი სამუშაო ადგილების წარმოქმნასა და მთლიანობაში, მთელი ქვეყნის ეკონომიკის გაჯანსაღებას.

აღნიშნული საკითხი მეტად აქტუალურია გარდამავალი პერიოდის ქვეყნებისათვის და მათ შორის, საქართველოსთვის.

ზემოთ ნახსენები განსაზღვრული ფორმები, ეს არის იგივე ორგანიზაციათა ტიპები, რომლებიც განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან საქმიანობის სპეციფიკიდან გამომდინარე და ჩამოყალიბდნენ შემდეგი სახელწოდებებით: ბიზნეს—ინკუბატორები, სამრეწველო ზონები, საექსპორტო გადამამუშავების ზონები, სამეცნიერო—ტექნოლოგიური პარკები და ვირტუალური ბიზნეს—ინკუბატორები. აღნიშნული ორგანიზაციათა ტიპების განმარტება ჩამოყალიბებულია შემდეგნაირად:

ბიზნეს-ინკუბატორები — ევროკომისიის განმარტებით, ეს არის ახლად წარმოქმნილი ფორმების მჭიდრო კონცენტრაციის ადგილი, რომლის მიზანია მათთვის საერთო ინფრასტრუქტურის (კომპიუტერული მოწყობილობები, ინფორმაციულ ტექნოლოგიებში წვდომა და სხვ.) მქონე მოდელური ტიპის სათავსოების გადაცემით, მენეჯმენტური მხარდაჭერითა და დამხმარე მომსახურების განევით, მათი ზრდისა და გადარჩენის შანსის ამაღლება. ან, ინკუბატორები რომლებიც წარმოადგენენ (რაისი და მეტიუზი) ახლადწარმოქმნილ ბიზნესებს, რომელთა მიზანია სხვა, დამწყები ბიზნესების განვითარება;

სამრეწველო ზონები — უზრუნველყოფენ ეკონომიკის განვითარების რეგიონულ პრობლემებთან დინამიურ მიდგომას, ადგილობრივი, მუნიციპალური და რეგიონული განვითარების ორგანოების ინტერ-

ესების გათვალისწინებით;

საექსპორტო გადამუშავების ზონები — თავიანთი ფუნქციური დანიშნულებიდან გამომდინარე წარმოადგენენ, საექსპერტო და საგარეო ვაჭრობის პროტენციალის განვითარების სტიმულის მიმცემ ორგანიზაციულ ტიპს, რომლებიც უპირატესად დაკავშირებული არიან ქვეყნის საგარეო ეკონომიკურ ურთიერთობებთან. ამასთან, საქმიანი მომსახურების განვითარებით, ინფრასტრუქტურის უზრუნველყოფითა და საგადასახადო შეღავათების მიღებით, ხელს უწყობენ პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვას;

სამეცნიერო—ტექნოლოგიური პარკები — ეს არის ისეთი ორგანიზაციული ტიპი, რომელიც ქმნის ხელსაყრელ პირობებს ტექნოტეკად საწარმოთა მოსაზიდად და სამეცნიერო—კვლევითი და საპროექტო სამუშაოების შედეგების კომერციალიზაციის ნასახალისებლად;

ვირტუალური ბიზნეს—ინკუბატორები — ეს არის ისეთი ორგანიზაციული ტიპი, რომელიც სხვადასხვა ინფორმაციული საშუალებების გამოყენებით უზრუნველყოფს მომხმარებლებს, მიმნოდებლებსა და სხვადასხვა პარტნიორებს შორის კავშირებს და რაც, ხელს უწყობს მიმდინარე პროცესების ეფექტიან წარმართვას.

საქართველოს ეკონომიკის რეალური განვითარების დღევანდელ ეტაპზე, ქვემოთმოყვანილი გარემოებების გამო, ყველაზე აქტუალურ ფორმას წარმოადგენს ბიზნეს-ინკუბატორების განვითარება. მისი არსი გაცილებით ღრმად და სხვადასხვა ორგანიზაციების მიერ ჩამოყალიბებულია შემდგენიარად: ამერიკის შეერთებული შტატების ბიზნეს ინკუბატორების ეროვნულ ასოციაციას მიაჩნია, რომ ბიზნეს ინკუბატორი არის ეკონომიკური განვითარების ინსტრუმენტი, მიმართული ბიზნეს კომპანიების წარმატებული თვითრეალიზაციისა და დაჩქარებული განვითარებისათვის, მათთვის კომერციული საქმიანობის მხარდამჭერი მომსახურებისა და რესურსების კომპლექსების გადაცემით; ხოლო სამეცნიერო პარკებისა და ინოვაციური ცენტრების ექსპერტთა ჯგუფი (სპაის-ის ჯგუფი) ბიზნეს-ინკუბატორებს ორ კატეგორიად, სამეცნიერო-ტექნოლოგიურ პარკებად და ინოვაციურ ცენტრებად ჰყოფს. პირველს განმარტავს, როგორც „საკუთრების ობიექტს, განლაგებულს გარკვეულ ტერიტორიაზე და განკუთვნილს სამეცნიერო, საცდელ-საკონსტრუქტორო და საწარმოო ორგანიზაციებისთვის“, ხოლო მეორეს, „ინოვაციური კომპანიებისთვის საოფისე და საკონსულტაციო მომსახურების გამწევ, ტექნოლოგიების გადამცემ და მათი ინოვაციური საქმიანობის შედეგების გამავრცელებელ ერთეულად“. კიდევ, უფრო მრავალფეროვანია ბიზნეს-ინკუბატორების განსაზღვრებები სხვადასხვა ქვეყნებში (ლატვია, აზერბაიჯანი, რუსეთი, სლოვაკეთი, ჩეხეთი, მოლდავეთი და სხვ.), სადაც, იგი მიჩნეულია ორგანიზაციად, სტრუქტურად, რომელიც ხელს უწყობს ბიზნესის განვითარებას მისი ფორმირების საწყის ეტაპზე ან გარკვეულ ტერიტორიად (მინის ფართობი, შენობა

ნაგებობები), რომელზეც შექმნილია მცირე ბიზნეს-ინკუბაციის იდეებისა და პროექტების განხორციელების შესაბამისი პირობები. ვინაიდან, მსოფლიოში ბიზნეს-ინკუბატორის ნორმატიული ხასიათის ერთიანი განმარტება არ არსებობს, ბუნებრივია, სხვადასხვა ქვეყნებში საქმიანობის სპეციფიკის მიხედვით, გარკვეული განსხვავებები იარსებებს. ამიტომ, ქვეყანაში არსებული აქცენტებიდან გამომდინარე, მთავარია არსებობდეს საკანონმდებლო აქტები, რაც ხელს შეუწყობს ამ მიმდინარეობის მოწესრიგებულ განვითარებას.

საქართველოში ბიზნეს-ინკუბატორების ჩამოყალიბება ჯერ კიდევ საწყის სტადიაზეა. მაგრამ, ამ მიმართულებით უკვე გადაიდგა გარკვეული ნაბიჯები. კერძოდ, საქართველოს ბიზნეს საწარმოთა მართვის და რესტრუქტურისაციის ცენტრის „SERMA“-ს ხელშეწყობით, ქ.თბილისის ქარხანა ელექტროხელსაწყოს ბაზაზე დაფუძნდა ბიზნეს-ინკუბატორი. აგრეთვე, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ბაზაზე ჩამოყალიბდა გარკვეული მიმართულების ბიზნეს-ინკუბატორები და დღის წესრიგში დგას ამ წამოწყების კიდევ უფრო განვითარება. სამწუხაროდ, საქართველოში ბიზნესის ეს ახალი წარმონაქმნი საკანონმდებლო დონეზე ჯერ-ჯერობით უზრუნველყოფილი არ არის.

საქართველოში, ბიზნეს-ინკუბატორების განვითარების საერთო, გრძელვადიანი მიზანი იმაში მდგომარეობს, რომ მცირე და საშუალო ბიზნესის, განსაკუთრებით კი, საწარმოო-ინოვაციური ბიზნესის გააქტიურებით, უზრუნველყოს საქართველოს მდგრადი ეკონომიკური განვითარება. ბიზნეს ინკუბატორების კონკრეტული მიზანი დამწყებ, ახალბედა ბიზნესმენთათვის მუშაობის ხელსაყრელი გარემოს შექმნა და მათი ინფორმაციული, კონსალტინგური, ტექნოლოგიური, მატერიალურ-ფინანსური და ა.შ. მხარდაჭერაა.

საქართველოში ბიზნეს-ინკუბატორების განვითარებას ქვეყანაში შეაქვს ახალი სიახლეები და ამ მიზნებიდან გამომდინარე, შეუძლია გადანყვიტოს შემდეგი ამოცანები, კერძოდ:

- შექმნას ბიზნესის ახალი საწარმოები;
- განავითაროს ბიზნესის ახალ საწარმოებთან დაკავშირებით საჭირო ინფრასტრუქტურა;
- შექმნას ახალი სამუშაო ადგილები;
- სტიმული გაუკეთოს ინვესტიციების მოზიდვას;
- მოახდინოს ეკონომიკის დივერსიფიკაცია;
- გააუმჯობესოს ბიზნეს გარემოს ფსიქოლოგიური კლიმატი;
- აამაღლოს ბიზნესის კონკურენტუნარიანობა შიდა და საგარეო ბაზრებზე;
- უზრუნველყოს მცირე ბიზნესები ახალი ტექნოლოგიებით;
- აღჭურვოს დამწყები ბიზნესმენები მენეჯმენტისა და მარკეტინგის ცოდნით;
- მოახდინოს ქვეყნის რეგიონების განვითარების დონეების გამოთანაბრება და ა.შ.

საქართველოში ბიზნეს-ინკუბატორების განვითარება უნდა ეფუძნებოდეს მსოფლიო პრაქტიკის გამოცდილებებს და აუცილებლად წინა პლანზე წამოწეული უნდა იყოს შემდეგი ფუძემდებლური პრინციპები, კერძოდ,

1. ბიზნეს-ინკუბატორების განვითარება ქვეყნაში არსებული რესურსებიდან გამომდინარე;

2. ბიზნეს-ინკუბატორის შესაქმნელად მოსაძებნელი სამუშაოების (ანალიზი, დაგეგმვა, კონცეფციისა და ბიზნეს-გეგმის შემუშავება) ჩატარება;

3. ბიზნეს-ინკუბატორების საქმიანობის წარმართვისათვის შენობა-ნაგებობების, ტექნიკა—ტექნოლოგიების, საკომუნიკაციო საშუალებების და სხვა საშუალებებით უზრუნველყოფა;

4. ბიზნეს-ინკუბატორის მმართველი გუნდის ფორმირება;

5. მმართველი გუნდის მიერ ბიზნეს-ინკუბატორის მიზნების და ე.წ. კლიენტ-სანარმოების განსაზღვრა (ინკუბატორის კლიენტი შეიძლება იყოს პირველ რიგში ის ბიზნესმენები, რომლებიც ახალდამწყებნი არიან, იდეები აქვთ მაგრამ, არ გააჩნიათ კონცეფცია და ბიზნეს-გეგმები და ა.შ.);

7. იმ ბიზნესმენტა დახმარება, რომელებიც გარკვეული მიზეზების გამო, მცირე დატვირთვით ფუნქციონირებენ.

8. საინკუბაციო პერიოდი უნდა მოიცავდეს 5 წელს, რის შემდეგაც, სანარმოებმა დამოუკიდებლად უნდა განაგრძონ ფუნქციონირება.

ამგვარად, სტატიაში განხილულია ახალი ბიზნეს წარმონაქმნები ბიზნეს-ინკუბატორების სახით, არსებული ფორმები, დამოკიდებულებები, მათი სხვადასხვა ქვეყნებში განვითარების ისტორია და განვითარების მიზანშეწონილობა საქართველოში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1) Centre for Strategy and Evaluation Services, “Benchmarking of Business Incubators.” Brussels: European Commission Enterprise Directorate General, 2002.

2) Linda Knopp, 2006 State of the Business Incubation Industry. Athens, Ohio: National Business Incubation Association, 2007.

3) Meredith Erlewine, “Comparing Stats on Firm Survival.” In Measuring Your Business Incubator’s Economic Impact: A Toolkit. Athens, Ohio: National Business Incubation Association, 2007.

4) Jaccarino, Mike (2010-11-04). “City breaks ground on first business incubator in the Bronx’s Hunts Point”. New York Daily News. Retrieved 2010-11-04.

ელექტრონული ბიზნესის არსი და მისი საგადასახადო დაბეგვრის ზომიერითი თეორიული და პრაქტიკული ასპექტი

მერაბ მიქელაშვილი, პროფესორი

რეზიუმე

სტატიაში განხილულია ელექტრონული ბიზნესის არსი, განსაზღვრულია მისი ფუნქციონალური დანიშნულება თანამედროვე ეკონომიკაში, აღნიშნულია ელექტრონული კომერციის ძირითადი საკითხები, საკვანძო სპეციფიკური მომენტები, ინტერნეტ-ბიზნესის თავისებურებები, საზღვარგარეთის ქვეყნების მაგალითზე გაანალიზებულია ელექტრონული ეკონომიკური სუბიექტების საგადასახადო დაბეგვრის პრაქტიკა.

საკვანძო სიტყვები: ქსელური ეკონომიკა, ელექტრონული კომერცია და ელექტრონული ვაჭრობა, ელექტრონული ბიზნესი, ინტერნეტ-მაღაზია, ინტერაქტიური ბიზნესი, ინფორმაციული ეკონომიკა, გადასახადი, სპეციალური საგადასახადო რეჟიმი.

Summary

The essence, theoretical and practical aspects of electronic business taxation

Merab Mikelashvili, Professor

The article is about the essence of electronic business, with the description of its functional purpose in modern economics. It explains the main issues and key moments, also e-business specifics of electronic commerce. The taxation of electronic economic subjects is analyzed based on the example of foreign countries.

მიმდინარე ეტაპზე კომუნიკაციის თანამედროვე საშუალებების არნახულმა განვითარებამ საზოგადოება მიიყვანა მსოფლიო საინფორმაციო მაგისტრალის წარმოშობამდე და საფუძველი ჩაუყარა ადამიანის საქმიანობის სრულიად ახალი ფორმის შექმნას, რომელსაც „ციფრული კულტურა“ ეწოდა. აღნიშნული პროცესების გამო ინფორმაციასთან მუშაობის ტრადიციულმა მეთოდებმა ობიექტურად განიცადეს რადიკალური ცვლილებები. კაცობრიობა დადგა ახალი ეკონომიკის მიჯნაზე, რომელსაც უწოდებენ ინტერნეტ-ეკონომიკას ან ციფრული სამყაროს ეკონომიკას, ელექტრონული ბიზნესის ეპოქას.

ინტერნეტ-აუდიტორის ყოველწლიური ზრდა მსოფლიოში განაპირობებს მისი მახასიათებლების

— მომხმარებელთა რიცხოვნობა, მათი ეროვნულ-დემოგრაფიული შემადგენლობა, ასაკი, სოციალური სტატუსი - ანალიზის ობიექტურ სიძნელეებს. ასეთი კვლევების ძირითადი სიძნელეები იმაში მდგომარეობს, რომ ინტერნეტის სტატისტიკა ინარმოება არა „ადამიანურ ფაქტორზე“ დაყრდნობით, არამედ კომპიუტერების IP მისამართებით, უფრო სწორედ — მათი ერთმანეთთან კავშირის დროის, შინაასის და რაოდენობის მიხედვით. ამიტომ, როგორც წესი გვხვდება განსხვავებული და ზოგ შემთხვევაში ურთიერთსაწინააღმდეგო მონაცემები, რომელთა საფუძველზე შეგვიძლია დავადგინოთ მხოლოდ ზოგადი ტრენდი — ინტერნეტ მომხმარებელთა რიცხვი განუზრუნავდ იზრდება და მათი შემადგენლობა სულ უფრო მრავალფეროვანი ხდება. კომპანია COMSCORE ანგარიშების მიხედვით, რომელიც იკვლევს მსოფლიოს ინტერნეტ-აუდიტორიას, მსოფლიოში ინტერნეტ-მომხმარებელთა რაოდენობამ თითქმის 2 მილიარდს მიაღწია. ამასთან, ანგარიშში ხაზგასმულია, რომ მომხმარებელთა ყველაზე დიდი ხვედრითი წილი მოდის ჩინეთზე 18%, შემდეგ მიდიან აშშ 16%, იაპონია 6%, გერმანია 4% და დიდი ბრიტანეთი 3.6%. [1]

ეკონომიკური და ტექნიკური შინაარსის პრობლემების მიუხედავად ინტერნეტი საქართველოში, ისევე როგორც მთელ მსოფლიოში ყალიბდება ბიზნესის წარმოების ქმედითი ინსტრუმენტად. ბიზნეს საქმიანობის სუბიექტები, რომლებიც ამ ქსელს კომერციული მიზნებისთვის იყენებენ, იჩენენ დამატებით შესაძლებლობებს და გარკვეულ უპირატესობებს იმათთან მიმართებაში, რომლებიც თავს არიდებენ ინტერნეტ-კომერციას. დღეს ინტერნეტი ბიზნესს სთავაზობს იაფ კომუნიკაციას, ოპერატიულ ინფორმაციას, შიდა ტექნოლოგიური ხარჯების შემცირებას, ინფორმაციული სისტემების შექმნის ხელმისაწვდომ და მოსახერხებელ საშუალებებს, რომელთა საფუძველზეც ყალიბდება ფირმის მიმზიდველი საქმიანი იმიჯი.

ინტერნეტ მომსახურებისათვის გამოყენებული ტექნიკური პლატფორმა დღეს საქართველოში ჯერჯერობით კვლავ მზარდ ტექნოლოგიად მიიჩნევა. ერთი მხრივ ჩვენი ქვეყანა ერთ-ერთი რეგიონალური ლიდერია ელექტრონული მმართველობის განვითარების კუთხით, თუმცა მეორეს მხრივ, საქართველოში არ არის აღმოფხვრილი ე.წ. „ციფრული დაშორება“, ანუ ინტერნეტის ხელმისაწვდომობის თანაბრობა ქალაქებსა და რეგიონებს შორის. გაეროს ინფორმაციის სააგენტოს მონაცემებით, ინტერნეტი საქართველოს მოსახლეობის 45%-თვის არის ხელმისაწვდომი, ამასთან 2013 წლის ოქტომბრის მონაცე-

მებით ინტერნეტ აბონენტების ჯამური რაოდენობა 434969 შეადგენს, აქედან თითქმის 63% თბილისზე მოდის. [2-3] ამასთან საგულისხმოა ის ფაქტი, რომ საქართველოში ინტერნეტის ფასები ერთ-ერთი ყველაზე მაღალია მსოფლიო განვითარებად ქვეყნებს შორის და სახეზეა ამ ფასების ზრდის ტენდენცია [4] ზემოთმოტანილი ფაქტორები მნიშვნელოვანწილად უშლის ხელს ქვეყანაში ელექტრონული ბიზნესის განვითარებას.

დღეს უკვე ნათელია, რომ ინტერნეტი ხდება გლობალური ინფორმაციული ინფრასტრუქტურის პროტოტიპი, რომელსაც დიდი გავლენა აქვს ცალკეული ფირმების ბიზნესპრაქტიკაზე. უფრო კონკრეტულად რომ ვთქვათ, ეს საინფორმაციო-კომუნიკაციური ტექნოლოგიები გავლენას ახდენენ სამენარმოო საქმიანობის ოთხივე მთავარ პროცესზე-ინოვაციები, წარმოება, გაცვლა და სერვისი.

უნდა აღინიშნოს, რომ დღეისათვის მეცნიერებსა და სპეციალისტებს არა აქვთ ერთიანი აზრი იმის შესახებ, ადამიანის საქმიანობის რომელი სფეროები შეიძლება ჩაითვალოს „ელექტრონულ კომერციად“. ზოგიერთის აზრით იგი გაიგივებულია ინტერნეტის საშუალებით ყიდვის ოპერაციასთან. მაგრამ ეს ტერმინები, ჩვენი აზრით, არ შეიძლება ჩაითვალოს სინონიმენად. ელექტრონული კომერცია აღნიშნავს ქსელით დაკავშირებული კომპიუტერების საშუალებით განხორციელებულ ნებისმიერ შეთანხმებას, რომლის დამთავრების შემდეგ ხდება საკუთრების უფლების ან გამოყენების უფლების გადაცემა.

მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის ფარგლებში ტერმინი „ელექტრონული ვაჭრობა“ განიმარტება, როგორც საკომუნიკაციო ქსელების საშუალებით საქონლისა და მომსახურების წარმოება, მარკეტინგი, ლოჯისტიკა და რეალიზაცია [5] საერთაშორისო ეკონომიკური ორგანიზაცია APEC (აზია-წყნარი ოკეანის ეკონომიკური თანამშრომლობა) მიერ დადგენილია აღნიშნული ტერმინის შემდეგნაირი განმარტება - „ელექტრონული კომერცია“ მიეკუთვნება კომერციულ გარიგებას, რომელშიც ჩართულნი არიან როგორც ორგანიზაციები, ასევე ფიზიკური პირები იმ პირობით, რომ ეს გარიგებები დაკავშირებულია ციფრული ინფორმაციების დამუშავებასა და გადაცემასთან რომელიც შეიცავს ტექსტურ, ხმოვან და ვიზუალურ მონაცემებს და მოპოვებულია როგორც ღია (ინტერნეტი), ასევე დახურული ქსელე-ბიდან. [6]

„ელექტრონული კომერციის“ ყველაზე გავრცელებული განმარტება შემდეგნაირადაა ჩამოყალიბებული: ელექტრონული კომერცია წარმოადგენს არსებული ქსელების ბაზაზე, საქონლისა და მომსახურების გაცვლას ბიზნეს პარტნიორებს შორის კომუნიკაციის ელექტრონული საშუალებებით. ჩვენი აზრით, „ელექტრონული ბიზნესი“ და „ელექტრონული ვაჭრობა“ სინონიმებად უნდა ჩაითვალოს.

ელექტრონული ბიზნესი, ელექტრონული კომერცია და საბაზრო ურთიერთობების ახალი სახეები თანამედროვე ეტაპზე უფრო ღრმა შინაარსის მატარებელია, ვიდრე ბიზნეს პროცესების ავტომატიზაცია და ინტერნეტით საქონლის ან მომსახურების გაყიდვა. ის გულისხმობს ადრე მიუღწეველი შესაძლებლობების საფუძველზე, ახალი შანსების გაჩენას, რომელთა შორისაა თვითორგანიზაციის პროცესების საფუძველზე ოპერაციების ოპტიმიზაცია, ბიზნეს პარტნიორებთან ფუნქციონალური ურთიერთობების აგება, ინოვაციების დანერგვა, მომსახურების ხარისხის ამაღლება და ხარჯების შემცირება.

ინტერნეტის მომხმარებელთა რიცხვის განუზრუნველყოფილად, განსაკუთრებით საზღვარგარეთ, გააჩინა ახალი შესაძლებლობები მომავალ მომხმარებლებთან ურთიერთობაში და ინტერაქტიური ბიზნესი და შესაბამისად ინტერაქტიური მარკეტინგი ხარისხობრივად ახალ დონეზე აიყვანა.

მიმდინარე ეტაპზე არსებობს ინტერნეტის ბიზნესში გამოყენების ორი მთავარი მიმართულება:

- ინტერნეტი, როგორც კომუნიკაციის საშუალება, ინფორმაციის წყარო, რეკლამისა და მარკეტინგის საშუალება;
- ინტერნეტი, როგორც ელექტრონული ბიზნესის ინსტრუმენტი, რომელიც დაეფუძნება ქსელურ ეკონომიკას.

ელექტრონული ბიზნესი ეკონომიკის სხვადასხვა სექტორში სხვადასხვა ტემპებით ვითარდება. მომსახურების ბევრი სახეები, მაგალითად საფინანსო სფეროში დღეს უკვე შემოთავაზებულია ელექტრონული ფორმით. ელექტრონული ბიზნესის მიზანია განსაზღვრული ეკონომიკური და ინფრასტრუქტურულ გარემოში მოქმედი გარკვეული ტიპის სანარმოების მოთხოვნების დაკმაყოფილება. ქართული სინამდვილე ამ მიმართებით საკმაოდ დაბალ სტანდარტებზეა. ელექტრონული ბიზნესისთვის პირველ რიგში აუცილებელია ელექტრონული სანარმოების არსებობა. ბიზნეს პროცესების ავტომატიზაციას დასავლეთში მიუძღვნეს თითქმის უკანასკნელი ოცი წელი. დღეისათვის იქ გამოყოფენ ელექტრონული ბიზნესის ორ განსხვავებულ სისტემებს:

- სექტორი „ბიზნესი-ბიზნესი“ (Business-to-business ან B2B)
- სექტორი „ბიზნესი-მომხმარებელი“ (Business-to-consumer ან B2C)

ვირტუალური მაღაზიები აისბერგის მხოლოდ უმნიშვნელო ნაწილია. ისინი უფრო ახლოს არიან ჩვენს ყოველდღიურობასთან და ამიტომ მომხმარებელთა ინტერესთა სფეროში უფრო ხშირად ექცევიან. რეალურად კი ბიზნესი ხორციელდება Business-to-business სფეროში. ინტერნეტვაჭრობის საცალო სექტორში იგულისხმება ინტერნეტის მასობრივი მომხმარებლების ურთიერთობა, რომელიც გულისხმობს მცირე მენარმეებსა და მოსახლეობას. სწორედ ამ აუდიტორიაზე ორიენტირებული ინტენეტ-მაღაზიების უმრავლესობა.

საქართველოში ელექტრონული ბიზნესისთვის დამახასიათებელია ეკონომიკურ პროცესებში მონაწილეობისთვის საჭირო უნარების დაბალი დონე. მხოლოდ ეხლა ჩნდება დასავლური სტანდარტების

ინტერნეტ-კომპანიები მენეჯმენტის სისტემებით, მკაფიო სტრუქტურებით და მარკეტინგული პოლიტიკით. საქართველოსთან მიმართებაში, ჩვენ შეგვიძლია ვისაუბროთ ელექტრონული ბიზნესის განვითარების პერსპექტივაზე, თუმცა დღეისათვის, არსებული რეალობის ანალიზის საფუძველზე შეგვიძლია დარწმუნებით ვთქვათ, რომ ბიზნესის ეს სექტორი უფრო მეტ ყურადღებას იმსახურებს, რადგან ის უკვე იქცა თანამედროვე სამყაროს განუყოფელ ნაწილად.

ერთი მხრივ, საქართველოსა და მეორე მხრივ ევროკავშირს და ევროპის ატომური ენერჯის გაერთიანებას და მათ წევრ სახელმწიფოებს შორის ასოციაციების შესახებ შეთანხმების V-ე თავი „ეკონომიკური თანამშრომლობისა და დაბეგვრის საკითხები“ სხვა საკითხებთან ერთად მოითხოვს

„საქართველო უნდა მიისწრაფოდეს, რომ დააფუძნოს და ეტაპობრივად დაუახლოოს საკუთარი ეკონომიკური, საგადასახადო და ფინანსური რეგულაციები ევროკავშირის რეგულაციებს და იმავდროულად უზრუნველყოს სწორი საგადასახადო პოლიტიკის გატარება“.

ამ მიმართულებით საინტერესოა ელექტრონული ბიზნესის საგადასახადო დაბეგვრის საზღვარგარეთული გამოცდილების კვლევა საქართველოში ელექტრონული მენარმეობის საგადასახადო დაბეგვრის მექანიზმების შესამუშავებლად.

აშშ და ევროკავშირის ქვეყნების უმრავლესობა ის ქვეყნებია, სადაც ელექტრონულმა კომერციამ განსაკუთრებული განვითარება ჰპოვა და მიმდინარე ეტაპზე ხდება საგადასახადო მექანიზმების ადაპტირება ელექტრონული ვაჭრობის საგადასახადო დაბეგვრის პრობლემების გადასაჭრელად. აშშ წარმოადგენს ლიდერ ქვეყანას ელექტრონული მენარმეობის განვითარების მიმართულებით. ამ ფაქტის ასახვად რამდენიმე ფაქტორის მოტანა შეიძლება:

- აშშ გააჩნია ქსელების მაღალი გამტარუნარიანობა და ჰოსტინგებით მომსახურების დაბალი ფასი. ჰოსტინგი არის მომსახურება, რომელიც მომხმარებლისათვის მონაცემთა ცენტრში — სერვერზე სპეციალური სივრცის გამოყოფას გულისხმობს;
- კვლევების თანახმად, აშშ-ზე მოდის ელექტრონული კომერციით პროფესიონალურად დაკავებული კომპანიების 35%;
- ამერიკულ სერვერებზე განლაგებული საიტების 70%-ს აქვთ მონაცემებზე წვდომის ყველაზე მაღალი სიჩქარე;
- ელექტრონული ბიზნესის მიმართულებით აშშ-ის საგადასახადო პოლიტიკა აგებულია ზუსტად იმ პრინციპებზე, როგორც ტრადიციული, არაელექტრონული ბიზნესის მიმართ;
- 1998-2005 წლებში აშშ-ში გამოცხადებული იყო მორატორიუმი საგადასახადო დაბეგვრასთან მიმართებაში ელექტრონული ბიზნესის სექტორისთვის, რამაც ხელსაყრელი გარემო შექმნა ელექტრონული ვაჭრობის განვითარებისთვის.

მიმდინარე ეტაპზე აშშ-ში ელექტრონული ბიზნესის სუბიექტები ისეთივე გადასახადებს იხდიან, როგორც ჩვეულებრივი ორგანიზაციები, კერძოდ — კორპორაციების შემოსავლებიდან და ბრუნვიდან. ამას გარდა, გადასახადით იბეგრება დივიდენდები, როიალტი და ინტერნეტ-მალაზიების მიერ სარეკლამო კომპანიის ფარგლებში საქონლის უსასყიდლოდ გადაცემა. [7]

ბრუნვიდან გადასახადთან მიმართებაში უნდა აღინიშნოს, რომ ამ გადასახადის ადმინისტრირება ხდება ცალკეული შტატების კანონმდებლობის საფუძველზე — ზოგიერთ შტატში გადასახადით იბეგრება მხოლოდ მატერიალური აქტივების რეალიზაცია, ხოლო ზოგიერთში საგადასახადო დაბეგვრას ექვემდებარება არამატერიალური აქტივები. აშშ-ის საგადასახადო პოლიტიკის თანახმად, უცხო ქვეყნის კორპორაციები, რომლებიც თავიანთ საქმიანობას ახორციელებენ ელექტრონული ვაჭრობის სფეროში, საგადასახადო პასუხისმგებლობის ქვეშ ექცვიან შემდეგ შემთხვევებში:

თუ კომპანია არის რეზიდენტი და გააჩნია ხელშეკრულება ორმაგი დაბეგვრის თავიდან აცილების შესახებ, ის ვალდებულია გადაიხადოს აშშ-ში დანესებული გადასახადები, მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მას გააჩნია მუდმივი წარმომადგენლობა ე.ი. აშშ-ში კომერციული საქმიანობისთვის მუდმივი ადგილი [8]

თუ კომპანია არის რეზიდენტი და არ გააჩნია ხელშეკრულება ორმაგი დაბეგვრის თავიდან აცილებას შესახებ, ის ვალდებულია გადაიხადოს აშშ-ში დანესებული გადასახადები, შემოსავლების მხოლოდ იმ ნაწილიდან, რომელიც უშუალო კავშირშია ქვეყანაში განხორციელებულ კომერციულ საქმიანობასთან.

უნდა აღინიშნოს, რომ აშშ-ში ჩამოყალიბებულია ზუსტი მიდგომა ელექტრონული მენარმეობის სუბიექტის საქმიანობის ადგილის განსაზღვრასთან დაკავშირებით. ელექტრონული ბიზნესის სუბიექტის მუდმივ წარმომადგენლობასთან დაკავშირებით მსოფლიო პრაქტიკაში სხვადასხვა მიდგომა არსებობს ავიღოთ მაგალითად ინტერნეტ-მალაზია მისამართით www.magazin.ge ცხადია, რომ ის მდებარეობს გე დომენის ზონაში, თუმცა ფაქტიურად შეიძლება განთავსებული იყოს სხვა ქვეყნის სერვერზე. საქართველოშიც გვხვდება მრავალი შემთხვევა, როცა ქართული კომპანიები, როგორც წესი, თავიანთ საიტებს ანთავსებენ ამერიკულ და ევროპულ სერვერებზე, მაშინ როცა სასაქონლო მარაგები შეიძლება განთავსებული იყოს საქართველოში. ამ დროს ჩნდება კითხვა — რომელი ქვეყნის გადასახადის გადამხდელია კომპანია? აშშ-ში თვლიან, რომ მუდმივ წარმომადგენლობად უნდა ჩაითვალოს სერვერის ფიზიკური ადგილმდებარეობა, სადაც განთავსებულია ელექტრონული ვაჭრობის სუბიექტის საიტი. ასეთი საგადასახადო პოლიტიკა სულაც არ არის გასაკვირი, რადგან კომპანიების უმრავლესობას, რომლებიც ეწევიან ელექტრონულ ბიზნესს თავიანთი საიტები

ამერიკაში სერვერებზე აქვთ განთავსებული. ასეთ მიდგომას მნიშვნელოვანი ნაკლოვანება გააჩნია — გადასახადისგან თავის არიდებისთვის საკმარისია საიტის ერთი სერვერიდან მეორეზე გადატანა. კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი საკითხი, რომელიც სუბიექტების საგადასახადო დაბეგვრას ეხება, ელექტრონული საქონლისა და მომსახურების (მუსიკალური ფაილები, პროგრამული უზრუნველყოფა, თამაშები, ვიდეოფაილები და ა.შ.) საგადასახადო დაბეგვრაა. აქ მნიშვნელოვანი მომენტია გარიგების ტიპის განსაზღვრა — ესაა პროდუქტის გაყიდვა თუ გადაცემა შემდგომი გავრცელების მიზნით. პროდუქტის მიწოდების ფორმას აქ მნიშვნელობა არა აქვს. პირველ შემთხვევაში ორგანიზაცია ექცევა კორპორაციული შემოსავლებიდან გადასახადის გადახდის რეჟიმში, ხოლო მეორე შემთხვევაში — როიალტის რეჟიმში. რაც შეეხება საგადასახადო კონტროლს გადასახადის თავის არიდებისთვის შემოსავლების დამალვის აღკვეთის მიზნით, ყველაზე ეფექტურ მეთოდს აშშ-ში მიჩნეულია ფულადი სახსრების მოძრაობაზე კონტროლი.

ევროკავშირის გამოცდილება ციფრული ელექტრონული ვაჭრობის სუბიექტების საგადასახადო დაბეგვრის პრაქტიკის შესწავლის დროს. მთლიანობაში, ევროკავშირის ქვეყნების საგადასახადო პოლიტიკა ეფუძნება მკაცრ სახელმწიფო რეგულირებას, სადაც პირველ პლანზეა გადასახადების ფისკალური ფუნქცია და არანაირ საგადასახადო შეღავათებზე საუბარი არ არის. ელექტრონული ვაჭრობის საგადასახადო დაბეგვრის პირველი მცდელობა იყო ფიქსირებული გადასახადის შემოღება, რომელიც გამოითვლებოდა ელექტრონული კომერციის სუბიექტის მიერ გადაცემული ინფორმაციების მეგაბაიტებით. მაგრამ ამ მეთოდმა არ გაამართლა და დაუბნრუნდნენ არა ელექტრონული ბიზნესისთვის არსებულ საგადასახადო დაბეგვრის სისტემას. ევროკავშირის ქვეყნებში ელექტრონული ბიზნესის საგადასახადო დაბეგვრის თავისებურება აშშ-გან განსხვავებით არის დღე, რომელიც უცხოა აშშ-ის საგადასახადო სისტემისთვის. ინტერნეტ-გაყიდვები, რომელიც დაკავშირებულია საქონლის ან მომსახურების მიწოდებასთან, არავითარ სიძნელეებს არ იწვევს საგადასახადო დაბეგვრის თვალსაზრისით, რადგან ინტერნეტი განიხილება, როგორც შეკვეთების არსებული სისტემის ანალოგი და ამიტომ დღე-ს დარიცხვა ხდება ჩვეულებრივ რეჟიმში.

როგორც ცნობილია, ირიბი გადასახადების ამოღება ხდება ორი პრინციპის საფუძველზე:

- წარმოშობის ქვეყნის პრინციპის მიხედვით, როცა გადასახადით იბეგრება ექსპორტი და თავისუფლდება იმპორტი;
- დანიშნულების ქვეყნის პრინციპის მიხედვით, როცა გადასახადით იბეგრება იმპორტი და თავისუფლდება ექსპორტი.

თითოეული სახელმწიფო თვითონ ირჩევს, რომელი სქემა გამოიყენოს. საგადასახადო დაბეგვრის ორივე პრინციპი ეფექტურად მუშაობს. დაუშვათ,

რომ ერთი ქვეყანა ბეგრავს დღე-ით დანიშნულების ქვეყნის პრინციპით, ხოლო მეორე წარმოშობის ქვეყნის პრინციპით. მაშინ საქონელი, რომლის ექსპორტიც ხდება პირველი ქვეყნიდან მეორეში დღე-ით დაიბეგრება ორივე ქვეყანაში. ელექტრონული ვაჭრობის პირობებში ეს პრობლემა უფრო რთულდება და ეს კარგად ჩანს ევროკავშირის მაგალითზე. აღნიშნული სიტუაციის მოსაგვარებლად ევროკავშირში შემოღებული იქნა მნიშვნელოვანი რეგულაციები ელექტრონული ვაჭრობის სუბიექტების საგადასახადო დაბეგვრის ნაწილში. ამ რეგულაციების თანახმად საქონლის გაყიდვა მომხმარებლებზე, რომლებიც არ არიან მენარმეები იბეგრება დღე-ით წარმოშობის ქვეყანაში. მაგალითად, საქონლის გაყიდვა იტალიიდან შვეიციაში დაიბეგრება 20%-იანი განაკვეთით (იტალიის დღე-ს განაკვეთი) და არა 25%-ით (შვეიციაში დღე-ს განაკვეთი). [9]

იმ შემთხვევაში, როცა ევროპელებს საქონელი მიეწოდებათ იმ ქვეყნებიდან, სადაც ექსპორტი დღე-ით არ იბეგრება ან ეს გადასახადი არ არსებობს (აშშ), არაევროპელი გამყიდველები ექცვიან შეუდარებლად ხელსაყრელ მდგომარეობაში, მათი საქონლის დაბალი ფასის გამო. არაციფრული ანუ ტრადიციული საქონლის მიწოდების შემთხვევაში ეს უპირატესობა შეიძლება განუღდეს სატრანსპორტო ხარჯების გამო, მაგრამ ელექტრონული ვაჭრობის დროს ეს თვალსაჩინოა. ამ საკითხის გადასაწყვეტად დიდი ბრიტანეთი სთვაზობს სხვა ქვეყნებს გაუთანაბროს ელექტრონული საქონელი მომსახურებას, სადაც დღე უნდა დაერიცხოს მყიდველს პროდუქტის მიღების ან მოხმარების ადგილზე.

ევროპული ბაზრის დაცვის მიზნით ევროკავშირის ქვეყნებმა გადანყვიტეს გაათანაბრონ ელექტრონული ეკონომიკური საქმიანობის სუბიექტების პირობები ევროკავშირში რეგისტრირებული და მის ფარგლებს გარეთ რეგისტრირებული პირებისთვის. ამისათვის მიღებული იქნა ევროკავშირის დირექტივა 2002/38/EC [10] ცვლილებები შეეხო იმ პირებს, რომლებიც ევროკავშირის მომხმარებლებს სთავაზობენ შემდეგ მომსახურებას:

- ვებ-გვერდების, ვებ-ჰოსტინგების მხარდაჭერა
- პროგრამული უზრუნველყოფის მიწოდება
- გრაფიკული გამოსახულებების, ტექსტების, ინფორმაციის მიწოდება
- მუსიკალური ნაწარმოებების, ფილმების და თამაშების მიწოდება

ასეთი კომპანიები ექვემდებარებიან რეგისტრაციას, როგორც დღე-ს გადამხდელები ევროკავშირის იმ ქვეყანაში, სადაც ხორციელდება გაყიდვები. გადასახადი გადახდილი უნდა იქნეს იმ ქვეყნის განაკვეთის მიხედვით სადაც ხორციელდება გაყიდვები გამონაკლის შეადგენს სიტუაცია, როცა მომხმარებლების არანაკლებ 90%-ი მენარმეები არიან [11] ამ შემთხვევაში გამოიყენება ჩვეულებრივი წესი, როცა მყიდველი გამოდის საგადასახადო აგენტის როლში. ამავე დროს საქონლის რეალიზაცია (წიგნები, CD დისკები, აუდიო და ვიდეოკასეტები), იურის-

ტებისა და ფინანსური კონსულტანტების მომსახურება, ასევე პედაგოგების მომსახურება არ ექცევა ამ დირექტივის ქვეშ, რადგან ასეთი საქმიანობის „ელექტრონული შემადგენელი“ წარმოდგენილია, როგორც კომუნიკაციის საშუალება.

ლოგიკურია იმის ფიქრი, რომ არაევროპელი კომპანიები — გამყიდველები არ მოისურვებენ ევროკავშირის ქვეყნებში საგადასახადო აღრიცხვაზე დადგომას და უპირატესობას მიანიჭებენ შვილობილი კომპანიის დაარსებას ყველაზე დაბალი საგადასახადო განაკვეთის მქონე ევროპელ იურისდიქციაში. ასევე მხედველობაშია მისაღები ის ფაქტი, რომ ევროკავშირის ზოგიერთი წევრი ქვეყნის კანონმდებლობის შესაბამისად, ელექტრონული მომსახურება, ექსპორტის დროს ექვემდებარება დღგ-ით დაბეგვრას. დღგ-ს ორმაგი გადახდა ამ ქვეყნებიდან ევროკავშირის ქვეყნებში საქონლის გაყიდვის დროს ქმნის არახელსაყრელ პირობებს არაევროპული სახელმწიფოებისთვის.

მნიშვნელოვანია ელექტრონული ვაჭრობის საგადასახადო დაბეგვრის დროს ევროკავშირის ზოგიერთი ქვეყანაში (გერმანია, საფრანგეთი, შვეიცარია) მთავრობების მცდელობა, შექმნან ელექტრონული კომერციის სუბიექტების იდენტიფიცირების მექანიზმები. ისეთი ბიზნეს სუბიექტების ვებ გვერდებზე, რომლებიც კანონიერ სამენარმეო საქმიანობას ეწევიან, არსებობს სპეციალური ამოსაცნობი ნიშნები ნომრით, რომელიც საშუალებას იძლევა გადამოწმდეს სუბიექტის საგადასახადო სარეგისტრაციო ფაქტი. ასეთ მენარმეებთან საქონლის შექმნის შემთხვევაში სახელმწიფო გარანტიას იძლევა მომხმარებელთა უფლებების დაცვის ნაწილში. ასეთი ამოსაცნობი ნიშნის მისაღებად, მენარმე, რომელიც ეწევა ელექტრონულ ბიზნესს, არა მარტო საგადასახადო აღრიცხვაზე უნდა დადგეს, არამედ ხელი უნდა მოახეროს ხელშეკრულებას, რომელიც მას მისი ფულადი სახსრების ელექტრონული გადახდის სისტემებით მოძრაობის შესახებ ინფორმაციის სისტემატურ წარდგენას ავალდებულებს.

სხვა მხრივ აღსანიშნავია ევროპული პრაქტიკა, რომელიც ელექტრონული ბიზნესის არაკანონიერი წარმოებისას მკაცრ ჯარიმებს ითვალისწინებს, რადგან ინტერნეტში ბიზნესის კონტროლი მნიშვნელოვნად რთულია, „ტრადიციულ“ ბიზნესთან შედარებით, მენარმეებს გარკვეული „სტიმული“ ეძლევათ გადასახადების თავის არიდების და შემოსავლების დამალვის კუთხით. მაღალი ჯარიმების არსებობა (ქონების კონფისკაციის ჩათვლით) მნიშვნელოვნად ამცირებს ამ სფეროში არაკანონიერად მოქმედ ბიზნესის სუბიექტების რაოდენობას.

ხაზგასასმელია, რომ ევროკავშირის ქვეყნებში ელექტრონული ბიზნესის სუბიექტების საგადასახადო დაბეგვრა ემყარება შემდეგ პრინციპებს: [12]

- არ არის საქმიანობის ამ სეგმენტისთვის ახალი გადასახადების დანესების აუცილებლობა;
- ელექტრონული საქონელი იბეგრება როგორც მომსახურება და არა როგორც საქონელი;

- დადგენილია მკაცრი ჯარიმები ინტერნეტში არაკანონიერი სამენარმეო საქმიანობისათვის.

მთლიანობაში, შეიძლება ითქვას, რომ ელექტრონული ბიზნესი, ისევე როგორც ინტერნეტი თანამედროვე სამყაროს განუყოფელ ნაწილად იქცა; ის ვერ შეცვლის „ტრადიციულ“ ბიზნესს, მაგრამ ისინი ერთად გააგრძელებენ თანაარსებობას. ელექტრონულმა ბიზნესმა წაშალა „ეკონომიკური საზღვრის“ ცნება და დაგვარწმუნა იმაში, რომ ბიზნეს საქმიანობის ეს სფერო იმსახურებს განსაკუთრებულ დამოკიდებულებასა და ყურადღებას, რადგან წარმოადგენს უნიკალურ მოვლენას ეროვნულ და მსოფლიო ეკონომიკაში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. <http://www.comscore.com/Products>
2. <https://eparticipationge.wordpress.com/2014/02/07>
3. http://transparency.ge/sites/default/files/post_attachments/TI%20Georgia%20
4. <http://bfm.ge/index.php?newsid=9080#.VYujDx-vtlBc>
5. <https://www.wto.org/>
6. <http://www.apec.org/>
7. <http://www.irs.gov/>
8. <http://forexaw.com/>
9. <http://www.law.edu.ru/>
10. <http://www.eulaw.ru/>
11. <http://www.old.hbcomp.co.uk/>
12. <http://www.cilc.nl/>

ციალა ლომია, პროფესორი
ეკა დარჩიაშვილი, დოქტორანტი

* * * * *

რეზიუმე

დრო, რომელშიც ჩვენ ვცხოვრობთ, სწრაფად მიიწევა წინ, რაც გვაწვდის ჩვენი გარემო პირობების სწრაფ ცვლას. იმისათვის, რომ არ დავრჩეთ თანამედროვე განვითარების მიღმა, თითოეული ობიექტი, მათ შორის სანარმოები, იძულებული არიან სწრაფად შეეწყონ ახალ სამუშაო პირობებსა და ცხოვრებას.

ინოვაციური საქმიანობის ორგანიზაცია, პირველ რიგში მიზნად ისახავს მისი პროდუქტების კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას. კონკურენციის მამოძრავებელი ძალა კი არის სიახლის დანერგვა, რომლის არსიც სიახლეების მოძიებასა და რეალიზაციაშია.

გარდა ამისა, კვლევაში გატარებულია იდეა, რომ ინოვაცია არის საბოლოო პროდუქტი ინოვაციური შემოქმედებისა, რომელიც ხორციელდება ბაზარზე ახალი პროდუქტის სახით, ან გამოიყენება პრაქტიკაში ახალი ტექნოლოგიური პროცესების გამოყენებით.

საკვანძო სიტყვები: ინოვაცია, ინოვაციური საქმიანობა, კონკურენტუნარიანობა, ახალი ტექნოლოგიები, ადაპტაცია, საბაზრო გარიგებები, ინტერვენცია, ინდივიდუალურობა.

Summary

The time in which we live now, swiftly flies forward, causing the changing conditions of our environment with irresistible speed. In order not to be left out of the modern development of each entity, including companies, forced to quickly adapts itself to the new conditions of work and life.

Innovative activities of the organization, primarily aimed at increasing the competitiveness of its products. The driving force of competition, the introduction of innovation, the meaning of which in finding and implementing innovations.

Also, in this paper the idea that innovation is the final product innovation, which takes the form of a new product on the market, or the clause is used as a new process in practice.

Keywords: innovation, innovative activity, competitiveness, new technologies, adaptation, market transactions, intervention, individuality

თანამედროვე აქტიურად განვითარებადი ეკონომიკა ფირმებს და ორგანიზაციებს მუდმივად კარნახობს ევოლუციონირებად პირობებს, რათა არ გახდეს აუტცაიდერი მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესისა და ბიზნესის სფეროებში.

ახალი ტექნოლოგიები ვერ გამოტოვებს ისეთ უმნიშვნელოვანეს პროცესს, როგორცაა ორგანიზაციულ-მმართველობითი ინოვაციები ბიზნესში. ადრე შესწავლილი და გამოყენებული მეთოდები მალე ძველდება, ზოგი კი საერთოდ წყვეტს მოქმედებას, რის შედეგადაც სისტემები არაეფექტიანად მოქმედებენ. ჩვენი კვლევა აქტუალურად მიგვაჩინია, რამეთუ ყოველდღიურად წარმოიქმნება მმართველობის გაუმჯობესებული, ინოვაციური მეთოდების კვლევის, ძიებისა და დანერგვის აუცილებლობა, რომლის შემდეგობითაც უნდა მოხდეს მართველობითი ინოვაციების სრულყოფა, დახვეწა და თანამედროვეობასთან ადაპტირება.

სოციოლოგიურ ლექსიკონში „ინოვაცია“ არის ცვლილების, გარდაქმნის, რეფორმის და ტრანსფორმაციის პროცესი, რომელიც დაკავშირებულია სოციალისტურ სისტემაში მატერიალური და არამატერიალური კულტურის ახალი მოდელების შექმნასთან, აღიარებასთან და დანერგვასთან. უცხო სიტყვათა განმარტების ლექსიკონის მიხედვით „ინოვაცია“- განახლებაა. თანამედროვე ეკონომიკური ლექსიკონის მიხედვით „ინოვაციები“-ეს არის სიახლეების შემოღება ტექნიკის, ტექნოლოგიის, შრომის ორგანიზაციისა და მართვის სფეროში, რომლებიც დაფუძნებულია მეცნიერებისა და მონინავე გამოცდილების გამოყენებაზე, აგრეთვე ამ სიახლეების გამოყენება ხდება საქმიანობის სხვადასხვა სფეროსა და დარგში. ამ დარგში მომუშავე პ.დრულერის ნაშრომში: „ეფექტიანი მართვა, ეკონომური ამოცანები და ოპტიმალური გადაწყვეტილებები“ მოყვანილი აქვს ინოვაციის შემდეგი განსაზღვრება: „ინოვაცია-ახალი, ადრე არ არსებულის შემუშავება და დანერგვა, რომლის დახმარებითაც ძველი ცნობილი ელემენტები ანიჭებენ მოცემული ბიზნესის ეკონომიკას ახალ მოხაზულობებს. აქ მიზანშეწონილია გავამახვილოთ ყურადღება განსხვავებაზე ტერმინებს „გამოგონებასა“ და „ინოვაციას“ შორის. გამოგონება არის ახალი პროდუქტი, ხოლო ინოვაცია-ახალი სარგებელი.

მმართველობითი ინოვაციების ქვეშ, ტერმინის შინაარსის განსაზღვრებისადმი მიდგომების ანალიზის საფუძველზე, ვგულისხმობთ: 1.ინოვაციური ინფრასტრუქტურის შექმნას და განვითარებას; 2.ინოვაციური საქმიანობის დაფინანსების ორგანი-

ზაციას; 3.ინოვაციური საქმიანობის შემსრულებელი პერსონალის შერჩევას, მომზადებას, გადამზადებას და კარიერის მართვას; 4.სამეცნიერო კვლევითი საქმიანობის გამოყენებას ორგანიზაციულ მმართველობით ინოვაციებში.

ორგანიზაციისათვის ნებისმიერი ინოვაცია უნიკალურია, ხოლო მათი დანერგვა ამცირებს დანახარჯებს პროდუქციის წარმოებაზე. ამიტომაც არის ინოვაცია ისეთი ღონისძიებების ერთობლიობა, რომელიც ზრდის შრომისნაყოფიერებას, ამაღლებს კონკურენტუნარიანობას და უზრუნველყოფს დამატებითი მოგების მიღებას. ჩვენი აზრით ინოვაცია გამოიყენება ყველა სიახლის მიმართ სანარმოო, ორგანიზაციულ, ფინანსურ, სამეცნიერო-კვლევითი და ბიზნესის სხვა სფეროებში, რომლებიც უზრუნველყოფენ მაქსიმალურ-ეკონომიკურ ეფექტს ინტელექტუალური პოტენციალის გამოყენების ხარჯზე.

ცნობილი ფაქტია, რომ ორგანიზაციულ-მმართველობითი ინოვაციები არატექნოლოგიურ ინოვაციებს მიეკუთვნება. ორგანიზაციულ-მმართველობითი ინოვაციები მიმართულია ორგანიზაციის მართვის სისტემის ცვლილებებზე, მისი ფუნქციონირების სრულყოფისა და განვითარების მისაღწევად. თანამედროვე ეტაპზე, მხოლოდ ბიზნესის მართვისადმი მიდგომების რეფორმირებას და რესტრუქტურზაციას შუეუძლია გაზარდოს ინოვაციური ათვისების უნარი და აქტიურობა ტექნოლოგიის დარგში. სხვადასხვა კომპანიებში ორგანიზაციულ-მმართველობითი ინოვაციების სტიმულირება ხდება ინოვაციური განვითარების მოთხოვნილებებით სანარმოო-ტექნოლოგიურ სფეროში. ახალი, თანამედროვე პროცესების მართვა, ორგანიზაციებში ძველი მეთოდებით დაუშვებელია.

ჩვენი აზრით ორგანიზაციულ-მმართველობითი ინოვაციების სპეციფიკა მდგომარეობს იმაში, რომ ხშირად შეუძლებელია მათი ეფექტიანობის ტრადიციული ხერხებით შეფასება, რამეთუ, რადგან ეფექტი მათი რეალიზაციიდან ირიბ გავლენას ახდენს ბიზნესის შედეგებზე და შეუძლებელია ყოველთვის მათი გამოცალკეება. საქართველოში ინოვაციური ბიზნესის განვითარების პერსპექტივები დაკავშირებულია მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების დარგში სახელმწიფო მხარდაჭერის სისტემის რეალიზაციასთან და მეცნიერებატევადი პროდუქციის ექსპორტზე რესურსდამზოგი ტექნოლოგიების ხარჯზე. გადანყვეტილებებს, ორგანიზაციულ-მმართველობითი ინოვაციებთან მიმართებაში, იღებს ორგანიზაციის მენეჯერი, რომელიც პასუხისმგებელია ამ უკანასკნელზე და მოითხოვს მმართველობით ხელოვნებას. ბიზნესის სფეროში ინოვაციების ჯაჭვში სუსტ რგოლს წარმოადგენს არამართო მცირედი დაფინანსება, არამებ ინოვაციური პროცესების მართვის უნარების უქონლობა.

ბიზნესისათვის ინოვაციებს სასარგებლო ეკონომიკურ ღირებულებებად აქცევს ბიზნეს-მოდელი ისეთ სფეროებში, როგორიცაა ლიდერობა, ბიზნეს-პროცესები, პერსონალის მართვა, მარკეტინგი, მყ-

იდველების მომსახურება და მათთან ნაყოფიერი თანამშრომლობა. თანამედროვე ბიზნესში დაჩქარებულია ბიზნესის სამოქმედო გარემოს ცვალებადობა და ცოდნის დაძველება, რის გამოც წინა პლანზეა წამოწეული ახალი ცოდნითა და ინოვაციებით ნასაზრდოები მენარმეობა. ამიტომაც, წარმატების მეტი შანსი აქვს იმას, ვინც მეტ ძალისხმევას ახმარს სამეწარმეო შემოქმედებას.

კონკურენციის მამოძრავებელი ძალა სიახლეების დანერგვაა, რომლის არსსაც ინოვაციების ძიება და რეალიზება შეადგენს.

ბოლო ოცი წლის მანძილზე, ეკონომისტებს შორის, შეინიშნება ბიზნეს-ორგანიზაციების მიმართ ინტერესის აშკარა განახლება. თუ ფირმა მიჩნეული იყო ცარიელ რიტორიკულ მცნებად, რომელიც ფასების სისტემაზე მსჯელობას „აადვილებდა“, რ.ქოუზმა ძირფესვიანად შეცვალა ეს მიდგომა. მან ყურადღება გაამახვილა ისეთი სიტუაციის არსებობაზე, როცა საბაზრო გარიგებების დადება იმდენად ძვირია, რომ უმჯობესია სხვა შეთანხმებების გამოყენება. ტრანსაქციური ხარჯების ცნებების შემოტანით ქოუზმა ის მძლავრი იარაღი მოგვცა, რომელიც აუცილებელია შეთანხმებათა ანალიზისა და მათ შორის იმ არჩევანის კეთების პრინციპების გაგებისათვის, რასაც მუდმივად ახორციელებენ ფირმის აგენტები.

ორგანიზაციების ფარგლებში მიმდინარეობს აქტივების კოორდინაცია და კომბინირება ისეთი ადმინისტრაციული პროცედურების მეშვეობით, რომლებიც გულისხმობენ დისკრიმინაციულ წესებს. ბაზრებისაგან განსხვავებით, ინტეგრირებული ორგანიზაცია შეგვიძლია განვმარტოთ, როგორც აგენტების მიერ ერთობლივად მიღწეული შეგნებული შეთანხმება მათი მოქმედებათა მუდმივი და თანმიმდევრული კოორდინირების მიზნით.

ტერმინი „ჰიბრიდული“ კარგად უსვამს ხაზს სხვადასხვა პოლუსებზე მყოფი ორი ფირმის-ბაზრებისა და იერარქიების „გენების“ კომბინაციას. ისეთ შეთანხმებებს, როგორიცაა ფრანჩაიზინგი, ფორმალური ქსელები და არაფორმალური ქსელები.

ამკარაა, რომ ორგანიზაციების შესახებ დღეს არსებული ლიტერატურა ამტკიცებს საბაზრო ეკონომიკის რთულ ბუნებას, რომელშიც ბაზრები მნიშვნელოვან როლს კი თამაშობენ, მაგრამ კომპლემენტარული არიან ტრანსაქციების ორგანიზების სხვა ხერხების მიმართ. ამიტომ, ორგანიზაციების თეორიაში საკითხების ფართო წრე ჯერაც არასაკმარისადაა გამოკვლეული, რაც ამ პრობლემატიკას მეცნიერთათვის განსაკუთრებით მიმზიდველს ხდის.

ორგანიზაციებში ადამიანების ინოვაციური მართვის დროს მუდმივად იბადება შემდეგი კითხვები: ვინ რას აკეთებს, როგორ უნდა დაჯგუფდეს საქმიანობა მართვის სხვადასხვა იერარქიაზე; კომუნიკაციის რა მიმართულებები და საშუალებები უნდა შეიქმნას; როგორ უნდა გავაგებინოთ ადამიანებს ორგანიზაციის მენეჯერის და მათი კოლეგების ქცევა როლებთან მიმართებაში; ვაკეთებთ კი ყველაფერს, რაც უნდა

გაკეთდეს და ხომ არ ვაკეთებთ იმას, რაც არ უნდა გაკეთდეს; მმართველობის ბევრი უსარგებლო ფენა ხომ არ არის ორგანიზაციაში?

ეს ის კითხვებია, რომელიც ადამიანებს ანუხებს და რომელიც უნდა აინტერესებდეს მენეჯერს, რათა მიზნობრივად დაასაქმოს თავისი ადამიანები. ამ ადამიანებმა კარგად უნდა იცოდნენ ის ფაქტორები, თუ რომელ ორგანიზაციულ ქცევაზე მოქმედებენ. მათ თავისი მდგომარეობის გამო უნდა შეეძლოთ მთლიანად შეაფასონ ბიზნესის ორგანიზებულობა.

ორგანიზების პროცესი ინოვაციებზე დაყრდნობით შესაძლოა აღვწეროთ, როგორც კოორდინირებული საქმიანობის სისტემის დაგეგმვა, განვითარება და შენარჩუნება. ორგანიზაცია ხომ სისტემაა, რომელზედაც მოქმედებს გარემო პირობები და რომელსაც გააჩნია, როგორც ოფიციალური, ასევე არაოფიციალური ელემენტები.

ორგანიზაციაში ცვლილებები მუდმივად მიმდინარეობს თვით ბიზნესში, და იმ ხალხშიც, რომელიც ამ ბიზნესში მუშაობს. დღევანდელ სიტუაციაში არ არსებობს „იდეალური“ ორგანიზაცია. ყველაზე დიდი, რაც შეიძლება გაკეთდეს, არის მასში ჩართული პროცესების ოპტიმიზაცია. საინტერესოა, გვახსოვდეს, რომ რაც არ უნდა განვითარდეს სტრუქტურა, ის ყოველთვის იქნება დამოკიდებული გარემო პირობებზე და ამიტომ, მისი მთავარი მიზანი გამოიკვეთება უკეთ „შეათავსოს“ სტრუქტურა და გარემოებები. სასურველია, ფიქრობდეთ იდეალურ სტრუქტურაზე. მიზანი უნდა განისაზღვროს, როგორც ბიზნესის სფეროს მათემატიკური ღონისძიება, რისთვისაც აუცილებელია:

- გავარკვიოთ ორგანიზაციის ყოვლისმომცველი მიზნები-სტრატეგიული ბიძგები, რომელიც მართავს იმას, თუ რას და როგორ აკეთებს ორგანიზაცია;
- ამ მიზნის მისაღწევად, რაც შეიძლება ზუსტად განვსაზღვროთ ძირითადი საქმიანობები;
- ლოგიკურად დავაჯგუფოთ ეს საქმიანობები, რათა თავიდან ავიცილოთ უსარგებლო განმეორება და პარალელიზმი;
- საქმიანობების ინტეგრირების, ერთიანი ძალისხმევა, მიღწევისა და ჯგუფური მუშაობის უზრუნველყოფა საერთო მიზნის განსახორციელებლად;
- სისტემაში მოქნილობის (ცვლილების) დანერგვა ისე, რომ ორგანიზაციულმა მექანიზმმა შეძლოს ახალ სიტუაციებთან და ამოცანებთან შეგუება;
- მთელს ორგანიზაციაში ინფორმაციის სწრაფი გავრცელების უზრუნველყოფა;
- თითოეული ორგანიზაციული ერთეულის როლისა და ფუნქციის განსაზღვრა;
- ინდივიდუალური როლის, პასუხისმგებლობისა და უფლებამოსილების გარკვევა;
- სამუშაოს აგება ისე, რომ მასში დაკავებული ადამიანების უნარი და კვალიფიკაცია, ადამიანების უზრუნველყოფა, კარგად იქნეს გამოყენებული მოტივაციის მაღალი დონით;
- ორგანიზაციული განვითარების საქმი-

ანობების დაგეგმვა და განხორციელება ისე, რომ უზრუნველყოფილ იყოს ორგანიზაციაში მიმდინარე სხვადასხვა პროცესების ისე ამოქმედება, რაც წვლილს შეიტანს ორგანიზაციის სტრუქტურის ეფექტურობაში;

- ჯგუფებისა და საპროექტო ჯგუფების ჩამოყალიბება ისე, რომ პასუხს აგებდნენ განსაზღვრულ პროცესებზე, განვითარებაზე, პროფესიულ და ადმინისტრაციულ საქმიანობაზე და პროექტის გაძლოლაზე.

უნდა ვალიაოთ, რომ საქმიანობის ლოგიკური გადაჯგუფება ვერ მოხდება მოკლე ვადაში, რადგან არ არსებობს გამოცდილი ადამიანი, რომელიც წარმართავს ახალ საქმიანობას. უნარიანი პიროვნებები კი ისე მტკიცედ არიან ფესვგამდგარნი ერთ სფეროში, რომ მათი იქიდან გადაყვანა სერიოზულ ზიანს მიაყენებს მათ მორალურ მდგომარეობას და შეამცირებს ახალი ორგანიზაციის სრულ ეფექტიანობას.

ორგანიზაციული განვითარება ეხება იმ პროგრამების დაგეგმვას და განხორციელებას, რომელიც შექმნილია ეფექტიანობის ასამაღლებლად. მიზანს წარმოადგენს თანმიმდევრული მიდგომის გამოყენება. ორგანიზაცია, რომელიც მიზანს აღწევს თავისი აქციონერების სურვილებისა და მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების გზით, თავისი რესურსების მისადაგებით შესაძლებლობებთან, გარემო ცვლილებებთან მოქნილად შეგუებით და ისეთი ორგანიზაციული კულტურის შექმნით, რომელიც ხელს უწყობს ვალდებულებას, შემოქმედებითობას, ერთიან ფასეულობას და ურთიერთნდობას.

მთავარია, ორგანიზაციული განვითარების პროცესი და არა სტრუქტურა და სისტემები. მთავარია, როგორ კეთდება და არა, რა კეთდება, ვინაიდან პროცესი ასახავს იმ საშუალებას, რითაც ადამიანები მოქმედებენ და ურთიერთმოქმედებენ. იგი შეეხება როლებს, რომელსაც ბიზნესში ადამიანები ასრულებენ უწყვეტად, ამ მოვლენების და სიტუაციების გარკვევაში სხვა ადამიანების ჩართვით და ცვალებადი გარემოებების შეგუებაში.

ორგანიზაციულ განვითარებაში არის პასუხი ცვლილებებზე, რომელიც გამიზნულია რწმენის, დამოკიდებულების, ფასეულობების და ორგანიზაციული სტრუქტურების შესაცვლელად, რათა ადამიანებმა შეძლონ უკეთ შეგუება ახალ ტექნოლოგიებთან, ბაზრებთან, პრობლემებთან და ცვლილებების დონესთან.

ინოვაციურ მენეჯმენტში დიდი ყურადღება ექცევა ორგანიზაციული განვითარების პროგრამებს, სადაც შედის:

- მოქმედების კვლევა, გამოკვლევების უკუკავშირი, ინტერვენცია, პროცესებზე კონსულტაცია, ჯგუფსა და კონფლიქტში ჩარევა, პიროვნებაში ჩარევა;
- მოქმედების კვლევა მეცნიერ ლევიზის მიერ ჩამოყალიბებული მიდგომაა, რომელსაც ადამიანებისაგან პროცესების საკითხებზე სისტემა-

ტურად შეგროვილი მონაცემების სახე აქვს და შემდეგ უკან ბრუნდება პრობლემების და მათი სავარაუდო მიზეზების დასადგენად, რათა ამ საქმეში ჩართულმა ადამიანებმა ერთობლივად იმოქმედონ ამ პრობლემის გადასაჭრელად. მოქმედების კვლევის არსებითი ელემენტები ინოვაციურ მენეჯმენტში: მონაცემების შეგროვება, დიაგნოზის დასმა, უკუკავშირი, მოქმედების დაგეგმვა, შეფასება და ქმედება;

- მენეჯერების აღქმაში ტექნოლოგიური ინოვაციები ძირითადად წინ უსწრებს ორგანიზაციულ-მმართველობით ინოვაციებს. კვლევების მიხედვით მმართველობაში დანერგილ სიახლეებს შორის 75% ორგანიზაციული სტრუქტურის ფორმირებას უკავია. შემდეგ ადგილზეა ტექნიკური და პროგრამული სიახლეების დანერგვა; ახალი ტექნოლოგიები და ბიზნესპროცესების რეფორმები: ფინანსებში, მარკეტინგში, ადამიანური რესურსის მართვაში და ა.შ.

ორგანიზაციის ახალი ფორმების შექმნა, ახალი ტექნოლოგიების გამოყენება მმართველობაში ნიშნავს კორპორატიული კულტურის აუცილებელ შეცვლას, ანუ, ორგანიზაციის წევრებს შორის ურთიერთობების, ქცევის ეტალონების სიმბოლოების, ბიზნესის წარმართვის ხერხების მთელი კომპლექსის ტრანსფორმაციას, რომელიც ხაზს უსვამს თითოეული კომპანიის ინდივიდუალურობას. ძირითადად საუბარი გვაქვს ახალ სიტუაციაში ორგანიზაციის ატმოსფეროს შეცვლაზე, რაც პრაქტიკულად ნიშნავს კომპანიის ცხოვრების და განვითარების პრინციპულად ახალი წესის დანერგვას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. აბრალავა ა. ეკონომიკისა და ბიზნესის გლობალურ-ინოვაციური პრობლემები, თბილისი, 2014
2. ლომია ც. ადამიანური რესურსების მენეჯმენტი. თბ.2014,
3. Асаул А., Капаров Б., Перевязкин В. Старовойтов М. Модернизация экономики на основе технологических инноваций. Институт проблем экономического возрождения Санкт-ПетербургЖ 2008,
4. Национальный доклад „Организационно-управленческие инновации: развитие экономики основанной на знаниях». Под.ред. С.Е.Литовченко.М. Ассоциация Менеджеров. 2008.
5. Лапин Н. Целенаправленное воплощение знаний в инновациях. Проблемы теории и практики управления. 2008, №6.
6. Competitiveness Yearbook 2006//<http://www.imd.ch>.
7. Garelli S., The World Competitiveness Landscape in 2006/IMD World.

რეზიუმე

Summary

ბიზნესის სახეობათა შორის სრულიად განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს მცირე ბიზნესს, მენარმოებას, რომელიც შორეულ წარსულში იღებს სათავეს. აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ მცირე ბიზნესის დაჩქარებულ განვითარებას ხელს უწყობს ის თვისებები რაც მისთვის შიგნიდანაა დამახასიათებელი, კერძოდ, მცირე სანარმოები უზრუნველყოფენ რესურსნარმოების განვითარებას, ახორციელებენ ოპერატიულ მენეჯმენტს და ეკონომიას აღწევენ მმართველობით ხარჯებში, ახასიათებთ ძირითადი კაპიტალის განახლების, ახალი ტექნოლოგიების დანერგვის სისწრაფე, ვინრო სპეციალიზაციის გზით ახერხებენ შრომის მნარმოებლურობის ზრდას აქეთ ადგილობრივი პირობების მიმართ სწრაფი ადაპტაციის უნარი, ახასიათებთ კაპიტალის სწრაფი ბრუნვადობა, უზრუნველყოფენ ახალი სამუშაო ადგილების შექმნას.

საქართველოს გაჩნია წარმოების ძირითადი ფაქტორები— მდიდარი ბუნებრივი რესურსები, ინტელექტუალური და ინოვაციური პოტენციალი, მაგრამ ეს არაა საკმარისი ეროვნულ და მსოფლიო ბაზარზე კონკურენციის გასანვად. მაგალითად, იმისათვის, რომ ეროვნული დანახარჯი იყოს მსოფლიო დანახარჯზე ნაკლები, აუცილებელია ბუნებრივ რესურსების ეკონომიკური მოხმარება, რისთვისაც საჭიროა წარმოების მთელი ციკლის ორგანიზება, ახალ ტექნოლოგიებსა და მათ შესაბამის ტექნოლოგიურ საფუძველზე.

საქართველოში ზოგიერთ სფეროში (ვაჭრობა, საერთო კომერციული მოღვაწეობა) მცირე ბიზნესი ვითარდება საკმაოდ სწრაფად, აგროვებენ დიდ კაპიტალს და პრინციპში არც საჭიროებენ სპეციალურ სახელმწიფოებრივ დახმარებას, მაშინ, როდესაც სანარმოო და ინოვაციურ სფეროებს, განსაკუთრებით პერიფერიებში, რომლებიც განვითარების პოტენციალს ფლობენ, ხელისუფლების ხელშეწყობა სჭირდება. დიდი მნიშვნელობა აქვს თუ როგორია მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების საერთო პროგრამა, რომელიც ეკონომიკური პოლიტიკის ერთერთი მნიშვნელოვანი ნაწილია.

The development problems of Small and Medium Business in Georgia

Guguli kurashvili, professor

A special place occupies small business, Entrepreneurship, between type of business, which is rooted in the distant past. It should be noted, that accelerated development of small business favors its own features, typical for him from the inside business. In particular, small enterprises provide resource production development. They implement operational management and achieved saving in administrative costs, characterized by major capital renewal, Rapid introduction of new technologies, through narrow specialization they have grown their labour productivity. They have quick adaptation to local conditions, characterized by rapid turnover of capital, they provide new jobs.

Georgia has the main factors of production : Natural resources, intelligent and innovative potential, but it is not enough to rival the national and world markets. For example, in order that the national expenditure would be less than world expenditure, It is necessary to use natural resources in economic, and organize new technologies.

საბაზრო ურთიერთობათა სისტემის ერთერთი მნიშვნელოვანი რგოლია ბიზნესი, რომელიც მეურნეობის უძველესი სახეობაა. ესაა მოსახლეობის ფართო ფენებისათვის მეურნეობრივი ნიჭის და შესაძლებლობათა გამოვლენის, გამოცდის, საკუთარი მაღალშემოსავლიანი საქმის წამოწყება— გაშლის ფართო სარბიელისა და მატერიალური კეთილდღეობის მიღწევის განსაკუთრებული წყარო. ბიზნესი განსაზღვრავს ადამიანის ცხოვრების წესს და ფასეულობათა სისტემას, ქმნის მისი თავისუფალი ქცევის და აზროვნებისათვის მყარ მატერიალურ და სულიერ საფუძველს.

ყურადღება მინდა გავამახვილო მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების პრობლემებზე საქართველოში.

ბიზნესის სახეობათა შორის სრულიად განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს მცირე ბიზნესს, მენარმოებას, რომელიც შორეულ წარსულში იღებს სათავეს. აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ მცირე ბიზნესის დაჩქარებულ განვითარებას ხელს უწყობს ის თვისებები რაც მისთვის შიგნიდანაა დამახასიათებელი, კერძოდ, მცირე სანარმოები უზრუნველყოფენ რესურსნარმოების განვითარებას, ახორციელებენ ოპერატიულ მენეჯმენტს და ეკონომიას აღწევენ მმართველობით ხარჯებში, ახასიათებთ ძირითადი კაპიტალის განახლების, ახალი ტექნოლოგიების

დანერგვის სისწრაფე, ვინრო სპეციალიზაციის გზით ახერხებენ შრომის მწარმოებლურობის ზრდას აქვთ ადგილობრივი პირობების მიმართ სწრაფი ადაპტაციის უნარი, ახასიათებთ კაპიტალის სწრაფი ბრუნვადობა, უზრუნველყოფენ ახალი სამუშაო ადგილების შექმნას.

მცირე ბიზნესი მრავალგანზომილებიანი ცნებაა. იგი შეზღუდული მასშტაბით ხორციელდება და ინდივიდთა ან მენარმეთა მცირე ჯგუფის სამენარმეო საქმიანობას ემყარება მიუხედავად იმისა, რომ მცირე ბიზნესი მეურნეობის მრავალ სფეროში პროდუქციის წარმოებასა და რეალიზაციასთან დაკავშირებულ სამენარმეო საქმიანობის მრავალ სახეობას მოიცავს, უმეტესად ვაჭრობისა და მომსახურების სფეროსთვისაა დამახასიათებელი.

მცირე ბიზნესის უპირატესი მიზანი მოგების მაქსიმიზაციაა, მაგრამ მისი რეალიზაციისათვის დამახასიათებელია რიგი თავისებურებები:

— მსხვილ ბიზნესთან შედარებით საერთო ეროვნული ეკონომიკური კეთილდღეობა, მოსახლეობის ფართო ფენების სოციალური დაცულობა და საზოგადოებრივი განვითარების სტაბილურობა;

— დიდ როლს ასრულებს მეურნეობის სახვადასხვა დარგებისა და სექტორების ურთიერთშენწყობილ განვითარებაში;

— მსხვილი, საშუალო და მცირე ბიზნესის ურთიერთზეგავლენა და თანამშრომლობა ხელსაყრელ პირობებს ქმნის თითოეულ სფეროში მატერიალური, შრომითი და ინტელექტუალური რესურსების, გამოყენებისათვის, პროდუქციის მიწოდებასა და მოთხოვნაში სწრაფი რეაგირებისათვის;

— თავისუფალია კონკურენტული ბიზნეს გარემოს უზრუნველყოფის და მისი ჰარმონიზაციის თვალსაზრისით;

— უზრუნველყოფს შრომით საქმიანობასთან დაკავშირებულ ე.წ. არამატერიალურ სოციოკულტურულ და ფსიქოლოგიურ ფასეულობათა რეალიზაციას, რაც განსაზღვრავს მცირე ბიზნესის ფუნქციების ჩამოყალიბებას.

საქართველოში მცირე მენარმეობის პრიორიტეტული ფუნქციებია:

1. ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის რაც შეიძლება მეტი რაოდენობით დასაქმება;
2. მოსახლეობის შემოსავლის გადიდება;
3. დემოგრაფიული მდგომარეობის გაუმჯობესება;
4. საშუალო ფენის ჩამოყალიბება;
5. მიგრაციული პროცესების შენელება.

ჩვენს ქვეყანას გაჩნია წარმოების ძირითადი ფაქტორები— მდიდარი ბუნებრივი რესურსები, ინტელექტუალური და ინოვაციური პოტენციალი, მაგრამ ეს არაა საკმარისი ეროვნულ და მსოფლიო ბაზარზე კონკურენტის გასაწევად. მაგალითად, იმისათვის, რომ ეროვნული დანახარჯი იყოს მსოფლიო დანახარჯზე ნაკლები, აუცილებელია ბუნებრივ რესურსების ეკონომიკური მოხმარება, რისთვისაც საჭიროა წარმოების მთელი ციკლის ორგანიზება,

ახალ ტექნოლოგიებსა და მათ შესაბამის ტექნოლოგიურ საფუძველზე.

მენარმეობის სახელმწიფოებრივი რეგულირება წარმოადგენს ეკონომიკურ, სოციალური, ორგანიზაციული, საკანონმდებლო და პოლიტიკური უზრუნველყოფის სისტემას რომელიც ქმნის თანამედროვე მენარმეობის ფორმების და მდგრადი განვითარების პირობებს. სახელმწიფო მენარმეობის ფორმირების პერიოდში ასრულებს შემდეგ ფუნქციებს:

1. სახელმწიფოს მიერ თანამედროვე მენარმეობის სუბიექტების ფორმირება. ამისათვის ის უზრუნველყოფს მენარმეობის ეკონომიკურ თავისუფლებას და ქვეყნის ეკონომიკურ სივრცეში ქმნის თანასწორ :თამაშის წესებს”, აყალიბებს მენარმეობის სტიმულირების ეკონომიკურ მექანიზმებს, არეგულირებს საგადასახადო, საკრედიტო, სადაზღვევო და სხვა სისტემებს.

2. კონკრენტული გარემოს შექმნა, რომელიც ხელს უწყობს კონკურენტული უპირატესობების უზრუნველყოფას ტექნოლოგიების მუდმივი განახლებით, ინოვაციური მენეჯმენტის და მარკეტინგის დანერგვის, მენარმის ინოვაციური და სარისკო შესაძლებლობების სრული რეალიზაციის, რაციონალური პრივატიზაციის და ანტიმონოპოლიური პოლიტიკის კარგად შემუშავებული ეფექტური მექანიზმის ხარჯზე.

3. მენარმეობის ორგანიზაციული და საბაზრო ინფრასტრუქტურის ფორმირება. დღეისათვის გარკვეულწილად წყდება მცირე ბიზნესის ინფრასტრუქტურის შექმნის მიზნით სახელმწიფო მხარდაჭერის პრობლემა მცირე საწარმოების ინფრასტრუქტურა. უნდა ინტეგრირდეს ზოგადად სამენარმეო საქმიანობის მასშტაბის სიდიდის მიუხედავად .

4. მოცემული პროცესის სოციალური ორიენტაციის უზრუნველყოფა. ამ ფუნქციის შესრულება საჭიროებს სამენარმეო სტრუქტურის ყურადღებას არა ეკონომიკური, არამედ სოციალური ეფექტის მიღწევის მიზნით. მენარმეობის შინაარსის და როლის სწორი გაგება ითხოვს სახელმწიფო რეგულირებისაგან ინოვაციური ტიპის წარმოების სტიმულირებას, კონკურენტის განვითარებას. ეს ზრდის ეროვნული ეკონომიკის განვითარების დონესა და დინამიურ მდგრადობას.

რაც შეეხება მცირე და საშუალო ბიზნესის წვლილს, მათი განვითარების ტენდენციებს დღემდე, სტატისტიკური მონაცემების საფუძველზე წარმოადგენთ და დინამიკაში არსებული მასალების საფუძველზე მივიღებთ რეალურ სურათს.

	2009	2010	2011	2012	2013	I 2014	II 2014	III 2014	IV 2014	I 2015	
ბრუნვა, მლნ.ლარი	19650.7	20302.2	24400.7	36726.2	42048.0	44327.9	9999.2	11080.0	12075.1	12986.9	11027.0
გამომწვეული პროდუქცია, მლნ.ლარი	10248.4	11003.1	13303.7	19239.9	23096.0	23553.6	5017.6	5682.9	6404.8	6836.8	5613.8
დამატებული ღირებულება, მლნ.ლარი	5162.6	5464.1	6703.2	9253.7	11190.7	12139.1
შუალედური მოხმარება, მლნ.ლარი	5085.8	5539.0	6600.5	9986.3	11905.3	11414.5
ფიქსირებული აქტივები, მლნ.ლარი	9257.1	12025.8	13386.1	15538.7	18625.8	20346.4
დასაქმებულთა რაოდენობა, კაცი	349250	387463	397806	503236	534397	550885	495713	507610	520217	534952	545374
დასაქმებულთა საშუალო თვიური შრომის ანაზღაურება, ლარი	519.8	538.1	592.7	622.6	714.3	760.1	779.1	856.1	887.5	980.5	851.7

მთლიანი ეროვნული შემოსავალი

	2010	2011	2012	2013	I 14*	II 14*	III 14*	IV 14*	2014*	I 15*
მთლიანი ეროვნული შემოსავალი (მეშ), მლნ.ლარი	20102.8	23631.7	25925.6	26340.7	6136.8	7048.3	7461.7	8272.3	28919.0	6758.2
მეშ ერთ სულზე, ლარი**	4531.3	5287.7	5764.3	5874.6	1366.6	1569.6	1661.7	1842.2	6440.0	1812.1
მეშ, მლნ. აშშ დოლარი	11277.2	14016.1	15700.5	15835.3	3507.8	3999.2	4275.5	4580.7	16376.8	3260.2
მეშ ერთ სულზე, აშშ დოლარი**	2542.0	3136.1	3490.9	3531.7	781.2	890.6	952.1	1020.1	3647.0	874.2

საქართველოში მცირე და საშუალო მეწარმეობის ხელშეწყობისათვის კიდევ ბევრია გასაკეთებელი, კერძოდ, საკმაოდ ხშირია შემთხვევები, როდესაც ახლადშექმნილ საწარმოები საქმიანობის დაწყებამდე ლიკვიდაციას განიცდიან, იგივე ემართება ბევრ ფუნქციონირებად ერთეულს, ძირითადად ფინანსური სიძნელეების მოტივით. აღსანიშნავია ისიც, რომ ძალიან დაბალია მცირე საწარმოების განვითარების ტემპი მრეწველობაში, რა უმეტესად განპირობებულია მათი პროდუქციის დაბალი კონკურენტუნარიანობით და არასაკმარისად განვითარებული შიდა მოთხოვნით. კვლავ არის და ბოლომდე არ აღმოიფხვრა საგადასახადო პრესი.

საქართველოს უპირველესად ესაჭიროება სახელმწიფო რეგულირების მიმართულებები, რო-

გორიცაა მეწარმეობის საკადრო უზრუნველყოფა, სამეწარმეო საქმიანობის საგარეო ეკონომიკური მხარდაჭერა, მეწარმეობის რეგულირების სახელმწიფო სტრუქტურების ეკონომიკური პოტენციალი და სხვ.

საქართველოში ზოგიერთ სფეროში (ვაჭრობა, საერთო კომერციული მოღვაწეობა) მცირე ბიზნესი ვითარდება საკმაოდ სწრაფად, აგროვებენ დიდ კაპიტალს და პრინციპში არც საჭიროებენ სპეციალურ სახელმწიფოებრივ დახმარებას, მაშინ, როდესაც საწარმოო და ინოვაციურ სფეროებს, განსკუთრებით პერიფერიებში, რომლებიც განვითარების პოტენციალს ფლობენ, ხელისუფლების ხელშეწყობა სჭირდება.

დიდი მნიშვნელობა აქვს თუ როგორია მცირე და

საშუალო ბიზნესის განვითარების საერთო პროგრამა, რომელიც ეკონომიკური პოლიტიკის ერთერთი მნიშვნელოვანი ნაწილია.

მენარმეობის განვითარებისას ერთერთი უპირველესი პირობა საგადასახადო პოლიტიკის სწორად გატარებაა, რომელიც სახელმწიფო ბიუჯეტში იურიდიული და ფიზიკური პირების მიერ კანონმდებლობის მიხედვით საგადასახადო განაკვეთების შესაბამისად შევსების წყაროს წარმოადგენს. გადასახადის ფუნქციებია:

- ფისკალური ფინანსური შემოსავლების შევსება;
- ეკონომიკური (მასტიმულირებელი);
- ხელი შეუწყოს ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებას;
- რეგულირების (სოციალური)— ახდენს შემოსავლების პროგრამულ გადანაწილებას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. მაკაროვი შ, ნაცვლიშვილი ი. მცირე ბიზნესის მართვა, ტექნიკური უნივერსიტეტი , თბ. 2008.
2. შენგელია თ. თანამედროვე ბიზნესის საფუძვლები, ნან.1 თბ. 2007
3. [www. Geostat.ge](http://www.Geostat.ge)

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ НОВОЙ МОДЕЛИ ГЛОБАЛЬНОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Марина Лещенко

Summary

The main features of the new global economic development's model are analyzed. The preconditions of changing economic positions between developed and developing countries are determined. In recent years developing countries have begun to increase their economic potential and their shares in world trade, financial and labor flows. The variants of the growth poles' development using an index of multipolarity are considered. The main indicators of multipolarity index for developed and developing countries are analyzed.

Keywords: world's economy, development, multipolarity, index, geo-economics, growth pole

Постановка проблемы. Современная мировая экономика развивается колоссальными темпами, что связано с совершенствованием технологий, с развитием процессов интеграции и глобализации, с углублением интернационализации и разделения труда, с оперативным и безграничным распространением информационных потоков. На смену лидирующим игрокам мирового экономического развития приходят новые, имеющие в своем арсенале другие способы и методы достижения непрерывного экономического роста. Экономические отношения становятся комплексными и разнообразными, увеличивается роль компаний, внедряющих инновационные решения.

Проблемы формирования геоэкономики и ее трансформации рассмотрены в исследованиях зарубежных и отечественных ученых, среди них: В. Бодров, В. Базилевич, А. Гальчинский, В. Дергачев, К. Жан, Е. Кочетов, Дж. Корнаи, П. Леоненко, И. Лукинов, О. Неклеса, К. Поланьи, Ю. Пахомов, П. Савон, А. Филлипенко, Л. Фитуни, Ю. Яковец и другие. В тоже время, вопросы трансформации современного мирового пространства и соотношения экономического потенциала развитых и развивающихся стран являются особенно актуальными в контексте современных мегатрендов экономического развития, что обуславливает важность данного исследования.

Основная часть. В условиях глобализации, регионализации, интеграции экономика любой страны оказывается неразрывно связанной с мировой экономикой. Поэтому, экономическое развитие в национальных рамках и внешнеэкономические связи непосредственно зависят друг от друга, являются звеньями одного и того же процесса. Процессы,

происходящие в мире, затрагивают национальную экономическую политику, ограничивая ее возможности. Мировая экономика постепенно трансформируется в некоторую систему, в которой все основные пропорции воспроизводства будут определяться не столько на национальном, но и на международном уровне; и оказывается вне юрисдикции отдельных правительств, министерств, центральных банков и их экономической политики. Все эти процессы ведут к изменению классической иерархии мировой экономики (рис. 1).

Рис.1. Факторы, обуславливающие изменение модели мировой экономики

Кроме того, в современных условиях глобального экономического развития следует отметить важную тенденцию смены позиций между развитыми и развивающимися странами. Мировые растущие экономики (лидеры среди развивающихся стран) начали оспаривать экономическую мощь развитых стран (в первую очередь, G-7), делая ставку на растущую долю в мировой торговле, финансовых и трудовых потоках. Финансовый кризис ускорил эту тенденцию, поскольку экономические показатели в развивающихся странах после кризиса были намного выше, чем в развитых странах. Краткосрочные прогнозы роста также показывают, что страны с быстро растущими экономиками значительно расширяются, и полюса роста мировой экономики начинают выходить за пределы развитых стран.

Наиболее вероятным базовым сценарием будущего развития будет служить выдвижение на лидирующие позиции экономик роста. Так, совокупный реальный доход шести крупных стран мира с развивающейся экономикой – Бразилии, Индии, Индонезии, Китая, Южной Кореи – к 2025 году будет соответствовать

доходам в Евроне. Средний процент роста экономик догоняющего развития составит 4,7%, в отличие от 2,3% преподающих на долю развитых стран мира. Большая доля глобальных торгово-акционерных потоков достанется развивающимся странам [4, с.10].

Многополярная мировая экономика окажется весьма положительной для развивающихся стран, однако не для каждой индивидуально. Рост внешних факторов торговли, миграции, финансов стимулирует передачу технологий, спрос на экспорт в эмерджентных экономиках. Кроме того, диффузное распределение глобального роста создает новые драйвера развития [3, с. 19-20]. Эта характеристика стала очевидна в связи с последствиями финансового кризиса 2008 года, когда на долю развивающихся стран приходилось более четверти всех финансовых сделок. Эффект многополярной мировой экономики различен по странам, в особенности тех, которые напрямую зависят от прямого спроса, которые являются нетто-импортерами товаров и минеральных ресурсов

Для качественного определения полюсов роста и характеристики финансовых потоков и каналов их распределения Международной Организацией Интеллектуальной Собственности (World Intellectual Property Organization, WIPO) был разработан индекс многополярности. Специфика его заключается том, что период анализа составляет не меньше 15 лет и данные, используемые в расчетах, должны быть качественно проверены с помощью универсальных формул организации.

Индекс многополярности рассчитывается с учетом доли роста полярности и масштабируется от 0 до 100. Предполагается, что полярность неуклонно увеличивалась после конца Второй Мировой войны, затем пошла на спад, и со второй декады XXI века снова начала расти (рис.2.).

Рис. 2.2. Эволюция многополярного роста развитых стран (составлено на основе источника [5])

Отметим, что крупные промышленные экономики были локомотивами глобального экономического роста в XX веке, все же эта тенденция меняется. Используя индекс многополярности, который фиксирует внешние эффекты роста за счет каналов торговли, финансов и передачи технологий, следует отметить тенденцию снижения роста экономики мировых лидеров. Индекс многополярности Японии резко упал после 1990-

х гг. по причине снижения стоимости ее основных активов. Аналогичным образом формировался индекс многополярности в США и Евроне. Исследуя динамику многополярности в ключевых экономиках догоняющего развития, наблюдаем их синхронный рост, за исключением Китая, чей индекс был выше, чем Евроне и США (рис.3.).

Данная ситуация отображает динамику становления глобальных полюсов экономического роста, обусловленная вхождением этих стран в мировую торговлю, финансы и каналы передачи технологий. Возникающие рынки становятся неотъемлемым компонентом в круговороте мировых финансово-экономических процессов.

Свою экономическую значимость продолжают наращивать страны догоняющего развития. В тоже время, показатели для США и Евроне значительно ухудшились. Значительную роль в мировой финансовой активности стали играть страны с быстро формирующимися рынками, включая Индию и Россию, а также Южная Корея, Малайзия, Сингапур и Турция, которые включаются в группу Next-11. Кроме того, страны Латинской Америки, такие как Бразилия и Мексика, находятся на уровне ниже, чем ожидалось, согласно их экономическим размерам и моделям международного экономического участия.

Рис. 3. Эволюция многополярного роста развивающихся стран (составлено на основе источника [5])

Наконец, некоторые региональные страны, такие как Египет, Арабская Республика и Южная Африка, не отображаются в таблице, так как это по размерам достаточно малые экономики в глобальном сравнении, и, как правило, эффект роста распространяется только на их региональном уровне, что не позволяет им стать региональными полюсами роста.

Очевидным является и распространение полярности роста при измерении тройки стран (Китай, Евроне и США) на глобальном уровне. На их счет преподает почти 80 процентов всей полярности, измеряемой реальными показателями 2000-2010 гг. Этот показатель демонстрирует такой феномен в экономике, как тот, что на небольшое территориальное пространство преподает большая доля экономического роста и

активности.

Важным является и тот аспект, что экономики, которые были вытеснены в качестве претендентов на роль лидирующего полюса, играют важную роль в экономическом росте их региона. Южная Африка, например, является самым важным региональным полюсом роста в регионе стран южнее Сахары, однако Нигерия и Анголы принимают активное участие в мировой финансовой деятельности [1, с.20].

Как потенциальные полюса роста, развивающиеся страны, генерируют самокупаемый, внутренний рост. В Восточной Азии экономическое «чудо» было связано с быстрым, по историческим меркам, накоплением факторов производства, основывающихся на стратегиях роста за счет экспорта, и в то же время со скромным уровнем совокупной производительности. Кроме того, с конца 1990-х годов, глобальный рост в значительной степени зависел от роста производительности в США и увеличения потребительского спроса.

Выводы. Таким образом, происходит диффузное изменение драйверов мирового финансового роста, что выражается в многополярности мировой экономики. В 2004-2009 гг. Соединенные штаты, Еврозона, Китай служили основными полюсами роста. К 2025 году страны с развивающейся экономикой, в том числе Бразилия, Индия, Индонезия, Южная Корея, Россия, наряду с развитыми экономиками – Япония, Великобритания – будут составлять полюса развития. Но, чтобы поддерживать темпы роста и служить истинными центрами экономического развития странам с развивающейся экономикой необходимо будет произвести структурные изменения, генерирующие внутреннюю самокупаемость, за счет устойчивого роста производительности и внутреннего спроса. Это важные факторы для инвестиционных возможностей, внедрения новых технологий и более продуктивного использования старых.

В долгосрочной перспективе, экономика будет продолжать оставаться полюсом роста, только если она способна развивать свой инновационный и производственный потенциал – которые приводят развитию источников внутреннего спроса [2]. Следовательно, устойчивый рост в потенциальных полюсах роста развивающейся экономики требует значительных инвестиций. Только тогда, когда рост экономики будет сбалансирован, полюса роста будут устойчивым к глобальным потрясениям. Тем не менее, исторические данные свидетельствуют о том, что возможен переход развития к странам, ориентированным на внутренний рынок. Так как потенциальные полюса роста – развивающиеся экономики наращивают темпы роста за счет более эффективного и инновационного использования ресурсов.

Список использованных источников:

1. Абрамова И.О. Переход к новой экономической модели мира и страны Африки /Абрамов И.О. – Проблемы современной экономики.,2012. – С. 18-39
2. Дугин А. Г. Теория многополярного мира. — М.: Евразийское движение, 2013. – 532 с.
3. Фитуни Л. Дифференциация развивающихся стран: валютно-финансовые аспекты (вопросы теории). Статья 2 (Часть 1) // *Азия и Африка сегодня*. – 2013. – № 5. – С. 18–26.
4. Фитуни Л. Дифференциация развивающихся стран и новая архитектура мировой экономики. (Вопросы теории) Статья 1. Лидеры догоняющего развития в новой модели мировой экономики // *Азия и Африка сегодня*. – 2012. – № 10. – С. 9–18.
5. The World Bank. Global Development Horizons 2011. Multipolarity: The New Global Economy/World Bank. Washington. [Электронный ресурс]. - URL: http://siteresources.worldbank.org/INTGDH/Resources/GDH_CompleteReport2011.pdf (дата обращения: 5.11.2014).
6. The World Bank. Indicators. [Электронный ресурс]. - URL: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.MKTP.PP.CD> (дата обращения: 5.11.2014).

ბიზნეს-ინჟინერინგი ენერგეტიკაში

საქართველოს ენერგო გეოპოლიტიკური მოვალეობა

სალომე ლომიძე, დოქტორანტი

რეზიუმე

* * * * *

განხილულია საქართველოს, თურქეთის და აზერბაიჯანის ბიზნესის სამხრეთი პარტნიორობის გეოპოლიტიკური ასპექტები და თითოეული ქვეყნის ენერგეტიკული სტრატეგია. თითოეული ქვეყნის 2000-2012 წლების მონაცემებზე დაყრდნობით გაანალიზებული ენერგეტიკული ინდიკატორების საფუძველზე გაკეთებულია შემდეგი დასკვნები: ელექტროენერჯის კუთრი წარმოება ერთ სულ მოსახლეზე საქართველოს, თურქეთის და აზერბაიჯანისთვის თითქმის თანაბარია, რაც საგრძობლად ჩამორჩება განვითარებული ქვეყნების, მაგალითად ნორვეგიის ანალოგიურ მაჩვენებელს; რაც შეეხება ჰიდროსადგურებით ელექტროენერჯის წარმოებას, სამხრეთი პარტნიორობის ქვეყნებიდან საქართველო ლიდერობს, ხოლო CO₂-ის ემისიების მიხედვით საქართველო ასევე გამოირჩევა საუკეთესო მაჩვენებლებით და აქვს პერსპექტივა გადაიქცეს ემისიების ქვოტებით ვაჭრობის სისტემის რეგიონულ ლიდერად, რაც გაზრდის საქართველოს გეოპოლიტიკურ როლს და მნიშვნელობას სამხრეთ კავკასიაში.

საკვანძო სიტყვები: გეოპოლიტიკა, ენერგეტიკული სტრატეგია, სამხრეთი პარტნიორობა.

Summary

Salome Lomidze, Doctoral student

The article discusses energy geopolitical aspects of Georgia, Turkey and Azerbaijan trilateral partnership and each country's energy strategy. Based on the data is analyzed energy indicators for each country in 2000-2012. On the basis of the following findings is made conclusion: Specific electricity production per capita in Georgia, Turkey and Azerbaijan are almost equal, which is significantly lower than in developed countries, such as Norway; As for hydro electricity generation, from the trilateral partnership countries leads Georgia, and according to the CO₂-emissions, Georgia also boasts the best exponents and has a perspective to become a regional leader in emissions quota trading system, which will increase the importance and geopolitical role in South Caucasus.

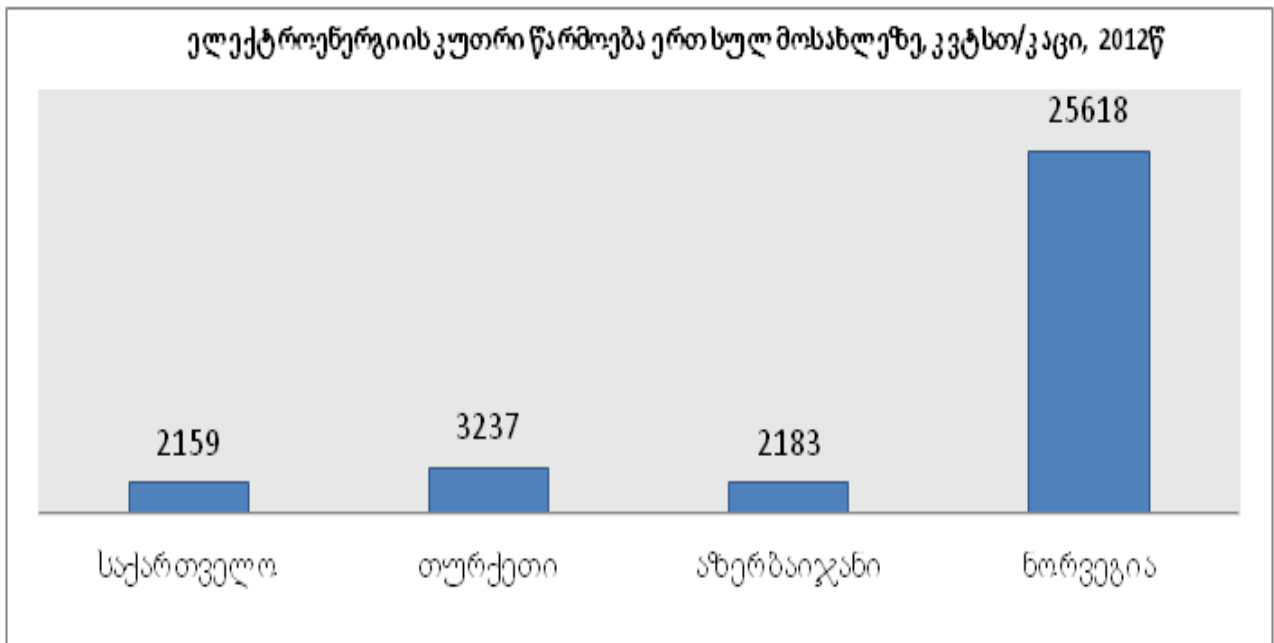
Keywords: geopolitics, energy policy, the trilateral partnership.

საქართველოს, თურქეთის და აზერბაიჯანისთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ევროპულ და ევროატლანტიკურ სტრუქტურებში ინტეგრაციის საკითხები. აღსანიშნავია, რომ განსაკუთრებით ბოლო ათწლეულის განმავლობაში სამმა ქვეყანამ ძლიერ გაზარდა დაახლოების ურთიერთობები ეკონომიკური და გეოპოლიტიკური ინტერესების სასარგებლოდ. სამხრეთ ურთიერთობებს ძველი ფესვები აქვს, რომელიც განსაკუთრებით გაძლიერდა ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის (BTC) მილსადენის პროექტის დაწყებიდან (1990წ.), როცა მოგვიანებით მოჰყვა სამხრეთ კავკასიის მილსადენი და წარმოიშვა სხვა პერსპექტიული პროექტები. თურქეთის ეკონომიკური და გეოპოლიტიკური სტრატეგია დამოკიდებულია ენერჯის სტაბილურ და მოცულობით ნაკადებზე აზერბაიჯანიდან და კასპის რეგიონიდან და აქვს მისწრაფება გარდაქმნას საწყისი პერიფერიული სახელმწიფო, როგორც ევროატლანტიკური სივრცის ძირითადი ანუ სახელმწიფო „ნიდი“ კასპის რეგიონში.

კავკასიაში, თურქეთის ენერგეტიკული საჭიროებები და ძლიერი პარტნიორობა აზერბაიჯანთან მოქმედებს როგორც სტრატეგიის ქვაკუთხედი, ხოლო საქართველო, თავისი სტრატეგიული მდებარეობით წარმოადგენს ფიზიკურ „ლინკს“ თურქეთსა და აზერბაიჯანს შორის. სამხრეთმა თანამშრომლობამ გაზარდა თურქეთში ენერჯის საჭიროება, ხოლო აზერბაიჯანში უნარი, მიანოდოს მას უფრო მეტი ენერჯია შემცველი, რაც შეეხება საქართველოს, მისი ფიზიკური ადგილმდებარეობა საშუალებს იძლევა, რომეს ორი ქვეყანა ერთმანეთს დააკავშიროს. სამხრეთი პარტნიორობის შედეგად სახეზეა შემდეგი პროექტები, როგორცაა ტრანს-ანატოლიისგაზსადენი (TANAP), როგორც კიდევ ერთი სამხრეთი ენერგეტიკული არტერია, ხოლო ტრანსადრიატიკული გაზსადენი (TAP) უზრუნველყოფს კასპის ზღვის ნახშირწყალბადების გატანას ევროპის ბაზრებზე. გარდა ამისა, სამხრეთი ბაქო-თბილისი-ყარსის რკინიგზის (BTK) პროექტი იქნება დამატებითი შესაძლებლობები ტრანსპორტის, ენერგეტიკის და ხალხის მიმოსვლის პროცესში. აღსანიშნავია, BTK არის ლონდონსა და შანხაის შორის ევრაზიის სარკინიგზო დერეფნის მნიშვნელოვანი ნაწილი. გეოპოლიტიკურად, სამხრეთი პარტნიორობა წარმოადგენს სახელმწიფოთა სტრატეგიული მიზნების დაახლოებას. თურქეთის ენერგეტიკული საჭიროებები და ხედვის სტრატეგიული სიღრმე ბუნებრივს ხდის მის ჩარ-

თულობას სამხრეთ კავკასიის რეგიონში. საქართველოსთვის, თურქეთი არის ევროპასთან დამახლოვებული და აგრეთვე ძლიერი სავაჭრო პარტნიორი. აზერბაიჯანისთვის სტრატეგიულად მისაღებია უფრო საიმედო და მეგობრულ ბაზრებზე ენერჯიაშემცველების გატანა, რითაც ძლიერდება მისი გეოპოლიტიკური მნიშვნელობა. საბოლოოდ, სამხრეთი პარტნიორობის შედეგად სამი სახელმწიფოს „ვინროეროვნული ინტერესები“ შეიცვლება უფრო ფართოსარგებელის მიღებით. მიუხედავად საქართველოს, თურქეთის და აზერბაიჯანის განსხვავებული მოსახლეობის რაოდენობის და ენერჯიაშემცველების ფლობისა, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია რამდენიმე ენერგეტიკული ინდიკატორის ურთიერთმედარება. მსოფლიო ბანკის მონაცემებზე დაყრდნობით, წარმოდგენილია სამხრეთი პარტნიორობის ქვეყნების და ერთ-ერთი განვითარებული ქვეყნის, ნორვეგიის (რომელიც მოსახლეობის რაოდენობის მიხედვით ყველზე მეტად შეესაბამება საქართველოს) 2000-2012 წლების შემდეგი მონაცემები: ელექტროენერჯიის საკუთარი საშუალებებით წარმოება და საერთო მოხმარება, ასევე ნაჩვენებია ელექტროენერჯიის წარმოებისა და მოხმარების კუთრი წილი ერთ სულ მოსახლეზე, ჰიდროსადგურების მიერ გამოშვებული ელექტროენერჯიის რაოდენობა ნატურალურ მაჩვენებლებში და პროცენტული რაოდენობა საერთო წარმოებაში, აგრეთვე ნახშირორჟანგის ემისიის რაოდენობა. ქვეყნის ეკონომიკური სიძლიერის ერთ-ერთი ინდიკატორი არის ერთ სულ მოსახლეზე წარმოებული ელექტროენერჯიის რაოდენობა, კვტსთ.როგორც ანალიზი აჩვენებს, 2012 წლისთვის ელექტროენერჯი-

ის კუთრი წარმოება ერთ სულ მოსახლეზე საქართველოს, თურქეთისდააზერბაიჯანისთვის თითქმის თანაბარია და არ აჭარბებს 3237 კვტსთ/კაცი, რაც საგრძნობლად ჩამორჩება განვითარებული ქვეყნების, მაგალითად ნორვეგიის ანალოგიურ მაჩვენებელს 25618 კვტსთ/კაცი (იხ. ნახ.1).

ნახ.1. ელექტროენერჯიის კუთრი წარმოება ერთ სულ მოსახლეზე, კვტსთ/კაცი, 2012 წ.

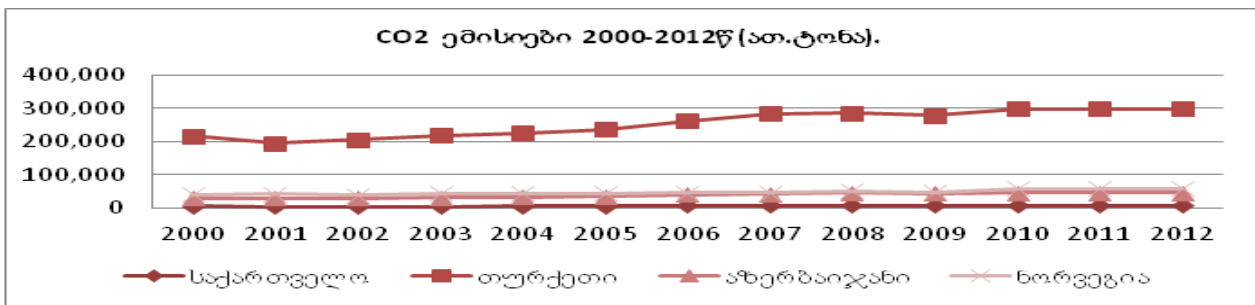
დღევანდელ მსოფლიოში დანყებული არატრადიციული, განახლებადი ენერჯის ეფექტურად გამოყენების საშუალებების ძიება, რათა ამოწურვადი ენერჯეტიკული რესურსების, როგორცაა ნახშირი, ბუნებრივი გაზი და ნავთობის გამოყენება ენერჯეტიკული მიზნებისთვის შეიცვალოს განახლებადი ენერჯის წყაროებით. გარდა ამისა, განახლებადი ენერჯის გამოყენების წინა პლანზე გადმოსვლა გამოწვეულია ისეთი ფაქტორებით, როგორცაა ტრადიციული ენერჯორესურსების შეზღუდული მარაგი, გლობალური დათბობა და ენერჯის მომხმარებელთა რაოდენობის ზრდა. საქართველო განახლებადი ენერჯის პოტენციალის, განსაკუთრებით ჰიდროენერჯის მხრივ ერთ-ერთი უმდიდრესი ქვეყანაა და განახლებადი ენერჯის სექტორის განვითარება საშუალებას მისცემს დააკმაყოფილოს ქვეყნის შიგა მოთხოვნა და ელექტროენერჯის მსხვილ რეგიონალურ ექსპორტიორადაც იქცეს. საქართველოს გეოპოლიტიკური როლის და მნიშვნელობის ერთ ერთი მაჩვენებელია მისი განახლებადი ენერჯის წყაროებით, განსაკუთრებით ჰიდროენერჯის გამოყენებით მიღებული ელექტროენერჯის ხვედრითი წილი საკუთარი საშუალებებით გენერაციის საერთო მოცულობასთან. როგორც მე-2 ნახაზიდან ჩანს, საქართველო მნიშვნელოვნად აჭარბებს თურქეთისა და აზერბაიჯანის ანალოგიურ მაჩვენებლებს და მხოლოდ რამდენიმე პროცენტული პუნქტით ჩამორჩება ნორვეგიას.

რამდენიმე ათწლეულია უკვე, რაც მსოფლიო დიდი პრობლემის წინაშე წარსდგა. კერძოდ: უჩვეულო სიცივე, ჭარბი ნალექი, წყალდიდობები, მენყერი, ზვავი და ა.შ. ამ ყველაფრის მიზეზი კი უკვე კარგად ცნობილია მსოფლიო საზოგადოებისთვის და ის, ატმოსფეროში სასათბურე აირების (ნახშირბადის დიოქსიდის, აზოტის ოქსიდები, ფტორის აირადი ნაერთები, მეთანი და ა.შ.) გამოფრქვევა წარმოადგენს. შესაბამისად უკანასკნელი წლების განმავლობაში გაიზარდა ამ ნივთიერებების კონცენტრაცია ატ-

მოსფეროში, რამაც ეგრეთ ნოდებული „გლობალური დათბობა“ გამოიწვია. ბოლო პერიოდში მთელ მსოფლიოში აღინიშნება ატმოსფეროში „სათბურის გაზების“ რაოდენობის ინტენსიური ზრდა, რაც გამოწვეულია ადამიანთა მიერ ტოქსიკური ნივთიერებების გამოყენებით და შედეგად კაცობრიობას ელის მძაფრი ენერჯეტიკული და ეკოლოგიური კრიზისი. სათბურის გაზებიდან, ყველაზე უფრო ფართოდ გავრცელებულია ნახშირბადის ორჟანგი (CO₂). წიაღისეული სათბობის გამოყენება ენერჯეტიკული მიზნებისთვის წარმოადგენს CO₂-ის ემისიების მთავარ წყაროს, მაშინ როცა განახლებადი ენერჯების გამოყენება ელექტროენერჯის მისაღებად ემისიების შემცირების ყველაზე ეფექტიანი გზაა. საქართველოს გეოპოლიტიკური როლი სამხრეთ კავკასიაში გაიზარდება, თუ ის წარმატებით ჩაერთვება ემისიებით ვაჭრობის მსოფლიო სისტემაში, სადაც დაბალი ემისიის მქონე ქვეყნები მიყიდნიან თავის ქვოტებს მაღალი ემისიის მქონე ქვეყნებს, რათა მათ შეასრულონ „კიოტოს ოქმის“ შესაბამისად დადებული ხელშეკრულების პირობები ემისიების შემცირების თაობაზე. საქართველოს 2000-2012 წლების პერიოდში ყველაზე კარგი მონაცემები გააჩნია ნახშირორჟანგის ემისიის მიხედვით თურქეთთან აზერბაიჯანთან და ნორვეგიასთან შედარებით (იხ.ნახ.3).

საქართველოში ნახშირორჟანგის ემისიები 2012 წელს ბევრად ნაკლებია (6241 ათასი ტონა) თურქეთთან (298002 ათასი ტონა), აზერბაიჯანთან (45731 ათასი ტონა) და ნორვეგიასთან (57187 ათასი ტონა) შედარებით (იხ.ნახ.4)

მიუხედავად იმისა, რომ თურქეთი და აზერბაიჯანი მჭიდროდაა დაკავშირებული კულტურის, ენისა და რელიგიის მხრივ, ხოლო მართლმადიდებელი საქართველო კულტურულად და ლინგვისტურად განსხვავებულია, საქართველოს, თურქეთის და აზერბაიჯანის სამხრეთი პარტნიორობა მათი გეოპოლიტიკური სტრატეგიიდან გამომდინარე, უკვე განვითარებული ძალაა სამხრეთ კავკასიაში.

ნახ. 3. საქართველოს, თურქეთის, აზერბაიჯანის და ნორვეგიის ნახშირორჟანგის ემისიები 2000-2012 წლების პერიოდში.

ნახ.4. საქართველოს, თურქეთის, აზერბაიჯანის და ნორვეგიის ნახშირორჯანგის ემისიები 2012 წ.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გუდიაშვილი მ. არაბიძე მ. ენერგეტიკული წარმოების დაგეგმვა-განვითარება. თბ.: 2009 წ.
2. Michael HikariCecire. Turkey-Georgia-Azerbaijan: Trilateralism and the Future of Black Sea Regional Geopolitics. The issue of the CACI Analyst, 2013.
3. www.minenergy.gov.ge
4. <http://www.resonancedaily.com>
5. www.data.worldbank.org/indicator/

ქვეყნის ტერიტორიაზე ახალი კვანძის ოპტიმალური გაადგილების შესახებ

ნაწილი სამსონია, პროფესორი
ია მახარაძე, დოქტორანტი

რეზიუმე

* * * * *

სტატიაში განხილულია ახალი ელექტროსადგურების ელექტროსისტემაში ოპტიმალური გაადგილების საკითხი. ნაჩვენებია, რომ სხვა ერთნაირი მოთხოვნების პირობებში, ქსელში დანაკარგების მინიმიზაციის თვალსაზრისით, ახალი ელექტროსადგურების აგება მიზანშეწონილია დატვირთვის იმ კვანძის ახლო რეგიონში, რომელიც ხასიათდება დიდი დადებითი სიდიდის აქტიური სიმძლავრის ნილობრივი დანაკარგებით, ან გენერაციის იმ კვანძის ახლო რეგიონში, რომელიც ხასიათდება დიდი უარყოფითი სიდიდის აქტიური სიმძლავრის ნილობრივი დანაკარგებით.

საქართველოს ელექტროსისტემის ერთი სახასიათო რეჟიმის მაგალითზე ნაჩვენებია, რომ ქსელში დანაკარგების შემცირების თვალსაზრისით, ძემოთ აღნიშნული კრიტერიუმის მიხედვით გენერაციის ახალი წყაროები უფრო ეკონომიკურია აგებული იქნეს ახალციხისა და გარდაბნის კვანძების რეგიონში.

საკვანძო სიტყვები: ელექტროენერგეტიკა, სისტემური მიდგომა, ნილობრივი დანაკარგები, დეფიციტი/სიჭარბე, ოპტიმალური გაადგილება.

Summary

Article describes an optimal placement of the new power stations in the power grid. It is shown, that in a condition of the other same requirements regarding the minimization loses in the network, construction of the new power stations is reasonable in an area close to that loading node, which is characterized by the partial loses of the actual power of a high positive value and also, in an area close to the generation node, which is characterized by the partial loses of the active power of a high negative value.

On an example of the characteristic regime in the Georgian Power System is shown, that based on above-noted criteria (minimization of loses in the power system) new generation sources economically is preferable to be constructed in a region close to the Akhaltsikhe and Gardabani.

ელექტროენერგეტიკა ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების მამოძრავებელი ძალაა. ელექტროენერგიაზე მოთხოვნების ზრდის წინმსწრებად ხორციელდება ახალი ელექტროსადგურების ექსპლუატაციაში გაშვების პროცესი. ელექტროენერგიაზე მოთხოვნების ზრდას თან ახლავს ამ ქსელში ენერჯის დანაკარგების ზრდა და, შესაბამისად, საჭიროა შემუშავდეს ენერჯის ახალი წყაროების ქვეყნის ტერიტორიაზე გაადგილების ისეთი მოდელი, რომელიც გადაცემის ქსელში ენერჯის დანაკარგების შემცირებას შეუწყობს ხელს.

საწარმო-ეკონომიკური სისტემების ფუნქციონირების ანალიზი და განვითარების დაგეგმვაში ეიძლება მხოლოდ სისტემური მიდგომის საფუძველზე, რაც გულისხმობს დიდი სისტემებისთვის დამახასიათებელი თავისებურებების ერთ მთლიან კომპლექსში გათვალისწინებას.

ელექტროენერგეტიკული (ელექტრული) სისტემა დიდი ხელოვნური და დინამიკური სისტემაა. იგი მოიცავს ქვეყნის მთელ ტერიტორიას და წარმოადგენს იმ ტექნოლოგიური პროცესების ერთობლიობას, რაც დაკავშირებულია ელექტროენერჯის წარმოება, გადაცემასა და განაწილებასთან.

საქართველოს ელექტროენერგეტიკის განვითარებაში პრიორიტეტურად განიხილება ჰიდროსადგურების მშენებლობა, რადგანაც: ჰიდრორესურსებით საქართველო საკმარისად მდიდარი ქვეყანაა; მდინარეთა წყლის რესურსები განეკუთვნება ეკოლოგიურად სუფთა და მუდმივად განახლებად წყაროებს; ჰიდროსადგურებზე გამოშუქებული ელექტროენერგია იაფია; თვითონ ჰიდროსადგურები მანევრირებადი სადგურებია (განსაკუთრებით წყალსაცავიანი სადგურები) — შეუცვლელია დატვირთვის დღელამური და სეზონური რეგულირებისას და ექსტრემალურ სიტუაციებში შეუძლია დატვირთვის სწრაფი გაზრდა/შემცირება.

ელექტრულსისტემის ფუნქციონირება და განვითარება შეიძლება განხილული იქნეს სამ ასპექტში — ტექნიკო-ეკონომიკური, სოციალურ-დემოგრაფიული და ეკოლოგიური. ამათგან, პირველი უკავშირდება ახალი ეკონომიკური ტექნიკისა და ტექნოლოგიების შექმნას, მეორე — ენერგეტიკის გავლენას ქვეყნის სოციალურ და პოლიტიკურ სიტუაციაზე, ხოლო მესამე — ენერგეტიკის გავლენას გარემოზე.

ელექტროენერგეტიკის განვითარებასთან დაკავშირებული გადაწყვეტილების შეფასების მაჩვენებლად, სხვადასხვა კრიტერიუმებს შორის განიხილება ეკონომიკურობის და გარემოს დაცვის (ეკოლო-

გიური) კრიტერიუმები. ეკონომიკურობის კრიტერიუმის ძირითადი მოთხოვნა წინასწარ დასახული ეფექტი (მიზანი) მიღწეული იქნეს მატერიალური და შრომითი რესურსების მინიმალური დანახარჯების პირობებში. ჩარემოს დაცვის კრიტერიუმი კი გულისხმობს ბუნებასა და ადამიანს შორის იმ კონფლიქტური სიტუაციების მოწესრიგებას, რაც მოსალოდნელია ადამიანის მიერ დაგეგმილი ტექნიკური ღონისძიების განხორციელების შედეგად.

ეკონომიკურობის კრიტერიუმი წარმოადგენს წლიურ საექსპლუატაციო ხარჯებს, რომლის ერთ-ერთი შემდგენი ქსელში ენერჯის ტრანსპორტირებით გამოწვეული აქტიური სიმძლავრის დანაკარგების პროპორციული სიდიდეა.

ქსელში აქტიური სიმძლავრის დანაკარგები გამოითვლება კვანძური დატვირთვებით/გენერაციით

$$\Delta P = \frac{1}{U_6^2} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n (P_i P_j + Q_i Q_j) R_j$$

აქ: R_{ij} ქსელის კვანძების საკუთარი და ურთიერთ წინაღობები, ხოლო P_i , P_j , Q_i და Q_j კვანძური დატვირთვა/გენერაცია, რომელიც გენერაციის შემთხვევაში აღიბება “+” ნიშნით და დატვირთვის შემთხვევაში “-“ ნიშნით.

აღნიშნული გამოსახულების საფუძველზე შეგვიძლია მივიღოთ ცალკეული კვანძური დატვირთვებითა და ცალკეული კვანძური გენერაციით გამოწვეული დანაკარგების (წილობრივი დანაკარგების) საანგარიშო გამოსახულებები

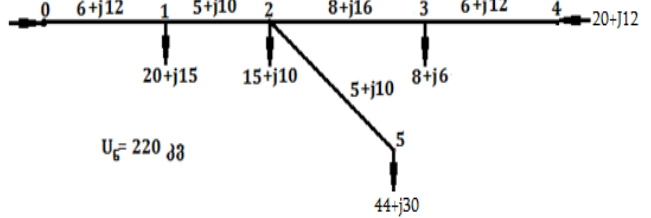
$$\Delta P_{P_i} = \frac{P_i}{U_6^2} \sum_{j=1}^n P_j R_j \quad \Delta P_{Q_i} = \frac{Q_i}{U_6^2} \sum_{j=1}^n Q_j R_j$$

კვანძური დატვირთვების/გენერაციის წილობრივი დანაკარგები შეიძლება იყოს როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი. თუ კვანძური დატვირთვით გამოწვეული დანაკარგი დადებითია/უარყოფითია, მაშინ ამ კვანძის რეგიონში გვაქვს გენერაციის დეფიციტი/სიჭარბე, ხოლო თუ კვანძური გენერაციით გამოწვეული დანაკარგი დადებითია/უარყოფითია, მაშინ ამ კვანძის რეგიონში გვაქვს გენერაციის სიჭარბე/დეფიციტი.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, სისტემაში გენერაციის ახალი წყარო უფრო ეფექტურია აიგოს იმ კვანძის რეგიონში, რომლის კვანძური დატვირთვით გამოწვეული წილობრივი დანაკარგები დადებითია და, ამასთან უდიდესია, ან იმ კვანძის რეგიონში, რომლის კვანძური გენერაციით გამოწვეული დანაკარგები უარყოფითია და, ამასთან, აბსოლუტური სიდიდით უდიდესია.

განვიხილოთ მარტივი ქსელი (ნახ.1), სადაც ნაჩვენებია კვანძური დატვირთვების/გენერაციის (მგვა) და უბანთა წინააღობების (ომი) რიცხვითი მნიშვნელობები. ამ ქსელის კვანძების საკუთარი და ურთიერთ წინააღობები, მახალანსებელი ეს-0 სადგურის

კვანძის მიმართ, მოცემულია ცხრ.1-ში. ამ ცხრილის ბოლო ორ სტრიქონში ნაჩვენებია კვანძური დატვირთვები/გენერაცია, ხოლო ბოლო ორ სვეტში კი — კვანძური აქტიური და რეაქტიული დატვირთვა/გენერაციით გამოწვეული წილობრივი დანაკარგები.

ნახ.1.

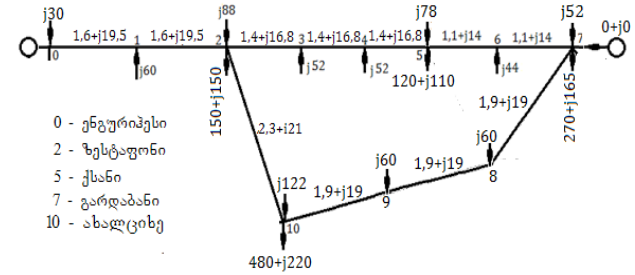
ცხრ.1.

კვანძო №	1	2	3	4	5	$\sum_j P_j R_j$	$\sum Q_j$	$\frac{P_i}{U_6^2} \sum_j P_j R_j$	$\frac{Q_i}{U_6^2} \sum_j Q_j R_j$
1	6	6	6	6	6	-402	-294	0,166	0,091
2	6	11	11	11	11	-637	-464	0,197	0,096
3	6	11	19	19	11	-541	-416	0,089	0,052
4	6	11	19	25	11	-421	-344	-0,174	-0,085
5	6	11	11	11	16	-857	-614	0,779	0,381
P_i	-20	-15	-8	20	-44			$\sum \Delta P_p = 1,057$	$\sum \Delta P_q = 0,585$
Q_i	-15	-10	-6	12	-30			$\sum \Delta P = 1,592$	

როგორც ამ ცხრილიდან ჩანს, “4” კვანძის აქტიური/რეაქტიული გენერაციით გამოწვეული წილობრივი დანაკარგები უარყოფითია (-0,174 და -0,085 მგვტ). ეს მიუთითებს მასზე, რომ დანაკარგების შემცირების მიზნით, ენერჯის ახალი წყარო სწორედ ამ კვანძში უნდა შემოვიყვანოთ. ანალოგიურად, “5” კვანძის აქტიური/რეაქტიული დატვირთვით გამოწვეული წილობრივი დანაკარგები დადებითია (0,779 და 0,381 მგვტ) და ყველაზე უფრო დიდია, ვიდრე დანარჩენი კვანძების დატვირთვებით გამოწვეული წილობრივი დანაკარგები, რაც მიუთითებს მასზე, რომ დანაკარგების შემცირების მიზნით, ენერჯის ახალი წყარო აიგოს სწორედ ამ კვანძის რეგიონში.

კვანძური წილობრივი დანაკარგების ანალიზის გზით, საქართველოს ელექტროსისტემის 500 კვ ძაბვის გადაცემის ქსელის მაგალითზე (ნახ.2), შეფასებული იქნა სისტემაში გენერაციის ახალი წყაროს ოპტიმალური გაადგილების (აგების ადგილის) საკითხი. საილუსტრაციოდ განვიხილეთ სისტემის მუშაობის ზაფხულის ერთერთი რეჟიმი. სისტემის ჯამური აქტიური დატვირთვა შეადგენს 1020 მგვტ-ს. მათ შორის 480 მგვტ თურქეთში ექსპორტი.

გამოთვლების სიზუსტის ამაღლების მიზნით 500 კვ ძაბვის ელექტროგადაცემის ხაზები წარმოდგენილია ჯაჭვური ჩანაცვლების სქემის სახით. ცხრ.2-ში ნაჩვენებია მოცემული ქსელის კვანძების საკუთარი და ურთიერთ წინააღმდეგობები. ამავე ცხრილის ბოლო ორ სტრიქონში ნაჩვენებია კვანძების აქტიური და რეაქტიული დატვირთვა/გენერაცია, ხოლო ბოლო ორ სვეტში კი ნაჩვენებია კვანძური დატვირთვა/გენერაციებით გამოწვეული აქტიური სიმძლავრის წილობრივი დანაკარგები.

ნახ.2.

ცხრ.2.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	ΔP_p	ΔP_q
1	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	-	0,009
2	1,6	3,2	3,2	3,2	3,2	3,2	3,2	3,2	3,2	3,2	1958	-0,006
3	1,6	3,2	4,464	4,3279	4,1912	4,0849	3,978	3,7933	3,6086	3,4239	-	0,013
4	1,6	3,2	4,3279	5,4556	5,1934	4,9096	4,7558	4,3864	4,017	3,6477	-	0,014
5	1,6	3,2	4,1912	5,1934	6,175	5,8541	5,5332	4,979	4,4248	3,8	2,195	-0,002
6	1,6	3,2	4,0849	4,9696	5,8541	6,5493	6,1444	5,4451	4,7458	4,0465	-	-0,002
7	1,6	3,2	3,978	4,7558	5,5332	6,1444	6,7556	6,0112		4,2224	5,394	0,03
8	1,6	3,2	3,7933	4,3864	4,979	5,4451	6,0112	6,716	5,6208	4,5257	-	0,005
9	1,6	3,2	3,6086	4,017	4,4248	4,7458	5,0668	5,6208	6,275	4,8292	-	0,007
10	1,6	3,2	3,4239	3,6477	3,8705	4,0465	4,2224	4,5257	4,8292	5,2326	8,825	0,043
P	-	-150	-	-	-120	-	-270	-	-	-480	18,312	0,111
Q	60	-62	52	52	-32	44	-113	60	60	-98		
											$\sum \Delta P = 8,423$	

როგორც ამ ცხრილიდან ჩანს, "10" კვანძის (ახალციხე) დატვირთვით გამოწვეული წილობრივი დანაკარგები ქსელში ჯამური დანაკარგების 47,91%-ს შეადგენს. ასევე, შედარებით მაღალია „7“ კვანძის (გარდაბანი) დატვირთვით გამოწვეული წილობრივი დანაკარგები - 29,28%. მაშასადამე, ამ რეჟიმის მიხედვით, ქსელში დანაკარგების შემცირების მიზნით, გენერაციის ახალი წყარო უფრო ეფექტურია აგებული იქნეს ახალციხის ან გარდაბნის კვანძების რეგიონში.

გამოთვლებმა აჩვენა, რომ ახალციხეში 100 მგვტ ახალი გენერაციის განხორციელებით ამ კვანძის წილობრივი დანაკარგები შემცირდა 2,635 მგვტ-ით, ხოლო ქსელის დანარჩენი კვანძების წილობრივი დანაკარგები კი შემცირდა: ზესტაფონი — 0,192; ქსანი — 0,186; გარდაბანი — 0,456 მგვტ-ით, ანუ

ჯამში 3,469 მგვტ-ით. გარდაბნის კვანძში იგივე 100 მგვტ ახალი გენერაციის განხორციელებით კვანძების წილობრივი დანაკარგები შემცირდა შემდეგი სიდიდეებით: ზესტაფონი — 0,192; ქსანი — 0,266; გარდაბანი — 2,457 და ახალციხე — 0,81 მგვტ-ით, ანუ ჯამში 3,725 მგვტ-ით. თუ ზესტაფონის კვანძში, რომლის წილობრივი დანაკარგები სხვა კვანძების წილობრივ დანაკარგებთან შედარებით მინიმალურია (ცხრ.2), განვხორციელებთ 100 მგვტ ახალ გენერაციას, მაშინ ქსელში დანაკარგები ჯამში შემცირდება 2,201 მგვტ-ით. მათ შორის კვანძების წილობრივი დანაკარგების შემცირება შეადგენს: ზესტაფონი — 1,368; ქსანი — 0,18; გარდაბანი — 0,345; ახალციხე — 0,307.

დასკვნა

სტატიაში ნაჩვენებია, რომ ელექტროსისტემაში ახალი გენერაციის ოპტიმალური გაადგილების პრობლემა შესაძლებელია გადაწყვეტილი იქნეს ქსელში კვანძური დატვირთვებით გამოწვეული აქტიური სიმძლავრის წილობრივი დანაკარგების გაანალიზების საფუძველზე. ნაჩვენებია, რომ ახალი გენერაცია უფრო ეფექტურია შემოყვანილი იქნეს იმ კვანძის რეგიონში, რომლის კვანძური დატვირთვით გამოწვეული წილობრივი დანაკარგები დადებითად და თანაც ამ კვანძის საკუთარი წინააღმდეგობა უდიდესია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Веников В.А. и др. Оптимизация режимов электростанций и электросистем, М., Энергоиздат, 1981, 464 с.
2. Холмский В. Т. Расчет и оптимизация режимов электрических систем. М., Высшая школа, 1975, 280 с.
3. მახარაძე გ. ენერგოსისტემების რეჟიმების მართვა და ოპტიმიზაცია, თბ., 2005, 288 გვ.
4. მახარაძე გ. ელექტრულ ქსელში სიმძლავრის წილობრივი დანაკარგების შესახებ, თბ., "ენერჯია", №1(20) 2004, გვ. 6-10.

ბიზნეს-ინჟინერინგი საბანკო საქმეში

ფულის და ფინანსების კავშირების ურთიერთკავშირის საღისქუსი პრობლემები

გიორგი ცაავა, პროფესორი
ლია კურახჩიშვილი, დოქტორანტი

რეზიუმე

მოცემულ სტატიაში გამოკვლეულია „ფულისა“ და „ფინანსების“ კატეგორიების წარმოშობა, მათი ურთიერთკავშირებისა და ურთიერთქმედებების თავისებურებები ეკონომიკური მეცნიერებისა და საბაზრო ურთიერთობების განვითარების თანამედროვე ეტაპზე. განხილულია კატეგორია „ფინანსები“, „ფინანსური ბაზარი“, „ფინანსური ინსტიტუტები“, „ფინანსური შუამავლობა და ფინანსური შუამავლები“, „ფინანსური ინსტრუმენტები“. ჭ საბაზრო ეკონომიკის განვითარების თანამედროვე ეტაპზე ეკონომიკური ურთიერთობების სისტემის წარმომქმნელი კატეგორიებს შორის განსაკუთრებული ადგილი ფულს და ფინანსებს ეკუთვნის. პრაქტიკულად დადასტურებულია: შუქლებელია ფულადი ბრუნვის დარეგულირების გარეშე სახელმწიფოს ფინანსური მდგომარეობის გაუმჯობესების მიღწევა. ასევე პირიქით, თუ სახელმწიფო საკუთარ შემოსავლებსა და ხარჯებს არ დააბალანსებს, აღნიშნული ფულადი ბრუნვის დარღვევამდე მიგვიყვანს. ამიტომ ეკონომიკური მეცნიერებისა და საბაზრო ურთიერთობების თანამედროვე ეტაპი ხასიათდება იმით, რომ ტერმინი „საფინანსო-ფულადი ურთიერთობები“ ყველაზე უფრო გავრცელებული გახდა. აღნიშნულიდან გამომდინარე, ფულსა და ფინანსებს შორის დიალექტიკური კავშირი აშკარაა, რის გამოც აღნიშნული ორი კატეგორიის ურთიერთკავშირის დასაბუთების პრობლემის გადანყვეტას მიძღვნილი კვლევები მეტად აქტუალურად გვესახება. ამრიგად, ფინანსები განხილული უნდა იქნას როგორც ფულადი ურთიერთობები, რომლებიც მთლიანი შიდა პროდუქტისა (მშპ) და, გარკვეულ შემთხვევებში, - ყველა ეკონომიკური აგენტების (სახელმწიფოსი, მეურნე სუბიექტებისა და კერძო მესაკუთრეების) ფულადი შემოსავლების ფორმირებითა და მათი დანაზოგების გამოყენებით განპირობებული სახელმწიფოს ეროვნული ბუნებრივ სიმდიდრის ნაწილის ღირებულების გაცვლის, განწილებისა და გადანაწილების პროცესში წარმოიშობიან. ამგვარად, ფულისა და ფინანსების გენეზისის განხილვით და მათი მჭიდრო ურთიერთკავშირების განსაზღვრით, ასევე კატეგორია ფინანსების განსაზღვრისადმი სხვადასხვა მიდგომების კრიტიკული ანალიზის განხორციელებით, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, მისი განსაზღვრა როგორც ფულისაგან წარმოებულის სახით იქნას გაკეთებული.

საკვანძო სიტყვები: ფული, ფინანსები, ფინანსური ბაზარი, მთლიანი შიდაპროდუქტისა (მშპ), ფინანსური შუამავალი, ფინანსური ინსტრუმენტები

Debatable problems of the relations between the “Money” and “Finance” categories

Lia kurakhchishvili, Doctoral Student
Tsaava George, GTU Professor

Summary

The article considers the origins of “money” and “finance” categories, the characteristics of their relationships and interactions at the economical science and market relations development modern stage. The article discusses the categories such as: “Finance”, “Finance market”, “Financial institutions”, “Financial intermediation and financial intermediaries”, “Financial instruments”.

Money and finance are the most important categories among the economic relations system generating categories at the modern stage of market economy development. As the practice proves country financial condition improvement is impossible without the monetary process regulations, and on the contrary, this monetary process will be violated in case the government does not balance its revenues and costs. Therefore the term “Financial and monetary relations” has become widespread in modern economical science and market relations and there is obvious dialectical connection between money and finance. Thus the study of the issues regarding the validity of these two categories relations is quite actual.

The finance should be considered as monetary relations that are generated within Gross Domestic Product (GDP) and in certain cases, in the process of formation of all economic agents (state, economic entities and private owners) cash incomes and their savings that stipulate state national natural wealth costs (part of it) exchange, distribution and redistribution processes. Therefore, reviewing the genesis of money and finance and defining their deep relationships as well as on the basis of critical analysis of various approaches of finance definition we consider the finance as derived from the money.

Keywords: Money, Finance, Financial market, Gross Domestic Product (GDP), Financial intermediary, Financial instruments

მკვლევართა უმეტესობა „ფინანსების“ ცნების ისტორიულ ასპექტში განხილვისას მიიჩნევს, რომ ფინანსები სახელმწიფოსთან ერთად წარმოიშვა და სახელმწიფოებრივი მოწყობისა და სასაქონლო-ფულადი ურთიერთობების, ასევე სახელმწიფოზე საზოგადოების მიერ დაკისრებული ამოცანებისა და ფუნქციების განვითარებისა და სრულყოფასთან ერთად იცვლებოდა. წარმოადგენს რა ისტორიულ კატეგორიას, ფინანსები ეკონომიკისა და საზოგადოების გარდაქმნისა, განვითარების შესაბამისად ცვლილებებს განიცდის.

საბაზრო ეკონომიკის განვითარების თანამედროვე ეტაპზე ეკონომიკური ურთიერთობების სისტემის წარმოქმნელი კატეგორიების გარკვეული იერარქია არსებობს, ისეთები, როგორიცაა საქონელი, ფული, ფინანსები, კრედიტი, გადასახადი, ფასი, მოგება, რენტაბელობა და სხვები, თითოეულ მათგანს ქვეყნის სამეურნეო მექანიზმში შედარებით დამოუკიდებლად ფუნქციონირება შეუძლია. თუმცა მათ შორის განსაკუთრებული ადგილი ფულს და ფინანსებს ეკუთვნის, პრაქტიკულად დადასტურებულია: შეუძლებელია ფულადი ბრუნვის დარღვევების გარეშე სახელმწიფოს ფინანსური მდგომარეობის გაუმჯობესების მიღწევა. ასევე პირიქით, თუ სახელმწიფო საკუთარ შემოსავლებსა და ხარჯებს არ დააბალანსებს, აღნიშნული ფულადი ბრუნვის დარღვევამდე მიგვიყვანს. ამიტომ ეკონომიკური მეცნიერებისა და საბაზრო ურთიერთობების თანამედროვე ეტაპი ხასიათდება იმით, რომ ტერმინი „საფინანსო-ფულადი ურთიერთობები“ ყველაზე უფრო გავრცელებული გახდა. აღნიშნულიდან გამომდინარე, ფულსა და ფინანსებს შორის დიალექტიკური კავშირი აშკარაა, რის გამოც აღნიშნული ორი კატეგორიის ურთიერთკავშირის დასაბუთების პრობლემის გადაწყვეტას მიძღვნილი კვლევები მეტად აქტუალურად გვესახება.

ბოლო ათწლეულების განმავლობაში მრავალი ნაშრომი გამოქვეყნდა, სადაც „ფულის“ და „ფინანსების“ კატეგორიების კლასიკური განმარტებები და მათი ურთიერთკავშირის სადისკუსიო პრობლემებია განხილული. სამეცნიერო ლიტერატურაში თანამედროვე პირობებში ფულისა და ფინანსების არსთან მიმართებაში მათი ურთიერთკავშირის გათვალისწინებით ერთიანი მოსაზრება არ არის ჩამოყალიბებული, რაც აღნიშნულ სფეროში შემდგომი სამეცნიერო კვლევების ჩატარებას საჭიროებს. ფულისა და ფინანსების კატეგორიის შესწავლა მათ შორის განსაკუთრებული სისტემის არსებობის შესახებ მოწმობს, რასაც ხშირად მათ გაიგივებამდე მივყავართ. სტატიის დამუშავებისას ჩვენს მიერ გამოყენებული იყო ო.ი. ლავრუშინის ნაშრომი „ფული, კრედიტი, ბანკები“ (მოსკოვი, 2007), სადაც განხილულია ფინანსების ძირითადი თვისებები და მახასიათებლები. წარმოების, ვაჭრობის, სასაქონლო-ფულადი ურთიერთობების წარმოქმნა, ფინანსური ბაზრების, ფინანსური შუამავლების და ფინანსური ინსტიტუტების წარმოშობა-განვითარება არის მოცემული ა.გ. გრიაზნოვის ნაშრომ-

ში „ფინანსები“ (მოსკოვი, 2011). ლ.ა. დრობოზინის ნაშრომში „ფინანსები, ფულადი ურთიერთობები“ კარგად არის დასაბუთებული აზრი, რომ ფინანსები წარმოშობილია ფულადი ურთიერთობების განვითარების შედეგად, ტერმინმა „ფინანსებმა“ საერთაშორისო გავრცელება მიიღო ერთის მხრივ მოსახლეობასა და მეორე სუბიექტებს და მეორეს მხრივ სახელმწიფოს შორის ფულადი სახსრების ფონდების წარმოშობასა და გამოყენებასთან მიმართებაში.

„ფულის“ და „ფინანსების“ ურთიერთკავშირი

განვიხილოთ ძირითადი ფინანსური ინსტრუმენტები:

ფინანსური ბაზარი - არის კრედიტორებსა და მსესხებლებს შორის მოთხოვნისა და მიწოდების საფუძველზე შუამავლების დახმარებით კაპიტალის გადანაწილების მექანიზმი. პრაქტიკაში იგი თავისთავად საკრედიტო ორგანიზაციების (საფინანსო-საკრედიტო ინსტიტუტების) ერთობლიობას წარმოადგენს, რომლებიც ფულადი სახსრების ნაკადს მესაკუთრეებისაგან მსესხებლებისაკენ და უკან მიმართავენ. აღნიშნული ბაზრის მთავარი ფუნქცია უმოქმედო ფულადი სახსრების სასესხო კაპიტალში ტრანსფორმაციაში მდგომარეობს. ფინანსური სისტემის მიერ განხორციელებადი ფულადი სახსრების აკუმულირებისა და განთავსების პროცესი უშუალოდ ფინანსური ბაზრების ფუნქციონირებასთან და ფინანსური ინსტიტუტების საქმიანობასთან არის დაკავშირებული. თუ ფინანსური ინსტიტუტების ამოცანას სახსრების მესაკუთრეებისაგან მსესხებლებამდე ყველაზე ეფექტიანად გადაადგილება წარმოადგენს, მაშინ ფინანსური ბაზრების ამოცანა ფინანსური რესურსების მყიდველებსა და გამყიდველებს შორის ფინანსური აქტივებითა და ვალდებულებებით ვაჭრობის ორგანიზაციაში მდგომარეობს. ფინანსური ბაზარი რიგი სეგმენტებისაგან შედგება, როგორებიცაა: ინვესტიციური, საკრედიტო, საფონდო, სადაზღვეო, სავალუტო.

ფინანსური შუამავალი - არის ინსტიტუტი, რომელიც კრედიტორებისაგან სახსრების სესხებითა და მათი მსესხებლებისათვის მიწოდებით, კრედიტორებსა და მსესხებლებს შორის კავშირს ახორციელებს. ფინანსური შუამავლების მიერ აკუმულირებადი და გამოყენებადი სახსრების მოცულობას მნიშვნელოვნად აჭარბებს სხვა სექტორების მეშვეობით გატარებული მოცულობები. თვით ფინანსურ ინსტიტუტებს შორის ფინანსური შუამავლები არსებობენ, მაგალითად სააღრიცხვო სახლები ინგლისში, რომლებიც როგორც ინსტიტუტები წარმოიშვნენ, და საბაზინო თამასუქების განთავსებას ახორციელებენ, ანუ კომერციულ ბანკებსა და ცენტრალურ ბანკს შორის შუამავლების როლს ასრულებენ. რიგი ფინანსური ინსტიტუტები, კერძოდ ლიზინგური, ფაქტორინგული კომპანიები, ფინანსური სახლები, საკუთარი ფონდების უმეტეს ნაწილს სხვა ფინანსური ინსტიტუტებისაგან მოსესხების სახით ღებულობენ.

ფინანსური ინსტრუმენტები - არის მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისობაში დოკუმენტალურად გაფორმებული ეკონომიკური სუბიექტების ფულადი ვალდებულებები. თანამედროვე პირობებში განვითარებულ საბაზრი ეკონომიკებში სხვადასხვა ფინანსური შუამავლების შერწყმისაკენ, აგრეთვე მათი ოპერაციების დივერსიფიკაციისაკენ ტენდენცია მკაფიოდ არის გამოხატული. ფინანსური შუამავლობის განვითარება თავისებური ეკონომიკური მოვლენის - ფინანსური ინსტრუმენტების წარმოშობას უწყობდა ხელს, რომელთაც მიეკუთვნებიან:

- თამასუქები;
- ჩიკები;
- სავალო ხელწერილები;
- აქციები;
- ობლიგაციები;
- საგადახდო ბარათები;
- გირავნობის საბუთები;
- სადაზღვევო პოლისები;
- სერთიფიკატები;

• სხვადასხვა მონობები, რომლებიც ფულადი შემოსავლისა და სხვა შემონატანების მიღებაზე უფლებას იძლევიან.

საბაზრო ეკონომიკის განვითარების თანამედროვე ეტაპზე ეკონომიკური ურთიერთობების სისტემის წარმომქმნელი კატეგორიების გარკვეული იერარქია არსებობს, ისეთები, როგორიცაა საქონელი, ფული, ფინანსები, კრედიტი, გადასახადი, ფასი, მოგება, რენტაბელობა და სხვები, თითოეულ მათგანს ქვეყნის სამეურნეო მექანიზმში შედარებით დამოუკიდებლად ფუნქციონირება შეუძლია. თუმცა მათ შორის განსაკუთრებული ადგილი ფულს და ფინანსებს ეკუთვნის, პრაქტიკულადაა დადასტურებული: შუძლებელია ფულადი ბრუნვის დარეგულირების გარეშე სახელმწიფოს ფინანსური მდგომარეობის გაუმჯობესების მიღწევა. ასევე პირიქით, თუ სახელმწიფო საკუთარ შემოსავლებსა და ხარჯებს არ დააბალანსებს, აღნიშნული ფულადი ბრუნვის დარღვევამდე მიგვიყვანს. ამიტომ ეკონომიკური მეცნიერებისა და საბაზრო ურთიერთობების თანამედროვე ეტაპი ხასიათდება იმით, რომ ტერმინი „საფინანსო-ფულადი ურთიერთობები“ ყველაზე უფრო გავრცელებული გახდა. აღნიშნულიდან გამომდინარე, ფულსა და ფინანსებს შორის დიალექტიკური კავშირი აშკარაა, რის გამოც აღნიშნული ორი კატეგორიის ურთიერთკავშირის დასაბუთების პრობლემის გადაწყვეტას მიძღვნილი კვლევები მეტად აქტუალურად გვესახება.

ჩატარებულმა ანალიზმა დაგვანახა, რომ სამეცნიერო ლიტერატურაში თანამედროვე პირობებში ფულისა და ფინანსების არსთან მიმართებაში მათი ურთიერთკავშირის გათვალისწინებით ერთიანი მოსაზრება არ არის ჩამოყალიბებული, რაც აღნიშნულ სფეროში შემდგომი სამეცნიერო კვლევების ჩატარებას საჭიროებს. ფულისა და ფინანსების კატეგორიის შესწავლა მათ შორის განსაკუთრებული სისტემის არსებობის შესახებ მონობს, რასაც ხშირად მათ გაიგივებამდე მივყავართ. ასე მაგალითად,

ფინანსები არც ისე იშვიათად (განსაკუთრებით საყოფაცხოვრებო დონეზე) იურიდიული და ფიზიკური პირების განკარგულებაში არსებულ გარკვეულ ფულად თანხას განსაზღვრავენ. უეჭველია, ასეთ თვალსაზრისს არსებობის უფლება გააჩნია.

გარდა ამისა, აღიარებულია ის ფაქტი, რომ ფინანსების საფუძველში ფულადი ურთიერთობები დევს, მაგრამ ამასთან საჭიროა აღინიშნოს, რომ გარკვეული ფულადი თანხის არსებობა ჯერ კიდევ მათი როგორც ფინანსების სახით კვალიფიცირების შესაძლებლობას არ იძლევა. შეიძლება გქონდეთ ფული, მაგრამ ამავე დროს ფინანსებთან არანაირი ურთიერთობები არ გააჩნდეთ. ნატურალურ მეურნეობაში, სადაც წარმოებული პროდუქტი ნატურალურ ფორმაში იცვლება და ნაწილდება. ანუ ფინანსები ფულადი ურთიერთობების განვითარების შედეგად არის წარმოშობილი, რაც აღნიშნული ორი კატეგორიის გენეზისით დასტურდება.

თუ ფულის წარმოშობის ისტორიას მივმართავთ, შეიძლება გავიხსენოთ, რომ ხანგრძლივი დროის განმავლობაში ფულის სახით „ფულადი მასალისაგან“ დამზადებული მეტად მრავალფეროვანი საგნები გამოიყენებოდა. გარდა ამისა ფულის აღნიშნული ფორმების მიმოქცევისა და გამოყენების ხერხებს შორის საკმაოდ დიდი განსხვავებები არსებობდა, რასაც თავისთავად ფულადი მასის აღრიცხვაში განსხვავებები მოყვებოდა და ფულის ერთი ფორმის სხვებში გადაყვანისას სერიოზული შეზღუდვები გროვდებოდა. საზოგადოებრივი ურთიერთობების შემდგომმა განვითარებამ, ხოლო მათ საფუძველზე - ეკონომიკურების სრულყოფამ, ფულის ევოლუციამდე „სასაქონლო-ექვივალენტურებიდან“ (ბარტერული ვაჭრობა) ელექტრონულობამდე მიგვიყვანა. თუმცა საწარმოო ძალების ევოლუციამ კანონზომიერად გაცვლით ოპერაციებში მონაწილე საქონელის რაოდენობისა და ნაირსახეობის გადიდებამდე მიგვიყვანა, რამაც განხორციელებადი საქონელგაცვლის აქტების ინტენსიურობა ავტომატიურად გაართულა და აამაღლა. აღნიშნული ყველა გარემოებების ზემოქმედება ნატურალური გაცვლის პროცესს არსებითად ართულებდა, რამაც პირველი „სასაქონლო“ ფულის წარმოშობა გამოიწვია, რომლის როლში სხვადასხვა დროს და მსოფლიოს სხვადასხვა რეგიონებში გამოდიოდა - მარილი, ცერცვის მარცვალი, ბენვეული, პირუტყვი, ნიჟარები და მოცემულ ტერიტორიაზე სხვა ყველაზე უფრო „მიმოქცევადი“ (ლიკვიდური) საქონელი-შუამავლები.

დაახლოებით ჩვენს წელთაღრიცხვამდე 1000 — 500 წელს ჩინეთში ლითონური ფულის პირველი პროტოტიპები გამოჩნდნენ, რომლებიც თავისთავად შრომის საგნების სახით ლითონისაგან ფიგურებს წარმოადგენდნენ, როგორებიცაა: თოხები. ბარები, შვილდისრების წვეტები, რომელთა აქტიური გამოყენება დაიწყო საქონელის გაცვლისას (გაცვლის საშუალება გახდნენ). ითვლება, რომ ყველაზე პირველი მონეტები ჩინეთში და ლიდის სამეფოში (თანამედროვე თურქეთის ტერიტორია) ჩვ.წ. აღ.-

მდე VII საუკუნეში წარმოიშვა, ისინი იყვნენ მრგვალი მონეტები ოქროსა და ვერცხლის სხმულების სახით. ფულის განვითარების შემდეგი ეტაპი იყო ქალაქის ფულის წარმოშობა ჩინეთში ჩ. წ. აღ.-მდე VIII საუკუნეში, ხოლო 910 წელს მათი მასიური გამოშვება დაიწყო. ასეთი ფულის წარმოშობა, რომელთაც შიდა ღირებულება (როგორც სრულფასოვანი ლითონებისაგან) არ გააჩნდათ და მიმოქცევაში ოქროს ფულის შემცვლელებს წარმოადგენდნენ. ქალაქის ფულის როლს საქონელისა და ოქროს შესანახად მიღების შესახებ ხელწერილებიც ასრულებდნენ, რომლებაც შემდგომში საკრედიტო ფულის (ბანკნოტა) წარმოშობამდე მიგვიყვანა.

ევროპაში პირველი (ნამდვილი) საკრედიტო ფულის სამშობლო გახდა საფრანგეთი, სადაც 1716 წელს სამეფო ბანკი ოირველი საბანკო ბილეთების გამოშვებას შეუდგა. მსოფლიოში პირველმა უნალო ანგარიშსწორებების (საბანკო კლირინგის) სისტემამ თავისი დასაწყისი 1824 წელს აშშ-ში დაიწყო, ხოლო XX საუკუნის შუა პერიოდში (1950 წ.) ბრუნვაში Diners Club (პირველი საკრედიტო ბარათი) იქნა გამოშვებული. მიუხედავად მისი საკმაოდ ფართე გავრცობადობისა, მხოლოდ ორი წლის შემდეგ ranklin National Bank - ის საბანკო საკრედიტო ბარათი იქნა გამოშვებული. უნდა აღინიშნოს, რომ დასაწყისიდან ქალაქის და საკრედიტო ფული ნებისმიერ მომენტში ოქროზე იყო გადაცვლადი. თუმცა შემდგომში მიმოქცევადი სასაქონლო მასის გადიდება და ერთდროულად ბუნებრივი ოქროს მარაგების შემცირებამ მიმოქცევაში გამოშვებული ქალაქის ფულის რაოდენობის არსებული ძვირფასი ლითონების მარაგთან მიმართებაში შეუსაბამობამდე მიგვიყვანა, რომლებიც ტრადიციულად ბანკნოტების ნომინალური ღირებულების უზრუნველყოფის საშუალებად გამოდიოდნენ. გარდა ამისა, ფულის ემისიის სახელმწიფოებრივი მართვის აუცილებლობამ ჯერ 1971 წ. აშშ დოლარის, ხილო შემდეგ 1976 წ. მსოფლიოს ყველა დანარჩენი ვალუტის ოფიციალურად დადგენილი ოქროთი უზრუნველყოფადობის გაუქმება განაპირობა. 1990-იანი წლების დასაწყისში „ელექტრონული ფულის“ გამოგონებამ აღნიშნული ტექნოლოგიის საფუძველზე სმარტ-ბარათების შექმნამდე მიგვიყვანა, რომელიც საბანკო ანგარიშზე ფულის რაოდენობის შესახებ ინფორმაციას მოიცავდა პერსონალური კოდით დაცულობას ითვალისწინებდა. ფულადი ტექნოლოგიების განვითარებაში შემდეგი ნაბიჯი გახდა 1998 წ. შეერთებულ შტატებში ჯაყალ სისტემის წარმოშობა, რომლის მეშვეობით კომპიუტერების მომხმარებლებს ელექტრონული გადახდების განხორციელება შეუძლიათ. ევროპაში შეიქმნა სისტემა ჯჰონეჯაიდ, რომელიც მობილური ტელეფონების მეშვეობით ფულადი გადარიცხვების განხორციელება შეუძლიათ. 1990-იანი წლების ბოლოს „ინტერნეტ-ფულის“ მრავალი სისტემა იქნა შექმნილი (მაგალითად: WebMoney, Yandex-Money, clicshare და მრავალი სხვ.).

საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების

განვითარებამ და შემდგომმა ინტეგრაციამ 2002 წ. ევროპული ეკონომიკური კავშირის შემადგენლობაში შესულ სახელმწიფოებში, ერთიანი ვალუტის - ევროს (უნალო ანგარიშსწორებების განხორციელებისათვის იგი 1999 წ. გამოიყენებოდა) დამკვიდრება განხორციელდა. ისიც გვინდა ავლიწნოთ, რომ ეკონომიკაში ნობელის პრემიის ლაურიატის რობერტ მანდელას პროგნოზის მოხედვით 2040 წელს შესაძლებელია ერთიანი მსოფლიო ვალუტა - „დეი“ შეიქმნას, რომელიც აშშ-ის, ევროკავშირისა და იაპონიის (დოლარი, ევრო, იენა) ფულადი ერთეულების გამაერთიანებელი იქნება. ამრიგად, თუ სრულფასოვანი (ოქროსი და ვერცხლის) ფული თავისთავად ფასეულობის ნიშანს (სიმბოლოს) წარმოადგენდნენ, ხოლო მათი შემცვლელი ოქროთი უზრუნველყოფილი ქალაქისა და საკრედიტო ფულის - სრულფასოვანი ფულის ნიშანს (სიმბოლოს) შეესაბამება, თანამედროვე ფული (საერთოდ ოქროთი არ უზრუნველყოფილები) - არის ფულის შემცვლელის სიმბოლური ნიშანი, რომელიც სახელმწიფოს მიერაა დადგენილი და მოსახლეობის მიერ კანონიერი საგადახდო საშუალების, მიმოქცევის საშუალებისა და სხვა საქონელის შეფასებისათვის არის მიღებადი. აღნიშნული პირველად ფინანსურ ინსტრუმენტებად (რესურსებად) გარდაქმნის მათ, რომელთა მოძრაობა სახელმწიფოსი, მეურნე სუბიექტებისა და კერძო მესაკუთრეების ფინანსური ურთიერთობების სისტემის საფუძველში დევს, სხვა სიტყვებით, აღნიშნული არის ფულის ფინანსური შემცვლელები (წარმომადგენლები), თვით ცნება „ფინანსების“ განმარტებიდან (financia-დან) როგორც სახელმწიფოს სასარგებლოდ ფულის სავალდებულო გადახდიდან გამომდინარე, შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა, რომ ფინანსები - არის სახელმწიფოს სასაქონლო-ფულადი ურთიერთობების არსებობის პროდუქტი.

უნდა აღინიშნოს, რომ თვით ცნება „ფინანსები“ თავისი წარმოშობის მომენტიდანვე მუდმივად ვითარდება და შემდეგი სახის დასკვნის გაკეთებაც არის შესაძლებელი, რომ ფინანსების ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ნიშანთვისებების სახით მისი გამოხატვის ფულადი ფორმა უნდა ჩაითვალოს, მაშინ როდესაც ფინანსური ურთიერთობების არსებობის როგორც შედეგი შეიძლება ფინანსური სახსრების რეალური მოძრაობა (ნაღდი და უნალო) გამოდიოდეს. აღნიშნული ფინანსებთან მიმართებაში ფულის პირველადობის მტკიცების საფუძველს იძლევა. როგორც ადრე იყო აღნიშნული, ფული - არის ფინანსების მატერიალური საფუძველი, ხოლო ფინანსები კი ყოველთვის ფულადი ურთიერთობების მარეგულირებელი სამართლებრივი აქტებით წარმოშობადი საშუალებაა, ამიტომ ფულიც ასევე ფინანსური სამართლებრივი ურთიერთობების ობიექტს წარმოადგენს. ასე მაგალითად, თანამედროვე საფინანსო-სამართლებრივ მეცნიერებაში ჭარბობს თვალსაზრისი, რომ ფინანსური ურთიერთობები ფულის მეშვეობითაა წარმოშობილი და სასაქონლო-ფულადი ურთიერთობებიდან წარმოებულს

წარმოადგენს, ხოლო ფულადი ურთიერთობები ფინანსურ სამართალში რეგულირების დომინანტურ სფეროს შეადგენს.

განხილვად კატეგორიებს შორის მჭიდრო ურთიერთკავშირის არსებობის გამოვლენის მიუხედავად, ფინანსური არსის განსაზღვრისას მაინც არა ყველა მეცნიერ-ეკონომისტები აკავშირებენ მას ფულად საფუძველთან. ზოგიერთი მკვლევარი ამასთან ფულადი სახსრების ყველა სახის ფონდების ფორმირების პროცესში აქცენტს ეკონომიკურ ურთიერთობებზე აკეთებენ. ჩვენი მოსაზრებით რიგი მეცნიერების ასეთი სახის თვალსაზრისი სწორს არ წარმოადგენს და, როგორც მინიმუმ, ორ სერიოზულ შენიშვნას იწვევს.

უპირველეს ყოვლისა, ფინანსების მხოლოდ როგორც ეკონომიკური ურთიერთობების სახით განმარტება არამკაფიოდ განსაზღვრავს ფინანსების მატერიალურ, უფრო ზუსტად ფულად საფუძველს, რომელიც თავის მხრივ ღირებულების და მისი სხვადასხვა ფორმების გამოყენებასთან დაკავშირებულ ყველა ურთიერთობებს გამოხატავენ, და ამიტომ მათი ერთობლიობა წარმოების ეკონომიკურ მხარეს მოიცავს. ამავე დროს ფინანსები მხოლოდ ფულადი ურთიერთობების მთლიანი ერთობლიობის ნაწილს მოიცავს: იმას, რომელიც მშპ-ის ფორმირებასთან და გამოყენებასთან არის დაკავშირებული. ანუ ფინანსების ფუნქციონირებისათვის საწყის ბაზას ფულად ფორმაში ღირებულება წარმოადგენს, ამიტომ ფინანსების არსის განსაზღვრაში ფულად მიმოქცევაზე ორიენტაცია არის საჭირო.

მეორეს მხრივ, შეთავაზებული მიდგომის არამართებულება მდგომარეობს იმაში, რომ იგი ფინანსურ ურთიერთობებს უშუალოდ ფულადი სახსრების ფონდების ფორმირებისა და გამოყენების პროცესებთან აიგივებს. საბაზრო ეკონომიკის პირობებში აღნიშნული განმასხვავებელი ნიშანთვისება აზრს კარგავს. ზოგიერთი მკვლევარი სახელმწიფოზე როგორც ფინანსური ურთიერთობების ძირითად სუბიექტზე აკეთებს აქცენტს. მაგრამ, მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფოს არსებობა და მათ მიერ საკუთარი ფუნქციების შესრულების აუცილებლობა ფინანსების წარმოშობის წინაპირობას ემსახურებიან და მრავალი მეცნიერ-ეკონომისტისათვის მათ განმსაზღვრელ ნიშანთვისებას წარმოადგენს. თანამედროვე პირობებში ტერმინი „ფინანსები“ თეორიაში და პრაქტიკაში ერთნაირად გამოყენებადია როგორც სახელმწიფოებრივი და ეკონომიკის კერძო სექტორის მიმართაც, კერძო მეურნეობების ჩათვლით, რამდენადაც მათ აკავშირებს საერთო გამაერთიანებელი საწყისები - თანამედროვე ფულისა და ფინანსების ერთიანობა, რომლებიც ერთმანეთს შორის როგორც შინაარსით, ასევე ფორმითაც არიან დაკავშირებული. ასე მაგალითად, თანამედროვე ფინანსების შინაარსს ფულადი ურთიერთობები წარმოადგენს, რომელიც ფულის მოძრაობის პროცესში („მუშა“ ფული) წარმოიშობა, ხოლო თანამედროვე ფული, როგორც ზემოთ უკვე იყო აღნიშნული, საკუთარ მოძ-

რაობას პირველადი ფინანსური რესურსის ფორმით და მისგან წარმოებული ფინანსური ინსტრუმენტებით ახორციელებს და ამით ხელისუფლების სახელმწიფო და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების, საწარმოების, ორგანიზაციებისა და კერძო მეურნეობების ფულადი შემოსავლების ფორმირებისა და გამოყენების უწყვეტადობას უზრუნველყოფს.

დასკვნა

ამრიგად, ფინანსები განხილული უნდა იქნას როგორც ფულადი ურთიერთობები, რომლებიც მთლიანობაში დაპროდუქტივობა (მშპ) და, გარკვეულ შემთხვევებში, - ყველა ეკონომიკური აგენტების (სახელმწიფოსი, მეურნე სუბიექტებისა და კერძო მესაკუთრეების) ფულადი შემოსავლების ფორმირებითა და მათი დანაზოგების გამოყენებით განპირობებული სახელმწიფოს ეროვნული ბუნებრივი სიმდიდრის ნაწილის ღირებულების გაცვლის განაწილებისა და გადაანაწილები სპროცესში წარმოიშობიან.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- 1.Деньги, кредит, банки / Под ред. О.И. Лаврушина. – Москва: КноРус, 2007. – 560 с.
- 2.Подьяблонская Л.М. – Финансы: учебник. – Москва: ЮНИТИ, 2011. – 407 с.
- 3.Финансы. Денежное обращение. Кредит / Под ред. Л.А. Дробозиной. – Москва: Финансы, ЮНИТИ, 2002. – С. 63.
- 4.Финансы: учебник для вузов / Под ред. А.Г. Грязновой, Е.В. Маркиной, М.Л. Седовой. – Москва: Финансы и статистика, 2011. – 496 с.

რეზიუმე

Customer Features relations with Commercial Banks

Summary

მოსახლეობის ფინანსური განათლების ამაღლების საკითხი მრავალ ქვეყანაში განიხილება როგორც ფინანსური მომსახურების მომხმარებელთა უფლებების დაცვის უფრო ფართო პრობლემის ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილი. საკითხის აქტუალურობიდან გამომდინარე, მრავალ ქვეყანაში უკვე გადაიდგა კონკრეტული ნაბიჯები ამ კუთხით, მათ შორის საქართველოშიც.

The question of raising the financial education of the population in many countries is considered as one of the component part of the wider problem of consumers' right protection of financial services. Out of the actuality of the problem many countries have taken concrete steps in this regard, including Georgia.

სტატიის მიზანია, მოკლედ მიმოიხილოს ფინანსური განათლების, როგორც მომხმარებელთა დაცვის შემადგენელი ძირითადი ნაწილის კუთხით არსებული პრობლემები და ამ პრობლემების გადაწყვეტის შესაძლო გზები. სტატიის პირველ ნაწილში განხილულია ის პრობლემები, რომლებსაც თანამედროვე მომხმარებელი ეჯახება ფინანსური პროდუქტების გამოყენების დროს. აღნიშნული მოიცავს პროდუქტების გამჭვირვალობისა და ფინანსური განათლების დაბალ დონეს. სტატიის ასევე განხილულია ფინანსური პირამიდის თაღლითური სქემა, რომელიც პირველ რიგში ფინანსური განათლების დაბალი დონის მქონე მომხმარებლებს აზარალებს. შესაბამისად, აღნიშნული პრობლემები პირდაპირ აისახება მომხმარებელთა ფინანსურ კეთილდღეობაზე. სტატიის ასევე განხილულია ზემოხსენებულ პრობლემებთან ბრძოლის გზები. სწორედ განათლება, მათ შორის ფინანსური, ის უმთავრესი იარაღია, რომელიც ინოვაციებისა და სწრაფი ცვლილებების ეპოქაში ადამიანებს საშუალებას მისცემს მიიღონ ეფექტიანი და მათი ფინანსური კეთილდღეობის განმსაზღვრელი გადაწყვეტილებები.

The aim of the article is short review of the problems of financial education, as the main component part of consumers' protection and possible ways of solving these problems. In the first part of the article is discussed the problems, faced by the modern consumers' during the use of financial products. This includes the low level of the transparence of the products and financial education. In the article is also discussed the fraud scheme of pyramid, which harms the consumers with low level of financial education at the first time. Accordingly, the mentioned problem directly reflects on consumers' financial well-being. In the article is also discussed combating ways of the mentioned problems. Education, including financial education is the main weapon which gives people the opportunity to make effective and financial well-being decision in epoch of innovation and fast changes.

Keywords: Transparency products, Financial pyramids, Financial Education, Financial capability

* * * * *

საკვანძო სიტყვები: პროდუქტების გამჭვირვალობა, ფინანსური პირამიდები, ფინანსური განათლება, ფინანსური შესაძლებლობა

ბოლო წლებში, განსაკუთრებით ფინანსური და ეკონომიკური კრიზისის შემდეგ, მრავალი ქვეყნის მთავრობებს უფროდაუფრო ანუხებთ თავიანთი მოქალაქეების ფინანსური განათლების დონე. აღნიშნული საკითხი აქტუალურია როგორც განვითარებულ, ასევე განვითარებად ბაზრებზე. ფინანსური განათლების ამაღლების საკითხი მრავალ ქვეყანაში განიხილება როგორც ფინანსური მომსახურების მომხმარებელთა უფლებების დაცვის უფრო ფართო პრობლემის ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილი. საკითხის აქტუალურობიდან გამომდინარე, მრავალ ქვეყანაში უკვე გადაიდგა კონკრეტული ნაბიჯები ამ კუთხით, მათ შორის საქართველოშიც. ფინანსური განათლებისადმი მზარდ ინტერესს მსოფლიოს ნაკლებად მდიდარ ნაწილში აქვს სხვადასხვა მამოძრავებელი მოტივი, რომელთაგან სამი უმთავრესია: ფინანსური განათლების დაბალი დონე; ფინანსური ხელმისაწვდომობისა და გამოყენების დაბალი დონე; და იმის აღიარება, რომ ფინანსები ინოვაციისა და ზრდის კრიტიკული ელემენტია ფინანსური სფეროს,

განსაკუთრებით საცალო სეგმენტის მომხმარებელთა დაცვის პრობლემა შედარებით ახალია და წინა წლებში ნაკლებად იდგა დღის წესრიგში, როგორც განვითარებულ, ასევე განვითარებად ბაზრებზე. საქართველოში აღნიშნულის ძირითადი მიზეზი, საფინანსო ბაზარზე ნაკლები ხელმისაწვდომობაა, რაც ძირითადად კორპორატიული სექტორის დომინირებით და, შესაბამისად, საფინანსო კულტურის დაბალი დონით გამოიხატება. თუმცა, სწრაფმა გლობალურმა, მათ შორის ტექნოლოგიურმა ცვლილებებმა, საფინანსო სექტორი მეტად ხელმისაწვდომი გახდა საცალო მომხმარებლებისთვისაც, აქტიურად იზრდება საცალო საფინანსო სექტორი განსაკუთრებით განვითარებად ბაზრებზე. სექტორის ზრდის, ინოვაციური პროდუქტების დანერგვისა და მათი კომპლექსურობის, ასევე ხელმისაწვდომობის ზრდასთან ერთად, იმატა ბაზრის ჩავარდნის რისკმაც. შესაბამისად, დღის წესრიგში დგება აღნიშნულ ჩავარდნებთან ბრძოლის გზების ძიება და მათი განხორციელება. სტატიის მიზანია, მოკლედ მიმოიხილოს ფინანსური განათლების, როგორც მომხმარებელთა დაცვის შემადგენელი ძირითადი ნაწილის კუთხით არსებული პრობლემები და ამ პრობლემების გადაწყვეტის შესაძლო გზები. სტატიის პირველ ნაწილში განხილულია ის პრობლემები, რომლებსაც თანამედროვე მომხმარებელი ეჯახება ფინანსური პროდუქტების გამოყენების დროს. აღნიშნული მოიცავს პროდუქტების გამჭვირვალობისა და ფინანსური განათლების დაბალ დონეს. სტატიაში ასევე განხილულია ფინანსური პირამიდის თაღლითური სქემა, რომელიც პირველ რიგში ფინანსური განათლების დაბალი დონის მქონე მომხმარებლებს აზარალებს. შესაბამისად, აღნიშნული პრობლემები პირდაპირ აისახება მომხმარებელთა ფინანსურ კეთილდღეობაზე.

ფინანსური განათლების დაბალი დონის ნეგატიური გავლენა მომხმარებლების ფინანსურ მდგომარეობაზე

დღეისათვის ფინანსური განათლების მაღალი დონე მთელს მსოფლიოში მიჩნეულია ეკონომიკური და ფინანსური სტაბილურობისა და განვითარების მნიშვნელოვან ელემენტად. გარდა ფინანსური და ეკონომიკური კრიზისისა, არის რამდენიმე ფაქტორი, რომლებიც ზურგს უმაგრებენ ფინანსური განათლებისადმი მზარდ გლობალურ ინტერესს:

- მზარდი ინდივიდუალური პასუხისმგებლობა-ბაზარსა და ზოგადად ეკონომიკაში ცვლილებების კვალდაკვალ იზრდება მომხმარებელთა მიერ მიღებული გადაწყვეტილებების რაოდენობა და, შესაბამისად, მათ მიერ ინდივიდუალურ დონეზე აღებული პასუხისმგებლობა (OECD, 2012). აღნიშნულის გამომწვევი ფაქტორები სიცოცხლის მზარდი ხანგრძლივობაა, პირადი და ოჯახის სამედიცინო ხარჯების დაფინანსება, მზარდი ხარჯები განათლებისთვის, ფინანსური პროდუქტების გამოყენება და ა.შ. ფინანსური განათლების მაღალი დონე აუცილებელია ინფორმირებული და, შესაბამისად, პასუხისმგებლიანი გადაწყვეტილებების მისაღებად.

- ფინანსური პროდუქტებისა და მომსახურების მზარდი ფართო არჩევანი – ფინანსური შუამავლების მიერ სხვადასხვა არხით შეთავაზებული უამრავი პროდუქტი, რომლებიც უფროდაუფრო კომპლექსური ხდება, აიძულებს მომხმარებლებს არჩევანის გასაკეთებლად ერთმანეთს შეადარონ ისეთი ფაქტორები, როგორებიცაა საკომისიო, საპროცენტო განაკვეთი, ვადა და რისკის დონე. მათ ასევე უწევთ უშუალოდ მომწოდებლებიდან მათთვის ყველაზე ხელსაყრელის არჩევა. ტექნოლოგიების განვითარება ფინანსურ პროდუქტებს უფრო ხელმისაწვდომს ხდის და აუმჯობესებს ფინანსურ ჩართულობას.

- მზარდი მოთხოვნა ფინანსურ პროდუქტებსა დამომსახურებაზე – ეკონომიკურმა და ტექნოლოგიურმა განვითარებამ მასობრივი ცვლილებები გამოიწვია კომუნიკაციასა და ფინანსურ ტრანზაქციებში. შესაბამისად, სოციალურ ურთიერთობებსა და მომხმარებლის ქცევაში. მომხმარებლები სულ უფრო ხშირად იყენებენ ფინანსურ მომსახურებას ელექტრონული არხებით ხელფასის მისაღებად, გადარიცხვებისათვის, კომუნალური გადასახდელების გადასახდელად, ონლაინ ტრანზაქციებისთვის და ა.შ. ვისაც ხელი არ მიუწვდება მსგავს მომსახურებაზე, მას უფრო მეტის გადახდა უწევს ფულად ოპერაციებში. ზემოხსენებული ტენდენციების გათვალისწინებით პასუხისმგებლობა ძირითად ფინანსურ გადაწყვეტილებებზე მომხმარებლებზე გადადის. ამასთანავე, იზრდება შეთავაზებების რაოდენობა და მათი კომპლექსურობა. შესაბამისად, მომხმარებლები უნდა იყვნენ ფინანსურად უფრო განათლებულები, რათა დაიცვან საკუთარი ინტერესები და ფინანსური კეთილდღეობა. ფინანსური პროდუქტების გამჭვირვალობის დაბალი დონე ნეგატიურ გავლენას ახდენს მომხმარებელთა, განსაკუთრებით კი გამოუცდელ მომხმარებელთა ფინანსურ კეთილდღეობაზე. კერძოდ, იზრდება მომხმარებლების მიერ საკუთარ თავზე ისეთი ვალდებულებების აღების რისკი, რომლის შესრულებაც გართულებულია, ზოგჯერ კი შეუძლებელიც.

აღნიშნულის გარდა, ფინანსური ინსტიტუტების შესაძლო არაკეთილსინდისიერი და პროდუქტების გაყიდვაზე ორიენტირებული ქცევის პირობებში იზრდება მომხმარებლების გადატვირთვა პროდუქტებით. ფინანსური ინსტიტუტები ხშირად იყენებენ ე.წ. პაკეტურ შეთავაზებებს, რაც გულისხმობს მომხმარებლისთვის ერთზე მეტი პროდუქტის შეთავაზებას სპეციალურ ფასად – რამდენიმე პროდუქტის ერთდროულად შექმნის შემთხვევაში მომხმარებელი იხდის იმაზე ნაკლებ საკომისიოს, ვიდრე გადაიხდიდა აღნიშნული პროდუქტების ცალ-ცალკე შექმნისას.

თუმცა, საყურადღებოა, რომ მსგავსი შეთავაზებისას, უმეტესწილად, ფასს განსაზღვრავს პროდუქტების რაოდენობა და მათი შექმნის, და არა სარგებლობის ფაქტი. შესაბამისად, „ნაკლები ფასით“ მოზიდული მომხმარებელი ყიდულობს რამდენიმე პროდუქტს, რომელთაგან შესაძლოა რეალურად მხოლოდ ერთი სჭირდებოდეს. აღნიშნულის მიზეზი

ასევე შეიძლება იყოს ფინანსური ინსტიტუტების მიერ გაყიდული პროდუქტების რაოდენობაზე ორიენტირებული თანამშრომელთა ნახალისების სისტემა. მართალია ხშირ შემთხვევაში, პაკეტური შეთავაზების დროს ფინანსური ინსტიტუტი ყიდის საბაზისო პროდუქტებს, რომელთა ფასი შედარებით დაბალია და, შესაძლოა, არამატერიალური იყოს. თუმცა, დროთა განმავლობაში დაგროვებული საკომისიოს გადახდა, შესაძლოა, მომხმარებლისათვის გართულდეს. მომხმარებელთა ფინანსური განათლებისა და პროდუქტების გამჭვირვალობის დაბალი დონე, შესაძლოა ე.წ. დეფოლტის, იგივე მომხმარებლის მიერ ნაკისრი ვალდებულებების შეუსრულებლობის მიზეზიც გახდეს. აღნიშნული უარყოფითად მოქმედებს როგორც ფინანსური ინსტიტუტის ფინანსურ მდგომარეობაზე ვადაგადაცილებული და/ან უმოქმედო სესხების მზარდი წილით მთლიან საკრედიტო პორტფელში, ასევე, უშუალოდ მომხმარებლის ფინანსურ კეთილდღეობაზე. ფინანსური განათლების დაბალი დონის პირობებში არსებობს სხვადასხვა სახის თაღლითური სქემების წარმოშობის საფრთხე.

პრობლემის გადანყვეტის გზები

მომხმარებელთა უფლებების დაცვის ჩარჩო მოიცავს სამ ძირითად მიმართულებას: ფინანსური პროდუქტების გამჭვირვალობისა და მომხმარებელთა ფინანსური განათლების დონის ამაღლების უზრუნველყოფასა და რეგულირებას. ფინანსური პროდუქტების გამჭვირვალობა უზრუნველყოფს მომხმარებლის მიერ პროდუქტის მახასიათებლებისა და შესაბამისად მასთან ასოცირებული რისკების გაანალიზებას, ასევე სხვადასხვა ფინანსური მომსახურების მიმწოდებლების მიერ შეთავაზებული მსგავსი პროდუქტების შედარებას, რაც ინფორმირებული და პასუხისმგებელია, ასევე მომხმარებლისთვის ფინანსურად მაქსიმალურად ხელსაყრელი გადანყვეტილების მიღების წინაპირობაა. თუმცა, ფინანსური პროდუქტების გამჭვირვალობის პირობებშიც კი შესაბამისი ცოდნისა და უნარ-ჩვევების არქონის გამო, მომხმარებელმა შესაძლოა ვერ შეძლოს რისკების იდენტიფიცირება და მიიღოს ისეთი გადანყვეტილება, რომელიც უარყოფითად აისახება მის ფინანსურ კეთილდღეობაზე. შესაბამისად, ფინანსური განათლების დონის ამაღლების გარეშე პროდუქტების გამჭვირვალობის უზრუნველყოფამ, შესაძლოა, სასურველი შედეგი ვერ გამოიღოს. აღსანიშნავია, რომ ზემოხსენებული ორივე კომპონენტის უზრუნველყოფის პირობებშიც კი მომხმარებელმა, შესაძლოა, ვერ გაითვალისწინოს მეორადი ფაქტორები, რომლებიც გავლენას ახდენს ფინანსური გადანყვეტილების შედეგებზე. მაგალითად, პროდუქტით სარგებლობასთან დაკავშირებული დამატებითი საკომისიოები, ხელშეკრულების პირობების დარღვევისათვის და/ან წინასწარ შეწყვეტისათვის გათვალისწინებული საჯარიმო სანქციები და პირგასამტეხლოები, ხელშეკრულების პირობების ფინანსური შუამავლის

მიერ ცალმხრივად ცვლილების შესაძლებლობა და ასეთი ცვლილების განხორციელების შემთხვევაში დამატებითი ტვირთი და ა.შ. აღნიშნული პრობლემა განსაკუთრებით აქტუალურია საცალო ფინანსური ბაზრისათვის, სადაც მომხმარებლის მიერ მცირე ზომის პროდუქტის დეტალური შესწავლა ხარჯების გამო არ არის ეფექტიანი. შესაბამისად, მომხმარებლის ქცევა არ არის ოპტიმალური, რადგან მის მიერ შეიძლება უგულვებელყოფილ იქნას ისეთი ფაქტორები, რომელთა რეალიზაციის ალბათობა დაბალია. ფინანსური ინსტიტუტებისათვის ინდივიდუალურად ოპტიმალური ქცევაა მოახდინონ ამ ფაქტორებზე მაქსიმალურად მათთვის ხელსაყრელი პირობების დადგენა. აღნიშნული მოვლენის დადგომისას მომხმარებელი მარტო რჩება ფინანსური ინსტიტუტის წინაშე, სადაც სამართლიანი საბაზრო პრინციპების გამოყენება ვერ ხერხდება. შედეგად, ბაზარი ვერ აღწევს რესურსების ეფექტიან განაწილებას, ეს შესაძლებელია განხილულ იქნას როგორც რეგულირების რაციონალიზაციის წინაპირობა. რეგულირებას შეუძლია მოახდინოს აღნიშნული ხარჯების შემცირება მეორადი ფაქტორების სტანდარტიზირებისა და დაბალი ალბათობების მქონე მოვლენის დადგომის დროს, ფინანსური ინსტიტუტის უფრო სამართლიანი ქცევის ნახალისებით. CGAP-ის მიერ 2012 წელს ჩატარდა კვლევა მომხმარებელთა უფლებების დაცვის მარეგულირებელი ჩარჩოს შესახებ ევროპისა და ცენტრალური აზიის ქვეყნებში: აზერბაიჯანი, ალბანეთი, ბოსნია, კოსოვო, მაკედონია, რუსეთი, საქართველო, სერბეთი, სომხეთი, ტაჯიკეთი, ყაზახეთი და ყირგიზეთი. ამ ქვეყნებიდან თითოეულს აქვს მომხმარებელთა უფლებების დაცვის საკუთარი მარეგულირებელი ნორმატიული ჩარჩო კანონებისა და რეგულაციების სახით, რომლებიც ეფუძნება მომხმარებელთა დაცვის ისეთ ფუნდამენტურ პრინციპებს, როგორებიცაა გამჭვირვალობა და ინფორმაციის გამჟღავნება, სამართლიანი მოპყრობა, დავების გადანყვეტის მექანიზმების ხელმისაწვდომობა. აღნიშნული რეგულაციების აღსრულებას ძირითადად ახორციელებენ ცენტრალური ბანკები ან ფინანსური სფეროს საზედამხედველო ორგანოები. ზოგჯერ იქმნება სპეციალური განყოფილება, რომელიც პასუხისმგებელია მომხმარებელთა უფლებების დაცვაზე (საქართველო, სომხეთი, აზერბაიჯანი, სერბეთი).

ფინანსური განათლების ეროვნული სტრატეგია

დღეისათვის მრავალი ქვეყანა ახორციელებს ფინანსური განათლების დონის ამაღლებისაკენ მიმართულ პროექტებს, რაც, უმეტესწილად, გამოიხატება ფინანსური განათლების ეროვნული სტრატეგიის შემუშავებაში. აღსანიშნავია, რომ ეროვნული სტრატეგიის შემუშავების საჭიროება ხშირად წყვილდება მომხმარებელთა ფინანსური დაცვისა და ფინანსური ჩართულობის ზომებთან. 36 ქვეყანა გარკვეულწილად უკვე მუშაობს ეროვნული სტრატეგიის შემუშავებაზე და ინტერესი ამგვარი ნამოწყებებისადმი მზარდია საერთაშორისო დონეზე. თუმ-

ცა, აღნიშნული ინიციატივები შედარებით ახალი ხილია და შეიმჩნევა ქვეყნების მიერ გამოყენებული მიდგომებისა და მიზნების, სამუშაო ჩარჩოსა და ეროვნული სტრატეგიების განხორციელების შედარებითი ანალიზის ნაკლებობა. ეროვნული სტრატეგია განიმარტება, როგორც ფინანსური განათლებისადმი კოორდინირებული მიდგომა ეროვნულ დონეზე, რომელიც შედგება ადაპტირებული ჩარჩოსაგან, ან პროგრამისაგან, რომელიც:

- აღიარებს ფინანსური განათლების მნიშვნელოვნებას და აყალიბებს მის შინაარსსა და მოქმედების სფეროს ეროვნულ დონეზე შესაბამისი საჭიროებებისა და ნაკლოვანებების გათვალისწინებით;

- მოიცავს სხვადასხვა დაინტერესებულ მხარეებს შორის თანამშრომლობასა და ეროვნულ დონეზე ლიდერის ან მაკოორდინირებელი ორგანოს იდენტიფიცირებას;

- აყალიბებს სახელმძღვანელოს/გზამკვლევს წინასწარ განსაზღვრული მიზნების კონკრეტულ პერიოდში მიღწევის მიზნით;

- ხელმძღვანელობს აღნიშნული სახელმძღვანელოსა და ინდივიდუალური პროგრამების ერთმანეთთან თანხვედრის პროცესს ეროვნული პროგრამის ეფექტიანად განხორციელების ხელშეწყობის მიზნით.

დასკვნა

მომხმარებელთა უფლებების დაცვის საკითხი, მთელი მსოფლიოს მასშტაბით ერთ-ერთი პრიორიტეტულია ფინანსური მარეგულირებლებისა და საზედამხებელო ორგანოების დღის წესრიგში. ფინანსური პროდუქტების გამჭვირვალობის უზრუნველყოფისა და შესაბამისი მარეგულირებელი ჩარჩოს პარალელურად, მომხმარებელთა და ზოგადად საზოგადოების ფინანსური განათლების დონის ამაღლება მომხმარებელთა უფლებების დაცვის ძირითადი კომპონენტია. აღნიშნული მომხმარებელთა ფინანსური კეთილდღეობის, ინოვაციისა და ზოგადად ფინანსური ბაზრის განვითარების წინაპირობაა. შესაბამისად, მომხმარებელთა დაცვისა და ფინანსური განათლების დონის ამაღლებისაკენ მიმართული ღონისძიებები სულ უფრო პოპულარული ხდება მსოფლიოს მასშტაბით. ამ მხრივ, არც საქართველო წარმოადგენს გამონაკლისს. თუმცა, ამჟამად არსებული საკანონმდებლო ჩარჩო და ფინანსური განათლების ამაღლებისაკენ გადადგმული ნაბიჯები არ იძლევა ფინანსური მომსახურების მომხმარებელთა მაქსიმალური დაცვის საშუალებას. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მომხმარებელთა უფლებების დაცვის მიზნით, შექმნილი საკანონმდებლო და მარეგულირებელი ჩარჩო ძირითადად მიმართულია მომხმარებლისათვის ინფორმაციის მინოდებაზე. თუმცა, შესაბამისი და სათანადო ინფორმაციის ფლობის პირობებშიც კი არ არსებობს იმის გარანტია, რომ აღნიშნულ ინფორმაციას მომხმარებელი სწორად გამოიყენებს და მიიღებს ეფექტიანი ფინანსურ გადაწყვეტილებებს.

შესაბამისად, ქვეყანაში უნდა გაძლიერდეს მოსახლეობის ფინანსური განათლების დონის ამაღლებისაკენ მიმართული ქმედითი ნაბიჯები. უნდა შემუშავდეს და შემდგომში განხორციელდეს ფინანსური განათლების ეროვნული სტრატეგია. სწორედ განათლება, მათ შორის ფინანსური, ის უმთავრესი იარაღია, რომელიც ინოვაციებისა და სწრაფი ცვლილებების ეპოქაში ადამიანებს საშუალებას მისცემს მიიღონ ეფექტიანი და მათი ფინანსური კეთილდღეობის განმსაზღვრელი გადაწყვეტილებები.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Atkinson, A. and F. Messy, (2011) Assessing Financial Literacy in 12 Countries, an OECD Pilot Exercise <http://www.financialliteracyfocus.org/files/FLatDocs/OECD%20paper.pdf>
2. CGAP, Financial Consumer Protection Regulation in Europe/Central Asia, 31 July 2012. Available at <http://www.cgap.org/news/financial-consumer-protection-regulation-europecentral-asia>
3. Clements Len, Pyramid, Ponzi, and Investigation Schemes: Is One Hiding Behind your MLM Program? 1997 <http://www.marketwaveinc.com/viewarticle.asp?id=45>
4. Competition and Consumer Act 2010 - Schedule 2, The Australian Consumer Law, http://www.austlii.edu.au/au/legis/cth/consol_act/caca2010265/sch2.html
5. Directive 2008/48/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on Credit Agreements for Consumers and Repealing Council Directive 87/102/EEC, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:133:0066:0066:EN:PDF>
7. Holzmann Robert, Bringing Financial Literacy and Education to Low and Middle Income Countries: The Need to Review, Adjust, and Extend Current Wisdom, July 2010 <http://siteresources.worldbank.org/SOCIALPROTECTION/Resources/SP-Discussion-papers/Social-Protection-General-DP/1007.pdf>
8. OECD, G20 High-Level Principles on Financial Consumer Protection, <http://www.oecd.org/daf/fin/financial-markets/48892010.pdf>
9. OECD, PISA 2012 Financial Literacy Assessment Framework, April 2012 <http://www.oecd.org/pisa/pisaproducts/46962580.pdf>
10. მანანა ვარდიამვილი, პირამიდების ხიბლი და ტრაგედია, ჟურნალი „ლიბერალი“, ივლისი 2013, #144 <http://www.liberali.ge/ge/liberali/articles/115525/>
11. საქართველოს ეროვნული ბანკი, განცხადება, 2013 წლის 18 თებერვალი, <http://nbg.gov.ge/index.php?m=339&n&newsid=2075&lng=geo>

კომერციული ბანკების სესხების გაცემის ვალდებულებებისა და აკრედიტივების გახსნის თავისებურებები

გიორგი ხანთაძე, პროფესორი

რეზიუმე

გარესაბალანსო ოპერაციები წარმოადგენს საბანკო საქმიანობის ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან სფეროს. მიუხედავად იმისა, რომ ეს საქმიანობა შეიძლება არ აისახოს საბალანსო უწყისში, იგი მაინც ყურადღებით უნდა იქნეს შესწავლილი. ასეთ ოპერაციათა შედეგად, ბანკი შეიძლება პირობითი ვალდებულებების წინაშე დადგეს. პირობითი ვალდებულება, რომელიც დამოკიდებულია მეორე მხარის ქმედებებზე, ან მომავალ მოვლენებზე. ტიპურ გარესაბალანსო ანგარიშებს, რომლებიც სესხების შემომწმებისას მოწმდება, წარმოადგენენ ვალდებულებანი სესხების გაცემაზე და სარეზერვო აკრედიტივები.

მომავალი კრედიტების გაცემასთან დაკავშირებული ძირითადი რისკი იმაში მდგომარეობს, რომ შეიძლება შეიცვალოს მსესხებლის მდგომარეობა ვალდებულების გაცემასა და უშუალო დაფინანსებას შორის. ამასთან, ვალდებულებებმა შეიძლება ლიკვიდობისა და საპროცენტო განაკვეთის რისკიც გამოიწვიოს.

აკრედიტივები წარმოადგენს უცხოური ოპერაციების დაფინანსების ყველაზე ფართოდ გამოყენებულ ინსტრუმენტს. ძირითადად, იყენებენ ორი ტიპის აკრედიტივს: კომერციულ დოკუმენტურსა და სარეზერვოს. ბანკმა უნდა გახსნას აკრედიტივი მხოლოდ მაშინ, როდესაც მას გააჩნია ადეკვატური რესურსები. მიუხედავად იმისა რომ აკრედიტივები ფორმალურად არ წარმოადგენენ სესხებს, ისინი შეიძლება გახდნენ სესხის წარმოქმნის მიზეზი, თუ გადამხდელი მხარე არ შეასრულებს ნაკისრ ვალდებულებებს.

საკვანძო სიტყვები: ბანკი, ვალდებულება, აკრედიტივი, სესხი, რისკი.

Summary

Commercial banks' lending commitments and issuing of circular notes

Giorgi Khantadze, Assoc. Prof. of GTU

Off-balance sheet transactions is one of the most important field in a banking activities. In spite of the fact that the activity may not be reflected in the balance sheet, it should be carefully examined. As a result of such operations the bank may face a conditional commitment. It is a conditional commitment when it depends on the action of the other party, or on the future events. Typical off-balance sheet accounts, which are examined while checking the

loans, represent lending commitments and standby circular notes as well.

It is a future lending risk that a borrower's condition may be changed while period, from issuing obligation till a direct funding. In addition to this, liabilities may cause a risk of liquidity and interest rate.

Circular notes are the most widely used tool for funding foreign operations. Two types of circular notes are used: Commercial documentary and standby one. The bank may open a circular note only in case, when it has the adequate resources. In spite of that circular notes do not represent loans, they may become a cause of a loan, if the paying party does not fulfill its obligation.

Keywords: Bank, commitment, letter of credit, loan, risk.

* * * * *

გარე საბალანსო ოპერაციები წარმოადგენს საბანკო საქმიანობის ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან სფეროს. მიუხედავად იმისა, რომ ეს საქმიანობა შეიძლება არ აისახოს საბალანსო უწყისში, იგი მაინც ყურადღებით უნდა იქნეს შესწავლილი. ასეთ ოპერაციათა შედეგად, ბანკი შეიძლება პირობითი ვალდებულებების წინაშე დადგეს. პირობითი ვალდებულება, რომელიც დამოკიდებულია მეორე მხარის ქმედებებზე, ან მომავალ მოვლენებზე.

ტიპურ გარესაბალანსო ანგარიშებს, რომლებიც სესხების შემომწმებისას მოწმდება, წარმოადგენენ ვალდებულებანი სესხების გაცემაზე და სარეზერვო აკრედიტივები. გარესაბალანსო ანგარიშების შეფასებისას, როდესაც რეიტინგის მინიჭება ხდება, შემომწმებელმა უნდა შეამოწმოს, საკრედიტო ხელშეკრულების თანახმად, ხომ არ აიღო ბანკმა თავის თავზე უპირობო ვალდებულება, დამატებითი თანხების გაცემაზე. თუ მსესხებელის ფინანსურ მდგომარეობაში არსებობს მნიშვნელოვანი სისუსტეები, რომლებმაც, მათი არგამოსწორების შემთხვევაში, შეიძლება სესხის დაბრუნების პერსპექტივებისა და ბანკის მდგომარეობის გაუარესება გამოიწვიონ, ამგვარი ვალდებულებანი შეიძლება მიჩნეულ იქნენ საყურადღებოდ. თუ არსებობს აშკარა სისუსტეები, რომლებიც საფრთხეს უქმნიან კრედიტის დაბრუნების შესაძლებლობას, ამგვარი ვალდებულება შეიძლება ნეგატიურად იქნეს კლასიფიცირებული. ნეგატიურად კლასიფიცირების შემთხვევაში, ამ ვალდებულებებში ნახსენები თანხები უნდა გაიყოს ორ ნაწილად: პირდაპირი თანხები, ანუ თანხები, რომლებიც უკვე ავანსირებულია და არაპირდაპირი თანხები, ანუ თანხები, რომელთა ავანსირება მოსალოდნელია მომავალში.

ვალდებულება სესხის გაცემაზე

ვალდებულება სესხის გაცემაზე განისაზღვრება, როგორც იურიდიულად გაფორმებული ხელშეკრულება სესხის გაცემაზე. ასეთი ვალდებულებისთვის ბანკი იღებს საკომისიოს, ან რაიმე ტიპის სხვა კომპენსაციას. არსებობს ასეთ ვალდებულებათა სხვადასხვა ტიპი. ისინი დამოკიდებულია გასაცემი კრედიტების ტიპებზე. ასეთ ვალდებულებებთან დაკავშირებული რისკი წარმოიქმნება იმის აღბათობიდან, რომ მსესხებლის გადახდისუნარიანობა შეიძლება გაუარესდეს ვალდებულების აღების დღიდან თანხების ავანსირებამდე. იურიდიულად გაფორმებული ვალდებულება სესხის გაცემაზე წარმოადგენს იურიდიულად დადასტურებულ წერილობით ხელშეკრულებას, რომელსაც ხელს აწერენ მსესხებელი და კრედიტორი. მასში აღწერილია ის ვადები და პირობები, რომელთა თანახმად უნდა მოხდეს სესხის გაცემა. ხელშეკრულებაში მითითებულია თარიღი, რომლის შემდეგაც ის ძალას კარგავს. ვადის გაგრძელებაზე თანხმობის სანაცვლოდ ბანკი კლიენტისაგან ითხოვს გადასახადს და/ან რაიმე ტიპის კომპენსაციას.

საკრედიტო ხაზი (ძირითადად, წერილის სახით) ატყობინებს კლიენტს ბანკის მზადყოფნას ასესხოს გარკვეული თანხა განსაზღვრული ვადით. ეს საკრედიტო ხაზები ცნობილია კლიენტისთვის და ისინი, ძირითადად, მოიხსენიება, როგორც „ავიზირებული“ ან „დადასტურებული“ ხაზები. მათგან განსხვავებით, „სახელმძღვანელო“ კრედიტები (ზოგჯერ უწოდებენ შიდა სახელმძღვანელო ხაზებს) არ არის ცნობილი კლიენტებისთვის. „სახელმძღვანელო“ კრედიტები, სხვა სესხებისა და ვალდებულებების მსგავსად, ოფიციალურად მტკიცდება და ეხმარება საკრედიტო განყოფილების მოხელეს, რომელიც ანგარიშს ემსახურება, სწრაფი რეაგირება გააკეთოს ფონდების მოულოდნელ მოთხოვნაზე. ზოგი საკრედიტო ხაზი შეიძლება გაუქმდეს იმ შემთხვევაში, თუ კლიენტის ფინანსური მდგომარეობა გაუარესდება; სხვები კი, ემიტენტის გადანყვებილებისამებრ, უბრალოდ, გაუქმებას ექვემდებარება. საკრედიტო ხაზები, როგორც წესი, მოითხოვენ პერიოდულ ან წლიურ სასესხო მონესრიგებას (განმენდას).

შეიძლება წარმოიშვას უთანხმოება იმის თაობაზე, თუ რა არის იურიდიული ხასიათის ვალდებულება. მაგ. საკრედიტო შეთანხმებას შეიძლება ეწოდოს გამოთხოვადი საკრედიტო ხაზი, მაგრამ, ამავდროულად, იგი შეიძლება იყოს იურიდიული ვალდებულება სესხის გაცემაზე, განსაკუთრებით, იმ შემთხვევაში, თუ კლიენტს გათვალისწინებული აქვს ბანკის დაპირება კრედიტზე და მხარეებს შორის შეთანხმების პირობები ასახულია კონტრაქტში. ბანკის მენეჯმენტმა მყარად უნდა განასხვავოს იურიდიული ხასიათის საკრედიტო ვალდებულებები და გამოთხოვადი საკრედიტო ვალდებულებები. სწორად წარმოებული დოკუმენტაცია არის იმის გარანტი, რომ სასესხო ვალდებულების გაუქმების აუცილებლობის შემთხ-

ვევაში, ბანკის პოზიცია სათანადოდ იქნება დაცული. მომავალი კრედიტების გაცემასთან დაკავშირებული ძირითადი რისკი იმაში მდგომარეობს, რომ შეიძლება შეიცვალოს მსესხებლის მდგომარეობა ვალდებულების გაცემასა და უშუალო დაფინანსებას შორის. ამასთან, ვალდებულებებმა შეიძლება ლიკვიდობისა და საპროცენტო განაკვეთის რისკიც გამოიწვიოს. შემომწმებელმა უნდა შეაფასოს სავარაუდო მოთხოვნილება ემიტენტი ბანკის სასესხო ვალდებულებებზე და ბანკის დასაფინანსებელ წყაროებთან დაკავშირებული სავარაუდო საკრედიტო ხაზები. საკრედიტო ხაზებს შეიძლება ჰქონდეს მსესხებლის სახელზე გამოშვებული აკრედიტივის ფორმა. ასეთ აკრედიტივებს იგივე გირაო აქვთ, როგორც საკრედიტო ხაზებს. თითოეული შემომწმების დროს უნდა შეფასდეს გამოუყენებელი ვალდებულებებისა და ავიზირებული საკრედიტო ხაზების სავარაუდო გამოყენება. თუ დაუფინანსებელი ვალდებულებების მოცულობა უფრო დიდია, ვიდრე ბანკის ლიკვიდობა, შემდგომმა ანალიზმა უნდა დაადგინოს, იყო თუ არა გამოყენებული ნასესხები სახსრები და თუ იყო, ასეთი სახსრების ოდენობა და წყარო.

აკრედიტივი არის ბანკის მიერ კლიენტის დავალებით მისი კონტრაგენტის სასარგებლოდ ხელშეკრულების თანახმად გაცემული ფულადი ვალდებულება, რომლის მიხედვითაც აკრედიტივის გამხსნელ ბანკს (ემიტენტ ბანკს) შეუძლია მიმწოდებელს გადაუხადოს, ან სხვა ბანკს მიანიჭოს ასეთი გადახდის უფლებამოსილება აკრედიტივი გათვალისწინებული საბუთების წარდგენის პირობით, აგრეთვე, აკრედიტივის სხვა პირობების შესრულების შემთხვევაში.

თუ აკრედიტივის წარმომადგენელი ბანკი (ემიტენტი ბანკი) გადამხდელს (მყიდველს) დავალებით გადაუგზავნის სახსრებს სხვა ბანკში აკრედიტივით გათვალისწინებული ყველა პირობის დაცვით გადახდის მოსახდენად, მიმწოდებლის ბანკში გაიხსნება ცალკე შესაბამისი საბალანსო ანგარიში – „აკრედიტივები“. გადამხდელის ბანკში შესული აკრედიტივების აღრიცხვისათვის გაიხსნება გარე-ბალანსური შესაბამისი ანგარიში – „გასანაღებელი აკრედიტივები“. ამ შემთხვევაში აკრედიტივით გადახდას განახორციელებს უშუალოდ მიმწოდებლის მომსახურე ბანკი.

აკრედიტივები წარმოადგენს უცხოური ოპერაციების დაფინანსების ყველაზე ფართოდ გამოყენებულ ინსტრუმენტს. ძირითადად, იყენებენ ორი ტიპის აკრედიტივს: კომერციულ დოკუმენტურსა და სარეზერვოს.

კომერციული დოკუმენტური აკრედიტივი

კომერციული დოკუმენტური აკრედიტივი გამოიყენება იმ შემთხვევაში, როდესაც ხორციელდება გამყიდველიდან მყიდველისთვის საქონლის გაგზავნის დაფინანსება. კომერციული დოკუმენტური აკრედიტივი არის წერილი, რომელიც ბანკის მიერ გამოიწერება საქონლის გამყიდველზე (ბენეფიციარზე) თავად ამ ბანკის ან მისი კლიენტის (საქონლის მყიდველის) სახელით. აკრედიტივის მიხედვით,

გარკვეული პირობების შესრულების შემდეგ, გამყიდველს ეძლევა უფლება გამოიწვიოს გადასაცემი თამასუქები დადგენილი მოცულობის თანხებზე. ამის შემდეგ, ის იღებს თანხებს ამ თამასუქების მიხედვით. ბენეფიციარს უნაღდებენ თამასუქებს მხოლოდ ბანკის მიერ ყველა საჭირო დოკუმენტაციის მიღების შემდეგ.

კომერციული აკრედიტივები გამოიწვივება გამოთხოვის უფლებით (გამოთხოვადი აკრედიტივი) და გამოთხოვის უფლების გარეშე (გამოუთხოვადი აკრედიტივი). გამოუთხოვადი აკრედიტივი წარმოადგენს ისეთ აკრედიტივს, რომლის პირობები არ შეიძლება შეიცვალოს ყველა მონაწილის თანხმობის გარეშე და პირიქით, გამოთხოვადი აკრედიტივი არის ისეთი აკრედიტივი, რომელიც შეიძლება გაუქმდეს, ან რომლის პირობებიც შეიძლება ნებისმიერ დროს შეიცვალოს გამომწერი ბანკის მიერ. ამასთან, ბანკი არ არის ვალდებული წინასწარ შეატყობინოს ბენეფიციარს.

გამოუთხოვადი აკრედიტივი არის გამომწერი ბანკის ვალდებულება გადაუხადოს ბენეფიციარს დადგენილი თანხა აკრედიტივის პირობების შესრულების შემთხვევაში. გარდა ამისა, გამოთხოვადი აკრედიტივი არ წარმოადგენს ბანკის კრედიტს. ეს არის ინსტრუმენტი, რომლის საშუალებითაც ხდება ანგარიშსწორება მყიდველსა და გამყიდველს შორის. ვინაიდან გამოთხოვადი აკრედიტივი შეიძლება გაუქმდეს ან შეიცვალოს წინასწარი შეტყობინების გარეშე, ბენეფიციარი ეყრდნობა არა ბანკის, არამედ მყიდველის სურვილსა და შესაძლებლობას, შეასრულოს დადებული კონტრაქტის პირობები.

როგორც წესი, აკრედიტივი ეგზავნება, უშუალოდ, ბენეფიციარს ან მის გადასაგზავნად ბანკი იყენებს თავის კორესპონდენტ ბანკს, რომელიც განლაგებულია ბენეფიციარის მახლობლად. ხშირად, კორესპონდენტი ბანკი გამოდის „მრჩეველი“ ბანკის როლში, ანუ ასრულებს აკრედიტივის გამომწერი ბანკის აგენტის ფუნქციებს. გარდა ამისა, ის საკუთარ თავზე არ იღებს რაიმე ვალდებულებას. ავიზირებულ აკრედიტივზე კეთდება ბანკის წარწერა იმის შესახებ, რომ ის უშუალოდ არაა ჩართული ამ ოპერაციაში. ამრიგად, ავიზირებული აკრედიტივის მიხედვით, გადახდა წარმოებს გამომწერი და არა ავიზირებული ბანკის მიერ.

ზოგიერთი ბენეფიციარი, რომელიც არ იცნობს აკრედიტივის გამომწერ ბანკს, ითხოვს გამოუთხოვადი აკრედიტივების „დადასტურებას“ ადგილობრივი ბანკის მიერ. აკრედიტივის დადასტურებისას, დამადასტურებელი ბანკი, აკრედიტივის წინამხარეს აწერს: „ვიღებ ვალდებულებას, გავანაღდო ამ აკრედიტივის მიხედვით გამომწერი ყველა თამასუქი“, ან აკეთებს რაიმე მსგავს წარწერას. ამით, დამადასტურებელი აკრედიტივის ბენეფიციარი იღებს გარკვეულ ვალდებულებას დამადასტურებელი ბანკისგან და აღარ წუხს იმაზე, თუ რამდენად შეასრულებს აკრედიტივის გამომწერი ბანკი თავის ვალდებულებას. ხშირია შემთხვევა, როდესაც ერთი

ბანკი ასრულებს რამდენიმე ფუნქციას. მაგალითად, აკრედიტივის ავიზირებისას ბანკი ახდენს მის დადასტურებას და თავის თავზე იღებს ამ თანხების გადახდას.

გამომწერილი თამასუქების განაღდება შეიძლება მოხდეს მათი წარდგენისას ან ერთიდან 180 დღემდე პერიოდის განმავლობაში. გარდა ამისა, ზოგჯერ გამოიყენება სხვა პირობებიც. აკრედიტივში განსაზღვრულია, თუ რომელ ბანკზე და რა პირობებით უნდა გამოიწვიოს თამასუქი. როცა თამასუქი გამოიწვივება წარმომდგენზე, ბანკი მას წარდგენისას ანაღდება იმ პირობით, რომ აკრედიტივის პირობები შესრულებულია. ვადიანი თამასუქის გამომწერისას ბანკი ახდენს მის აქცეპტირებას და მას ზევიდან აწერს: „აქცეპტირებულია“. შემდეგ კლიენტი იტოვებს ამ თამასუქს განაღდების ვადის დადგომამდე ან ყიდის მას საბანკო აქცეპტების ბაზარზე, ნომინალური ღირებულებით, ან ფასდაკლებით.

ზოგიერთი სახის კომერციული აკრედიტივი, როგორცაა „საკომპენსაციო“ და „წითელი პირობის აკრედიტივები“, შეიცავენ გარკვეული რისკის მქონე ელემენტებს. აქედან გამომდინარე, მათი გამომწერისას ან მომსახურებისას, ბანკებმა გარკვეული სიფრთხილე უნდა გამოიჩინონ. იგივე ეხება გადავადებული გადახდის მქონე აკრედიტივებს, ისინი უშუალოდ აისახებიან ბანკის აქტივებში და ვალდებულებებში ბანკში მათი და ბენეფიციარის აუცილებელი დოკუმენტების მიღების შემდეგ. ასეთ აკრედიტივთან დაკავშირებული რისკი იზრდება კრედიტის ვადიანობასთან ერთად.

იმ შემთხვევაში, როდესაც ბანკი აწარმოებს ოპერაციებს აკრედიტივების გამოყენებით, უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება აუცილებელ დოკუმენტებს. ამიტომ ბანკმა ყურადღებით უნდა შეამოწმოს ყველა საბუთი, რათა დარწმუნდეს, რომ ისინი აკრედიტივის ყველა პირობას აკმაყოფილებენ. ხშირ შემთხვევაში, ოპერაციის წარმოებისას, აკრედიტივებთან ერთად გამოიყენება წარმომდგენზე გამომწერილი თამასუქები, აქცეპტები, სასაწყობო ქვითრები ან ქვითარ-მინდობილობებზე გამომწერილი ავანსები. ამასთან, საბოლოო გადახდა ხშირად დამოკიდებულია ჩამოტანილი საქონლის საბოლოო რეალიზაციაზე. ამრიგად, აკრედიტივების გამოყენებით ოპერაციების დაფინანსებისას, უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება გამოყენებული დოკუმენტების სისწორეს და მათ სწორ დამუშავებას.

სარეზერვო აკრედიტივები

სარეზერვო აკრედიტივის თანახმად, გამომწერი ბანკი თავის თავზე იღებს ვალდებულებას გადაუხადოს ბენეფიციარს დადგენილი თანხა იმ შემთხვევაში, თუ გადამხდელი მხარე ვერ შეასრულებს ნაკისრ ვალდებულებებს. ამასთან, სარეზერვო აკრედიტივი შეიძლება გამოყენებულ იქნეს კომერციული გარიგებების წარმოებისას, მაგრამ უშუალოდ ის არ არის დაკავშირებული გამყიდველიდან მყიდველამდე საქონლის გადაზიდვასთან. ის შეიძლება ეხებოდეს საამშენებლო კონტრაქტის შესრულებას ან გამოყ-

ენებულ იქნას, როგორც გარანტია ბანკის წინაშე, რომ საქონლის გამყიდველი შეასრულებს ნაკისრ ვალდებულებებს, ან უკავშირდებოდეს წმინდა ფინანსური ვალდებულების შესრულებას, მაგალითად, როდესაც კრედიტი გამოიყენება როგორც გარანტია იმისა, რომ ფასიანი ქაღალდების განაღდება მოხდება დაფარვის ვადის დადგომისას. ამრიგად, კომერციული აკრედიტივისგან განსხვავებით, სარეზერვო აკრედიტივის გამოწერისას ბანკი სხვა როლს ასრულებს. ნებისმიერი აკრედიტივის შემთხვევაში ბანკი გულისხმობს, რომ კლიენტს ექნება საკმარისი ფინანსური შესაძლებლობა თავისი ვალდებულებების შესასრულებლად. როგორც წესი, მას შემდეგ, რაც ბანკი იხდის თანხებს კომერციული აკრედიტივის მიხედვით, კლიენტი დაუყოვნებლივ ახდენს ამ თანხების ანაზღაურებას და ეს თანხები არ იქცევა სესხებად. ამასთან, იმ შემთხვევაში, როდესაც ბანკი იხდის თანხებს სარეზერვო აკრედიტივის მიხედვით, ეს ნიშნავს, რომ კლიენტმა ვერ შეასრულა ნაკისრი ვალდებულებები და ის სავარაუდოდ ამ თანხებს ვერ ანაზღაურებს.

კომერციული აკრედიტივების გამოწერასთან შედარებით, სარეზერვო აკრედიტივების გამოწერა დაკავშირებულია პოტენციურად უფრო მაღალ საკრედიტო რისკთან. თუ ოპერაცია არ არის მთლიანად უზრუნველყოფილი, სარეზერვო აკრედიტივის გამომწერ ბანკს არ გააჩნია რაიმე საშუალება მოსალოდნელი ზარალის თავიდან ასაცილებლად, მაშინ, როდესაც კომერციული აკრედიტივების შემთხვევაში, ბანკს რჩება საბუთები გამოგზავნილ საქონელზე. ამის, გამო, სარეზერვო აკრედიტივებთან დაკავშირებული რისკის შემცირების მიზნით, აკრედიტივის გამომწერმა ბანკმა, ისევე, როგორც სესხის გაცემის შემთხვევაში ხდება ხოლმე, უნდა გააანალიზოს გადაამხდელი მხარის კრედიტუნარიანობა. ანგარიშგების მიზნებისთვის, სარეზერვო აკრედიტივი აისახება, როგორც მოსალოდნელი (პოტენციური) ვალდებულება.

აკრედიტივი ეხება, მინიმუმ, სამ მხარეს და არსებობს სამი განსხვავებული კონტრაქტი:

- კონტრაქტი გადაამხდელ მხარესა და ბენეფიციარს შორის, რომლის თანახმადაც გადაამხდელი მხარე ვალდებულია ვალდებულებას გადახდასა, თუ რაიმე პირობის შესრულებაზე.
 - კონტრაქტი გადაამხდელ მხარესა და აკრედიტივის გამსხნელს შორის (აკრედიტივის გამსხნელი – ეს არის მხარე, რომელიც თავის თავზე იღებს ვალდებულებას გარკვეული თანხების გადახდაზე, როცა შესრულდება აკრედიტივის პირობები, ხოლო გადაამხდელი მხარე იღებს ვალდებულებას ბენეფიციარის ანაზღაურებაზე).
 - კონტრაქტი აკრედიტივის გამსხნელსა და ბენეფიციარს შორის, როდესაც აკრედიტივის გამსხნელი მხარე იღებს ვალდებულებას ბენეფიციარის აკრედიტივში ნახსენები პირობების შესრულების შემთხვევაში თანხების გადახდაზე.
- აკრედიტივების უმრავლესობა არაგარანტირებულია და გულისხმობს გადამხდელი მხარის კრედიტის შეცვლას ბანკის კრედიტით. ეს ხდება მაშინ, როდესაც საჭიროა ბენეფიციარის დარწმუნება ბანკის კლიენტის კრედიტუნარიანობასა და მის მიერ თავისი ვალდებულებების აკრედიტივში ნახსენები პირობებისა და ვადების თანახმად შესრულებაში. სარეზერვო აკრედიტივი ეს არის უპირობო ვალდებულება აკრედიტივის გამსხნელი მხარის (ბანკის) მხრიდან, გადაუხადოს კონკრეტულ ბენეფიციარს იმ შემთხვევაში, თუ ბანკის კლიენტი (გადამხდელი მხარე) ვერ შეასრულებს ნაკისრ ვალდებულებებს.

აკრედიტივის ანალიზის მიზნებისთვის, სარეზერვო აკრედიტივები შეიძლება განხილულ იქნეს, როგორც სესხები, რომელთა რისკიც ბანკის მიერ კლიენტზე სესხის გაცემასთან დაკავშირებული რისკის ანალოგიურია. სარეზერვო აკრედიტივები შეიძლება დაიყოს ორ ტიპად – „ფინანსური ტიპისა“ და „არაფინანსური ტიპის“ სარეზერვო აკრედიტივებად.

„ფინანსური ტიპის“ სარეზერვო აკრედიტივები იძლევიან ფინანსური დოკუმენტების მიხედვით გადახდის გარანტიას.

„არაფინანსური ტიპის“ სარეზერვო აკრედიტივები, როგორც წესი, გამოიყენება, როგორც საკონტროლო გარანტიები, როდესაც საქმე ეხება გარკვეული პროექტების შესრულების გარანტიას (მაგალითად, როგორიცაა გზების მშენებლობა, ან ჯარიმის გადახდის გარანტია, როდესაც მომწოდებელი ვერ უზრუნველყოფს საქონლის მიწოდებასა და სამუშაოს ჩატარებას კონტრაქტის პირობების მიხედვით). ძალზე მნიშვნელოვანია, რომ შემომწმებლებმა სწორად შეაფასონ რისკების ის ელემენტები, რომლებიც დაკავშირებულია საბანკო დანესებულებაში აკრედიტივების გაცემის არსებულ პრაქტიკასთან.

შემომწმებლებმა უნდა შეაფასონ საბანკო დანესებულების კონტროლის სისტემა, რომელსაც რისკის შემცირება შეუძლია (აქ იგულისხმება პერსონალის გამოცდილება, დოკუმენტაციის სწორად წარმოება და რისკების ადეკვატური შეფასება). აკრედიტივის გახსნის სტანდარტები უნდა იყოს არანაკლებ მკაცრი, ვიდრე სესხის გაცემის სტანდარტები. ამიტომ, აკრედიტივების პორტფელი მოითხოვს ისეთივე დანვრილებით შემომწმებასა და შესწავლას, როგორც სასესხო პორტფელი. გადაამხდელი მხარის არასწორმა ქმედებამ ან მის მიერ აკრედიტივის პირობების შეუსრულებლობამ შეიძლება ისეთივე გავლენა იქონიოს, როგორც არასწორად გაცემულმა სესხებმა.

კომერციული აკრედიტივებისგან განსხვავებით სარეზერვო აკრედიტივის მიხედვით თანხების გადახდაზე მოთხოვნა მიუთითებს იმაზე, რომ მყიდველს ფინანსური პრობლემები გაუჩნდა, მაშინ როდესაც თანხების გადახდა კომერციული აკრედიტივის მიხედვით მიუთითებს იმაზე, რომ გადაამხდელი მხარე აგრძელებს თავის ჩვეულებრივ საქმიანობას. სარეზერვო აკრედიტივები ძალზე გავრცელებულია, მაგრამ მათთან გარკვეული რისკია დაკავშირებული. ქვემოთ გთავაზობთ იფორმაციას სარეზერვო აკრედიტივების გამოყენებისა და მათთან დაკავშ-

ირებული რისკის შესახებ.

სარეზერვო აკრედიტივის გამოყენების სფერო პრაქტიკულად შეუზღუდავია; ყველაზე გავრცელებულია შემდეგი შემთხვევები:

უძრავი ქონების განვითარების პროექტები. იპოთეკური კრედიტის გაცემა შეიძლება დასაბუთებულ იქნეს იმ თანხებით, რომლებიც ამ პროექტის შემსრულებლის მიერ პროექტშია ჩადებული. მიუხედავად ამისა, კრედიტორმა შეიძლება განაცხადოს, რომ მსესხებელს აქვს უძრავ ქონებაში დაბანდებად არ გარკვეული კაპიტალი და არ გააჩნია თავისუფალი სახსრები, რადგან ისინი დაბანდებად სხვა ობიექტებში. მხარეები ხშირად იყენებენ აკრედიტის, რათა დააკმაყოფილონ მოთხოვნა კაპიტალზე, ნაღდი თანხების გამოყენების გარეშე.

თამასუქების უზრუნველყოფა. ზოგ შემთხვევაში კრედიტორმა შეიძლება მოსთხოვოს მოვალეს ჩვეულებრივი თამასუქის გარანტია სხვა ბანკის სარეზერვო აკრედიტივის საშუალებით.

ვაჭრობის აუცილებლობიდან გამომდინარე კონტრაქტების გარანტია. ამ შემთხვევაში სარეზერვო აკრედიტივი კონტრაქტის გარანტიის ანალოგიურია. ხშირად საქონლის მომწოდებელი სთხოვს მსესხებელს მოიპოვოს კომერციული აკრედიტივი გადახდის გარანტიისთვის. ამასთან, მყიდველმა შეიძლება მოსთხოვოს საქონლის მომწოდებელს სარეზერვო აკრედიტივი, რათა გარანტირებულ იქნეს საქონლის მოწოდება სათანადო ვადებში და სათანადო პირობების თანახმად.

ფასიანი ქაღალდების გარანტია. სარეზერვო აკრედიტივი გამოიყენება იმ ვალდებულებათა გარანტიისთვის, რომლებიც დაკავშირებულია ისეთი ფასიანი ქაღალდების განთავსებასთან, როგორცაა მუნიციპალური და სახელმწიფო ობლიგაციები. თუ ამ ვალდებულებათა შესრულება გარანტირებულია სარეზერვო აკრედიტივის თანახმად, მაშინ ამ ფასიანი ქაღალდების რეიტინგი უფრო მაღალი, ხოლო მათი საპროცენტო განაკვეთი უფრო დაბალია.

მუნიციპალური ობლიგაციების გარანტიის მიზნით გამოწერილი სარეზერვო აკრედიტივები

სარეზერვო აკრედიტივი შეიძლება გამოწერილი იყოს მუნიციპალური ობლიგაციების გარანტირების მიზნით, ასეთი ობლიგაციები დაკავშირებულია რეგიონის განვითარების ისეთ პროექტებთან, რომლებიც გასდასახადებისგან თავისუფალი, ან ჩვეულებრივი სასესხო ობლიგაციების საშუალებით ფინანსირდება.

უმეტეს შემთხვევაში, სარეზერვო აკრედიტივი გამოიწერება ობლიგაციების ნომინალზე მაღალი თანხით და, ამგვარად, ხდება ობლიგაციების მფლობელთა პროცენტების გადახდა, პროცენტების გადახდის დღეებს შორის არსებული დროის შუალედებში. როგორც წესი, ასეთი სარეზერვო აკრედიტივი გარანტირებულია ბანკის პრიორიტეტული უფლებით იმ ქონებაზე, რომლითაც ძირითადი თანხაა გარანტირებული. სარეზერვო აკრედიტივების გამოწერისა და კრედიტების ანალიზის სტანდარტებ-

ში უნდა აისახოს მსგავსი სესხების გაცემაზე არსებული სტანდარტები. განვითარების პროექტის შემსრულებელი, პერიოდულად უხდის პროცენტებს ობლიგაციების მფლობელებს და ბანკს უხდის სარეზერვო აკრედიტივის საფასურს. იმ შემთხვევაში, თუ გადამხდელი არ შეასრულებს ობლიგაციების მფლობელთა წინაშე ნასკის ვალდებულებებს, მაშინ მფლობელებისთვის თანხების გადახდის მიზნით გამოიყენება სარეზერვო აკრედიტივი. ამრიგად, ბანკმა უნდა მოახდინოს სარეზერვო აკრედიტივის გამოწერასთან დაკავშირებული მთლიანი რისკის შეფასება.

მიუხედავად იმისა, რომ უმეტეს შემთხვევაში სარეზერვო აკრედიტივების გამოწერისას იგულისხმება, რომ აუცილებელია მათი პერიოდული განახლება, შემომწმებელმა უნდა გაითვალისწინოს ის, რომ ბანკი ვერ აიცილებს თავიდან ვალდებულებას, რომელიც ეხება აკრედიტივის განახლებას. ყველა სასესხო ობლიგაციის გამოშვებისას, ობლიგაციის პირობებში ნახსენებია, რომ სარეზერვო აკრედიტივის არგანახლების შემთხვევაში, ბანკმა წინასწარ უნდა გამოგზავნოს შეტყობინება. ამგვარი შეტყობინების მიღების შემთხვევაში, იმ მუშაკმა, რომელიც პასუხისმგებელია აკრედიტივის მიხედვით სესხების გაცემაზე, შეიძლება ჩათვალოს ასეთი შეტყობინება ხელშეკრულების შეუსრულებლობის ნიშნად და გამოიტანოს თანხები არსებული აკრედიტივიდან. აქედან გამომდინარე, ბანკმა უნდა დაიცვას თავი არსებული პროექტისა და სასესხო ობლიგაციების მდგომარეობის გამუდმებული მონიტორინგის საშუალებით. ყველა დოკუმენტური მონაცემი უნდა გროვდებოდეს ბანკის საქმეებში, რათა დადასტურდეს არსებული უძრავი ქონების მდგომარეობა, ნაღდი თანხების ნაკადის სიდიდე და სესხის ობლიგაციების მდგომარეობა.

ბანკის მიერ უნდა სრულდებოდეს ყველა იმ მოთხოვნის მონიტორინგი, რომლებიც დაკავშირებულია სასესხო კონტრაქტში ნახსენები თანხების ათვისებასთან. ზოგიერთ შემთხვევაში, აკრედიტივის განახლება ხდება ავტომატურად, თუ აკრედიტივის გამომწერი ბანკი არ გამოუგზავნის ბენეფიციარს შეტყობინებას (ჩვეულებრივად, 30 დღით ადრე) აკრედიტივის მოქმედების შეწყვეტის შესახებ. ბანკი პასუხისმგებელია შეტყობინების გაგზავნაზე. იმ შემთხვევაში, როდესაც არ არსებობს საიმედო გარანტორი ან გირაოში არ არის ჩადებული რაიმე მნიშვნელოვანი კაპიტალი, ამგვარი აკრედიტივები ხასიათდებიან მაღალი რისკით. იმ შემთხვევაში, როდესაც სარეზერვო აკრედიტივი გადაიქცევა გაცემულ სესხად, ასეთი სესხი შეიძლება კლასიფიცირებული იქნეს, როგორც არასტანდარტული ან უფრო დაბალი კატეგორიის სესხი. ბანკმა შეიძლება დაიცვას თავი ასეთი რისკისაგან, თუ ის გააფორმებს წარმოების საშუალებათა ან საცხოვრებელი ფართის მფლობელთან ისეთ გრძელვადიან საიჯარო ხელშეკრულებას, რომელიც მთავრობის საგარანტიო ვალდებულებებით იქნება გარანტირებული.

აკრედიტივის გახსნასთან და აქცეპტირებასთან დაკავშირებული რისკი

ფინანსურმა დაწესებულებამ უნდა იცოდეს იმ საკრედიტო რისკის შესახებ, რომელიც დაკავშირებულია აკრედიტივის გახსნასთან. ბანკმა უნდა გახსნას აკრედიტივი მხოლოდ მაშინ, როდესაც მას გააჩნია ადეკვატური რესურსები. მიუხედავად იმისა რომ აკრედიტივები ფორმალურად არ წარმოადგენენ სესხებს, ისინი შეიძლება გახდნენ სესხის წარმოქმნის მიზეზი, თუ გადამხდელი მხარე არ შეასრულებს ნაკისრ ვალდებულებებს. ამიტომ, ბანკმა უნდა გამოიყენოს ისეთივე უსაფრთხოების სტანდარტები და წესები, რომლებიც გამოიყენება კომერციული კრედიტის გაცემისას. კიდევ ერთხელ გვინდა გავუსვათ ხაზი ადეკვატური დოკუმენტაციის წარმოების მნიშვნელობას. კომერციული აკრედიტივი, წარმოადგენს იმ ფინანსური გარიგებების უწყვეტი სერიის ნაწილს, რომელიც დაკავშირებულია აკრედიტივის თანახმად გამოწერილი ტრატების აქცეპტირებასთან. გადახდილი თანხების სიდიდე შეიძლება დამოკიდებული იყოს იმაზე, თუ რამდენად კარგად სალდება საქონელი, თუმცა საქონელი შეიძლება არ იყოს დაგირავებული. ამრიგად, დოკუმენტების სწორად წარმოება წარმოადგენს ბანკის უპირველეს საზრუნავს.

ხშირ შემთხვევაში, აკრედიტივების გახსნა ხდება ტელექსის საშუალებით, რომელიც იძლევა საშუალებას დადასტურებულ იქნეს გამგზავნის ვინაობა (როგორც წესი აქ იგულისხმება მეორე ბანკი). არავითარ შემთხვევაში ბანკმა არ უნდა მოახდინოს ბენეფიციარის მიერ წარდგენილი აკრედიტივის აქცეპტირება მანამ, სანამ ის არ მიიღებს მისი აუტენტიფიკაციის (სინამდვილის) დადასტურებას. ყოველთვის არსებობს იმის ალბათობა, რომ აკრედიტივი შეიძლება იქცეს ბენეფიციარის, ბანკის კლიენტის ან აკრედიტივის გამომწერი ბანკის ინსაიდერის თაღლითობის ობიექტად. გარდა ამისა, სარეზერვო აკრედიტივი შეიძლება იქნეს გამოყენებული, როგორც ინსტრუმენტი ბანკის დირექტორებისა და მუშაკების მიერ სხვა ბანკში კრედიტების მიღებისათვის. საბანკო ნორმატივების თანახმად სარეზერვო აკრედიტივები უნდა იქნეს მიღებული მხედველობაში, როდესაც ხდება მთლიანი სასესხო დავალიანების გაანგარიშება.

აქედან გამომდინარე, აკრედიტივის გამომწერისას გამოყენებულ უნდა იქნეს ისეთივე შიდა კონტროლის მექანიზმები, რომლებიც გამოიყენება სხვა ტიპის კრედიტების გაცემისას. ამგვარი კონტროლი გულისხმობს ორმაგ ნებართვას აკრედიტივის გამომწერაზე და აკრედიტივის რეგისტრაციის, აქცეპტირებისა და აკრედიტივის მიხედვით თანხების გაცემის ფუნქციათა გამიჯვნას.

სხვა ბანკების მიერ გახსნილი აკრედიტივების აქცეპტირებისას აუცილებელია მათი დეტალური გადამოწმება. უნდა არსებობდეს ორმაგი ნებართვა მის აქცეპტირებაზე. აკრედიტივის გამხსნელმა ბანკმა შეიძლება ვერ შეძლოს ან არ მოინდომოს თავისი აკრედიტივის ან სარეზერვო აკრედიტივის

აქცეპტირება იმ მოტივით, რომ ის მიიჩნის ყალბად ან განაცხადოს, რომ აკრედიტივზე ხელისმომწერს არ ჰქონდა ამის გაკეთების უფლება. აკრედიტივის აქცეპტირებამდე ბანკმა უნდა მიიღოს მისი სინამდვილის წერილობითი დადასტურება, რომ სათანადო პირობების შესრულებისას იგი იქნება აქცეპტირებული. ხელშეკრულება აკრედიტივის გამხსნელ ბანკთან უნდა გამოიგზავნოს დამოწმებული ტელექსით და უნდა მოიცავდეს იმ განსაკუთრებულ პირობებს, რომელთა შესრულების შემთხვევაში მოხდება მისი აქცეპტირება. რისკის მინიმუმზე დაყვანის მიზნით, პირობები, რომლებიც არის ნახსენები ხელშეკრულებაში, ზუსტად და განუხრელად უნდა იქნეს დაცული. სარეზერვო აკრედიტივის შემოწმება უნდა ჩატარდეს დამოუკიდებლად ორი ან ორზე მეტი პირის მიერ, რათა თავიდან იქნეს აცილებული ამ საქმეში დაკავებულ მუშაკთა არაკეთილსინდისიერი ქმედების შესაძლებლობა.

დასკვნა

ზოგიერთი სასესხო შეთანხმება მოიცავს „მატერიალური მდგომარეობის გაუარესების“ მუხლს, რომლის თანახმად ბანკი უფლებამოსილია მოახდინოს საკრედიტო ხაზის ვალდებულების ანულირება კლიენტის ფინანსური მდგომარეობის გაუარესების შემთხვევაში. ეს მუხლი შეიძლება გარანტიორების ფინანსურ მდგომარეობასაც მოიცავდეს. აღნიშნული მუხლის გამოყენება შესაძლებელია მაშინ, თუ ძალაში რჩება იურიდიული ხასიათის ურთიერთობანი, მიუხედავად სპეციფიკური ფინანსური შეთანხმებების დარღვევისა. ზოგიერთი დოკუმენტი ძალიან ბუნდოვნად ასახავს მსესხებლის ვალდებულებას დამაკმაყოფილებელი ფინანსური მდგომარეობის შენარჩუნების შესახებ. შემოწმებელმა ყურადღებით უნდა გადასინჯოს სასესხო შეთანხმებები, რათა განსაზღვროს, არის თუ არა ბანკი იურიდიულად ვალდებული თანხების გაცემაზე.

აკრედიტივების გამომწერისა და გაყიდვის (გადაცემის) წესები განისაზღვრება შესაბამისი საერთაშორისო სტანდარტებით, რომლებიც შემუშავებულია საერთაშორისო კომერციული პალატის მიერ. ამ სტანდარტების მიხედვით, ყველა აკრედიტივი უნდა გამოიწეროს:

- კონკრეტული ბენეფიციარის სახელზე;
- განსაზღვრული რაოდენობის თანხაზე;
- ისეთი ფორმით, რომელშიც მკაფიოდ იქნება მითითებული, თუ როგორ და რა პირობებით მოხდება ბენეფიციართან ანგარიშსწორება;
- მოქმედების კონკრეტული ვადით.

იმ შემთხვევაში, როცა აკრედიტივის მიხედვით გადასახდელი თანხების გადახდის ალბათობა დიდია, მაგრამ გადამხდელ მხარეს არ შესწევს უნარი აუნაზღაუროს ბანკს ეს თანხები აკრედიტივის პირობების მიხედვით, მაშინ აკრედიტივი შეფასებულ უნდა იქნეს ნეგატიურად. გარდა ამისა, თუ არსებობს ზარალის დიდი ალბათობა და შესაძლებელია ამ ალბათობის დადგენა, მაშინ უნდა მოხდეს ბანკის მოგებიდან

თანხების გადარიცხვა მოსალოდნელი ზარალის დასაფარავად. ზარალის ალბათობის დადგენა, უნდა იქნეს შესრულებული მენეჯმენტთან მოლაპარაკების შედეგების გამოყენებით.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. caava g, xanTaZe g.-sabanko menejmenti (Teoria, meTodebi da praqtika), saxelmZRvanelo, gamomc. “dani”, 2015.(Georgian)

ცაავა გ, ხანთაძე გ. - საბანკო მენეჯმენტი (თეორია, მეთოდები და პრაქტიკა), სახელმძღვანელო, გამომც. “დანი”, 2015.

2. caava g, xanTaZe g.-sabanko saqme (Teoria, meTodebi da praqtika), saxelmZRvanelo, gamomc. “dani”, 2014. (Georgian)

ცაავა გ. ხანთაძე გ. - საბანკო საქმე (თეორია, მეთოდები და პრაქტიკა), სახელმძღვანელო, გამომც. “დანი”, 2014.

3. Lothrop H.,- How to Protect Your Bank from Rising Interest Rates: A Practical Guide to Community Bank Hedging Solutions, 2013.

4. Clifford Gomez.;-Banking and Finance-Theory, Law and Practice.;-PHI Learning Private limited, New Delhi. 2013.

5. Benton E. Gup.;-Banking and Financial Institutions;-A Guide for Directors, Investors, and Counterparties.;-Publ. by John Wiley & Sons Inc., Hoboken, New Jersey.; 2011.

6. Боди, З., Мертон Р.. Финансы: Пер. с англ. М.: Вильяме, 2004.

7. Пол Х. Аллеи. Реинжиниринг банка: программа выживания и успеха: Пер. с англ. М.: Альпина Пабლიшер, 2002.

ბიზნეს-ინჟინერინგი სოციალურ მეცნიერებებში

საქართველოში საზოგადოების საშუალო ფენის ჩამოყალიბების საკითხისათვის

ხათუნა თოდუა, ეკონომიკის მეცნიერებათა კანდიდატი

რეზიუმე

ნებისმიერ ქვეყანაში ძლიერი საშუალო ფენა საზოგადოების სტაბილიზაციის მძლავრი საშუალებაა. სწორედ საშუალო ფენას ეფუძნება განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკის 70-80%, დღეს საქართველოში საშუალო ფენა ფაქტობრივად არ არსებობს, რაზეც მეტყველებს ჯინის მაღალი კოეფიციენტი. საქართველოში ხსენებული მაჩვენებელი 2013 წ. 40%-ს შეადგენდა მთლიანი სამომხმარებლო ხარჯების მიხედვით.

მიჩნეულია, რომ თუ საზოგადოების ყველაზე მდიდარი 5%-ის შემოსავლები 10-ჯერ და მეტად აღემატება ყველაზე ღარიბი 5%-ის შემოსავლებს, თავს იჩენს სოციალური დაძაბულობა, რაც ქვეყნის სოციალურ სტაბილურობას საფრთხეს უქმნის. საგანგაშოა, რომ საქართველოში ყველაზე მდიდარი ფენის 5%-ის შემოსავალი ყველაზე ღარიბი ფენის 5%-ის შემოსავალს 65-70 -ჯერ (!) აღემატება. აუცილებელია სახელმწიფომ გაატაროს ქმედითი პოლიტიკა შემოსავლების უთანაბრობის ხარისხის შესამცირებლად, ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკა უპირველესად საშუალო ფენის შექმნისაკენ უნდა იყოს მიმართული.

საქართველოს ხელისუფლება ვალდებულია იღებს უზრუნველყოს ქვეყნის მდგრადი ეკონომიკური განვითარება საბაზრო ეკონომიკის, გამჭვირვალე წესების, ასევე ეფექტური სოციალური პოლიტიკის გატარების საფუძველზე.

ხელი უნდა შეეწყოს მცირე და საშუალო ბიზნესსა და მოქალაქეთა დასაქმებას, შემოსავლების უთანასწორობის შემცირების ეფექტური გზაა აგრეთვე მაღალი შემოსავლების დაბეგვრა და მცირე შემოსავლების მქონე პირთათვის დახმარებების გაცემა. პროგრესული საშემოსავლო გადასახადებით და მცირე შემოსავლიანი ოჯახებისათვის დახმარებების სახელმწიფო პროგრამებით შესაძლებელია შემოსავლების გადანაწილებაზე არსებითი გავლენის მოხდენა.

Summary

About the Middle Class Formation Problems in Georgia

Khatuna Todua, Candidate of Science Economics

A strong middle class is a powerful mean of stabilizing the society, the 70-80 % of developed economies are based on middle class. According to the Georgia's Gini coefficient standing at 40 %, there is an absence of the middle class in the country, which bespeaks of serious social and economic challenges in this way. So, the size of middle class is an acute problem in Georgia, which outweighs its neighbor countries in terms of income inequality.

A comparison helps better assess the situation: Norway have indicator of around 25, while the African countries are characterized by a high indicator (around 80). Even within the region, where the post-Soviet countries likewise have high indicator, Georgia still outweighs some of its neighbors in terms of inequality; for example, Armenian Gini coefficient is 30.2 % .

The best world practise shows the cause-fighting method is more effective, than subsidies. It's very effective to employ progressive taxation - to tax the rich proportionally more than poor to reduce the amount of income inequality in society, the other way seems to be instituting minimum wage legislation to raise the income of the poorest workers, or to target on education and health care accession to maintain the competitive environment.

The experts recommend Georgian government to undertake the cause-fighting policy in this field that usually is more effective.

* * * * *

როგორც ცნობილია, ნებისმიერ ქვეყანაში ძლიერი საშუალო ფენა საზოგადოების სტაბილიზაციის მძლავრი საშუალებაა, იგი ერთმანეთთან უშუალოდ აკავშირებს მდიდარ და ღარიბ ფენებს, არეგულირებს მათ შორის წარმოქმნილ წინააღმდეგობებს და თავისი შუალედური მდგომარეობით ორიენტორის ფუნქციას ასრულებს. სწორედ საშუალო ფენას ეფუძნება განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკის 70-80 %. საშუალო ფენის არარსებობამ ან სიმცირემ შესაძლოა სერიოზულ პრობლემებს დაუდოს სათავე.

ვინ მიეკუთვნება სააშუალო ფენას? აშშ-სა და ევროპის ქვეყნებში მიღებული საყოველთაო სტანდარტების მიხედვით, სააშუალო ფენას განეკუთვნება ადამიანი, რომელსაც საბანკო ანგარიშზე 18 თვის საარსებო მინიმუმის ოდენობის თანხა აქვს, ჰყავს ავტომობილი, აქვს აგარაკი და კვირაში ერთხელ ოჯახთან ერთად რესტორანში სადილობს ან ვახშმობს.

ამ სტანდარტების მიხედვით საქართველოში, იმისათვის რომ სააშუალო ფენას განეკუთვნებოდეს, საბანკო ანგარიშზე, სულ მცირე 2 869 ლარი უნდა გქონდეს (ვინაიდან საარსებო მინიმუმი ჩვენთან 2014 წლის მონაცემებით 159,4 ლარია), ასეთი დანაზოგის მფლობელი კი ქართულ რეალობაში არცთუ ბევრია. რაც შეეხება ისეთ სტანდარტებს, როგორცაა აგარაკისა თუ ავტომობილის ფლობა და ა. შ., სამწუხაროდ, ჩვენი მოქალაქეების დიდი ნაწილი ვერც ამით დაიკვეხნის, შესაბამისად, მათ სააშუალო ფენას ვერ მივაკუთვნებთ, ყოველ შემთხვევაში, საერთაშორისო სტანდარტების მიხედვით.

შედარებისათვის, აშშ-ში სააშუალო ოჯახის წლიური შემოსავალი 50 000 დოლარია, ხოლო ღარიბად ითვლება ოჯახი, რომლის წლიური შემოსავალი არ აღემატება 22 000 დოლარს.

უნდა აღინიშნოს, რომ დღეისათვის საქართველოში საზოგადოების კლასიკური სამფენოვანი დაყოფა (მდიდრები, სააშუალო ფენა D და ღარიბები) შეიცვალა ხუთფენოვანით, რომლის მიხედვით ზემოთ ჩამოთვლილ კატეგორიებს დაემატა კიდევ ორი: შეძლებულები (სოციალური ფენა მდიდრებსა და სააშუალო კლასს შორის) და ლატაკები (უკიდურესად ღარიბები). სტატისტიკის დეპარტამენტის მიერ მდიდრებად ჩაითვალა ის ოჯახები, რომელთა შემოსავალი საარსებო მინიმუმს 4-ჯერ მაინც აღემატება (იმ დროისათვის 4-სულიანი ოჯახისათვის მინიმუმი შეადგენდა 196,6 ლარს). ასეთ ოჯახთა რაოდენობამ მთლიანად ქვეყანაში შეადგინა 6-7 %. შეძლებულ ოჯახებს მიაკუთვნეს ისინი, ვისი შემოსავლები 3-4-ჯერ აღემატებოდა საარსებო მინიმუმს. სააშუალო ფენას მიაკუთვნეს ოჯახები, რომლებსაც საარსებო მინიმუმზე არა უმეტეს 3-ჯერ მეტი შემოსავალი ჰქონდა (მათმა საერთო რაოდენობამ შეადგინა მხოლოდ 21-23 %). ყველა ის ოჯახი, რომელსაც საარსებო მინიმუმზე ნაკლები შემოსავალი ჰქონდა, მიეკუთვნა ღარიბთა ფენას. ცალკე გამოიყო ლატაკთა ფენა (ის ოჯახები, ვისაც შემოსავლები საარსებო მინიმუმის ნახევარზე ნაკლები ჰქონდა). ყველა სხვა ოჯახი, რომელთა შემოსავლები საარსებო მინიმუმსა და მის ნახევარს შორის მერყეობდა, უბრალოდ ღარიბებად ჩაითვალა. ამ ფენების ცხოვრების სტანდარტები ვერ აკმაყოფილებს განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნების სტანდარტებს.

დღეს საქართველოში სააშუალო ფენის ფაქტობრივ არარსებობაზე მეტყველებს საზოგადოების შემოსავლებს შორის უთანასწორობის ისეთი საყოველთაოდ აღიარებული და პოპულარული საზომი, როგორცაა ჯინის კოეფიციენტი. ჯინის კოეფი-

ციენტი წარმოადგენს ერთგვარ მათემატიკურ კონცეფციას, რომლითაც იზომება შემოსავლების განაწილების უთანაბრობა 0-დან 1-მდე, ან პროცენტის სახით 0-დან 100 %-მდე. ჯინის დაბალი კოეფიციენტის შემთხვევაში შემოსავლების განაწილების მაღალ თანასწორობასთან გვაქვს საქმე. ზოგადად, რაც უფრო დაბალგანვითარებულია ქვეყანა, მით მაღალია იქ ჯინის კოეფიციენტი და, შესაბამისად, შემოსავლებს შორის უთანაბრობა. ამ მაჩვენებლით მსოფლიოში პირველ ადგილზეა ნამიბია 76,3 %-ით, ხოლო ისეთ მაღალგანვითარებულ ქვეყანაში, როგორც ნორვეგია, ჯინის კოეფიციენტი 25,8 %-ს უტოლდება; რუსეთში ეს მაჩვენებელი 43%-ს, თურქეთში - 41,2-ს, ხოლო სომხეთში - 30,2 %-ს აღწევს. რაც შეეხება საქართველოს, 2012 წელს ჯინის კოეფიციენტმა 41 %, ხოლო 2013 წელს -40% შეადგინა მთლიანი სამომხმარებლო ხარჯების მიხედვით, რაც მოიცავს როგორც სამომხმარებლო ფულად ხარჯებს, ისე არაფულად ხარჯებსაც. ეს მონაცემები იმაზეც მეტყველებს, რომ რაც უფრო დაბალშემოსავლიანი ოჯახი, მით მეტად ცდილობს შემოსავლების მიღებას ნატურალური ფორმით - სოფლის მეურნეობის პროდუქტებით, ხოლო შედარებით მაღალშემოსავლიან ოჯახებში ნატურალური შემოსავლები ნაკლებია. შემოსავლების მიხედვით დიფერენციაციის ტენდენცია კი, როგორც ავლინუნეთ, ყოველთვის სახიფათოა საზოგადოებისათვის, გამოკვლევების მიხედვით, განვლილ პერიოდში არსებითად შეიცვალა ქვეყნის მოსახლეობის შემოსავლების სტრუქტურა და მოცულობა; თუ 1990 წელს სააშუალო თვიური ნომინალური ხელფასი შეადგენდა 214 მანეთს, 1995 წელს შეადგინა 13,6 ლარი, 1996 წელს - 35 ლარი (ეკონომიკის დარგებში), 27 ლარი საბიუჯეტო ორგანიზაციებში, 45 ლარი არასაბიუჯეტო ორგანიზაციებში, 2000 წელს - 712, 5 ლარი, 2003 წელს - 101,5 ლარი, 2007 წელს -241 ლარი, 2012 წელს - 712,5 ლარი, ხოლო 2013 წელს - 773,1 ლარი, მათ შორის, სახელმწიფო საქტორში - 224 ლარი, კერძო სექტორში -300,6 ლარი, 1996წელს პენსია შეადგენდა 8 ლარსა და 50 თეთრს, 2007 წელს - 75 ლარს, ამავე წელს შინამეურნეობათა მთლიანმა ფულადმა შემოსავალმა შეადგინა 348, 1 ლარი, მათ შორის ხელფასზე მოდიოდა 31 %, ფულად გზავნილებზე -14 %, ფულის სესხებით, დანაზოგების გამოყენებით, ან ქონების გაყიდვით მიღებულ შემოსავლებზე - 12,5 %. აღსანიშნავია, რომ 2000-2007 წლებში სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გაყიდვიდან შემოსავალი გაიზარდა მხოლოდ 7 ლარით (შეადგინა 27,2 ლარი, ანუ ფულადი შემოსავლების 7,8 %).

მიჩნეულია, რომ თუ საზოგადოების ყველაზე მდიდარი 5%-ის შემოსავლები 10-ჯერ და მეტად აღემატება ყველაზე ღარიბი 5 %-ის შემოსავლებს, ყალიბდება ერთგვარი სოციალური დაძაბულობა, გაუცხოება, რაც ქვეყნის სოციალურ სტაბილურობას სერიოზულ საფრთხეს უქმნის. ზემოთქმულის ფონზე საგანგაშოა, რომ საქართველოში, ექსპერტ იოსებ არჩვაძის განცხადებით, ყველაზე მდიდარი ფენის

5%-ის ფულადი შემოსავალი ყველაზე ღარიბი ფენის 5%-ის შემოსავალს 65-70-ჯერ (!) აღემატება. ზოგადად, საქართველოში ბოლო წლებში მდიდრები კიდევ უფრო გამდიდრდნენ, ხოლო ღარიბები კიდევ უფრო გაღარიბდნენ, მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ საქიროა ბრძოლა მდიდრებისა და სიმდიდრის წინააღმდეგ, საქიროა ბრძოლა სიღარიბის წინააღმდეგ. სახელმწიფომ სწორი ეკონომიკური პოლიტიკის განხორციელების გზით უნდა შესძლოს ღარიბთა რაოდენობის შემცირება მათი თანდათან უფრო მაღალ სოციალურ ჯგუფში გადასვლის გზით, და არა მოგრაციის ან სიკვდილიანობის ხარჯზე.

აუცილებელია, სახელმწიფომ გაატაროს ქმედითი პოლიტიკა შემოსავლების უთანაბრობის შესამცირებლად, ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკა უპირველესად სწორედ საშუალო ფენის შექმნისაკენ უნდა იყოს მიმართული. საზოგადოება მხოლოდ მაშინ ითვლება ჩამოყალიბებულად, მხოლოდ მაშინ არსებობს სტაბილურობის გარანტიები, თუ მასში საშუალო კლასი დაახლოებით 50-60 %-ის ფარგლებშია, საქართველოში კი ეს ციფრი სულ რაღაც 7-8 %-ს, ანუ ოპტიმალურზე დაახლოებით 8-ჯერ ნაკლებს შეადგენს. ასე რომ, საშუალო ფენა თავისი მცირერიცხოვნობის გამო, ვერ ქმნის ამინდს, ვერ ახდენს საზოგადოებაზე მასტაბილიზებელ გავლენას, რაც თავის მხრივ, სისტემური კრიზისის გახანგრძლივებას იწვევს. ზემოთქმულიდან გამომდინარე, საშუალო ფენის ფორმირების პრობლემა ერთ-ერთი საკვანძო პრობლემაა დღევანდელ საქართველოში, ქვეყანაში, სადაც ძირითადად მხოლოდ 2 სოციალური ფენა - მდიდრები და ღარიბები - არსებობს, ხოლო შუალედური ფენა, ფაქტობრივად, არ არსებობს. სიტუაციას კიდევ უფრო ამძიმებს ის გარემოება, რომ 4 მილიონიან ქვეყანაში მილიონზე მეტი სოციალურად დაუცველი ადამიანია, ცხადია, ეს ყოველივე იმაზე მეტყველებს, რომ სოციალური მდგომარეობა ერთობ არასახარბიელოა. იმისათვის, რომ აღნიშნული პრობლემა მოიხსნას, მთავრობა ახალი ანტიციატივით გამოდის და გეგმავს სოციალური უსაფრთხოების პოლიტიკის გატარებას, რაც ძლიერი საშუალო ფენის ჩამოყალიბების წინაპირობა უნდა გახდეს.

საქართველოს სახელმწიფოსა და მისი თითოეული მოქალაქის კეთილდღეობის უზრუნველსაყოფად და ცხოვრების ღირსეული პირობების შესაქმნელად საქართველოს ხელისუფლება ვალდებულია იღებს უზრუნველყოფის ქვეყნის მდგრადი ეკონომიკური განვითარება საბაზრო ეკონომიკის, გამჭვირვალე წესების, ასევე ეფექტური სოციალური პოლიტიკის გატარების საფუძველზე.

ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფციის პროექტის თანახმად, საქართველოს სოციალური უსაფრთხოების პოლიტიკის მიზანია ეკონომიკის რეფორმირების პირობებში ხელი შეუწყოს სიღარიბის დაძლევის, ცხოვრების დონის გაუმჯობესებას და ძლიერი საშუალო ფენის ჩამოყალიბებას. ხელისუფლებას მიაჩნია, რომ საქართველოს მოსახლეობის სოციალური უსაფრთხოების უზრუნველყოფის მიზ-

ნით, აუცილებელია უმუშევრობის დონის შემცირება ქვეყანაში, განსაკუთრებით კი რეგიონებში ახალი სამუშაო ადგილების შექმნის ხელშეწყობა და სოციალური მობილურობის გაზრდა.

ამავე კონცეფციის თანახმად, მნიშვნელოვანია საპენსიო და სოციალური დაცვის სისტემის შემდგომი რეფორმირება; სოციალური დაზღვევის ეფექტური სისტემის ჩამოყალიბება; სიღარიბის ზღვარს მყოფი ოჯახების მიზნობრივი სოციალური დახმარებით უზრუნველყოფა.

ამისათვის ხელი უნდა შეეწყოს მცირე და საშუალო ბიზნესსა და მოქალაქეთა დასაქმებას, ხელმისაწვდომი უნდა გახდეს განათლება, ჯანდაცვა და ა. შ., მით უფრო, რომ საქართველოში მცირე მენარმეობის განვითარებისათვის არსებობს ხელსაყრელი პირობები: ბუნებრივი რესურსების მრავალფეროვნება, ეკონომიკის მაღალი რესურსული პოტენციალი, უნიკალური სასოფლო-სამეურნეო კულტურების მოყვანისათვის ხელსაყრელი ბუნებრივ-კლიმატური პირობები და. ა. შ. ერთ-ერთი პოზიტიური პირობაა აგრეთვე საქართველოს ტერიტორიის ვერტიკალური დაყოფის პრინციპი. საქართველო მთიანი ქვეყანაა, რომელიც მდიდარია დასახლებული პუნქტებით, რაც თავის მხრივ მცირე მენარმეობის განვითარების ხელშეწყობი ობიექტური ფაქტორია. ცნობილია, რომ მცირე მენარმეობა ეკონომიკური განვითარების უზრუნველყოფის ერთ-ერთი მძლავრი ბერკეტი; მისთვის ნიშანდობლივია წარმოების შედეგების გაზრდით მაქსიმალური დაინტერესება, საქმიანობის კონფიდენციალობა, მოქნილობა, მობილურობა, მენარმეობაში თავისუფლება და ოპერატიულობა, სამენარმეო საქმიანობის დაწყებისა და ორგანიზების სიმარტივე, გადაწყვეტილებების მიღებაში დამოუკიდებლობა და სხვ.

შემოსავლების უთანასწორობის შემცირების გზაა აგრეთვე მაღალი შემოსავლების დაბეგვრა და მცირე შემოსავლების მქონე პირთათვის დახმარებების გაცემა. პროგრესული საშემოსავლო გადასახადებით და მცირეშემოსავლიანი ოჯახებისათვის დახმარებების სახელმწიფო პროგრამებით შეიძლება მოვახდინოთ არსებითი გავლენა შემოსავლების გადანაწილებაზე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. პოლ ჰენინე, ეკონომიკური აზროვნება, თბ., 2009 .
2. ნ. ჭითანავა, საქართველოს ეკონომიკის მეტამორფოზები, თბ., 2009.
3. საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფცია, 2005.
4. www.geostat.ge

რეზიუმე

Summary

Culture as social phenomenon

LASHA (KOKA) KUTUBIDZE, Professor

ყოველი კულტურა ადამიანისა და საზოგადოების განვითარების დონეს, მისი შემოქმედების მიღწევებს გამოხატავს. კულტურა ადამიანის არსობრივ ძალთა გამოვლენის სარბიელია.

კაცობრიობისათვის სრულიად არ კმარა ელემენტარულ დონეზე სიცოცხლე და მამასადამე, სიცოცხლის ელემენტარული პირობების შენარცუნება. მას აგრეთვე კულტურის შენარჩუნება და განვითარება სჭირდება, ხოლო კაცობრიობის კულტურის შენარჩუნება და განვითარება კულტურათა თავისებურებებისა და სხვადასხვაობის შენარჩუნებასა და განვითარებას გულისხმობს. რაც, თავის მხრივ, ნისნავს და გულისხმობს იმასაც, რომ თანამედროვე გლობალიზაციის პროცესი სხვადასხვა ცივილიზაციათა და, შესაბამისად, ღირებულებათა, კულტურათა თანაარსებობა დიალოგის პირობებში უნდა წარიმართოს. სწორედ ეს უზრუნველყოფს და განაპირობებს ზოგადსაკაცობრიო კულტურის სიმდიდრეს და მრავალგვარობას.

თუ როგორი იქნება ტექნიკური პროგრესის შემდგომი განვითარების გზა, საით წაიყვანს მეცნიერებისა და ტექნიკის პროგრესი ადამიანებს – კატასტროფული შედეგებისაკენ, გაუთვალისწინებელი სოციალური წინააღმდეგობებისა თუ კეთილდღეობისაკენ, ეს დიდად არის დამოკიდებული იმაზე, თუ როგორ მოეპყრობიან ადამიანები ამ პროგრესის მონაპოვრებს, რა მიზნებისთვის გამოიყენებენ მათ.

ყოველივე ამის გათვალისწინება კი, თავის მხრივ, დამოკიდებულია საზოგადოების კულტურის დონეზე. კულტურა კი თვითონ განიცდის მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის გავლენებს და, როგორც მკვლევარები აღნიშნავენ ხოლმე, ეს გავლენა არც-თუ იშვიათა, უარყოფითი ხასიათისაა.

საკვანძო სიტყვები: კულტურა, ცივილიზაცია, გლობალიზაცია, მენციერულ-ტექნიკური პროგრესი

Each culture expresses a level of development of the person and society, achievement of his creativity. Culture this is a walk of life of essence of the person.

For mankind it isn't enough to live on elementary level, i.e. preservation of elementary level. They need also preservation and development of culture, and preservation and development of culture means preservation and development of properties and a variety of cultures. It, in return, means that modern process of globalization and coexistence of different civilizations, respectively costs and cultures, have to go in the conditions of dialogue. It provides wealth and a variety of human culture.

What will be future ways of development of technical progress. Where progress in science and technicians - to catastrophic consequences or to wellbeing will give mankind, it in the majority depends on how people will belong to a consequence of progress and as will use it.

Considering the aforesaid, it, on the one hand, depends on the level of culture of society, and the culture, in return, endures impact of scientific and technical progress and as scientists notice, this influence quite often happens the carrier of negative character.

Keywords: culture, civilization, globalization, science-technical progress.

სიტყვა „კულტურა“ წარმოსდგება ლათინური სიტყვიდან „colere“, რაც ნიშნავს „წიადაგის კულტივირებას (დამუშავებას)“. შუა საუკუნეებში ამ სიტყვით აღნიშნავდნენ მარცვლეულის დამუშავების პროგრესულ მეთოდს, რომელმაც წარმოშვა ახალი ტერმინი „agroculture“ (მიწათმოქმედების ხელოვნება). XVIII და XIX საუკუნეებში აღნიშნულ ტერმინს იყენებდნენ ადამიანებთან მიმართებითაც: თუ ადამიანი გამოირჩეოდა დახვეწილი მანერებითა და ინტელექტით, მას მიიჩნევდნენ „კულტურულად“ მაშინ ეს ტერმინი უმთავრესად გამოიყენებოდა არისტოკრატებთან მიმართებით, რათა გაერჩიათ ისინი „უკულტურო“ უბრალო ხალხისგან. გერმანული სიტყვა „Kultur“ ასევე ნიშნავდა „ცივილიზაციის მაღალ დონეს“. დღეისათვის სიტყვა „კულტურა“, როგორც წესი, ასოცირდება ოპერის თეატრთან, შესანიშნავ ლიტერატურასთან, კარგ აღზრდასთან. ამ-

რიგად, კულტურა – რთული ფენომენია, რომლის ცალკეული ელემენტები მოითხოვენ განსხვავებულ, ხშირად ურთიერთსაპირისპირო განმარტებებს.

ყოველი კულტურა ადამიანისა და საზოგადოების განვითარების დონეს, მისი შემოქმედების მიღწევებს გამოხატავს. კულტურა ადამიანის არსობრივ ძალთა გამოვლენის სარბიელია, მისი პიროვნებად ჩამოყალიბების დონის მაჩვენებელია. მისი მიზანია პიროვნების სულიერი ორგანიზაციის საყოველთაო მგრძობელობისა და აღმქმელობის უნარის განვითარება, ამიტომაც ამბობს შპენგლერი, რომ კულტურაში სული ბატონობს, ხოლო ცივილიზაციაში – ინტელექტი.

ფართო გაგებით კულტურაში იგულისხმება ყოველივე ის, რასაც ადამიანები ქმნიან მატერიალური და სულიერი მოღვაწეობის შედეგად, რასაც ბუნებაში მზა სახით მოცემული საგნებისგან განსხვავებით, ადამიანური შემოქმედების „ბეჭედი აზის“. ვინაშით, კულტურა გაგებულია, როგორც ადამიანის სულიერი მოღვაწეობის იდეათა ერთობლიობა: მეცნიერება, ხელოვნება, ზნეობრივი ნორმები, ფილოსოფია და, შესაბამისად, ადამიანთა ინტელექტუალური, ესთეტიკური და მორალური განვითარების დონე.

კულტურა იმდენად მჭიდროდაა დაკავშირებული სხვა სოციალურ ფენომენებთან, რომ ხშირად ძნელია მათი გარჩევა აბსტრაქტულადაც. ამასთანავე, კულტურის შემადგენლობა და მისი როლი საზოგადოებრივ ცხოვრებაში იცვლება დროისა და ადგილის შესაბამისად. კულტურაში შედის ლიტერატურა, მუსიკა, მხატვრობა, მოდა, არქიტექტურა, ცეკვები, კინო, შენობების გაფორმება და ა.შ. ნებისმიერი მეტ-ნაკლებად განათლებული ადამიანი გაარჩევს კულტურის მოღვაწეობას და მათ პროდუქტს იმისგან, რაც არ შედის კულტურაში. ეს კი საკმარისია აღნიშნული სიტყვის გამოსაყენებლად.

კულტურის თანამედროვე მეცნიერულმა (სოციოლოგიურმა) განმარტებამ უკანა პლანზე გადასწია ამ ცნების არისტოკრატიული ელფერი. კულტურაში იგულისხმება ხელოვნებასა და ლიტერატურაში გამოყენებული მრწამსის, ფასეულობებისა და გამომხატველი საშუალებების სისტემა, რომლებიც საერთოა რომელიმე ჯგუფისათვის და საფუძვლად უდევს ამ ჯგუფის წევრთა გამოცდილების მოწესრიგებასა და ქცევის რეგულირებას.

არსებობს კულტურის დაახლოებით 500-მდე განმარტება, თუმცა არცერთი მათგანი არაა სრული, რადგან იგი უფრო ტევადი ცნებაა. შეეჩერდეთ ზოგიერთ განმარტებაზე. დავიწყით ფილოსოფიური განმარტებიდან: კულტურა „მეორე ბუნებაა“, პირველი ბუნების ზედნაშენი. პირველ ბუნებას უწოდებენ მთლიანად ადამიანის გარემომცველ ბუნებრივ სამყაროს, „მეორე ბუნებას“ კი – ადამიანის მიერ შექმნილ ბუნებას, მიუხედავად იმისა, რომ ამაში ადამიანის წვლილი შეიძლება მინიმალური იყოს. მაგალითად, ადამიანის მიერ დარგული ტყე უკვე ეკუთვნის არა ველურ ბუნებას, არამედ გარკვეული დათქმე-

ბით – კულტურის სფეროს. რასაკვირველია, კულტურისადმი ამგვარი ზოგადფილოსოფიური მიდგომა ძალზე აბსტრაქტული ხასიათისაა და სოციოლოგიაში იშვიათად გამოიყენება.

კულტურის შემდეგი განმარტება შემდეგნაირია: კულტურა – ტაბუს, ანუ აკრძალვებისა და შეზღუდვების სისტემა. კულტურული ნორმების ამგვარი გაგებიდან გამომდინარე, ზ. ფროიდი მიიჩნევდა, რომ კულტურა, ინდივიდთან მიმართებით, ხშირად დეპრესიულ ფუნქციებს ასრულებს ანუ ახშობს მის ცხოველურ, ბუნებით მინიჭებულ ინსტინქტებს.

კიდევ ერთი განმარტება: კულტურა არის ზომიერების შეგრძნება ყველაფერში. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ადამიანები მოქმედებენ არა მხოლოდ საკუთარი ბიოლოგიური არსებობის შენარჩუნების ინტერესების შესაბამისად (ამ ინტერესების შესაბამისად ისინი, რა თქმა უნდა, იმოქმედებენ როგორც ბიოლოგიური არსებანი), არამედ ამავე დროს, ადამიანები მოქმედებენ ერთმანეთის ინტერესების გათვალისწინებით. უფრო მეტიც, ადამიანები თანაუგრძობენ ერთმანეთს; ყველაფერში ზომიერების შეგრძნება, თანაგრძობა, სიმპათია არის სწორედ ის ფენომენი, რომელიც საფუძვლად ედება და საერთოდ შესაძლებელს ხდის ზნეობას, ზნეობრივ ურთიერთობებს.

ხშირად ტექნიკური ფეტიშიზმის გავლენით, ადამიანისათვის ნივთები უფრო ღირებულია, ვიდრე მეორე ადამიანი. სწორედ ეს ვითარება ჰქონდა მხედველობაში გამოჩენილ ჰუმანისტს ა. შვაიცერს, როცა წერდა: ჩვენ თანდათანობით ვკარგავთ ახლობლობის, ნათესაობის გრძობას და ამრიგად, მივექანებით ანტიჰუმანიზმის გზაზე... როცა ქრება იმის შეგნება, რომ ყოველი ადამიანი ჩვენთვის ახლობელია როგორც ადამიანი, მაშინ ირყევა კულტურისა და ზნეობის საფუძვლები. ჰუმანიზმის რეგრესი ამ შემთხვევაში, უბრალოდ დროის საქმეა. ადამიანებს შორის გულთბილი, უშუალო დამოკიდებულების დაკარგვის თაობაზე თავისებურად წუხს ვ. შუკმინის ფილმის „ნითელი ძახველის“ მთავარი მოქმედი გმირი: ადამიანი ადამიანს განიხილავს როგორც მხოლოდ „მოქალაქეს“, როგორც რომელიმე სამურნეო ორგანიზაციის წევრს და აფასებს მას მეურნეობაში ოფიციალური მონაწილეობისა და წარჩინების მიხედვით, ცოცხალი ბუნება მისთვის მხოლოდ საექსპლოატაციო მასალაა – ამბობს ის. ესაა უშუალო, შინაგანი, ნამდვილი ადამიანური კონტექსტების დაკარგვით გამოწვეული სევდა.

გარდა ინდივიდუალურ-ფსიქოლოგიური ასპექტებისა, კულტურის ადგილი და როლი ადამიანის ცხოვრებაში უნდა ავლენოთ სოციალური ფსიქოლოგიისა და სოციოლოგიის ტერმინებით. ავიღოთ, მაგალითად, ეროვნებათშორისი ურთიერთობების საჭირობოროტო პრობლემა. აქ ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესია ეთნოცენტრიზმის ცნება. ეთნოცენტრიზმი არის ის, როცა თავის ერს, ხალხს, სოციალურ ჯგუფს და ა.შ. ადამიანი აყენებს ცენტრში და აპრიორი მიიჩნევს, რომ აღნიშნული ჯგუფის, ერის, ხალხის და ა.შ. კულტურა ყველაზე მაღალი

და საუკეთესოა (ყველა სხვა დანარჩენ ჯგუფებთან, ერებთან და ხალხებთან შედარებით). მართალია განსაკუთრებული სიფრთხილით და სიფაქიზით უნდა მოვეყრათ ჩვენს კულტურას, როგორც ჩვენი ეროვნული ინტერესების, მისწრაფებების, ერთ-ერთ მთავარ და განმსაზღვრელ ფაქტორს. მაგრამ ამ გარემოებამ არ უნდა გამოიწვიოს სხვა კულტურისადმი აგდებული დამოკიდებულების, სიძულვილის, ან სულაც შიშის (ქსენოფობიის) ვითარებები. სამწუხაროდ, უნდა აღინიშნოს, რომ ეთნოცენტრიზული პოზიცია უკავია მრავალ, თუნდაც ძალზე განათლებულ ადამიანს. ადვილი მისახვედრია, რომ ეთნოცენტრიზმი ბადებს პრობლემებს სხვადასხვა კულტურის ადამიანებს შორის, რომლებიც ზოგჯერ კონფლიქტებამდეც მიდის. უნდა ითქვას, რომ ეთნოცენტრიზმის მრავალი ფორმა არსებობს (რასიზმი, ფაშიზმი, შოვინიზმი, ნაციონალიზმი, რელიგიური ფანატიზმი და ა.შ.).

ეთნოცენტრიზმის საპირისპირო თვალსაზრისია კულტურული რელატივიზმი. ამ პოზიციიდან, სხვა კულტურისადმი დამოკიდებულება გულისხმობს მიმღებლობას, პატივისცემას, ფასეულობისა და მნიშვნელობის აღიარებას, რაც განპირობებულია იმ ფაქტის გაგებით, რომ ყოველი კულტურა იქმნებოდა კონკრეტულ განსაკუთრებულ გეოგრაფიულ და ისტორიულ პირობებში და ეს ბუნებრივიცაა, რადგან მოცემული ერის კულტურა ყოველთვის ყალიბდება სხვა კულტურებთან ურთიერთდამოკიდებულებისა და ურთიერთზეგავლენის პირობებში, ამიტომაც შესაძლებელია და აუცილებელიც, რადგან მსოფლიო ხალხებმა გაიცნონ და გაითავისონ სხვადასხვა ხალხების, ერების მიერ შექმნილი ეროვნული ნიშნისა და ხასიათის მატარებელი კულტურისა და ხელოვნების ნიმუშები. კულტურული რელატივიზმის პოზიციაზე მყოფი ადამიანები განვითარების უფრო მაღალ საფეხურზე არიან, ვიდრე ეთნოცენტრიზმის პოზიციაზე მყოფი ადამიანები.

XXI საუკუნე გლობალიზაციის საუკუნეა. მისი დადებითი და უარყოფითი ტენდენციების კრიტიკული ანალიზი გვიჩვენებს, რომ თანამედროვე მსოფლიოში არცერთ ქვეყანას არ შეუძლია ერთმანეთისაგან იზოლირებულად არსებობა. გლობალიზაცია (გარკვეულ ფორმებში) ქმნის ახალ პერსპექტივებს სხვადასხვა ქვეყნების, ერების, ცივილიზაციათა და კულტურათა ურთიერთობებისათვის და ეს პროცესი შეუქცევადია.

თუმცა, გლობალიზაცია არის არა მხოლოდ ახალი ტექნოლოგიები, მეცნიერებისა და ტექნიკის მიღწევათა დანერგვა მთელი მსოფლიოს მასშტაბით, არამედ, აგრეთვე ახალი მწვავე პრობლემები სულიერი ღირებულებების, კულტურის სფეროში, რაც ახლებურად აყენებს დღის წესრიგში კაცობრიობის მომავალს – ადამიანის, ინდივიდის, პიროვნებისა და საბოლოო ჯამში, ეროვნული ცნობიერების, ეროვნული კულტურებისა და საერთოდ, ერების თვითმყოფადობის პრობლემას. ამიტომაცაა, რომ ანტიგლობალისტური მოძრაობის გამომწვევი მიზეზები არა მხოლოდ

ეკონომიკური ურთიერთობათა სფეროა, არამედ, უმეტეს შემთხვევაში, მას სულიერი, კულტურული და სხვა პრობლემების მოუგვარებლობა იწვევს.

გლობალიზაციის წარმართველი ძალების აზრით მიმდინარე ეკონომიკური პროცესები უფრო ოპერატიულად და ეფექტიანად წარიმართება, რაც უფრო ნაკლები ერები და მათთვის დამახასიათებელი ეროვნული ღირებულებები, სპეციფიკური კულტურული ნიშნები, ინტერესები და თავისებურებები იარსებებენ, რადგანაც სწორედ ესენი არიან გლობალური პროცესების მიმდინარეობის შემაფერხებელი ძირითადი ფაქტორები.

ადამიანების მიერ კულტურის ქმნის პროცესი ასახავს კულტურის შემქნელთა განვითარების დონეს, მათ თავისუფლების ხარისხს, საერთოდ ადამიანის „გაადამიანურების“ თვითდამკვიდრების ხარისხს. ყოველი ნაბიჯი წინ კულტურის გზაზე იყო ნაბიჯი თავისუფლებისაკენ. ადამიანის სპეციფიკური თავისებურება, მისი თვისობრივი განსხვავება ყველა სხვა არსებისა თუ ნივთისაგან, იმაში გამოიხატება, რომ იგი ბუნებას გარდაქმნის ღირებულებათა მიხედვით, თავის აუცილებელ პირობად, ნანამძღვრად გულისხმობს ადამიანის თავისუფლებას, მის თავისუფალ და აქტიურ მოქმედებებს, თავისუფალი, აქტიური მოღვაწეობა კი არის შემოქმედება, შემოქმედება კი ის ფენომენია, რომელიც ადამიანის აქტიური გარდამქმნელი მოღვაწეობის აუცილებელი მომენტია, თანაც ისეთი, რომელიც მის ადამიანურ სპეციფიკას განაპირობებს.

ადამიანთა მიერ სინამდვილის გარდაქმნა ხორციელდება იმის საფუძველზე, რომ ხდება სინამდვილის კანონზომიერების შემეცნება, სინამდვილის საგანთა და მოვლენათა არსების დადგენა. თუმცა ადამიანის მიმართება სამყაროსთან არ ამოიწურება მხოლოდ შემეცნებით. ადამიანი არა მარტო იმეცნებს საგნებს, არამედ გარკვეულ შეფასებას აძლევს მათ, აფასებს მათ იმისდა მიხედვით, თუ რა მიმართებაში არიან ესა თუ ის საგნები, მოვლენები ადამიანური ყოფიერების ამა თუ იმ ასპექტთან. თუ ქვემარტივების შინაარსში არ აისახება ადამიანის ღირებულებითი მიმართება სინამდვილესთან, ადამიანის კულტურული, ესთეტიკური და ეთიკური მოღვაწეობის პროდუქტებში ცენტრალური ადგილი ენიჭება სწორედ ღირებულებით მომენტს. კულტურა ღირებულებათა რეალიზაციის პროცესია, რომლის დროსაც ადამიანი სხვა ინტერესებთან და მოთხოვნილებებთან ერთად იკმაყოფილებს ერთ-ერთი არსებითი ხასიათის მოთხოვნილების – შემოქმედების მოთხოვნილებას.

კულტურა ადამიანის არსობრივ ძალთა გამოვლენის სარბიელია, მისი პიროვნებად ჩამოყალიბების დონის მაჩვენებელია. კულტურის მიზანია არა უბრალოდ ადამიანთა და, შესაბამისად, პიროვნებათა გონებრივი თვალთახედვის არსის გაფართოება, არა უბრალოდ ადამიანის განათლება, არამედ უმთავრესად, მისი სულიერი სამყაროს განვითარება, სულის გაფაქიზება. ამ პროცესში განსაკუთრებული მნიშ-

ვნელობა ენიჭება კულტურას თავისი შესაბამისი ფუნქციებით.

კულტურა, უწინარეს ყოვლისა, გონებასთან და ცოდნასთან არის დაკავშირებული – ამიტომაც კულტურის ერთ-ერთი ფუნქცია – მისი საგანმანათლებლო-აღმზრდელობითი ფუნქციაა. ცხადია, მისი მიზანი განათლება, აღზრდა ან, როგორც სოციოლოგები ამბობენ, – პიროვნების სოციალიზაცია ანუ თავისი ხალხის, სოციალური ჯგუფის და მთელი კაცობრიობის ცოდნის, ენის, სიმბოლოების, ფასეულობების, ნორმების, ჩვეულებების, ტრადიციების ათვისებაა. პიროვნების კულტურის დონე განისაზღვრება კულტურული მემკვიდრეობისადმი აღნიშნული პიროვნების შინაგანი კულტურის ზიარების დონით, ასევე ინდივიდუალური უნარების განვითარების ხარისხით, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, მივიღვართ საყოველთაოდ აღიარებულ ფორმულამდე: ცოდნას პლუს უნარები.

მეორეა კულტურის ინტეგრაციულ-დეზინტეგრაციული (გამაერთიანებელ-დამაცალკევებელი) ფუნქცია. ეს იმას ნიშნავს, რომ კულტურის ათვისების შედეგად ერთი თანამეგობრობის ინდივიდებს უზინდებათ ერთიანობის, ერთი ერის, ხალხის, რელიგიის, ჯგუფისადმი და ა.შ. მიკუთვნიებულობის გრძობა. მაგრამ რომელიღაც კულტურის საფუძველზე მათი შედეგადებით იგი უპირისპირდება სხვა კულტურის გარშემო გაერთიანებულ სხვა თანამეგობრობებს ანუ სხვადასხვა კულტურის ადამიანებს. ეს დაცალკევება კი შეიძლება გახდეს კულტურული კონფლიქტების მიზეზი.

ცნობილი პოლიტიკოსების ლექსიკონში ხშირად გაისმის მოსაზრებები „კულტურათა კონფლიქტის“, „ცივილიზაციათა კონფლიქტის“ შესაძლებლობათა შესახებ. ამერიკელი მეცნიერი ფრ. ფუკუიამა 1992 წელს გამოქვეყნებულ ნაშრომში „ისტორიის დასასრული და უკანასკნელი ადამიანი“ აღნიშნავს, რომ ისტორია დამთავრდა და შევიდა რა ლიბერალურ-დემოკრატიულ ღირებულებათა სამყაროში იგი აღარ წარმოადგენს რაციონალური და ირაციონალური ძალების დაპირისპირებისა და ბრძოლის გამოხატულებას. თუმცა მოგვიანებით ფრ. ფუკუიამამ ნაშრომში „კულტურული ომები და სამოქალაქო საზოგადოება“, რომელშიც იგი კვლავ დაუბრუნდა ლიბერალური დემოკრატიის მომავლისა და მსოფლიო პერსპექტივის პრობლემებს, გარკვეულწილად დააზუსტა და, შეიძლება ითქვას, შეცვალა თავისი შეხედულება. კერძოდ, მან მიიჩნია, რომ ლიბერალურ დემოკრაციას მომავალში უთუოდ გამოუჩნდება მოცილე და სერიოზული მეტოქე, რომელიც სწრაფად იკრეფს ძალას და მოსალოდნელია, რომ „მისსავე მოედანზე“ შეებრძოლოს დემოკრაციას. ფუკუიამას აზრით, ამ მეტოქეობის სათავე და საფუძველი კულტურის დონეზეა საძიებელი, ეს ყველაზე ღრმა დონეა, რომელიც მოიცავს რელიგიურ, მორალურ ღირებულებებს, ეთნიკურ ცნობიერებას, ოჯახის სტრუქტურებს, ისტორიულ ტრადიციებს და სხვ. ნაშრომში „ცივილიზაციათა შესახებ“ სრულად განსხვავებულ მოსაზრე-

ბას აყალიბებს სამუელ ჰანთინგტონი. მისი აზრით, მსოფლიოში არავითარი საფრთხე არ მოხსნილა, იგი ყოველთვის დარჩება და სხვადასხვა ფორმით გამოვლინდება ხოლმე ყოველ საუკუნეში. XXI საუკუნეში ჰანთინგტონი მსოფლიოს მთავარ საფრთხეს კულტურათა, ცივილიზაციათა ომში, კერძოდ, სადავლურ და ისლამურ-კონფუციურ დაპირისპირებაში ხედავს.

მესამე ფუნქციას უწოდებენ მარეგულირებელს. მასზე უკვე იყო ზემოთ საუბარი, როცა ჩვენ შევეხეთ ზომიერების გრძობას, ქცევის წესებსა და ჩარჩოებს, რომელშიც უხდება ცხოვრება და შრომა ადამიანს. სწორედ ეს წესები აიძულებენ ადამიანს დაიცვას განაწესებისა და აკრძალვების სისტემა. ამ განაწესებისა და აკრძალვების დარღვევის შემთხვევაში პიროვნებას უწესებენ გარკვეულ სანქციებს – სასჯელს ან ჯილდოს. არსებობს აგრეთვე კულტურის შემეცნებითი (გნოსეოლოგიური), ესთეტიკური, ადაპტაციის, კომუნიკაციის, ქცევათა ნორმატიული, ღირებულებითი ფუნქცია და სხვ.

ახლა კი კულტურის ფორმების შესახებ. ფართოდაა ცნობილი კულტურის დაყოფა მატერიალურ და სულიერ კულტურებად. მაგრამ არ არსებობს ისეთი რამ, რაც 100%-ით მატერიალურ ან, პირიქით, 100%-ით სულიერ კულტურად შეიძლება ჩაგვეთვალა. ჩვეულებრივი მსუბუქი ავტომანქანა, რასაკვირველია. მატერიალური კულტურის საგანია, მაგრამ ვილაცამ ის ააგო, მოიფიქრა, რისთვისაც გამოიყენა თავისი შრომა, წარმოსახვა და ა.შ., ეს კი უკვე სულიერი კულტურის მცირე ნაწილია. და, საპირისპირო მაგალითიც: მხატვრის მიერ დახატული სურათი, რა თქმა უნდა, სულიერი კულტურის კონცენტრირებული გამოხატულებაა. მაგრამ თავად კულტურა მატერიალური ობიექტია: იგი შედგება ტილოს, საღებავებისა და ჩარჩოსაგან.

კულტურული ფორმები განსაკუთრებული მრავალფეროვნებით გამოირჩევა. დავიწყოთ მაღალი კულტურიდან (ელიტარული კულტურა). იგი თითქმის ყოველთვის არის დაკავშირებული კლასიკურ მუსიკასთან, ლიტერატურასთან, მხატვრობასთან, არქიტექტურასთან და ა.შ. მაღალ კულტურას ნაზიარები ადამიანები ყველა დროში ცოტანი იყვნენ, რადგან მაღალი კულტურის ზიარება სპეციალურ განათლებას, დიდ დროს, ძალისხმევასა და ფინანსებს მოითხოვს. კულტურული ელიტა ყოველთვის იყო ტონის მიმცემი, ადგენდა კრიტერიუმებს კულტურის სხვა ფორმებისათვის. როცა მაღალი კულტურა დეგრადირებულია, გაქრობის პირასა, ეს აუცილებლად უარყოფითად აისახება მთლიანად ხალხის კულტურაზე. სამწუხაროდ, დღეს სწორედ ეს შეინიშნება ჩვენი ქვეყნის თანამედროვე კულტურულ ცხოვრებაში.

კულტურის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ფორმაა სახალხო კულტურა (პოპულარული კულტურა). ეს კულტურა ყველასთვის ხელმისაწვდომია და მას განსაკუთრებული როლი აკისრია მშობლიურ კულტურულ ფასეულობებთან ყოველი ინდივიდის ზიარებაში.

მასობრივი ინფორმაციის გაჩენასთან ერთად გაჩ-

ნდა მასობრივი კულტურა. იგი ე.წ. საშუალო, მასის ადამიანებზეა გათვლილი. მასობრივი კულტურის ფენომენი შეიძლება იყოს როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი სულიერი მუხტის მატარებელი.

პირველი, ვინც „მასობრივი კულტურის“ დეტალური ანალიზი მოგვცა ესპანელი ფილოსოფოსი ორტეგა გასეტი გახლდათ. სტატიამ „მასები“, (1926 წ.). ნიგნში („მასების აჯანყება“, 1930 წ.) მან მოგვცა უპიროვნო ინდივიდისა და კოლექტივის, ბრბოს ფენომენის ანალიზი. ცნობილია მისი ფრაზა – „გმირი გაქრა, დარჩა გუნდი“. მისი აზრით, ანალოგიურ მოვლენებს ადრეც ჰქონდა ადგილი ისტორიაში, თუმცა XX საუკუნეში მან სხვა შინაარსი და პრინციპულად განსხვავებული ხასიათი შეიძინა [4. 123]. მასიური კულტურის ფენომენის ერთ-ერთი მკვლევარი გახლდათ ამერიკელი გ. ოვერსტიტი, რომელმაც აღწერა, თუ როგორაა შესაძლებელი ადამიანის ცნობიერების მანიპულირება ტექნიკური მიღწევებით. თავის ნაშრომში – „სალი გონება“ მან ჩამოაყალიბა მეტ მოგებაზე ორიენტირებული ადამიანის ბუნება, რომელიც, თავის მხრივ, მასიურ კულტურასაც უკავშირდება.

XXI საუკუნეში მასიურმა კულტურამ შეიძინა პრინციპულად ახალი ფუნქცია – იგი პოლიტიკური ზემოქმედების აქტიური იარაღი გახდა.

კულტურის შემდეგი ფორმაა სუბკულტურა. სუბკულტურა არის რომელიმე დიდი კულტურის ნაწილი. მაგალითად, ახალგაზრდობის კულტურა არის კულტურა, რომლის ფარგლებშიც არსებობს სტუდენტი ახალგაზრდობის კულტურა, ანუ მისი ერთ-ერთი სუბკულტურა. არსებობს აგრეთვე მარგინალური, გლობალური კულტურა და სხვ.

თანამედროვე ეპოქა ყველა სხვა ადრეული ეპოქისაგან, უპირველეს ყოვლისა, იმით განსხვავდება, რომ ცნობილ მარადიულ ფილოსოფიურ პრობლემებს (ყოფიერების, ცნობიერების, ცხოვრების აზრის და ა.შ.) დაემატა თვისობრივად ახალი მოვლენა – გლობალიზაცია და მისგან გამომდინარე შედეგები მსოფლიო საზოგადოებისთვის. თანამედროვე მეცნიერულ და სპეციალურ ლიტერატურაში უკვე მომნიშვნელოა აზრი იმის შესახებ, რომ ტერმინები „კულტურა“ და „ცივილიზაცია“ უკვე საკმარისად ვერ ასახავს გართულებულ თანამედროვე რეალობას გლობალიზაციისა და მისი თანმხლები მოვლენების გათვალისწინების გარეშე. ამიტომ – „კულტურა“, „ცივილიზაცია“, „გლობალიზაცია“ უნდა განვიხილოთ ურთიერთკავშირში, როგორც ერთი და იგივე ობიექტის – სოციალური ორგანიზამის სხვადასხვა მხარეების აღმწერნი. თანამედროვე სამეცნიერო ლიტერატურაში ძალიან ხშირად ხდება კულტურისა და ცივილიზაციის ცნებების აღრევა, რაც არასწორი დასკვნების გაკეთების საფუძველი ხდება. კულტურა და ცივილიზაცია ერთმანეთთან გარკვეულ კავშირში იმყოფება და მათი დამოკიდებულება არის ურთიერთგანპირობებულობის ურთიერთობა, სადაც ცივილიზაციის „ზრდას“ მიყვავართ კულტურის ფორმათა განახლებისაკენ, რომლის „ინსტრუმენტის“ როლში ტექნიკური განვითარების საშუალებები გვევლინება,

მაგრამ ჯერ კიდევ XIX საუკუნის გერმანულ საზოგადოებრივ-ფილოსოფიურ აზროვნებაში მოხდა ამ ორი ცნების იდენტიფიკაცია და გამიჯვნა, რომელიც ძირითადად დღესაც არის გაზიარებული.

ცივილიზაციისა და კულტურას შორის კავშირისა და განსხვავებების დასადგენად აუცილებელია გავითვალისწინოთ და გამვიჯნოთ ადამიანთა მოქმედება-მოღვაწეობის ორგანიზაციული მიმართულება: ერთ-ერთი მიმართულება გულისხმობს ადამიანების მიერ ბიოლოგიურ-ფიზიკური ორგანიზმის სახით არსებობის შენარჩუნებაზე ზრუნვას, რასაც ადამიანები აღწევენ ბუნების ძალების შეცნობის, მათი „დამორჩილების“ მეშვეობით.

ადამიანის მოქმედების მეორე მიმართულება გულისხმობს მის ზრუნვას არა უშუალოდ თვითშენახვის ინტერესების შესაბამისად, არამედ იმას, რომ ადამიანი, როგორც სოციალური, გონითი არსება აუცილებლობით უნდა ამალდეს ბიოლოგიურ არსებობაზე, დაამყაროს ურთიერთობა სხვა ადამიანებთან, როგორც პიროვნებებთან, კაცობრიობასთან იმ ზნეობრივი, ზოგადსაკაცობრიო ნორმების მეშვეობით, რომლებიც ადამიანთა მდგომარეობისათვის არის ნიშანდობლივი და სპეციფიკური.

ცივილიზაციის მიღწევად და მონაპოვრად უნდა ჩაითვალოს ყოველივე, რაც ადამიანებს ბუნების „დამორჩილებისა“ და ბიოლოგიური არსებობის შენარჩუნებაში უწყობს ხელს (პირველ რიგში მეცნიერებისა და ტექნიკის მონაპოვრები). ხოლო კულტურის და, შესაბამისად, მისი კვინტენსეციის, ზნეობის სათავე, პროფ. ზ. კაკაბაძის აზრით, ადამიანის იმ თვისებაში ძევს, ბიოლოგიური ორგანიზმის სახით საკუთარი არსებობის იქით ფასს რომ ადებს და ღირებულად ცნობს რაიმეს, ამას რომ გამოთქვამს თავისი განწყობილებისა და შეხედულებების სახით და ზემოქმედებას ახდენს სხვათა ცნობიერებაზე, თავის მხრივ ყურად რომ იღებს სხვათა განწყობილებებსა და შეხედულებებს და მზად რომაა მათი მხრიდან ზემოქმედების მიღებისათვის.

ცივილიზაციისა და კულტურას შორის განსხვავებასთან ერთად ორგანიზაციული კავშირიცაა. ცივილიზაცია, მატერიალური კულტურა, მეცნიერებისა და ტექნიკის პროგრესი აუცილებელი ბაზაა „საკუთრივ ადამიანური ძალის“ ანუ სულიერი კულტურის განვითარებისათვის. ამ უკანასკნელის პროგრესი შეუძლელია ცივილიზაციის სათანადო დონის გარეშე, ხოლო კულტურული დეგრადაცია, სულიერი კულტურის კრიზისი, პრინციპულ საფრთხეს ქმნის ცივილიზაციისათვის, ვინაიდან კულტურული დეგრადაციის შედეგად ცივილიზაციის მონაპოვრები-სათვის გაუფრთხილებელი მოპყრობის შემთხვევაში, შესაძლებელია საფრთხე დაემუქროს მთელი კაცობრიობის არსებობას. კულტურას გააჩნია სული, ცივილიზაცია კი ფლობს მეთოდებს და იარაღებს. კულტურა ინდივიდუალურია, ცივილიზაციისათვის კი დამახასიათებელია ზოგადი ნიშნები [5. 247].

მ. ვებერი თვლის, რომ კულტურა და ცივილიზაცია ერთმანეთისაგან განსხვავდება, ვინაიდან

კულტურა არის სულიერი და ორიგინალური მოვლენა, მაშინ როცა ცივილიზაცია „ანონიმურია“ თავისი ინტელექტუალური ბუნებით. ცივილიზაცია, ვებერის მიხედვით, წარმოადგენს ადამიანის ძალისხმევას გაბატონდეს ბუნებაზე გონების მეშვეობით, რასაც ადამიანები ახერხებენ მეცნიერების, ტექნიკის, დაგეგმვის საშუალებით. რაც შეეხება კულტურას, იგი არის ადამიანის სულიერი სამყაროს განვითარება, სრულყოფა.

ა. შვაიცერი და ს. ჰანთინგტონი აღნიშნულ ცნებებს ერთნაირი მნიშვნელობით იყენებენ, რაც შეეხება ო. შპენგლერს, მასთან ცივილიზაციისა და კულტურის განსხვავება ანტაგონისტური კონსტრუქციის ხასიათს იღებს, რომელშიც ცივილიზაცია კულტურის დაისის „მზის ჩასვენების“ საფეხურს წარმოადგენს. ცივილიზაცია არის ყოველი კულტურის განვითარების საბოლოო სტადია. მისი ძირითადი ნიშნებია: ინდუსტრიისა და ტექნიკის განვითარება, ლიტერატურისა და ხელოვნების დეგრადაცია, ხალხის გადაქცევა უსახო მასად და სხვა. ასეთი გაგებით, ცივილიზაცია, როგორც დაცემის ეპოქა, უპირისპირდება კულტურის მთლიანობას და ორგანულობას.

შპენგლერის აზრით, კულტურა არის შინაგანი შესაძლებლობების განხორციელება, ხოლო ცივილიზაცია – ყოველგვარი პროგრესის ანულირება. შეასრულებს რა თავის დანიშნულებას, კულტურა ამოწურავს თავის თავს, კვდება, იქცევა ცივილიზაციად.

კულტუროლოგთა მნიშვნელოვანი ნაწილი მიიჩნევს, რომ დღეს არსებითად შეიცვალა კულტურის მასშტაბები, მისი ადგილი და როლი საზოგადოებაში, ადამიანთა ცხოვრებაში. კულტურა შეიჭრა ადამიანთა ცხოვრების ყველა სფეროში იმდენად, რომ ამ სფეროებსა და კულტურას შორის საზღვრები განუსაზღვრელი გახდა, ნაწილობრივ გაქრა კიდევ. მსოფლიო წალეკა კულტურის პროდუქტებმა. ძნელია დავასახელოთ ადამიანთა საქმიანობის სახეები და მათი მოხმარების საგნები, რომლებშიც არ აისახება და არ შეინიშნება კულტურის გამოვლინება. სახლები, პარკები, სატრანსპორტო საშუალებები, ტექნიკური ნაგებობები, ჭურჭელი, ავეჯი, ნიგნები-სა და ჟურნალების გაფორმება, რეკლამა, აფიშები, სპორტი, სერვისი, საბავშვო სათამაშოები, საქმელი, ყოველდღიური მოხმარები საგნები... კულტურის ასეთი შეჭრა ადამიანთა ყოველდღიურ ცხოვრებაში კაცობრიობის ისტორიაში არასდროს და არსად ყოფილა.

კულტურა ყველასთვის მისაწვდომი გახდა. პრაქტიკულად, ადამიანთა აბსოლუტური უმრავლესობა არა მხოლოდ სისტემატურად იმყოფება კულტურის გარემოცვაში და თავისუფლად მოიხმარს მას, არამედ შეუძლია ისარგებლოს ტრადიციული ფორმით კულტურის მიღწევებით, – მხედველობაში გვაქვს მუზეუმების, ბიბლიოთეკების, ტელევიზიის, კინოს, თეატრების საყოველთაო მისაწვდომობა. რიგითი მოქალაქეების დიდმა ნაწილმა მიიღო შესაძლე-

ბლობა დაკავებულიყო კულტურული საქმიანობით – მუსიკით, ხატვით, ცეკვით, მწერლობით. კულტურა გახდა მოსახლეობის ყველა ფენის, ყველა კატეგორიის, ყველა ასაკის ადამიანების ძირითადი და ჩვეული ელემენტი.

კულტურის ძირითადი მომხმარებლები გახდნენ ყოველდღიური საქმიანობით დაკავებული მოსახლეობის ფართო ფენები, რომელთაც არ ჰქონდათ სოციალური განათლების მიღებისა და თავიანთი ესთეტიკური გემოვნების სრულყოფის შესაძლებლობა და დრო კულტურისადმი იმგვარი დამოკიდებულებით, რასაც ჰქონდა ადგილი წარსულში ფაქიზი გემოვნებისა და აუჩქარებელი ცხოვრების წესის მქონე ადამიანების ვინაობაში. ეს, ბუნებრივია, აისახა თავად კულტურის ხასიათზე. თანამედროვე საზოგადოების დინამიურ და დაძაბულ ცხოვრებაში ჩართულ მილიონობით რიგით მოქალაქეებზე გათვლილი კულტურა თავისი მომხმარებლის ადეკვატური გახდა.

თანამედროვე პირობებში განსაკუთრებულ პრობლემად იქცა მეცნიერებისა და, შესაბამისად, ტექნიკის განვითარების ტემპებისაგან ადამიანის კულტურულ, ეთიკურ-ზნეობრივი ცნობიერების ჩამორჩენა. ამიტომ შემთხვევითი არ არის ის გარემოება, რომ დღეს მეცნიერების სხვადასხვა დარგის წარმომადგენლები განსაკუთრებულ ყურადღებას ამახვილებენ იმაზე, რომ მეცნიერებისა და ტექნიკის უპირატესი განვითარების პირობებში მიმდინარეობს კულტურის ზოგიერთი ელემენტის, კერძოდ, ზნეობრივი ცნობიერების დაკნინება და დაქვეითება.

კულტურა სულ უფრო ხდება ბიზნესის სფერო. დაიწყო კულტურის საგნებისა და სანახაობების გაფართოებული წარმოება. კულტურის სფერო გადაიქცა ბაზრად. საბაზრო ფასმა გამოდევნა ესთეტიკური შეფასება. შემოქმედებითი პიროვნების მასშტაბები განისაზღვრება არა იმით, თუ რა წვლილი შეიტანა მან წინამორბედებთან შედარებით, არამედ იმით, თუ როგორია მისი საბაზრო წარმატება. კულტურის ნაწარმოებების ხარისხის განსჯა ხდება მასმედიის ექსპერტების მიერ, რომლებიც სრულებითაც არ ხელმძღვანელობენ ესთეტიკის, მორალის, განათლების, ჰუმანიზმის კრიტერიუმებით. ახალი ტიპის კულტურის შემოქმედთა ძირითად მასას შეადგენენ საშუალო ინტელექტუალური და შემოქმედებითი უნარების მქონე ადამიანები. მათი ნოვატორობა ილუზორული, ზედაპირული და უმნიშვნელოა, შემოქმედება კი ძირითადად არის ტალანტისა და ოსტატობის ნაკლებობის და არა მისი სიჭარბის შედეგი.

კულტურაში მთავარი ფიგურები გახდნენ ბიზნესმენები და შოუ-ორგანიზატორები, ანუ შემოქმედებასთან მიმართებით მეორეული პირები – შემსრულებლები, იმიტატორები, ინტერპრეტატორები, კომპლატორები, წარსული კულტურის ექსპლოატატორები, პლაგიატორები და ა.შ.

ადამიანები ცდილობენ ნებისმიერი გზით, საშუალებებით გახდნენ გამორჩეულნი, მოახდინონ შთაბეჭდილება, მიიქციონ ყურადღება, მოიპოვონ

ცნობადობა და ფული – ამას მათ აიძულებს კულტურის ბაზრის კანონებიც. ამიტომაც წარმატება მიიღწევა არა ჭეშმარიტი შემოქმედებითი მიღწევების, არამედ ყოველგვარი შემაკავებელი ჩარჩოების, მ.შ. მორალისა და ესთეტიკის ჩარჩოების რღვევის ხარჯზე. გამალებულმა ფსევდონოვატორობამ უკანა პლანზე გადასწია ნოვატორობა კლასიკური კულტურის კონტექსტში.

მასმედიაც ხელს უწყობს შემოქმედებითი მიღწევების შეფასების დამახინჯებული სისტემების შექმნას და უსაზღვროდ აპირებს სენსაციურ, მდარე მოვლენებს და დუმს ნამდვილ შემოქმედებაზე. ძირითადად გამოხატველობითი ეფექტები, რომლებიც არ მოითხოვენ არავითარ ინტელექტს, გახდა ზოგადად ხელოვნების არსი. ხელოვნება მაღალინტელექტუალური დონიდან დაემვა პრიმიტიულ-ემოციონალურ დონეზე. მისი ინტელექტუალური და ესთეტიკური დონე ძალზე დაბალია, ხოლო მორალური თვალსაზრისით, იგი გადაიქცა მასების გარყვნისა და დეზორგანიზაციის საშუალებად.

თანამედროვე დასავლეთის ცივილიზაციის შეუფერხებელ გავრცელებასა და იდეალიზაციას დიდი მონდომებით ესმახურებიან თითქმის ყოველგვარი შემოქმედებისაგან და ადამიანურობისაგან დაცლილი, გაუგებარ გარეგან ფაქტორებზე დაფუძნებული ე.წ. მასობრივი კულტურები, იგივე კომერციული კულტურა. მათ პროპაგანდას განუწყვეტლივ ემსახურებიან უამრავი თანამედროვე ტელე-საინფორმაციო სასუალებები, რომლებიც გამოდმებით გადასცემენ მასიურ ძალადობას, სექსისა და შურისმაძიებლურ სიუჟეტებს, რითაც ახდენენ მომაკვდილებელ გავლენას ეროვნულ კულტურებსა და ღირებულებებზე. ასეთ ვითარებაში – გლობალიზაციის პირობებში განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს იმ გარემოებას, რომ კაცობრიობამ შეინარჩუნოს თვითმყოფად კულტურათა ურთიერთობა, მათი მრავალფეროვნება და არ დაუშვას, თუნდაც მინიმუმანდე დაიყვანოს განსხვავებულ კულტურათა ნიველირების ტენდენცია, რაც გლობალიზაციისათვის უკვე არის დამახასიათებელი. არადა ამის საშიშროება დღს ნამდვილად არსებობს – გლობალიზაციის პროცესი ბუნებრივად წარმოშობს ადამიანთა სოციალური ურთიერთობების, ქცევის ნორმების ახალ სტანდარტებსა და მიმართულებებს, რასაც ფაქტიურად თანდათან შეეწირება საუკუნეების განმავლობაში ჩამოყალიბებული ეროვნული, თვითმყოფადი ღირებულებები და მას ჩაანაცვლებს მოცემული ეთნოსისათვის სრულიად მიუღებელი, ახალი ტიპის ტრანსნაციონალური სტანდარტები, რასაც აუცილებლად მოჰყვება ეროვნული თვითშეგნების თანდათანობით დასუსტება და კოსმოპოლიტიკური აზროვნების უპირატესი გაბატონება.

შესაბამისად, კულტურის, ხელოვნების ნაწარმოებისათვის დამახასიათებელი გახდა რეალობისგან გაქცევა, შეგნებული ანტირეალიზმი, საცდურებით და თავგადასავლებით აღსავსე მოვლენები, ნებისმიერი სახის ძლიერი ვნებებით, სულისშემძვრელი

საშინელებებით, ზეადამიანური არსებებითა და სიტუაციებით. ერთ-ერთმა გერმანელმა სოციოლოგმა შენიშნა, რომ ცხოვრება სულ უფრო უღიმღამო და მოსაწყენი ხდება, ფილმები და ნიგნები კი – უფრო კაშკაშა. ლიტერატურა, კინო და ტელევიზია ქმნიან ყალბ შთაბეჭდილებებს, თითქოს ადამიანები ცხოვრობენ საინტერესო და სოციალურად დატვირთული ცხოვრებით. რეალურად კი მათი უმრავლესობის ცხოვრება არის მეშჩანური მონყენილობა და ასეთივე მოსაწყენი მუშაობა ამ მონყენის გასაქარვებლად.

დღეს, ისე როგორც არასდროს კომერციულ საქმიანობაზე დაქვემდებარებულმა მასობრივი კულტურის პროდუქციის შეუზღუდველმა მოძრაობამ, მართლაც შესაძლებელია სერიოზული საფრთხე შეუქმნას განსაკუთრებით ეროვნული კულტურის განვითარებას. საერთაშორისო ურთიერთობების სულ უფრო შეღწევამ მსოფლიოს ხალხთა კულტურულ ცხოვრებაში ბუნებრივად გამოიწვია ე.წ. გლობალური კულტურის პროდუქციის მასიური წარმოება, რაც თავისთავად დიდ შემოსავლებსა და მოგებაზეა გათვლილი.

ასეთ ვითარებაში განსაკუთრებული სიფრთხილით და სიფაქიზით უნდა მოვეპყრათ ჩვენს კულტურას, როგორც ჩვენი ეროვნული ინტერესების, მისწრაფებების, ერთ-ერთ მთავარ და განმსაზღვრელ ფაქტორს. ამიტომაც ეროვნულ კულტურასთან დაკავშირებით ყოველთვის უნდა გამოვიჩინოთ განსაკუთრებული სიფრთხილე და დავსვათ მთავარი კითხვა – ხომ არ გამოიციხვას გლობალიზაცია კოდირებული ეროვნული თვითმყოფადობის შესაძლებლობის პირობებს, ხომ არ არის მოსალოდნელი მსოფლიოს ხალხების ერთმანეთში არევის, ზეეროვნული მსოფლიოს ჩამოყალიბების საშიშროება. შესაბამისად, ხომ არ მოხდება განსხვავებულ კულტურათა ისეთი დაახლოება, შერწყმა (ჰომოგენიზაცია – კულტურათა ისეთი ტიპის შერწყმა, რომელთა საფუძველზე წარმოიშობა კოსმოპოლიტიკური, ერთიანი გლობალური კულტურა ანუ შეიქმნება პირობები დასავლეთის კულტურულ ღირებულებათა ვესტერნიზაცია – ამერიკანიზაციისათვის; ჰანთინგტონი ნაშრომში „ცივილიზაციათა შესახებ“ მსოფლიოს მთავარ საფრთხეს სწორედ კულტურათა, ცივილიზაციათა დაპირისპირებაში ხედავს, რომ ჩამოყალიბდება პირობები მსოფლიოს ერთიანი კულტურის შესაქმნელად. ამიტომ არ არის შემთხვევითი, რომ ადამიანთა სულიერი ცხოვრების, მათი კულტურის გლობალიზაციის პრობლემა განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს დღეს, როდესაც მაღალგანვითარებული ტექნოლოგიებისა და უახლესი საინფორმაციო საშუალებების პროცესში ნებისმიერი ქვეყნის, ერის სულიერი შენაძენი და სიმდიდრე ადვილად მისაწვდომი და გასაგებია ყველა სხვა ხალხებისა და ერებისათვის.

როდესაც ჩვენ ვსაუბრობთ გლობალიზაციის პირობებში საკაცობრიო თუ ეროვნული მნიშვნელობის მატერიალური ან სულიერი ღირებულებების გასაყოველთაოებაზე, აუცილებელია ერთმანეთისგან გავმიჯნოთ და განვასხვავოთ ორი რამ – „გლობალ-

ური კულტურა“ და „კულტურის გლობალიზაცია“. თანამედროვე მსოფლიო გლობალიზაცია ნიშნავს, რომ ის სულ უფრო და უფრო ხდება ერთიანი, მაგრამ ერთიანობა არამცთუ არ გამოირიცხავს, არამედ სწორედ შეიცავს განსხვავებულობას, როგორც მის შინაგან ონტოლოგიურ მოცემულობას. მსოფლიო ქვეყნების ხალხების ინტეგრირება ერთიან საკაცობრიო ოჯახად თითოეული მათგანის ეროვნული და კულტურული თავისთავადობის ბაზას ემყარება და, ამდენად, მათი განვითარების მრავალფარიანტულობასაც გულისხმობს. ხოლო რაც შეეხება კულტურის გლობალიზაციას, რადგანაც მოცემული ერის კულტურა ყოველთვის ყალიბდება სხვა კულტურებთან ურთიერთდამოკიდებულებისა და ურთიერთზეგავლენის პირობებში – შესაძლებელია და აუცილებელიც, რადგან მსოფლიო ხალხებმა გაიცნონ და გაითავისონ სხვადასხვა ხალხების მიერ შექმნილი ეროვნული ნიშნისა და ხასიათის მატარებელი კულტურისა და ხელოვნების ნიმუშები.

გლობალიზაციის თანმხლები უარყოფითი ტენდენციების თაობაზე მსჯელობისას განსაკუთრებულ ყურადღებას ამახვილებენ იმაზე, რომ ამ პროცესს ახასიათებს ეროვნული კულტურისა და, შესაბამისად, პიროვნებათა ნიველირების, გათანაბრებისა და „სტანდარტიზაციის“ ტენდენციებიც. ასეთი განწყობილებების ფონზე საზოგადოებაში ჩნდებიან ადამიანთა ჯგუფები, რომლებიც ეროვნული კულტურული ტრადიციების გაუთვალისწინებლად დასავლური გამოცდილების მექანიკურ გადმოღებას ცდილობენ. ამ ადამიანებისათვის არაფრისმთქმელია ეროვნული კულტურა, ფასეულობები, ისტორია, მათთვის მთავარია „სწორება დასავლეთზე“, დასავლური ცივილიზაციის, კულტურის უკრიტიკო თავყანისცემა და მისაბამ მაგალითად დასახვა. ზოგიერთ შემთხვევაში მათი მახვილი მიმართულია ეროვნული ეკლესიის, მწერლობის, საზოგადო მოღვაწეების წინააღმდეგ და ეს ყველაფერი მოქცეულია საკაცობრიო ფასეულობების, ტოლერანტობის, ობიექტური კრიტიკის გარეშე ქვეშ. მიუხედავად იმისა, რომ ამ ადამიანთა ქცევები ვითომდა პატრიოტული სულისკვეთებითაა ნაკარნახევი, ეს „პატრიოტიზმიც“ მკვეთრად თავისებურია და შეიძლება უტრირებული სახით ასე გამოიხატოს: „გავხდეთ ნამდვილი ევროპელები“, „მივბაძოთ ამერიკელებს“, „გავხდეთ ცივილიზებული ქვეყანა“ და ა.შ. აქვე უნდა ავღნიშნოთ, რომ დასავლური ცივილიზაცია ფასეულია არა იმიტომ, რომ იგი უნივერსალურია, არამედ იმიტომ, რომ იგი უნიკალურია. ამიტომაც მიუღებელია მან არ გაითვალისწინოს სხვა კულტურის სულიერი და ზნეობრივი ღირებულებები, წინააღმდეგ შემთხვევაში გარდაუვალია სერიოზული დაპირისპირება დასავლეთსა და არა დასავლეთს შორის და სწორედ ესაა გლობალიზაციის მთავარი საფრთხე.

ტექნიკური პროგრესი და ზუსტი მეცნიერების განვითარება, თუკი იგი მიმართულია ადამიანის საკეთილდღეოდ, შესაძლებელია გამოყენებული იქნეს მთელი კაცობრიობისათვის. ტექნიკური მიღწევა, რო-

გორი დიდძალ არ უნდა იყოს იგი, არ არის ეროვნული, რადგან რიცხვებში და ფორმულებში გამოხატული ეს მიღწევა მოქმედების თანაბარი ძალით ვლინდება ყველა ქვეყანაში. ამ მოვლენებისაგან განსხვავებით, ხელოვნება, კულტურა, განსაკუთრებით კი ლიტერატურა მით უფრო მაღალი და ღირებულია, რაც უფრო ეროვნულია. მთავარია წინ აღვუდგეთ „ზოგადსაკაცობრიო ფასეულობების“ „წილბით შემოსილ“ ფსევდოღირებულებებს, რომლებიც ეროვნული ინდივიდუალობის გაქრობისაკენ არის მიმართული და დამღუპველია თვითონ კაცობრიობისათვის.

კაცობრიობისათვის სრულიად არ კმარა ელემენტარულ დონეზე სიცოცხლე და მაშასადამე, სიცოცხლის ელემენტარული პირობების შენარჩუნება. მას აგრეთვე კულტურის შენარჩუნება და განვითარება სჭირდება, ხოლო კაცობრიობის კულტურის შენარჩუნება და განვითარება კულტურათა თავისებურებისა და სხვადასხვაობის შენარჩუნებასა და განვითარებას გულისხმობს, რაც, თავის მხრივ ნიშნავს და გულისხმობს იმასაც, რომ თანამედროვე გლობალიზაციის პროცესი სხვადასხვა ცივილიზაციათა და, შესაბამისად, ღირებულებათა, კულტურათა თანაარსებობა დიალოგის პირობებში უნდა წარიმართოს სწორედ ეს უზრუნველყოფს და განაპირობებს ზოგადსაკაცობრიო კულტურის სიმდიდრეს და მრავალფერობას.

თუ როგორი იქნება ტექნიკური პროგრესის შემდგომი განვითარების გზა, როგორ სახეს მიიღებს გლობალიზაციის მიერ გამოწვეული არსებითი ცვლილებები საზოგადოებრივი ცხოვრების ნებისმიერ სფეროში, საით წაიყვანს მეცნიერებისა და ტექნიკის პროგრესი ადამიანებს – კატასტროფული შედეგებისაკენ, გაუთვალისწინებელი სოციალური წინააღმდეგობებისა თუ კეთილდღეობისაკენ, ეს დიდად არის დამოკიდებული იმაზე, თუ როგორ მოუპყრობიან ადამიანები ამ პროგრესის მონაპოვრებს, რა მიზნებისათვის გამოიყენებენ მათ.

ყოველივე ამის გათვალისწინება კი, თავის მხრივ, დამოკიდებულია საზოგადოების კულტურის დონეზე. კულტურა კი თვითონ განიცდის მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის გავლენას და, როგორც მკვლევარები აღნიშნავენ ხოლმე, ეს გავლენა, არცთუ იშვიათად, უარყოფითი ხასიათისაა. ამ გარემოებაზე ჯეროვან ყურადღებას ამახვილებენ ფილოსოფოსები, ფსიქოლოგები, სოციოლოგები, ისტორიკოსები და ხელოვნების სხვადასხვა დარგის წარმომადგენლები. მათ ნააზრევში სჭარბობს არცთუ მთლად უსაფუძვლო პესიმისტური მოსაზრებები იმის შესახებ, რომ ტექნიკური პროგრესი, მეცნიერებისა და ტექნიკის უპირატესი განვითარების წყალობით, ანგრევს კულტურას და, კერძოდ, ზნეობრივ ცნობიერებას. ამას კი, მათი აზრით, კაცობრიობის გადაგვარებისა და დაღუპვისაკენ მივყავართ. ამ მოვლენას დღეს განსაკუთრებული სიმწვავეთ დაემატა გლობალური პრობლემები, რომლებიც გარკვეული თვალსაზრისით ზრდის ამ პროცესის მასშტაბებს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. კულტურა და საზოგადოება, თბილისი, 2013.
2. ჯიოევი ო., კულტურა და ფილოსოფია, ბათუმი, 2008.
3. კაკაბაძე ზ., ფილოსოფიური საუბრები, თბილისი, 1988.
4. Ортега и Гассети. Восстание масс, Вопросы философии, 1989, №3.
5. ბერიდაევი ნ., უთანასწორობის ფილოსოფია, მოსკოვი, 1990 (რუსულ ენაზე).
6. შპენგლერი ო. (Шпенглер О.) Закат Европы, т. 1, Москва, 1923.
7. ჰანტინგტონი ს., ცივილიზაციათა შეჯახება, თბილისი, 1997.
8. ქერქაძე დ., ლოკალური ცივილიზაციის თეორიათა კრიტიკა, თბილისი, 1978.
9. ბეკი უ. (Бек У.) Что такое глобализация? Ошибки глобализма – ответы на глобализацию, Москва, 2001.
10. მარტინი გ., შუმანი ხ., (Мартин Г., Шуман Х.), Западная глобализация. Атака а процветание и демократию, Москва, 2001.
11. კუტუბიძე ი., კაცობრიობის მომავალი გლობალიზებულ სამყაროში (ტენდენციები და პერსპექტივები), თბილისი, 2013.

ბიზნეს-ინჟინერინგი ტურიზმში

რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურის საკითხისათვის

ევგენი ბარათაშვილი, პროფესორი
ხათუნა კურტანიძე, დოქტორანტი

რეზიუმე

რეგიონული ინფრასტრუქტურის შიდა და გარე კავშირების მრავალფეროვნებას მივყავართ იმასთან, რომ პრაქტიკულად შეუძლებელია რეგიონალური ინფრასტრუქტურისათვის მკვეთრი საზღვრების დადგენა რეგიონალური ინფრასტრუქტურული კომპლექსის ფარგლებში, რადგანაც ის მოიცავს რეგიონში ტურიზმის განვითარებისათვის წარმოების მეტად მნიშვნელოვან დარგებს და სხვადასხვა სახის აქტიურ მოქმედებებს. ამის შედეგად წარმოიშობა ინფრასტრუქტურის საერთო ზონები, რომლებიც აქტიურად გამოიყენება როგორც უშუალოდ ტურისტებისა და ტურიზმის ინტერესებში, აგრეთვე მოცემული რეგიონის მაცხოვრებელთა და რეგიონის ეკონომიკური განვითარების მიზნით. ეს წარმოშობს სირთულეებს რესურსების მოთხოვნილებების სტრატეგიული დაგეგმვისა და რეგიონალური ტურიზმის ელემენტების ობიექტივიზაციისას.

Summary References on forming regional tourism infrastructure in Georgia

*Evgeni Baratashvili, professor
Khatuna Kurtanidze, PhD GTU*

Varied disposition of inner and outer bonds of regional tourism infrastructure brings practically impossible to single out clear border in tourism infrastructure within the limits of regional infrastructure complex – this affects multitude significant issues for development fields and aspects of activities. As a result it's general zone of infrastructure which serves directly in the interests of tourists and tourism as well as provides inhabitants and region needs on the whole that found complexity in strategic planning of recourses and elements of regional tourist infrastructure.

ტურიზმი ეკონომიკის ერთ-ერთი, უმსხვილესი და დინამიური დარგია, ის მსოფლიოს მრავალი განვითარებული და განვითარებადი ქვეყნების საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების მნიშვნელო-

ვანი ნაწილია. დარგის ზრდის მაღალი ტემპი და სავალუტო შემოსავლების აკუმულირების მაღალი შესაძლებლობა დადებითად მოქმედებს ეკონომიკის სხვადასხვა სექტორზე, ამასთანავე იგი ხელს უწყობს რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურის საყოველთაო განვითარებას.

ინფრასტრუქტურა (ლათ. infra - ქვედა, ქვე, და ლათ. structura - ნაგებობა, განლაგება) ურთიერთდამოკიდებული მომსახურე სტრუქტურების კომპლექსი, რომლებიც გარკვეულ ამოცანის (პრობლემის) გადაჭრას უზრუნველყოფს. ტერმინი ნასესხებია სამხედრო ლექსიკიდან, სადაც ის საომარი მოქმედებების, სწავლებისა და განშლისათვის დანიშნული სტაციონარული ობიექტების სისტემას ნიშნავს.

რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურა არის ტურიზმის სისტემის მატერიალური ბაზა, რომლის შექმნისა და განვითარების გარეშე შეუძლებელი იქნება ტურიზმის სახელმწიფო პოლიტიკის სტრატეგიული მიზნების განხორციელება. რეგიონული ტურიზმის განვითარებისათვის საჭირო ინფრასტრუქტურა შეიცავს კომუნალურ ინფრასტრუქტურასაც, ელექტრო და ბუნებრივ აირმომარაგებას, წყალმომარაგებას, კომუნიკაციების და უსაფრთხოების სისტემებს და სპორტული მენეჯმენტისა და ინფრასტრუქტურის უზრუნველსაყოფად სხვადასხვა დასახელების საქონლისა და მომსახურების მომწოდებლებს. ინფრასტრუქტურა აერთიანებს სხვადასხვა ტიპის ისეთ ნაგებობას და ობიექტებს, როგორცაა სპორტული ცენტრები, კულტურული ცენტრები, დასასვენებელი სახლები, საავადმყოფოები, სარეკრიაციო ზონები, სტადიონები, საბავშვო მოედნები და სხვ. სახელმწიფო დანესებულებები, კერძო კომპანიები, სპორტული ორგანიზაციები და მუნიციპალიტეტები მუშაობენ რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურიდან გამომდინარე სახელმწიფოსა და კერძო ბიზნესის ინტერესებიდან. რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურის სფერო როგორც ეკონომიკის სექტორი ძალიან დიდია და მისი ზუსტი გავლენის განსაზღვრა ძალზედ რთულია, სტატისტიკა კი - ძალიან არაზუსტი. მიუხედავად ამისა ეს სექტორი ერთ-ერთი ყველაზე მზარდია დღევანდელ მსოფლიო ეკონომიკაში. ტურიზმის ინფრასტრუქტურის განვითარება მჭიდროდაა დაკავშირებული მენეჯმენტის ახალ სისტემებთან, გარემოს დაცვის განვითარებასთან, დაგეგმარების, მშენებლობის, რეკონსტრუქციის სტანდარტებთან და ნორმებთან, ადამიანებისათვის ინოვაციური პროგრამების მართვასა

და გაფართოებასთან.

დღევანდელი მდგომარეობით საბჭოთა პერიოდის ტურიზმის ინფრასტრუქტურის დიდი ნაწილი განადგურებულია. შემორჩენილი ნაწილი კი ან მნიშვნელოვან განახლებას საჭიროებს ან არ აკმაყოფილებს არსებულ რაოდენობრივ თუ ხარისხობრივ მოთხოვნებს, შესაბამისად, აუცილებელია როგორც შემორჩენილი ინფრასტრუქტურის აღდგენა-განახლება, ისე ახალი ინფრასტრუქტურული მშენებლობა.

რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურის ზემოქმედება, მისი გავლენა მდგრადი განვითარების პრინციპების გათვალისწინებით, ტურიზმის მდგომარეობისა და განვითარების პერსპექტივების კვლევების გაღრმავების აუცილებლობას განაპირობებს, რომელიც საშუალებას იძლევა კომპლექსურად გადაწყდეს ადგილობრივი მოსახლეობის გადარჩენის და ეკონომიკური ზრდის პრობლემები. მდგრადი ტურიზმი ხელს უწყობს ისეთი წინააღმდეგობების აღმოფხვრას როგორცაა ბუნებრივი გარემოპირობების დაცვისა და ადგილობრივი მოსახლეობის მეურნეობის განვითარების უზრუნველყოფის მიზნების შეუთანხმებლობა. მას შეუძლია ხელი შეუწყოს მშვიდობის განვითარების გამყარებას, სამუშაო ადგილების შექმნას, მოსახლეობის დასაქმების უზრუნველყოფას. რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურა გავლენას ახდენს ეკონომიკის ისეთ საკვანძო დარგებზე, როგორცაა ტრანსპორტი და კავშირგაბმულობა, მშენებლობა, სოფლის მეურნეობა, საზოგადოებრივი მოხმარების საქონლის წარმოება და სხვ.

დღესდღეობით ჩვენი ქვეყნის განვითარების ერთ-ერთ ძირითად მიმართულებად ტურიზმისა და ტურიზმის ინფრასტრუქტურის განვითარება და მოწყობა მიიჩნევა. ამ კუთხით საინტერესოა შიდა ქართლში რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურის ზოგადი მიმოხილვა და მისი უპირატესობების აღწერა.

გარემოს დაცვისა და კულტურათა დაახლოების გზით რეგიონული კულტურის ინფრასტრუქტურის ფორმირებისა და განვითარებისათვის საჭიროა საზოგადოების, მთავრობისა და უცხოელი თუ ადგილობრივი ინვესტორების კოორდინირებული მოქმედება.

ამ დროს საერთაშორისო სტანდარტების დანერგვაში დიდ როლს ასრულებს სახელმწიფო შესაბამისი რეგულაციებითა და ინფრასტრუქტურის მოწყობით. ტურიზმის ხელშეწყობით პოლიტიკა ინფრასტრუქტურის მშენებლობას, გზებს, ჯანდაცვის დაწესებულებებს, სპორტულ გამაჯანსაღებელ ცენტრებს, დასასვენებელ სახლებსა და სასტუმროებს მოიცავს, რაც ასევე უმუშევრობას ამცირებს და შემოსავალს სახელმწიფო ბიუჯეტში ზრდის. დღეს, საქართველოს განვითარების ერთ-ერთ ძირითად მიმართულებად რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურის განვითარება მიიჩნევა.

სწორედ ესაა ქვეყნის მთავარი სტრატეგიის საყრდენი. რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურის

ფორმირება და განვითარება არის წინაპირობა სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებისა, რაც საცოცხლოდ მნიშვნელოვანია ამ რეგიონის მოსახლეობისათვის.

საკვლევი ტერიტორია - შიდა ქართლი -წარმოადგენს ერთიანი ბუნებრივ-ინფრასტრუქტურული და ტერიტორიული სისტემის კლასიკურ ნიმუშს, სადაც ბუნებრივი და კლიმატური თავისებურებები, ლანდშაფტის მოზაიკურობა მას განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს და როგორც კვლევის ობიექტი საინტერესო ერთეულს წარმოადგენს.

საქართველოს ერთ-ერთი თვალწარმტაცია მხარის, შიდა ქართლის გეოგრაფიული მდებარეობა, ბუნებრივი გარემო, ისტორიულ-არქიტექტურული და კულტურის ძეგლები რეგიონში ტურიზმის განვითარების საფუძველია. საკვლევი რეგიონი ლიხის ქედსა და მდინარე არაგვს შორის მდებარეობს. მისი ფართობი (სამხრეთ ოსეთი - 2230 კვ. კმ და 80 000 კაცი) მთლიანად შეადგენს 5770 კვ.კმ, ხოლო მოსახლეობა 464 000 კაცს. ჰავა ზომიერად თბილი და ტენიანი (ზოგად მშრალი), ლანდშაფტი მრავალფეროვანი. შიდა ქართლის ტურისტულ პოტენციალს განსაზღვრავს: გეოგრაფიული მდებარეობა, ბუნება, ანკარა წყაროები, დიდი და პატარა მდინარეები, ბუნებრივი და ხელოვნური ტბები, თრიალეთისა და ლიხის უმშვენიერესი სანახაობები, ბუნებრივი და კულტურული ძეგლების სიმრავლე. შიდა ქართლში შესაძლებელია ტურიზმის შემდეგი მიმართულებების განვითარება: სამკურნალო ტურიზმი, აგროტურიზმი, ეკოტურიზმი, კულტურული ტურიზმი და ტურიზმის ექსტრემალური სახეობები.

რეგიონში არსებული ლამაზი ბუნება, ბუნების ძეგლები, ხეობები, ჩანჩქერები, ბუნებრივი და ხელოვნური ტბები. მათი სიმრავლე და სხვა ღირსშესანიშნაობები ეკოტურიზმისა და კულტურული ტურიზმის განვითარებას უწყობს ხელს. შიდა ქართლის სამკურნალო პოტენციალი იმდენად ფართო სპექტრითაა წარმოდგენილი, რომ რეგიონს გააჩნია პერსპექტივა განავითაროს და მაღალ დონეზე აიყვანოს ტურიზმის ინფრასტრუქტურა და ადგილობრივი ტურისტული პოტენციალით დააინტერესოს ქართველი და უცხოელი ტურისტები.

შიდა-ქართლის რეგიონში ტურიზმის განვითარების პერსპექტივებზე საუბრისას საჭიროა განვიხილოთ შემდეგი საკითხები:

- არსებობს თუ არა რეგიონში ტურიზმის განვითარებისათვის საჭირო რესურსები;
- არსებობს თუ არა შესაბამისი ტურისტული ბაზარი;
- ეკონომიკური განვითარების მიზნების მისაღწევად ესაჭიროება თუ არა რეგიონს ტურიზმისა და ტურიზმის ინფრასტრუქტურის განვითარება;
- არის თუ არა საჭირო შრომითი რესურსები ტურიზმისა და რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურის განვითარებისათვის დამატებითი შრომითი რესურსების შემოყვანის აუცილებლობა;

- გამართლებულია თუ არა დანახარჯები სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის განვითარებისათვის;
- შესაძლებელია თუ არა კონკურენტის გამოჩენა შესაძლო ტურისტული პროექტებიდან მეზობელ რეგიონებში;

რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურის მზარდი პოპულარობა დიდი ინტერესს იწვევს ბუნებრივი გარემოს მიმართ, რომელიც ეყრდნობა მსოფლიოში ადამიანების ტურისტული შემეცნების მაღალ დონეს. ეს თავისთავად ქმნის მოცემულ სახეობის განვითარების სტრატეგიული მიდგომების ფორმირების აუცილებლობას.

ქართველი მკვლევარებისათვის რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურა შედარებით ახალი სფეროა, რადგანაც არ არსებობს კონკრეტული მეთოდიკა იმ ფაქტორების გამოვლენისა და შესწავლისათვის, რომლებიც ხელს უწყობს ტურიზმის ინდუსტრიის ამ მიმართულების ფორმირებას და განვითარების სტრატეგიების შემუშავებას. ასევე რეგიონის დონეზე თითქმის შეუსწავლელია დარგში მოქმედი სოციალურ-ეკონომიკური მექანიზმი. თეორიული და მეთოდოლოგიური დებულებების შემუშავების არასაკმარისმა დონემ, რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურის სტრატეგიების შემუშავების პრაქტიკული ხასიათის გადაუჭრელი პრობლემების არსებობამ განაპირობა წინამდებარე სადისერტაციო კვლევის მიმართულება.

ზემოთ აღნიშნულ პრობლემები თითქმის არ აქვთ ასახული და დამუშავებული ამ სფეროში მომუშავე ქართველ მეცნიერებს.

ტურიზმის, მათ შორის რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურის ფორმირებისა და განვითარების თეორიული და გამოყენებითი პრობლემები გამოკვლეულია Inskip E., Alexandrova S. (2001), Minc M. (1961, 1968, 1970, 1973), Norris R., Steck B., Strasdas W., Western D. და სხვათა შრომებში; რომლებშიც ფართოდაა გამოკვლეული როგორც ბუნებრივი რესურსების ათვისების ზოგადთეორიული ისე ინფრასტრუქტურული რესურსების რეგიონული შეფასებისა და გამოყენების აქტუალური საკითხები. მიუხედავად ამისა, საქართველოში ამ სახის კვლევები არასრულია.

რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურა საქართველოში ტურიზმის ბიზნესის ინოვაციურ მიმართულებას წარმოადგენს. მისი აქტუალობა ჩვენს ქვეყანაში განპირობებულია რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურის განვითარების პროგრამის რეალიზაციისათვის პოტენციური, უნიკალური ბაზის არსებობით. რეგიონებს, რომლებიც შეიძლება გამოყენებულ იქნას რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურის განვითარების ზონად, როგორც წესი, გააჩნიათ სუსტად განვითარებული საკუთარი სოციალურ-ეკონომიკური სტრუქტურა. ეს განაპირობებს იმ პროცესების ანალიზისა და შესწავლის აუცილებლობას, რომელიც მოყვება რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურის განვითარებას.

საქართველოს (რეგიონებს), რომელსაც გააჩნია

უნიკალური ტურისტული რესურსი რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურის განვითარების კუთხით არ მიუღწევია პოტენციური შესაძლებლობების ადეკვატური დონისათვის. თანამედროვე სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის სირთულე და არასტაბილურობა არსებით გავლენას ახდენს ტურიზმის ინდუსტრიის განვითარებაზე. ამ ყველაფერს კი ხელს უშლის სახელმწიფო რეგულირების არასრულყოფილი მექანიზმი, მოცემული მიმართულებით კერძო ინვესტირების მოტივაციის ნაკლებობა. ტურისტული მომსახურების ინფრასტრუქტურის განვითარების გამო მოთხოვნის ნაკლებობა, ტურიზმის სამეცნიერო შესწავლის არასაკმარისი დონე, ტერიტორიების დონეზე რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურის განვითარების სტრატეგიული გეგმის არსებობა.

საბოლოო მიზნის მისაღწევად კი აუცილებელია ისეთი ამოცანების გადაწყვეტა, როგორიცაა:

- ტურისტულ-ინფრასტრუქტურული რესურსების შესწავლის მეთოდური საფუძვლის დამუშავება;
- ტურისტულ-ინფრასტრუქტურული რეგიონების ზოგად-გეოგრაფიული დახასიათება;
- რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურის არსებული განსაზღვრების ანალიზი სანჯისი პრინციპებისა და შესაძლო ობიექტების გამოვლენა;
- საქართველოს რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურის თანამედროვე მდგომარეობის და განვითარების სტრატეგიების ანალიზი;
- რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურის ეფექტიანი განვითარებისათვის სოციალურ-ეკონომიკური ფაქტორების განსაზღვრა და სტრატეგიების ფორმირება.

რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურის განვითარების სტრატეგიული მენეჯმენტის, კერძოს, სტრატეგიული დაგეგმვის სისტემის ელემენტების აგების თეორიული და მეთოდური მიდგომების შეთავაზება.

- რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურის განვითარების ძირითადი პრინციპების განსაზღვრა, მისი სახეებისა და ფორმების კლასიფიკაცია;
- რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურის სტრატეგიული განვითარების ხუთი საკვანძო შემადგენელის (ანალიტიკური, პროგნოზული, მიზნობრივი, ორგანიზაციული და რესურსული) შეთავაზება და დასაბუთება;
- რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურის ფორმირებისა და განვითარების პროცესში ტურისტულ პროდუქტზე მოთხოვნისა და მიწოდების საერთო და სპეციფიკური ფაქტორების გამოვლენა;
- რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურის ფორმირებისა და განვითარების ეკონომიკის განვითარებაზე გავლენის დადგენა;
- რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურის ბაზრის სუბიექტების ურთიერთობის თავისებურებების, მათი ეკონომიკური ინტერესებისა და

რეგიონის განვითარებაზე დამატებითი სამუშაო ადგილების შექმნისა და საბიუჯეტო შემოსავლების ზრდის ფორმით რეგიონის ინფრასტრუქტურაზე ზეგავლენის განხილვა;

- საქართველოს რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურის განვითარების სტრატეგიების სპეციფიკური მახასიათებლების გამოვლენა;
- რეგიონული ტურიზმის სტრატეგიების ფორმირების დროს ტურიზმის ინფრასტრუქტურის ფორმირებისა და განვითარების ახალი მოდელის შემუშავება, რომელიც დასავლეთ ევროპული და ესპანური მოდელების ნაზავს წარმოადგენს.

რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურის პოტენციალის წარმოჩენისა და ტურიზმის ინფრასტრუქტურის მართვისათვის რეკომენდაციების შემუშავება, თეორიული საკითხების შესწავლის მასშტაბების გაფართოება რეგიონში, ტურიზმის ინფრასტრუქტურის სტრატეგიული დაგეგმვის საფუძველი გახდება, რაც ხელს შეუწყობს ეკონომიკურ ზრდას და მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლებას. კვლევის შედეგები გამოყენებული იქნება რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურის მენეჯმენტის სწავლების პროცესში.

რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურის ორგანიზაციული საკითხების გადაჭრისათვის აუცილებელია თეორიისა და პრაქტიკის შესაბამისობის არსებობა. განვითარებულ ქვეყნებში რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურის პრაქტიკა განსაზღვრა თეორიამ. ახლა კი იქ ხორციელდება რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურის განვითარების ორგანიზაციულ-ეკონომიკური თეორიული პრობლემების დამუშავება და გადაჭრა. ქვეყანაში რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურის ისეთი გაგების ფორმირება, რომელიც გააერთიანებს მის ორგანიზაციულ, ეკონომიკურ და სოციალურ მიზნებს, დარგის საკვანძო საკითხს წარმოადგენს, რომლის ფარგლებშიც შეიძლება მოხდეს შემდეგი ტერმინების - „ტურიზმის ინფრასტრუქტურული მომსახურება“, „ტურიზმის ინფრასტრუქტურის სფერო“, „ტურიზმის ინფრასტრუქტურული ბიზნესი“ და სხვა განსაზღვრა.

ტურიზმის ინფრასტრუქტურის განსაზღვრა მნიშვნელოვანია, რადგან იგი წარმოადგენს თეორიულ პრინციპებს ტურისტული რეგიონული ტურისტული ინფრასტრუქტურული საქმიანობის რეგულირებისა და განვითარებისათვის.

პირველ რიგში, ტურიზმი თავისთავში მოიცავს ინფრასტრუქტურის მშენებლობას, გზებსა და ყველაფერ იმას, რაც მოგზაურობასთან და გადაადგილებასთან არის გაკავშირებული; მეორე - იმისთვის, რომ ტურისტები ჩამოვიდნენ, მათ ნორმალური დახვედრა და მოვლა-პატრონობა სჭირდებათ, ამისთვის კი საჭიროა კარგი სასტუმროების, დასასვენებელი კომპლექსების, მომსახურების სხვა ობიექტების აშენება. თუმცა ყველაზე მთავარი მაინც გამოკვეთაა - ტურისტს ნოყიერად უნდა ასვა და აჭამო. ამ

ყველაფრის გასაკეთებლად არც გაზის საბადოების ქონაა აუცილებელი და არც ნავთობის, საკმარისია მხოლოდ სოფლის მეურნეობა. იმის გათვალისწინებით, რომ ტურიზმი მომავალში უდიდეს მოგებას მოუტანდა, სახელმწიფოსთვის მომგებიანი იყო, დახმარებოდა სოფლის მეურნეობას. ეს ხომ ის დარგია, სადაც ძალიან გართულებულია ექსპორტი, რადგან თითქმის ყველა ქვეყანას გააჩნია საკუთარი სოფლის მეურნეობის პროდუქტები. ტურიზმი კი ამ თვალსაზრისით სულ სხვა შესაძლებლობებს იძლევა. როცა საქართველოში ჩამოდის ტურისტი, ბუნებრივია, მას კვება სჭირდება, ამიტომ ის უკვე ჩვენი სოფლის მეურნეობის პროდუქციის იმპორტიორი ხდება ჩვენივე ქვეყანაში, ეს ფარული ექსპორტია, თანაც განუსაზღვრელად დიდ მასშტაბებში.

საქართველოში, კერძოდ, შიდა ქართლში, ტურიზმის და რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურის განვითარების სტრატეგიების ფორმირების აუცილებლობა. რეგიონული ტურიზმის ინფრასტრუქტურის სოციალურ-ეკონომიკური მნიშვნელობის აღიარება მსოფლიოს ბევრ ქვეყანასა და რეგიონში მისი განვითარების მიზეზი გახდა. ტურიზმის გაქვითარება სულ უფრო და უფრო ხდება ადამიანის დასვენების მასობრივი ფორმა და მისი ცხოვრების ხარისხის სრულყოფის აუცილებელი საშუალება.

ბიზნეს-ინჟინერინგი განათლებაში

საინკუბაციო-სააქსელერაციო სისტემები საქართველოსა და უნგრეთში

თინათინ ლოლაძე

რეზიუმე

სტატიის თემა საკმაოდ აქტუალურია, რადგან დაკავშირებულია საინოვაციო სისტემის განვითარებასთან. სტატიაში განხილულია საქართველოსა და უნგრეთში საინკუბაციო/სააქსელერაციო სისტემები, თითოეულ ქვეყანაში არსებული გამოწვევები, პრობლემები. სტატია შესაძლოა სასარგებლო იყოს აკადემიური, ბიზნეს და არასამთავრობო სექტორის წარმომადგენლებისთვის, რომელთაც აინტერესებთ აღნიშნული საკითხი ან უშუალოდ მონაწილეობენ საინკუბაციო სისტემების განვითარების პროცესში

Summary

The topic of the publication is very actual, as it is related to innovation ecosystem development. Article discusses incubation/acceleration systems, existing challenges and problems in Georgia and Hungary. It can be useful for academic, business and cso sector representatives, who are interested in this topic or involved directly in developing incubation systems

* * * * *

სტარტაპ ეკოსისტემა განვითარების პროცესშია საქართველოსა და უნგრეთში, თუმცა მიუხედავად იმისა, რომ ორივე ქვეყანა აღმოსავლეთ ევროპას მიეკუთვნება, უნგრეთში ბევრად უფრო განვითარებულია სისტემა და მეტი შესაძლებლობები არსებობს დამწყები მენარმეებისთვის.

ბიზნესის რეგისტრაციის პროცესი საქართველოში ძალიან მარტივი და ხელმისაწვდომია. ლეგისტრაციის პროცესისთვის საჭიროა თხუთმეტი წუთი, მენარმეს კი მხოლოდ რამოდენიმე დოკუმენტის წარდგენა ესაჭიროება. ბიზნესების რეგისტრაციის პროცესი ხორციელდება საჯარო რეესტრის მიერ.

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებზე დაყრდნობით 2008 დან 2015 წლამდე ახალი საწარმოების რეგისტრაციის პროცენტი საშუალოდ 11-16 %-ს შეადგენდა, 2015 წლის მონაცემებით კი 616008 სუბიექტია რეგისტრირებული.

მიუხედავად რეგისტრაციის სიმარტივისა, არსებობს მთელი რიგი მიმართულებებისა, რომელიც განვითარებას საჭიროებს.

რაც შეეხება უნგრეთს, ბიზნესის რეგისტრაციის პროცედურები ბევრად უფრო კომპლექსური და

ძვირადღირებულია. იგი ბიზნესის მართვის სიმარტივისა და რეგისტრაციის თვალსაზრისით 54 ადგილს იკავებს 189 ქვეყნიდან. 2009 წელს უნგრეთში ბიზნესის რეგისტრაციასთან დაკავშირებული რეფორმები განხორციელდა და ახალი კანონმდებლობის მიხედვით მინიმალური სანესდებო კაპიტალის ოდენობა შემცირდა 80 % ით, 2010 წლიდან კი დაინერგა ონლაინ რეგისტრაციის ფორმა, რომლის შედეგადაც ბიზნესის რეგისტრაცია შესაძლებელია ერთ საათში. თუმცა ეს დადებითი ტენდენცია შეიცვალა 2013 წელს, როდესაც სახელმწიფომ გაზარდა სარეგისტრაციო მოსაკრებელი შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოების რეგისტრაციისთვის და დაანესა დამატებითი გადახადები ახალი ბიზნესების რეგისტრაციისთვის.

ინკუბატორებისა და აქსელერატორების სისტემის განვითარება უნგრეთში დაახლოებით 2010 წლიდან დაიწყო, სისტემა ბევრად უფრო განვითარებულია საქართველოსთან შედარებით, აქვთ წვდომა ევრო კავშირის ფინანსურ რესურსებთან, რაც შესაძლებელს ხდის ვენჩერული ფონდების განვითარებას და მათ მიერ დამწყები ბიზნესების იდეებისა და პროექტების კომერციალიზაციის რეალიზებას, ასევე საინკუბაციო პროექტების საოპერაციო ხარჯების ფინანსირებას.

საქართველოში საინკუბაციო პროგრამების ოპერირება ბევრ სირთულესთან არის დაკავშირებული. ფინანსური ხელმისაწვდომობის არ არსებობა პროგრამის საოპერაციო ხარჯებისთვის, საინვესტიციო ფონდებისა დამწყები მენარმეებისათვის ართულებს და ამცირებს მსგავსი პროგრამების სიცოცხლისუნარიანობის პროცესს.

ინკუბატორებისა და აქსელერატორების ტიპები უნგრეთსა და საქართველოში:

- უნივერსიტეტთან არსებული საინკუბაციო პროგრამები
- კომერციული/კორპორატიული საინკუბაციო პროგრამები
- სახელმწიფო საინკუბაციო პროგრამები

უნგრეთში ყველაზე გავრცელებული ფორმა საინკუბაციო/სააქსელერაციო პროგრამების არის კომერციული და კორპორატიული. ხშირ შემთხვევაში პროგრამები ხორციელდება ადგილობრივი ვენჩერული ფონდების მიერ, ასევე პოპულარულია კორპორატიული ინკუბატორების ფორმატი, რომლებიც ინიცირებული და დაფინანსებული ადგილობრივი მსხვილი კომპანიების მიერ. შედარებით მწირია საუნივერსიტეტო და სახელმწიფოს მიერ ინიცირებული

საინკუბაციო პროგრამების ოდენობა.

ინკუბატორების მიერ ბენეფიციარებისთვის შეთავაზებული პროგრამები და სერვისები არის უფასო, საოპერაციო ხარჯების დაფინანსება ხორციელდება უნივერსიტეტების, ევროპის კომისიის პროგრამებისა და სხვადასხვა ფონდების ფარგლებში.

საშუალო ხანგრძლივობა პროგრამების არის 3-6 თვე

ძირითადად საინკუბაციო პროგრამები მოიცავს მენტორობის, კონსალტინგისა და ნეთვორქინგ აქტივობებს და უზრუნველყოფს ბენეფიციარებს ერთიანი სამუშაო სივრცის სერვისით. საინკუბაციო სააქსელერაციო პროგრამების უმეტესობა უზრუნველყოფს გარკვეული ოდენობის დაფინანსების უზრუნველყოფას პროგრამის ბენეფიციარი სტარტაპებისთვის.

რაც შეეხება საქართველოს საინკუბაციო სისტემების განვითარება 2009-2010 წლებში დაიწყო, თუმცა ტენდენციური ეს პროცესი გახდა 2014 წლიდან, როდესაც უნივერსიტეტებში დაიწყო ინკუბატორებისა, აქსელერატორებისა და ინოვაციური ლაბორატორიების განვითარება.

საქართველოში მეტწილად საინკუბაციო სისტემები ვითარდება უნივერსიტეტების ბაზაზე, რადგან მათ შეუძლიათ საოპერაციო ხარჯების ფინანსირება და შესაბამისი ინფრასტრუქტურის უზრუნველყოფა. საერთოდ არ არის განვითარებული კორპორატიული ტიპის საინკუბაციო პროგრამები, რაც შეეხება სახელმწიფო პროგრამებს, ერთერთი წარმატებული მაგალითია ბათუმის ბიზნეს ინკუბატორი, რომელიც ფუნქციონირებს სახელმწიფოსა და საერთაშორისო ორგანიზაციის ერთობლივი ფინანსური კონტროლზე და აქვს კომერციული სახე.

საინკუბაციო პროგრამების ძირითადი სერვისები უნგრეთსა და საქართველოში:

- ბიზნეს მოდელების განვითარება
- ბაზრის ანალიზი
- მენტორობა და ქოუჩინგი (მარკეტინგისა და ბიზნეს განვითარების მიმართულებით)
- საინვესტიციო და ფინანსური შეფასება
- ბუღალტრული სერვისების ადმინისტრირება
- ბიზნესის განვითარება საერთაშორისო ბაზრებზე
- ერთიან სამუშაო სივრცესთან წვდომა

უნგრეთში ინკუბატორებისა და აქსელერატორების მიერ სტარტაპ ბიზნეს პროექტების დაფინანსება მერყეობს 10 000 დან 250 000 ევრომდე, საინვესტიციო უკუგების პროცენტი კი შეადგენს საშუალოდ 5-25 %-ს.

პრიორიტეტული მიმართულებები:

- ელექტრონული კომერცია
- მობილური აპლიკაციები
- ციფრული მედია
- პროგრამული უზრუნველყოფა
- ონლაინ საგადახდო სისტემები და სხვ.

მნიშვნელოვანია აღინიშნოს რომ ინკუბატორების ბენეფიციარი სტარტაპ ბიზნესების უმეტესობა

უნგრეთში ორიენტირებულია საერთაშორისო ბაზრებზე, საქართველოში კი ლოკალურ ბაზრებზე.

რაც შეეხება ფინანსური ხელმისაწვდომობის პროგრამებს უნგრეთში, ერთერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი პროგრამა სტარტაპ, მცირე და საშუალო ბიზნესების მხარდასაჭერად არის "ჯერემის პროგრამა", ინიცირებული ევროპის კომისიის, ევროპის საინვესტიციო ბანკისა და ევროპის საინვესტიციო ფონდის მიერ.

პროგრამა აფინანსებს ლეგალურად უნგრეთში რეგისტრირებულ დამწყებ, მცირე და საშუალო საწარმოებს, რომელთა ფუნქციონირების პერიოდი არ აჭარბებს ხუთ წელს.

ჯერემის ფონდი ახდენს ბიზნესების ფინანსირებას ადგილობრივი ვენჩრეული ფონდების მეშვეობით, რომლის ფარგლებშიც ფინანსირების 70 % ახორციელებს ჯერემის ფონდი, დარჩენილ 30 % ს კი ადგილობრივი საინვესტიციო ფონდი კერძო ინვესტორების მეშვეობით.

2010-2013 წლებში ჯერემის პროგრამის ფარგლებში განხორციელებულმა ინვესტირებამ შეადგინა 128 მილიონი ევრო. ჯერემი II პროგრამის ფარგლებში კი ინვესტორების მეორე რაუნდი განხორციელდება 2013-2015 წლებში, ინვესტირება მოხდება 10 ახალ საინვესტიციო ფონდში 145 მილიონი ევროს ოდენობით, რომლებიც მოახდენენ აღნიშნული თანხებით განვითარების ეტაპზე მყოფი სტარტაპ ბიზნესების ფინანსირებას.

რაც შეეხება საქართველოს, პრიორიტეტები უმეტესწილად არ არის განსაზღვრული მსგავსი ტიპის პროგრამებისთვის, შესაბამისად პროგრამის ბენეფიციარებს შესაძლებლობა აქვთ განავითარონ პროექტები ნებისმიერი მიმართულებით, რაც საბოლოო ჯამში ბევრად უფრო რთულს ხდის განხორციელების პროცესს.

განსხვავებით უნგრეთისგან არ არის ხელმისაწვდომი ფინანსირების პროგრამები დამწყები მენარმეებისთვის, რაც მნიშვნელოვნად ამცირებს ინკუბატორის პროგრამის ფარგლებში მონაწილე სტარტაპ პროექტების განხორციელების შესაძლებლობას

აღსანიშნავია რომ ორივე ქვეყანაში საინკუბაციო პროგრამების უმეტესობა ბენეფიციარ სტარტაპ კომპანიებს უზრუნველყოფს სერვისებით და ინფრასტრუქტურით მხოლოდ პროგრამის განმავლობაში, ეს განსაკუთრებით პრობლემატურია მდგრადობის თვალსაზრისით, როდესაც ინკუბატორები არ/ვერ უზრუნველყოფენ სტარტაპების ფინანსირებას.

დასკვნა

აღნიშნული სტატიიდან გამომდინარე საინკუბაციო სისტემა ბევრად უფრო განვითარებულია უნგრეთში საქართველოსთან შედარებით ბევრი სხვადასხვა ფაქტორიდან გამომდინარე. ინკუბატორების ბენეფიციარი სტარტაპ ბიზნესების უმეტესობა უნგრეთში ორიენტირებულია საერთაშორისო ბაზ-

რებზე, საქართველოში კი ლოკალურ ბაზრებზე, უნგრეთში ბიზნეს საინკუბაციო პროექტების ძირითად პრიორიტეტს წარმოადგენს ტექნოლოგიური მიმართულებები, რაც ამარტივებს ბენეფიციარს სტარტაპ ბიზნესების რეალიზებისა და განვითარების პროცესს, სფეროს პრიორიტეტულობისა და მოკლე პერიოდში უკუგების მიღების შესაძლებლობებიდან გამომდინარე. ერთერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი კი უნგრული საინკუბაციო/სააქსელერაციო პროგრამების წარმატების არის ევროპის კომისიის ფინანსური ხელმისაწვდომობის პროგრამა, რომლის ფარგლებშიც ხდება საინვესტიციო ფონდების მემვეობით დამწყები, მცირე და საშუალო ბიზნესების ფინანსირების უზრუნველყოფა

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. **Ádám Novotny**, Academic entrepreneurship in Hungary, Social and Management Sciences, 16/2 (2008) 71–80, doi: 10.3311/pp.so.2008-2.03, web: <http://www.pp.bme.hu/so>, Periodica Polytechnica 2008
2. **ZELIMIR WILLIAM TODOROVIC, NICHAYA SUNTORNPITHUG**, THE MULTI-DIMENSIONAL NATURE OF UNIVERSITY INCUBATORS: CAPABILITY/RESOURCE EMPHASIS PHASES, Journal of Enterprising Culture
3. Vol. 16, No. 4 (December 2008) 385–410
4. **László Molnár**, Analysis of the Hungarian research and development potential, periodica polytechnic, Social and Management Sciences, 14/2 (2006) 79–86, doi: 10.3311/pp.so.2006-2.04, web: <http://www.pp.bme.hu/so> Periodica Polytechnica 2006
5. **Elco van Burg, A. Georges L. Romme, Victor A. Gilling, and Isabelle M. M. J. Reymen**, Creating University Spin-Offs: A Science-Based Design Perspective, J PROD INNOV MANAG 2008;25:114–128 2008 Product Development & Management Association
6. **JOE TIDD**, CONJOINT INNOVATION: BUILDING A BRIDGE BETWEEN INNOVATION AND ENTREPRENEURSHIP, International Journal of Innovation Management, Vol. 18, No. 1 (February 2014) 1450001 (20 pages), © Imperial College Press, DOI: 10.1142/S1363919614500017
7. <http://www.kauffman.org/blogs/policy-dialogue/2014/april/hungarys-slow-but-steady-startup-roadmap>
8. <http://goaleurope.com/2013/05/07/a-roundup-on-the-hungarian-startup-ecosystem/>
9. <http://silicongoulash.com/articles/2014/01/07/hungarian-startup-ecosystem-in-2013-a-year-in-review>
10. <http://www.arabianbusiness.com/photos/hungary-s-start-up-ecosystem-562692.html>
11. http://www.europeanspinoff.com/hu/wp-content/uploads/2013/10/UK_Embassy_Nikodemus.pdf
12. http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=229&lang=geo

**სამენარმეო განათლების განვითარება ქართულ უმაღლეს საგანმანათლებლო
დაწესებულებაში, საქართველოს ნარმატიული მაგალითების
გამოცდილებაზე დაყრდნობით**

თინათინ ლოლაძე

რეზიუმე

სტატიის მიზანია სამენარმეო განათლების მნიშვნელობის შესახებ ცნობიერების ამაღლება და საერთაშორისო პრაქტიკის პოპულარიზაცია, შემდგომში საქართველოს უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში სამენარმეო განათლების პროგრამების დანერგვისა და განვითარების მიზნით.

სტატიაში განხილულია ისეთი მნიშვნელოვანი საკითხები, როგორებიცაა სამენარმეო განათლების ფორმირებისთვის საჭირო მეთოდები და პროგრამები და მასთან დაკავშირებული წარმატებული მაგალითები, სამენარმეო განათლებასთან დაკავშირებული პოლიტიკა, სასწავლო პროცესი, ბიზნეს სექტორის ინტეგრაცია აღნიშნულ პროცესში და სხვა.

Summary

Article aims to emphasize importance of the entrepreneurship education and share international best practices related to successful programs, in order to launch and develop entrepreneurship education programs in Georgian higher education institutions further.

Article discusses the important issues like :methods and programs for the launching of the entrepreneurship education, related best practices, entrepreneurship education policy issues, learning process, business sector integration in this process, etc.

სამენარმეო განათლების განვითარების საკითხი საკმაოდ აქტუალური, სასარგებლო და ინოვაციური ქართული ბაზრისთვის, რადგან იგი გრძელვადიან პერსპექტივაში დაკავშირებულია ახალი ბიზნესების და სამუშაო ადგილების შექმნასა და ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესებასთან.

ქართულ უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში მენარმეობა არ წარმოადგენს სავალდებულო საგანს და ისწავლება მხოლოდ რამოდენიმე კერძო უმაღლეს სასწავლებელში. წარმომადგენელი მინისტრისა და განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს ინიციატივით მენარმეობის როგორც არჩევითი საგნის სწავლება დაიწყო დაწყებით სამუშაო სკოლებში პილოტური პროგრამის სახით.

საკითხი მეტად აქტუალურია როგორც სახელმწიფო, ასევე აკადემიური და ბიზნეს სექტორისთვის

ვის, აქედან გამომდინარე მნიშვნელოვანია აღნიშნულ პროცესში განვითარებული ქვეყნების წარმატებული მაგალითების გამოცდილების გაზიარება და გათვალისწინება.

მენარმეობის განვითარებასთან დაკავშირებული ერთერთი ძირითადი ბარიერებია საგანმანათლებლო პროგრამებისა და ფინანსური სახსრების ნაკლებობა, სწორედ ამიტომ ამერიკელი და ევროპელი პოლიტიკოსები ორიენტირებული არიან საგანმანათლებლო სისტემის (მათ შორის სამენარმეო განათლების) განვითარებაზე, რადგან ეს პროცესი უშუალოდ არის დაკავშირებული ახალი ბიზნესებისა და სამუშაო ადგილების შექმნასთან.

უნივერსიტეტები უმეტესწილად ფოკუსირებული არიან სტუდენტების მომზადებაზე ორგანიზაციული საქმიანობისთვის. ზოგიერთი ბიზნეს სკოლა, რომელსაც აქვს ბიზნესის ადმინისტრირების პროგრამა და ორიენტირებულია საშუალო და მაღალი რგოლის მენეჯერების მომზადებაზე, ასწავლის ბიზნესის მართვის კომპონენტებს, თუმცა ნაკლებად ხდება ორიენტირება უშუალოდ მენარმეობასა და სტარტაპ ბიზნესების შექმნის, მართვისა და განვითარების პროცესებზე.

გლობალური მენარმეობის მონიტორის მონაცემებზე დაყრდნობით ამერიკაში მოსახლეობის დაახლოებით 10-12 % ჩართულია სამენარმეო საქმიანობაში და ინტერესი სამენარმეო განათლების პროგრამებისა და სამენარმეო აქტივობებში მონაწილეობასთან დაკავშირებით მზარდია, რასაც ადასტურებს Gallup Hope Index-ის გამოკითხვა, რომლის თანხამადაც ამერიკაში სტუდენტების 77 % ს კორპორატიულ საქმიანობას ურჩევნია სამენარმეო საქმიანობა. შესაბამისად ამერიკაში აკრედიტირებული უნივერსიტეტების დაახლოებით 90 % ბენეფიციარებს სთავაზობს სამენარმეო კურსებსა და პროგრამებს. მაგალითად Ewing Marion Kauffman ის ფონდმა 20013 წლიდან დააფინანსა 200ზე მეტი კოლეჯი და უნივერსიტეტი სამენარმეო განათლების პროგრამების განსავითარებლად, ჯამურმა თანხმა შეადგინა 60 მილ. დოლარზე მეტი.

ტრადიციულად ბიზნეს ტრენინგ პროგრამები ორიენტირებულია, კურსის ფარგლებში სტუდენტებს მიანოდოს ინფორმაცია ბიზნესის დაგეგმვაზე, ორგანიზებისა და კონსტროლის პროცედურებზე, მენარმეობაზე ორიენტირებული კურსის

ფარგლებში კი ფოკუსირება ხდება ბიზნეს გეგმის განვითარებაზე, გესთ სპიკერების მიერ წარმატებული ქეისების განხილვასა და გაზიარებაზე, ლაივ ქეისების, სიმულაციების და სპეციალური პროექტების შემუშავებაზე.

ამერიკელმა მკვლევარებმა Solomon, Duffy, and Tarabishy-მა თავის კვლევაში განსაზღვრეს პოპულარული და ტრენდული კურსები მენარმეობის მიმართულებით, მათ შორის : მცირე ბიზნესის მენეჯმენტი, მცირე ბიზნესის კონსალტინგი და ახალი კომპანიის შექმნა.

ამერიკელი მკვლევარის Ahirah —ს კვლევაზე დაყრდნობით წარმატებული სამენარმეო კურსის კურიკულუმი მოიცავს შემდეგ კომპონენტებს:

- სალექციო კურსს
- ქეისების განხილვას
- მოწვეული სტუმარის მიერ წარმატებული პრაქტიკის გაზიარებას
- პროდუქტის იდეაციას
- ახალი ბიზნეს მოდელის იდენტიფიკაციას
- პროტოტიპირებას
- თიმ ბილდინგისა და ნეთვორქინგ აქტივობებს
- პროექტის კაპიტალიზაციას
- სხვადასხვა სამენარმეო სოფტ სკილს ბის განვითარებას
- ექსპერიმენტული სწავლების კომპონენტები, მათ შორის: თამაშები, სიმულაციები, რეალური ბიზნეს პროექტების შექმნის პროცესი

მიუხედავად იმისა, რომ ექსპერიმენტული სწავლება გარკვეულ რისკებთან არის დაკავშირებული საგანმანათლებლო დაწესებულებებისთვის, იგი აქტიურად გამოიყენება სამენარმეო განათლების პროგრამებში და შემდეგ კომპონენტებს მოიცავს:

ტრადიციული:

- კურიკულუმი
- ქეისები
- ლექციები

კონსალტინგი:

- ბიზნეს მოდელის/გეგმების განვითარება
- ლაივ ქეისები
- პრაქტიკული პროექტების მომზადება

რეალური ბიზნეს პროექტი:

- ფანდრაიზინგი
- სიმულაციები
- პროტოტიპირება
- მენტორობა/ქოუჩინგი
- ინტელექტუალური საკუთრების დაცვა, პატენტი

ამერიკაში განსაკუთრებული პოპულარობით სარგებლობს ახალგაზრდებში სამენარმეო განათლების პროგრამები. პირველი სამენარმეო კურსი 1947 წელს ჰარვარდის ბიზნეს სკოლაში ჩატარდა 188 ბიზნესის ადმინისტრირების სტუდენტისთვის. ამერიკელი მკვლევარის კატზ ის მონაცემებზე დაყრდნობით, 2003 წლიდან ყოველწლიურად საშუალოდ 120 000 ზე მეტი ამერიკელი სტუდენტი მონაწილეობს სამენარმეო განათლების პროგრამე-

ბში და ეს მოთხოვნა მზარდია, რასაც რამოდენიმე ფაქტორი განაპირობებს:

- პოლიტიკოსების მიერ ეკონომიკური ინფრასტრუქტურის განვითარებაში მენარმეობის მნიშვნელობის სათანადოდ შეფასება (Fayolle et al., 2006; Matlay, 2008; Mwasalwiba, 2010).
- ევროპის კომისიის რეკომენდაციების ჩამოყალიბება უნივერსიტეტებში სამენარმეო განათლების ინტეგრაციასთან დაკავშირებით (European Commission, 2008)
- სტუდენტების მზარდი რაოდენობა სამენარმეო განათლების პროგრამებზე განაპირობებს მოთხოვნას შეიქმნას დამატებითი სპეციალიზებული სამენარმეო კურსები
- მზარდი მოთხოვნა განაპირობებს შეიქმნას უფრო მეტი მენარმეობის განვითარების ცენტრები, მენტორების, ფასილიტატორების, ტრენერებისა და ინსტრუქტორების გაზრდილი რაოდენობით

M. Lorz, S. Mueller & T. Volery (2011) რომელმაც თავის კვლევაში ანალიზი გაუკეთა სამენარმეო განათლების პროგრამების მეთოდოლოგიას , შედეგად განსაზღვრა, რომ :

პროგრამების კონცეფცია, და მეთოდოლოგიები განსხვავდებოდა ერთმანეთისგან და მოიცავდა სხვადასხვა ტიპის აქტივობებს, მაგ.საკლასო აქტივობებს, ბიზნეს პროექტის შექმნას კურსის ფარგლებში, ა.შ)

- პროგრამის ხანგრძლივობა შეადგენდა საშუალოდ 1-12 თვეს
- უმეტესწილად კურსის ფარგლებში არ იყოს განსაზღვრული დეტალური ინფორმაცია კურსის კონტენტისა და პროგრამის შესახებ
- პროგრამების უმეტესი ნაწილი სწავლების ძირითად პედაგოგიურ მეთოდად იყენებდა საკლასო სწავლებას
- პროგრამის მიზნები განისაზღვრებოდა შემდეგით:სტუდენტების ცნობიერების ცვლილება მენარმეობასთან დაკავშირებით, მონაწილე ბიზნესების შემოსავლიანობის მაჩვენებლების ზრდა, სამენარმეო უნარების განვითარება

სამენარმეო ცნობიერების ამაღლება, მენარმეობის პოპულარიზაცია ახალგაზრდებში , მცირე და საშუალო ბიზნესების მხარდაჭერა სტარტაპ ფაზაში ევროპის სამენარმეო პოლიტიკის მნიშვნელოვან პრიორიტეტებს წარმოადგენს.

გერმანიაში 200 ზე მეტ უნივერსიტეტშია დანერგილი სამენარმეო პროგრამები და აქტივობები. (Schmude/Heumann, 2007), რადგან გააცნობიერეს, რომ კონკურენტუნარიანობისა და განვითარებისთვის მნიშვნელოვანია მენარმეობის ხელშეწყობა და პოპულარიზაცია (Badelt, 2004; Gibb, 2005; EC, 2006b) შემდგომი მიზნების მისაწვდამად:

- თვით დასაქმების კონცეფციის პოპულარიზაცია სტუდენტებთან , ალუმნებსა და აკადემიურ პერსონალთან

- წარმატებული სტარტაპის ფორმირებისთვის საჭირო უნარჩვევების და კომპეტენციების სწავლება და განვითარება
- ალუმინი spin off — ბიას და start up-ბის მხარდაჭერა და კონსალტინგი

Ennöckl (2002), Bauer/Kailer (2003) და Fueglistaller et al.(2006)-ის კვლევების მიხედვით, ყველაზე მნიშვნელოვანი მხარდაჭერა რასაც სტუდენტები საჭიროებენ არის:

- კონსალტინგი ფონდების მოძიებისა და ფინანსირების კუთხით
- ნეთვორქინგი მიმწოდებლებსა და მომხმარებლებს შორის
- ქოუჩინგი და მენტორინგი
- ნეთვორქინგი ბიზნეს ანგელოზებთან
- კონსალტინგი პატენტსა და ლიცენზიებთან დაკავშირებით
- სამუშაო სივრცის და IT სერვისების უზრუნველყოფა
- სემინარები, ტრენინგები და ვორქშოფები სხვადასხვა მიმართულებით, მათ შორის (სამართალი, ბიზნესის ადმინისტრირება, ლიდერობა, ა.შ) არსებობს დილემა იმასთან დაკავშირებით თუ როდის უნდა მოხდეს სამენარმეო განათლების პროგრამების სწავლება, ამის შესახებ ფონდი კაუფმანის მოსაზრება ასეთია, რომ მენარმეობის სწავლება უნდა მოხდეს მაშინ როდესაც პოტენციური/არსებული მენარმე მზად არის ახალი ბიზნეს იდეების/პროექტების შესაქმნელად და განსავითარებლად. ბიზნეს სკოლებში უმეტეს შემთხვევებში არასწორი ფორმით ხდება მენარმეობის სწავლება, რადგან კურსი ძირითადად თეორიულია და არა პრაქტიკული (Wadhwa et al. 2009a, 2009b), Wadhwa (2010). რეკომენდებულია, რომ სამენარმეო განათლების პროგრამების სწავლება დაიწყოს დაწყებითი საშუალო სკოლის დონიდან.

ასევე მნიშვნელოვანი განხილვის საგანია თუ ვინ უნდა ასწავლოს მენარმეობა, უნივერსიტეტის ბაზაზე ძალიან მნიშვნელოვანია ლექტორები ჩართულობა აღნიშნული პროცესის თეორიულ ნაწილში, რადგან არსებითად მნიშვნელოვანია მათი გამოცდილება სალექციო წარმართვასთან დაკავშირებით, თუმცა ასევე მნიშვნელოვანია პრაქტიკული გამოცდილების გაზიარების ინტეგრირება კურსის ფორმატში. საუკეთესო გადაწყვეტილებად კი შეიძლება ჩათვალოს თეორიული და პრაქტიკული გამოცდილების ნაზავი მენარმეობის სწავლებისთვის.

მნიშვნელოვანი საკითხია ასევე თუ როგორ უნდა მოხდეს სამენარმეო განათლების პროგრამების ხარისხის კონტროლი

შესაძლო შეფასების ინდიკატორებია:

- სასწავლო კურიკულუმი და მეთოდოლოგია
- თეორიული და პრაქტიკული მასალის ერთობლიობა კურსის ფარგლებში
- სტუდენტების/მონაწილეების რელევანტურობა

- კურსთან
 - კურსის ხელმძღვანელის, ლექტორების, მენტორებისა და ჩართული
 - ბიზნესის წარმომადგენელთა კვალიფიკაცია
 - ინფრასტრუქტურა
 - კურსის დრო და ხანგრძლივობა
 - სტუდენტთა /მონაწილეთა ჩართულობა
 - კურსის მონიტორინგი და შეფასება
 - მონაწილეთა ფიდელები
 - კურსის შედეგად მიღებული კონკრეტული შედეგი
 - ნეთვორქინგის შესაძლებლობები
 - ფინანსური ხელმისაწვდომობის პროგრამები
- მნიშვნელოვანია ასევე სამენარმეო განათლების პროგრამებში ბიზნეს სექტორის ჩართულობა, რაც შესაძლებელია განხორციელდეს შემდეგი ფორმებით:
- მენტორობა და ქოუჩინგი
 - მონაწილეობა საგანმანათლებლო კურსის ფარგლებში, ინფორმაციის გაზიარების კუთხით
 - ინვესტირება სტარტაპ პროექტებში
 - სხვა

დასკვნა

სტატიაშია განხილული სამენარმეო განათლების პროგრამების მეთოდოლოგია და სტრუქტურები, კურიკულუმისა და ექსპერიმენტული სწავლების კომპონენტები, სამენარმეო განათლების პროგრამებზე მზარდ მოთხოვნაზე ზემოქმედი ფაქტორები, სამენარმეო აქტივობებში ჩართულობის ზრდასთან დაკავშირებით სტუდენტთა საჭიროებები. ჩანხილულია თუ როდის და ვის მიერ უნდა მოხდეს სამენარმეო განათლების პროგრამების სწავლება, როგორი შეიძლება იყოს ხარისხის შეფასების ინდიკატორები და რა ფორმით შეიძლება მოხდეს ბიზნეს სექტორის ჩართულობა აკადემიურ პროცესში

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. MIRUNA RADU LEFEBVRE, RENAUD REDIN-COLLOT, ACHIEVING LEGITIMACY IN ENTREPRENEURSHIP EDUCATION: A CASE STUDY, Journal of Enterprising Culture Vol. 20, No. 4 (December 2012) 481-500, DOI: 10.1142/S0218495 812500203
2. NORBERT KAILER, ENTREPRENEURSHIP EDUCATION: EMPIRICAL FINDINGS AND PROPOSALS FOR THE DESIGN OF ENTREPRENEURSHIP EDUCATION CONCEPTS AT UNIVERSITIES IN GERMAN-SPEAKING COUNTRIES, Journal of Enterprising Culture Vol. 17, No. 2 (June 2009) 201–231
3. Elaine C. Rideout, Denis O. Gray-Does Entrepreneurship Education Really Work? A Review

- and Methodological Critique of the Empirical Literature on the Effects of University-Based Entrepreneurship Education, *Journal of Small Business Management* 2013 51(3), pp. 329–351, doi: 10.1111/jsbm.12021
4. MICHAEL LORZ, SUSAN MUELLER, Swiss Research Institute of Small Business and Entrepreneurship, THIERRY VOLERY- ENTREPRENEURSHIP EDUCATION: A SYSTEMATIC REVIEW OF THE METHODS IN IMPACT STUDIES, *Journal of Enterprising Culture* Vol. 21, No. 2 (June 2013) 123–151 , DOI: 10.1142/S0218495813500064
 5. Ahiaarah, S. (1989). “Strategic Management and Entrepreneurship Courses at Undergraduate, Level: Can One Inform the Other?” *Proceedings of the 1989 Small Business Institute Director’s Association*
 6. Aronsson, M. (2004). “Education Matters—But ,Does Entrepreneurship Education? An Interview with David Birch,” *Academy of Management Learning and Education*
 7. Blackford, B., T. Sebor, and T. Whitehill (2008). “The Effects of Collegiate Entrepreneurship Education on Post-Graduation Startup of New Ventures: A First Look,” *USASBE Conference Proceedings* Charney, A., G. D. Libecap, and K. E. Center (2000). *The Impact of Entrepreneurship Education: An Evaluation of the Berger Entrepreneurship Program at the University of Arizona 1985–1999* Chen, C. C., P. G. Greene, and A. Crick (1998). “Does Entrepreneurial Self-Efficacy Distinguish Entrepreneurs from Managers?” *Journal of Business Venturing*
 8. Dutta, D. K., J. Li, and M. Merenda (2011). “Fostering Entrepreneurship: Impact of Specialization and Diversity in Education,” *International Entrepreneurship Management Journal* 7
 9. Fayolle, A. (2005). “Evaluation of Entrepreneurship Education: Behavior Performing Or Intention Increasing?” *International Journal of Entrepreneurship and Small Business* 2(1)
 10. Fiet, J. O. (2001). “The Pedagogical Side of Teaching Entrepreneurship,” *Journal of Business Venturing* 16(2),
 11. Greene, P. G., J. A. Katz, and B. Johannisson (2004). “Entrepreneurship Education,” *Academy of Management Learning and Education* 3(3),
 12. Kirby, D. A. (2006). “Entrepreneurship Education: Can Business Schools Meet the Challenge?” in *International Entrepreneurship Education: Issues and Newness*. Eds. A. Fayolle and H. Klandt. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Ltd

ბიზნეს-ინჟინერინგი ტრანსპორტში

სანავის ტექნიკის სპეციალისტების გახარება დიზელის ძრავის გამონაბოლქვ გაზებში არსებული მავნე კომპონენტების შემცველობაზე

ოთარ ჯიჯავაძე, პროფესორი
თეიმურაზ ჩოხარაძე, პროფესორი

* * * * *

რეზიუმე

სტატიაში წარმოდგენილია გემის დიზელის ძრავის მაღალი წნევის მაგისტრალში სანავის ტემპერატურის ამალღების ექსპერიმენტის შედეგები. განხილულია ცილინდრში სანავის თვითაღების პერიოდის შეყოვნების გავლენა ნარევის ტემპერატურაზე და გამონაბოლქვ გაზებში არსებული მავნე კომპონენტების შემცველობაზე. ასევე შემოთავაზებულია მეთოდი, რომელიც ითვალისწინებს სანავის ტემპერატურის მომატებას მაღალი წნევის ზოლზე, რის შედეგადაც იზრდება სანავის კუმშვის კოეფიციენტი, ხოლო სიბლანტე და სიმკვრივე კლებულობს. ექსპერიმენტების შედეგებიდან ჩანს, რომ სანავის გახურების შედეგად ხდება წნევის ზრდის ხარისხისა და აგრეთვე წვის მაქსიმალური წნევის შემცირება ცილინდრში. აღნიშნული ცვლილებები იწვევს მუშა ციკლის საშუალო ტემპერატურის კლებას და სანავის წვის სრულყოფის ხარისხის მატებას. რაც უზრუნველყოფს ნილობრივი დატვირთვის რეჟიმებში ძრავის მუშაობის დროს გამონაბოლქვ გაზებში ნახშირწყალბადის შემცველობის ხარისხის კლებას.

Summary

Changes in temperature of the exhaust gases of the diesel engine on the content of harmful components

O. Djijavadze,
T. Chokharadze

Results of experiment on heating of fuel on a line of the high are presented Pressure, formation of the theory of the period of a delay of spontaneous ignition of fuel is considered in The cylinder of the diesel engine, its influence on temperature of a gas mix during the worker Cycle and the maintenance of harmful impurity in the fulfilled gases. The inventive method, which takes into account the temperature of the high pressure fuel line, which leads to an increase in the degree of compression of fuel, and the viscosity and density decreases. Experimental results show that the fuel pressure increases as a result of heating and as the maximum combustion pressure cylinder. These changes result in reduced cycle average temperature and fuel combustion to improve growth.

ხანგრძლივი რეისის დროს გემს ხშირად უხდება ცურვა რთულ ნავიგაციურ პირობებში, როდესაც მთავარი ძრავი მუშაობს სიმძლავრისა და ბრუნთა სისწორის ზღვრულ მნიშვნელობაზე. მაგ, ზღვის დეღვის დროს ლილვის ბრუნთა სისწორე შეიძლება გაიზარდოს მაქსიმალურ მნიშვნელობამდე, რომლის დროსაც ძრავის მოძრავ დეტალებში წარმოიშება საშიში მექანიკური დაძაბულობები.

გემის მთავარი ძრავის ხანგრძლივი და ეკონომიური მუშაობის ძირითად პირობას წარმოადგენს მისი ნომინალური დატვირთვა, რომლის დროსაც სასურველ სიჩქარესთან ერთად უზრუნველყოფილია გემის მაქსიმალური ეკონომიურობა.

გემის მანევრირების დროს ძრავი მუშაობს ცვლადი დატვირთვის რეჟიმებში და ლილვის ბრუნვის წინააღმდეგობის სიმძლავრის მაქსიმალურ პირობებში.

მაქსიმალური სიმძლავრით მუშაობის შემთხვევაში ძრავის მატრუნი მომენტი შეიძლება ბევრად აღემატებოდეს ნომინალურ მნიშვნელობას. ამ დროს ხდება ძრავის სითბური გადატვირთვები და მისი დეტალების თერმული დაძაბულობები ღებულობენ ზღვრულ მნიშვნელობებს. მაგრამ, ამასთან ერთად, გემს ხშირად უწევს მუშაობა ცურვის განსაკუთრებულ რთულ პირობებში, როდესაც ცვლადი დატვირთვების მოქმედების შედეგად ძრავი ნომინალური რეჟიმიდან გადადის ნილობრივი დატვირთვის (მანევრირების) რეჟიმში. ანალოგიური სიტუაცია იქმნება დიზელ-გენერატორის მუშაობის დროსაც, მაგ: სატვირთო ოპერაციების დროს, დროის მცირე შუალედში მოხმარებული სიმძლავრე შეიძლება გაიზარდოს 30% დან 90% მდე.

ერთი სიტყვით, გემის ძრავებში მუშა პროცესის მეკეთრი ცვლილება იწვევს არა მხოლოდ საწვავის ხარჯის გაზრდას, არამედ გამონაბოლქვ გაზებში არსებული მავნე ნივთიერებების ნახშირჟანგისა (CO) და ნახშირწყალბადის (CnHm) ზრდასაც.

გამონაბოლქვი გაზების ტოქსიკურობის შესამცირებლად, ძრავის მუშა პროცესებზე აწარმოებენ შემოქმედებას სხვადასხვა მეთოდებით, მაგ: სანავაში წყლის შერევით, ფრქვევანების მოდერნიზირებით, გამონაბოლქვი გაზების რეციკულაციით, ნილობრივი დატვირთვის დროს ჩაბერვის ჰაერისა

და გამაგრებელი წყლის ტემპერატურის გაზრდით და ა.შ.

კვლევის მიზანს წარმოადგენს ახალი მეთოდის შემუშავება, რომელიც შეამცირებს გამონაბოლქვი გაზების ტოქსიკურობას გემის დიზელის ძრავის გარდამავალ რეჟიმში მუშაობის დროს.

გამონაბოლქვი გაზების ტოქსიკურობის გაზრდას საფუძვლად უდევს დიზელის ძრავის თბური დატვირთვის მკვეთრი ცვლილება გარდამავალ რეჟიმში მუშაობის დროს, რასაც თან ახლავს გამონაბოლქვ გაზებში CO, C_n H_m და NO_x

- ის კონცენტრაციის ზრდა, რომლის გამომწვევი ფაქტორებია:

- სანავის შეფრქვევის მომენტში ცილინდრში ჰაერის ტემპერატურის შემცირება (ცილინდრის კედლები ჰაერს ვერ გადასცემს საკმარის სითბოს);

- ჰაერის სიჭარბის დაბალი კოეფიციენტი (რომელიც შესამჩნევია გაზოტურბინული ჩაბერვის ძრავებში ტურბოაგრეგატის მაღალი ინერციულობის გამო).

აღნიშნული ფაქტორები უშუალო გავლენას ახდენენ საწვავის თვითაღებაზე და თვითაღების პერიოდის τ_i შეფერხებაზე, რომლის ემპირიული განსაზღვრა შესაძლებელია შედეგი ფორმულით;

$$\tau_i = \frac{131 \cdot A}{p_1^{0,3} \cdot C_m^{0,65} \cdot T_1^{0,75}} ; (1)$$

სადაც: A- დიზელის მუდმივა, რომელიც დამოკიდებულია მის კონსტრუქციულ თავისებურებებზე; τ_i- თვითაღების შეფერხების პერიოდი; p₁- გაზების წნევა ცილინდრში საწვავის შეფრქვევის მომენტში, მპა; T₁- გაზების ტემპერატურა ცილინდრში საწვავის შეფრქვევის მომენტში, K; C_m- დეგუშის საშუალო სიჭარბე, მ/წმ.

აღნიშნული ფორმულიდან გამომდინარეობს, რომ საწვავის შეფრქვევის მომენტში ტემპერატურის 50 K დაკლება იწვევს თვითაღების შეფერხების პერიოდის 7-10%-ით გაზრდას. ხოლო თვითაღება, რომელიც მიმდინარეობს ჰაერის სიჭარბის დაბალი კოეფიციენტის პირობებში, ხელს უწყობს საწვავის არასრული წვის კოეფიციენტის ზრდას. ეს მოვლენა ხარისხობრივად დამოწმებულია საწვავის თვითაღების შეფერხების პერიოდის რიცხვითი მოდელირების მეთოდით კვლევის შედეგებით [3]. მაგრამ, რადგანაც აღნიშნული მეთოდი არ იძლევა ზუსტ რაოდენობრივ მაჩვენებლებს, მისი პრაქტიკული გამოყენება საკმაოდ შეზღუდულია.

სანავის თვითაღების პერიოდის შესამცირებლად შემოთავაზებულია სხვადასხვა მეთოდები. მათ შორის, შესაფერხებელი სანავის ტემპერატურის მომატება გარდამავალ რეჟიმებში. შემოთავაზებულია აგრეთვე სანავის ტემპერატურის გაზრდა დაბალი წნევის ზოლზე [4]. მაგრამ აღნიშნული მეთოდი ვერ უზრუნველყოფს ძრავის თითოეულ ცილინდრზე სანავის ტემპერატურის ზრდას და ამასთანავე, ამ-

ცირებს სანავის მაღალი წნევის ტუმბოს ექსპლუატაციის პერიოდს.

ზემოთაღნიშნულიდან გამომდინარე, შემოთავაზებულია მეთოდი, რომელიც ითვალისწინებს სანავის ტემპერატურის მომატებას მაღალი წნევის ზოლზე, რის შედეგადაც იზრდება სანავის კუმშვის კოეფიციენტი, ხოლო სიბლანტე და სიმკვრივე კლებულობს.

სანავის კუმშვის კოეფიციენტის დამოკიდებულება ტემპერატურის მატებაზე მიახლოებით აისახება ფორმულით 2,3 [2]:

$$\zeta_p = \zeta_0 - \beta_{p_m} \cdot p_m \quad (2)$$

$$\beta_{p_m} = \frac{\zeta_0 \cdot 10^6 - \zeta_{50} \cdot 10^6}{500} \quad (3)$$

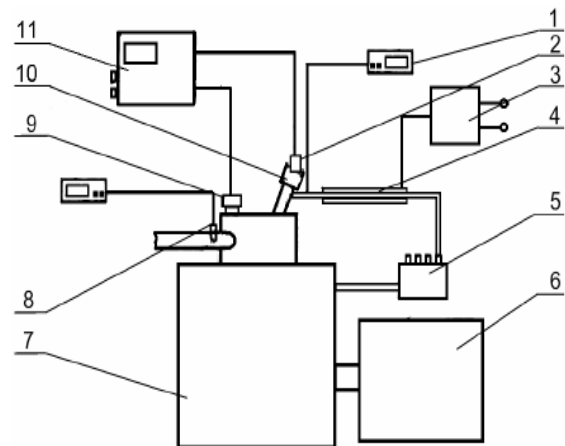
სადაც: ζ₀, ζ_p, ζ₅₀ - კუმშვის კოეფიციენტები, ატმოსფერული, შეფრქვევისა და 50 მპა. წნეების დროს. მპა⁻¹

β_{p_m} - საწვავის სიმკვრივის გავლენის კოეფიციენტი, მპა⁻² საწვავის ტემპერატურის

p_m - საწვავის წნევა სისტემაში. აღნიშნული მეთოდის გამოყენება იძლევა ორმაგ ეფექტს:

ერთია ის, რომ სანავი ტემპერატურის ზრდის შედეგად უფრო მეტად იკუმშება, რის გამოც მცირდება შეფრქვევის წინსწრების კუთხე. სანავი იფრქვევა უფრო მაღალი ტემპერატურის სივრცეში და უფრო მალე ორთქლდება, რაც ხელს უწყობს თვითაღების შეფერხების პერიოდის შემცირებას.

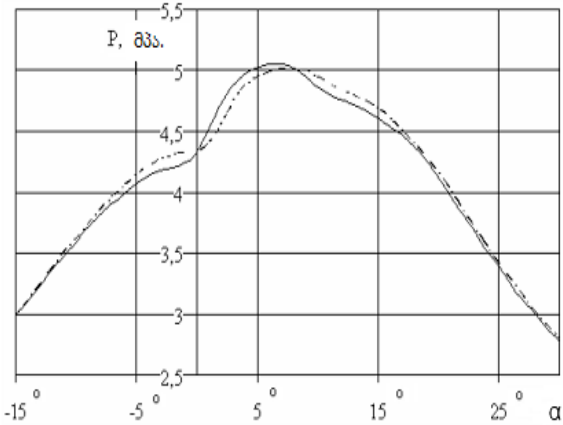
და მეორე - რადგანაც სანავის ასაორთქლებლად იხარჯება ნაკლები სითბო, ამიტომ თვითაღების შეფერხების დროს წვის კამერაში წნევა და ტემპერატურა უფრო მაღალია. გემის დამხმარე დიზელის ძრავზე ჩატარებული ექსპერიმენტი ასახავს სანავის ტემპერატურის მომატების გავლენას მუშა პროცესზე. დანადაგარის სქემა მოცემულია ნახ.1.

ნახ.1 ექსპერიმენტული დანადაგარის სქემა:

1 - სანავის ტემპერატურის გადამწოდები; 2 - ვიბროგადამწოდები; 3 - ტემპერატურის მარეგულირებელი; 4 - გამახურებელი ელემენტი; 5 - სანავის მაღალი წნევის ტუმბო; 6 - გენერატორი; 7

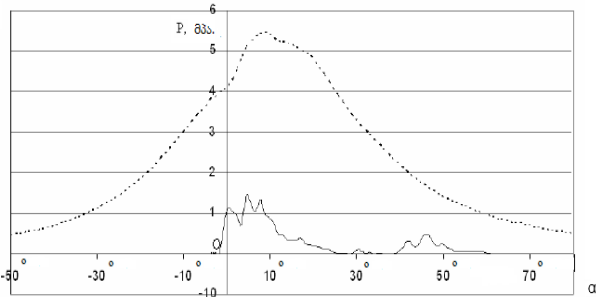
- დიზელის ძრავი; 8 - გამონაბოლქვი გაზების ტემპერატურის გადამწოდები; 9 - წნევის გადამწოდები; 10 - ინდიკატორული დიაგრამისა და ვიბროსიგნალის ამსახველი მონჱობილობა.

ნახ.2 სანვავის ტემპერატურის გავლენას მუშა პროცესზე.

---- მუშა პროცესი სანვავის გახურების გარეშე;
 ----- მუშა პროცესი საწვავის 430 K გახურებით.

როგორც დიაგრამიდან (ნახ.2) ჩანს, აალების აქტიური ფაზის საწყის მომენტში წნევა ცილინდრში დაახლოებით 0,2 მპა-ით მეტია, რაც შეესაბამება ტემპერატურის 30-50K მატგბას.

ნახ.3. სანვავის შეფრქვევა ნილობრივი დატვირთვის რეჱიმში.

----- ინდიკატორული დიაგრამა; ---- ვიბროდიგრამა.

ექსპერიმენტების შედეგებით დადგინდა, რომ 1600C-ზე მაღლა სანვავის გახურება მიზანშეწონილია, რადგანაც აღნიშნული ტემპერატურების შემთხვევაში, შეიმჩნევა სანვავის ნამატი შეფრქვევა გაფართოების ზოლზე და შესაბამისად წვის წნევის ხარისხის მატება. ამასთანავე, ტემპერატურულ დიაპაზონში 500C დან 1400C - მდე ადგილი აქვს წნევის ზრდის ხარისხის კლებას და წვის მაქსიმალური წნევის შემცირებას (ნახ.3). ექსპერიმენტების შედეგებიდან გამომდინარე, შემოთავაზებულია სანვავის თვითაალების პერიოდის შეფერხების განსაზღვრა ემპირიული ფორმულით, რომელიც მოდიფიცირებულია შეფრქვეული სანვავის ტემპერატურის ცვლილებისათვის.

$$\tau_i = \frac{131 \cdot A \cdot T_1^{0,27}}{P_1^{0,8} \cdot C_m^{0,65} \cdot (T_1 - B \cdot \Delta T_{\text{საწვ}})} \quad (4)$$

სადაც: P_1 - ცილინდრის წნევა, მპა; C_m - დგუშის საშუალო სიჩქარე, მ/წმ; A -ძრავის მუდმივა; T_1 - გაზების ტემპერატურა ცილინდრში, K; B , n - საწვავის მომზადების პარამეტრების განმსაზღვრელი ემპირიული კოეფიციენტები; $\Delta T_{\text{საწვ}}$ - შეფრქვეული საწვავის ტემპერატურა.

ექსპერიმენტების შედეგებიდან ჩანს, რომ სანვავის გახურების შედეგად ხდება წნევის ზრდის ხარისხისა და აგრეთვე წვის მაქსიმალური წნევის შემცირება ცილინდრში. აღნიშნული ცვლილებები ინვეს მუშა ციკლის საშუალო ტემპერატურის კლებას და სანვავის წვის სრულყოფის ხარისხის მატებას. რაც უზრუნველყოფს ნილობრივი დატვირთვის რეჱიმში ძრავის მუშაობის დროს გამონაბოლქვ გაზებში ნახშირწყალბადის შემცველობის ხარისხის კლებას.

აღნიშნული მეთოდი განსხვავდება წინამორბედი მეთოდებისაგან იმით, რომ მისი რეალიზაცია შედარებით მარტივია და ტექნიკური მომსახურების ხარჯებიც გაცილებით ნაკლებია. ამასთან ერთად, ძრავის მუშა პროცესზე არ ხდება დატვირთვის მკვეთრი ცვლილებებით გამოწვეული ნეგატიური ზემოქმედება და სანვავის აპარატურაც დაცულია არათანაბარი ცვეთისაგან.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Семенов В.С. Современные проблемы теории судовых дизелей (рабочий процесс и теплопередача): тексты лекций / В.С. Семенов. — М: Изд-во В/О «Мортехинформреклама», 1991. — 112 с.
2. Ищук Ю.Г. Интенсификация процесса сгорания топлива в судовых дизелях / Ю.Г. Ищук. — Л.: Судостроение, 1987. — 54 с.
3. Фролов С.М. Многомерное моделирование испарения, самовоспламенения и горения струй дизельного топлива / С.М. Фролов, А.Н. Гоц // Фундаментальные и прикладные проблемы совершенствования поршневых двигателей: сб. науч. тр. ВлГУ. — Владимир, 2008. — С. 21–28.
4. Мартынова И.Б. Исследование особенностей топливоподачи и экономичности дизеля на долевых нагрузках при подогреве топлива: дис... канд. техн. наук: 05.08.05: защищена 12.02.96:

ბიზნეს-ინჟინერინგი ქიმიკაში

სიანმჟავას საამქროს სტაბილური მუშაობის უზრუნველყოფა რაქტივიკაციის სტაბილურ სიანმჟავას პოლიმერიზაციის აღმოფხვრის გზით

ლერი გვასალია;
თ. მამაგულიშვილი;
ვ. მაჭარაშვილი

რეზიუმე

Summary

ციანმჟავას წარმოების სტაბილური მუშაობის ყველაზე მეტად ხელისშემშლელი ფაქტორი ათწლეულების განმავლობაში იყო რექტიფიკაციის სტადიაზე ციანმჟავას პოლიმერიზაცია. პოლიმერიზაციის ავტოკატალიზური მექანიზმიდან გამომდინარე მან შეიძლება სისტემის აფეთქებამდე მიგვიყვანოს. გარდა ამისა ყოველი 2 — 3 კვირის განმავლობაში პოლიმერიზაციის მიზეზით ხდებოდა საამქროს იძულებითი გაჩერება წარმოქმნილი პოლიმერების სისტემიდან გამორეცხვის მიზნით. საამქროს იძულებითი გაჩერება იწვევდა წარმოების ტექნიკურ — ეკონომიკური მაჩვენებლების მკვეთრ გაუარესებას, მოცდენას აპარატებისა და კომუნიკაციების გარეცხვისათვის ცუდ სამუშაო პირობებს.

მატერიალური ბალანსის და ექსპერიმენტალური კვლევის საფუძველზე აღმოჩენილი იქნა, რომ ციანმჟავას პოლიმერიზაციის გამომწვევი მიზეზი იყო ორთოფოსფორმჟავას დეფიციტი, რომელიც ვერ უზრუნველყოფდა კონტაქტური აირებიდან წარჩენი ამიაკის შეკავშირებას და მდგრად ნაერთში მის გადაყვანას. ორთოფოსფორმჟავას დეფიციტის მიზეზი კი როგორც აღმოჩნდა იყო ორთოფოსფორმჟავას ანალიზის დროს საანგარიშო ფორმულაში არსებული ტიტრი 0,0098, რომელიც გულისხმობს ორთოფოსფორმჟავას მოლეკულაში არსებული სამივე წყალბადატომის მონაწილეობას რეაქციაში. ჩვენს მიერ საანგარიშო ფორმულაში არსებული ტიტრი შეიცვალა ახალი ტიტრით 0,003266, რომლითაც ორთოფოსფორმჟავას ნეიტრალიზაციის შედეგად მხოლოდ მდგრადი ერთნაწილად მდგრადი ფოსფატის მიღება იქნება უზრუნველყოფილი. აღნიშნულის გათვალისწინებით ჩატარდა საწარმოო ექსპერიმენტი, რომლითაც დადასტურდა ორთოფოსფორმჟავას დეფიციტი სისტემაზე და აღმოიფხვრა პოლიმერიზაციის პრობლემა. შედეგად გაიზარდა გამომუშავებული პროდუქციის რაოდენობა, შემცირდა თვითღირებულება, გაუმჯობესდა შრომის პირობები.

On the basis of material balance analysis and experimental research, it has been found that the reason of hydrocyanic acid polymerization was the shortage of orthophosphate acid, which could not provide residual ammonia binding from the contacting gases and its transfer into sustainable compounds. As it turned out, the reason of the shortage of orthophosphate acid was the existing titer 0,0098 in the calculation formula during the analysis of orthophosphate acid, which was changed by us with other new titer 0,003266, as the result, during the neutralization of the orthophosphate acid, it was guaranteed to get single substitute phosphate, thus the problem of polymerization was eliminated. After the correcting the calculation formula, increased the quantity of the produced product, decreased the self-value and improved labor conditions.

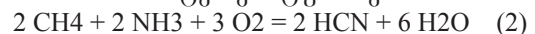
* * * * *

ოქროს მიღების ჰიდრომეტალურგიული მეთოდი, რომელიც აღმოჩენილი იქნა XIX საუკუნის 40 — იან წლებში პ. ბაგრატიონის მიერ, მდგომარეობს თვითნაბადი ოქროს გახსნით ნატრიუმის ციანიდის წყალხსნარში ჟანგბადის თანაობისას და მიღებული ციანკომპლექსიდან ოქროს გამოლექვაში თუთიის მეშვეობით. ოქროს მოპოვებისათვის საჭირო ნატრიუმის ციანიდი ინარმოება საქართველოში, კერძოდ “რუსთავის აზოტში”.

“რუსთავის აზოტში” ნატრიუმის ციანიდის წარმოების მეთოდია თხევადი ციანმჟავას კაუსტიკური სოდის 42 — 44 % -იანი წყალხსნარით ნეიტრალიზაცია:

მიღებული ნატრიუმის ციანიდის წყალხსნარის შემდგომი აორთქლება კრისტალიზაციით და შრობით. თავის მხრივ ციანმჟავას წარმოება ხორციელდება ანდრუსოვის მეთოდით, რომლის მიხედვითაც ციანმჟავას სინთეზი მიმდინარეობს პლატინა — როდიუმის შენადნობისაგან (Pt : Rh = 90 : 10) დამზადებული კატალიზატორის ბადეებზე მეთანის, ამიაკის და ჰაერის აირნარევის გატარებით 950 — 1050 °C ტემპერატურაზე:

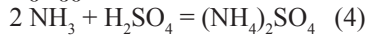

კონტაქტირების შედეგად მიღებული კონ-

ტაქტური აირი 6 – 7,5 % HCN -ის და 1,7 – 2,5 % ამიაკს შეიცავს, რომელიც ადრე ითვლებოდა, რომ ეს იყო რეაქციაში შეუსვლელი ამიაკი, მაგრამ შემდგომი კვლევებით დადგენილია, რომ პოსტკატალიზატორულ ზონაში არსებული ამიაკი ეს არის მიღებული ციანმჟავას წყლის ორთქლთან ურთიერთქმედების პროდუქტი:

კონტაქტური აირი 98 – 102 °C –მდე გაცივების შემდეგ გაივლის ე.წ. “სულფატის სკრუბერს”, რომელშიც იგი იწმინდება ამიაკისაგან, - გოგირდმჟავას მეშვეობით:

სულფატის სკრუბერიდან კონტაქტური აირი ამიაკის ნარჩენი შემცველობით ა/უ 0,025 % გაივლის წყლით აბსორბციის სტადიას, რომლის შედეგადაც მიიღება ციანმჟავას 2,5 % -იანი წყალხსნარი, რომლის რეექტიფიკაციით საბოლოოდ ინარმოება თხევადი ციანმჟავა. სარექტიფიკაციო კოლონაში მუდმივად მიენოდება ორთოფოსფორმჟავა, - ციანმჟავას პოლიმერიზაციის თავიდან აცილების მიზნით, იმ რაოდენობით, რომ კუბურ სითხეში მისი შემცველობა 0,3 – 1 % -ის ფარგლებში ცვალებადობდეს.

ციანმჟავას საამქროს მუშაობის ათეულობით წლის განმავლობაში საამქროს გაშვებიდან 2 – 3 კვირის განმავლობაში ცირკულაციური ხსნარის შეფერილობა იცვლებოდა გამჭვირვალე უფეროდან — შავამდე, რის შემდეგაც ხდებოდა საამქროს იძულებითი გაჩერება და აპარატურის საგულდაგულო რეცხვა ციანმჟავას პოლიმერებისაგან. ციანმჟავას სინტეზის სტადიაზე კატალიზატორის ბადეების ნორმირებული მუშაობის საათები 2800 — 3000 სთ —ია, ამ დროის განმავლობაში საამქროს იძულებითი გაჩერება, ციანმჟავას პოლიმერიზაციის გამო, 6 — 7 —ჯერ ხდებოდა. ყოფილა შემთხვევები, როდესაც სარექტიფიკაციო კოლონაში ადგილი ჰქონია დიდი რაოდენობით მყარი პოლიმერების წარმოქმნას, რომელმაც ავტოკატალიზური თვისებებიდან გამომდინარე, აფეთქებამდე შეიძლება მიგვიყვანოს. პოლიმერიზაციის მიზეზით საამქროს იძულებითი გაჩერება იწვევდა როგორც ეკონომიური მაჩვენებლების გაუარესებას, ასევე გეგმიურ ჩამორჩენას და კატალიზატორის ბადის დანაკარგების გაზრდას.

ავტორების მიერ მრავალჯერადად იქნა შესრულებული დაკვირვება კუბური ხსნარის შუქგამტარებლობაზე საამქროს გაშვების დღიდან იძულებით გაჩერებამდე. შესრულებული ანალიზების საშუალო მაჩვენებლები წარმოდგენილია ცხრილში № 1, ხოლო გრაფიკულად გამოსახულია სქემაზე № 1

კუბური ხსნარის შუქგამტარებლობა დღეების მიხედვით

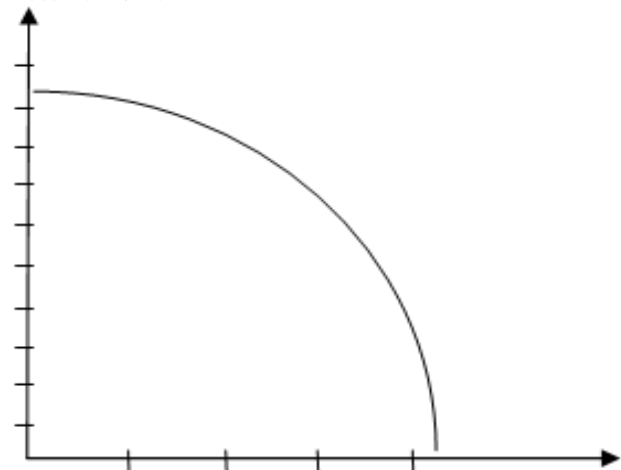
ცხრილი № 1

დღეების რაოდენობა	შუქგამტარებლობა %	დღეების რაოდენობა	შუქგამტარებლობა %	დღეების რაოდენობა	შუქგამტარებლობა %
1	95	9	91	17	40
2	95	10	85	18	32
3	94	11	80	19	25
4	94	12	75	20	15
5	94	13	70	21	8
6	94	14	65	22	3
7	93	15	55		
8	93	16	48		

კუბური ხსნარის შუქგამტარებლობის დამოკიდებულება დღეების რაოდენობაზე

დიაგრამა № 1

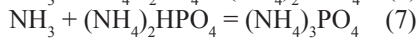
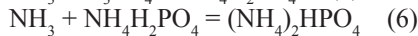
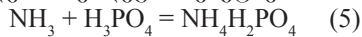
შუქგამტარებლობა, %

დღეების რაოდენობა

ციანმჟავას პოლიმერიზაციის გამომწვევი მიზეზების შესახებ ლიტერატურული მონაცემების ანალიზმა ცხადყო, რომ ციანმჟავას პოლიმერიზაციის ინიციატორები ტუტოვანი ბუნების ნივთიერებებია (მეტალთა ჰიდროქსიდები, ამიაკი, ციანიდები, კარბონატები), რომელთა ციანმჟავაზე მოქმედების შედეგად წარმოიქმნება ციანიდ – იონი (CN⁻), უკანასკნელი კი ახდენს ციანმჟავას პოლიმერიზაციის რეაქციის დაწყებას. ტუტოვანი ნივთიერებებიდან სისტემაში მხოლოდ იმ ამიაკის მოხვედრაა შესაძლებელი, რომელიც სულფატის სკრუბერიდან ნარჩენი ნორმით ა/უ 0,025 % მიყვება კონტაქტურ აირებს ციანმჟავას აბსორბცია – რექტიფიკაციის სტადიაზე. ტექნოლოგიური თვალსაზრისით ფოსფორმჟავა, რომელიც სარექტიფიკაციო კოლონაში მიეწოდება პოლიმერიზაციის თავიდან აცილების მიზნით,

სწორედ ნარჩენი ამიაკის “შესაბოჭადაა” გამოიხნული. ამიაკის შეკავშირება ფოსფორმუავით ხდება შემდეგი რეაქციებით:

ორთოფოსფორმუავას ამიაკით საფეხურებრივი ნეიტრალიზაციის შედეგად მიღებული ნაერთებიდან მდგრადია ერთნაწიკვლებული ფოსფატი $\text{NH}_4\text{H}_2\text{PO}_4$, რომლის დაშლის ტემპერატურა 190°C -ის ზევითაა, ხოლო ორნაწიკვლებული ფოსფატი $(\text{NH}_4)_2\text{HPO}_4$ $70 - 80^\circ\text{C}$ ტემპერატურაზე იშლება ამიაკის წარმოქმნით:

იმის გასარკვევად, თუ ნეიტრალიზაციის რომელ საფეხურზე მთავრდებოდა რეაქცია, - შესრულებული იქნა მატერიალური ბალანსი, რომლის მიხედვითაც (5) — რეაქციის მიხედვით ორთოფოსფორმუავას საჭირო რაოდენობა $9,6$ კგ/სთ —ია, ხოლო ფაქტობრივი მდგომარეობით ორთოფოსფორმუავას ხარჯი $7,5$ კგ/სთ იყო. ჩატარებულმა კვლევებმა აჩვენა, რომ კუბურ ხსნარში ორთოფოსფორმუავას განსაზღვრის დროს გამოყენებული ტიტრი, - $0,0098$, იყო შეცდომით, რადგანაც აღნიშნული ტიტრის გამოყენებით ჩათვლილია, რომ ორთოფოსფორმუავას სამივე წყალბადატომის ჩანაცვლება ხდება ამიაკით. რეალურად კი მთლიანი რაოდენობის მხოლოდ მესამედს აქვს უნარი ამიაკთან წარმოქმნას მდგრადი ერთნაწიკვლებული ფოსფატი, ამიტომ საანგარიშო ფორმულაში ნაცვლად $0,0098$ —ისა გამოყენებული უნდა იყოს ტიტრი $0,003266$.

წარმოების მიერ გამოყენებული საანგარიშო ფორმულა:

$$\% \text{H}_3\text{PO}_4 = \frac{a \cdot h \cdot 0,0098 \cdot 100}{2d}$$

რეკომენდირებული საანგარიშო ფორმულა:

$$\% \text{H}_3\text{PO}_4 = \frac{a \cdot h \cdot 0,0032 \cdot 100}{2d}$$

აღნიშნული აღმოჩენის შემდეგ ჩატარდა საწარმოო ექსპერიმენტი, საწარმოო ექსპერიმენტი გრძელდებოდა სამი თვის განმავლობაში და ამ პერიოდის განმავლობაში HCN -ის პოლიმერიზაცია არ მომხდარა. ახალი საანგარიშო ფორმულა უკვე დანერგილია ციანმუავას წარმოებაში, რის შემდეგაც წარმოება მუშაობს სტაბილურად კატალიზატორის ბადის მუშაობის მთელი პერიოდის განმავლობაში. ასევე გაიზარდა გამომუშავებული პროდუქციის რაოდენობა, შემცირდა თვითღირებულება, გაუმჯობესდა შრომის პირობები.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Бобков С.С., Смирнов С.К. «Синильная кислота». изд. «Химия», М. 1970.
2. Березина М.Б. «Синтез синильной кислоты». НИИТЭХИМ., М. 1983.
3. Гринь Г.И., Трусов Н.В. «Поиск путей кардинального улучшения технико – экономических показателей метода окислительного аммонолиза метана». Хим. пром., 1999, № 7 с. 20 – 23.
4. Глинка Н.Л. «Общая химия», Изд. «Химия», л

სიანმჟავას საამქროს სტაბილური მუშაობისათვის საჭირო პირობების შექმნა და პლატინის დანაკარგების შემცირება სინთეზის სტადიაზე

თ. მამაგულიშვილი;
ლ. გვასალია;
ვ. მაჭარაშვილი

რეზიუმე

ციანმჟავას მოქმედი წარმოების ტექნოლოგიური რეჟიმების შესწავლით გამოვლენილია წარმოების სტაბილური მუშაობის ხელისშემშლელი ორი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი: ბუნებრივი აირის ცვალებადი ქიმიური შედგენილობის გამო კონტაქტირებაზე მიმავალი სამმაგი ნარევის კომპონენტური თანაფარდობის რღვევა, - რაც ასევე იწვევს ძვირადღირებული პლატინის ზენორმატიულ დანაკარგებს და მეორეც, - კონტაქტირებაზე მიმავალ მატერიალურ ნაკადებზე (ჰაერი, ბუნებრივი აირი) გარემოს დღე — ღამური და სეზონური ტემპერატურული ცვალებადობის გავლენა.

ავტორების მიერ ციანმჟავას წარმოებაში დაინერგა და ექსპლუატაციაში გაეშვა ორი ქრომატოგრაფი, აქედან ერთი ბუნებრივი აირის ქიმიური შედგენილობის, ხოლო მეორე კონტაქტირებაზე მიმავალი სამმაგი ნარევის ქიმიური შედგენილობის სისტემატიური კონტროლისათვის. ქრომატოგრაფიული ანალიზების დაწესებულ მოგვცა ტექნოლოგიური რეჟიმების ოპერატიული ცვლილებების განხორციელების და პლატინის დანაკარგების შემცირების შესაძლებლობა. კვლევა გრძელდება ბუნებრივი აირის მეთანის ჰომოლოგებსაგან განმედიის მიმართულებით, ხოლო ტექნოლოგიურ რეჟიმზე გარემო ფაქტორების ზეგავლენა აღმოიფხვრება მატერიალურ ნაკადებზე ავტომატური მართვის თბომცვლელების ჩართვით.

Summary

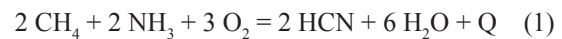
By study the acting technological mode of hydrocyanic acid production it was found two important preventing factors for the enterprise stable working: due to variable chemical content of natural gas, destruction of ratio of triple mixture components on contacting –which also causes overrate losses for expensive platinum and secondly - daily environmental and seasonal temperature variety influence material flows (air, natural gas) on contact.

It was introduced a new method by use of two chromatographs for gas mixture analysis

in Hydrocyanic acid production. One out of defines natural gas chemical content, and the second one systematically controls the triple mixture content on contacting. Introduction of this innovation gave us opportunity to make operative correction of the technological mode, which significantly reduced expensive platinum losses.

* * * * *

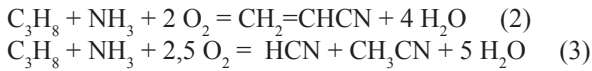
ციანმჟავას წარმოების სამრეწველო მეთოდი აღმოჩენილი იქნა ანდრუსოვის მიერ გასული საუკუნის 30 –იან წლებში და ითვალისწინებს ციანმჟავას მიღებას მეთანის, აირადი ამიაკის და ჰაერის აირნარევის (სამმაგი ნარევი) გატარებით პლატინა – როდიუმის შენადნობის ($Pt : Rh = 90 : 10$) კატალიზატორის ბადეების პაკეტზე. ციანმჟავას სინთეზი მიმდინარეობს შემდეგი განტოლვით:

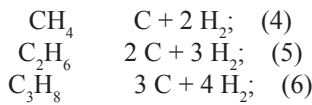
რეაქცია ავტოთერმულია და მიმდინარეობს დიდი რაოდენობით სითბოს გამოყოფით. ანდრუსოვის მეთოდის მიხედვით ციანმჟავას გამოსავლიანობა 62 – 64 % -ია, სინთეზის რეაქტორში მიწოდებული ამიაკის რაოდენობის მიხედვით. სინთეზის რეაქციის აღნიშნული გამოსავლიანობით წარმართვისათვის აუცილებელია სამმაგი ნარევის შედგენილობის მკაცრად განსაზღვრულ ზღვრებში შენარჩუნება. კონტაქტირებაზე მიმავალი სამმაგი ნარევის შედგენილობა შემდეგია: $CH_4 - 11 - 12\%$; $NH_3 - 10 - 11\%$; $O_2 - 15,8 - 16,1\%$. სამმაგი ნარევის შემადგენელი კომპონენტების აღნიშნულ ზღვრებში შენარჩუნებას ხელს უშლის რამოდენიმე ფაქტორი, რომელთა გამოც სამმაგი ნარევის სტაბილური შედგენილობის შექმნა და მუდმივი კონტროლი შეუძლებელია.

სამმაგი ნარევის სტაბილური შედგენილობის ხელისშემშლელი ფაქტორებიდან პირველ რიგში აღსანიშნავია ბუნებრივ აირში მეთანის ცვალებადი შემცველობა, რომელიც საკმაოდ დიდ დიაპაზონში ($CH_4 - 79 - 96\%$) მერყეობს. ბუნებრივ აირში მეთანის შემცველობის კლებისას იზრდება მეთანის ჰომოლოგების შემცველობა, რომელთა

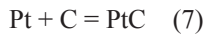
გამოც ადგილი აქვს არამიზნობრივი რეაქციების წარმართვას:

აღნიშნული რეაქციებით მიღებული აცეტო — და აკრილონიტრილები აბინძურებენ მიზნობრივ პროდუქტს. ბუნებრივ აირში მეთანის ჰომოლოგების შემცველობის ზრდა არღვევს სამმაგ ნარევი კომპონენტთა თანაფარდობას და ასევე ქმნის ჟანგბადის უკმარისობის პირობას, რომელიც თავის მხრივ იწვევს პლატინა — როდიუმის შენადნობისაგან დამზადებული კატალიზატორის ბადის ზედაპირზე ნახშირბადის წარმოქმნას:

წარმოქმნილი ნახშირბადი კატალიზატორის ზედაპირზე დამყარებული მაღალი ტემპერატურის გამო წარმოქმნის პლატინის კარბიდს და იწვევს პლატინის ბადეების “ნახშირბადოვან კოროზიას”:

წარმოქმნილი პლატინის კარბიდი, რომელსაც გააჩნია დაბალი მექანიკური სიმტკიცე, - გაიტაცება აირების ნაკადის მიერ.

დღეისათვის ციანმჟავას წარმოებაში ჩვენს მიერ დანერგილია ორი ქრომატოგრაფი, რომელთაგანაც ერთის მიერ სისტემატიურად ხორციელდება ბუნებრივი აირის შედგენილობის, ხოლო მეორის მიერ კონტაქტირებაზე მიმავალი სამმაგი ნარევის შედგენილობის ზუსტი კონტროლი. ქრომატოგრაფიული ანალიზის დანერგვის შემდეგ შემცირდა კატალიზატორის ბადის ფიზიკური დანაკარგები და გაიზარდა მისი ექსპლუატაციის ვადა. ქრომატოგრაფიული ანალიზების სიზუსტე და სისწრაფე იძლევა ტექნოლოგიური რეჟიმის ოპერატიულად ცვლილების საშუალებას, მაგრამ მიუხედავად ამისა ბუნებრივი აირის შედგენილობის ცვლილებები ნეგატიურად აისახება წარმოების ნორმალურ ტექნოლოგიურ რეჟიმებზე. ამიტომ ამჟამად მიმდინარეობს ინტენსიური მუშაობა ბუნებრივი აირის მეთანის ჰომოლოგებისაგან განმეხდის მეთოდის შერჩევაზე.

სამმაგი ნარევის სტაბილური შედგენილობის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ხელისშემწეელი ფაქტორია გარემო ტემპერატურის გავლენა მატერიალურ ნაკადებზე, - კერძოდ სამმაგი ნარევის შემადგენელი კომპონენტებიდან აირადი ამიაკი გაივლის თბომცვლელს და თბება 50 °C -მდე, (თხევადი ამიაკის წვეთების ბადეზე მოხვედრის თავიდან აცილების მიზნით), რის მეშვეობითაც

დაცულია გარემო პირობების გავლენისაგან. რაც შეეხება ჰაერს და ბუნებრივ აირს, - ისინი საკონტაქტო აპარატში გარემოს ტემპერატურით მიეწოდება. ამის გამო ტექნოლოგიური პროცესის ავტომატურ რეჟიმში მსვლელობისას მათი მოცულობები და შესაბამისად ხარჯები დღე — დღემური და სეზონული ტემპერატურების ცვლილებების შედეგად ფართო დიაპაზონში მერყეობს, რაც თავის მხრივ იწვევს სამმაგი ნარევის შედგენილობის თვითნებურ ცვლილებებს. აღნიშნული პრობლემის აქტუალურობა ჩვენს მიერ დადასტურებულია მათემატიკური გადათვლებისა და ქრომატოგრაფიული ანალიზების საფუძველზე და რეკომენდირებული იქნა თბომცვლელის დაყენება ჰაერისა და ბუნებრივი აირის ხაზებზე, რაც საშუალებას მოგვცემს სამმაგი ნარევის შემადგენელი კომპონენტების ტემპერატურები და შესაბამისად ხარჯები შევინარჩუნოთ ავტომატური მართვის რეჟიმში. აღნიშნულის განხორციელება ციანმჟავას წარმოებაში იგეგმება უახლოესი სარემონტო სამუშაოების შესრულებისას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Бобков С.С., Смирнов С.К. «Синильная кислота». изд. «Химия», М. 1970.
2. Березина М.Б. «Синтез синильной кислоты». НИИТЭХИМ., М. 1983.

ბიზნეს-ინჟინერინგი არქიტექტურაში

ფრაქტალური არქიტექტურა - ქვესწორი თუ ლოგიკური

ზურაბ კიკნაძე, პროფესორი
თამარ ტაბატაძე, დოქტორანტი

რეზიუმე

არქიტექტურა, როგორც შემოქმედებითი შრომის შედეგი, ბუნებრივად ეფუძვნება ადამიანის მიერ ინტუიციურად თუ შეგნებულად აღქმულ სამყაროს განვითარების კანონებს. გარემოს ზემოქმედების (არა აუცილებლად ენერგეტიკული) კვალი (ფორმალურად: წინასახე — ანასახი), როგორც წესი, გეომეტრიულია და საბოლოო ანგარიშში — ფრაქტალური. არქიტექტურაში ფრაქტალური გეომეტრიის გამოყენებამ შესაძლებელი გახადა რთული სტრუქტურების მოდელირება და არქიტექტურული ფორმების დეტალური ანალიზი. XXI საუკუნის დასაწყისის თანამედროვე არქიტექტურაში ფართოდ გამოიყენება „ასიმეტრიული“ ბიომორფული ხაზები, ზედაპირები, მცენარეული დეკორი, რომლებიც ასახავენ ბუნებრივი ფორმების არარეგულარობას. ფრაქტალების მსგავსი ფორმის წარმოქმნის პრინციპები არქიტექტურაში აღინიშნება ძველი დროიდან, თუმცა მშენებლობის ფრაქტალური წესების გამოყენება ყოველთვის არ აღმოჩნდებოდა ხოლმე ლოგიკურად დადასტურებული, მაგრამ მხატვრულად გამოსახული პროპორციების ძიებასა და ფორმათწარმოქმნაში არქიტექტორებს უძღვებოდა ინტუიცია და ტალანტი, ჰარმონიის გრძნობა და მაღალი პროფესიონალიზმი.

საკვანძო სიტყვები: ფრაქტალური არქიტექტურა, ფრაქტალური გეომეტრია, ბიონიკური არქიტექტურა, გეომეტრიული გარდაქმნები, გაუდი.

Summary

Architecture - a result of a human's creative endeavor is based on the laws of the development of universe perceived by humans on conscious or subconscious levels. Impact of the environment (not necessarily energy) is usually geometrical and is fractal in the final report. Using of fractal geometry in architecture made it possible to model complex structures and analysis of architectural forms. At the beginning of the XXI Century "asymmetric" biomorphic lines, surfaces, plant decor, were widely used in contemporary architecture. They illustrate the irregularity of the natural forms. So, the principals of creating fractals have been used in architecture since the ancient times. However, using fractal principles in construction works has not always been proven logically, but in creation of artistically expressed proportions, artist were led by the intuition, tal-

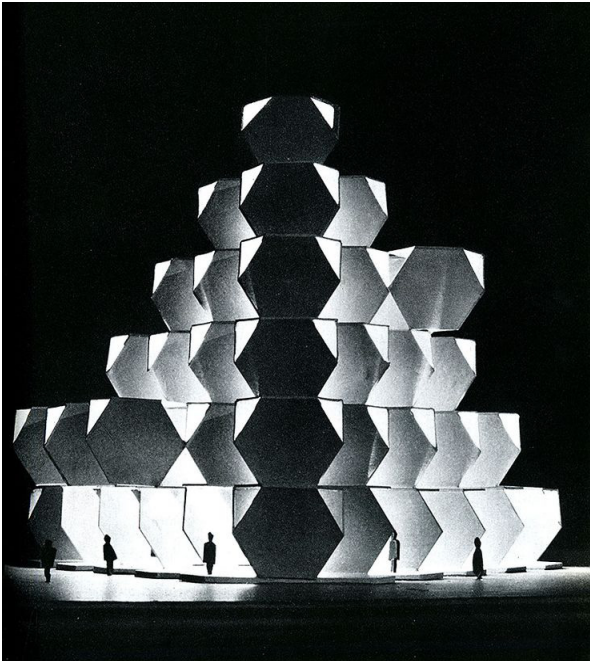
ent, sense of harmony and professionalism.

Keywords: Fractal architecture, Fractal geometry, Geometric transformations, Bionic architecture, Gaudi.

ბუნებრივი გარემოს თუ აბსტრაქციული გეომეტრიული ფიგურების სამყაროს ფრაქტალური მონაცემების პრინციპის გაგება დღეისათვის ღრმად იჭრება საქმიანობის მრავალ სფეროში, მათ შორის, როგორც არქიტექტურულ-სამშენებლო ობიექტების გარესახის ფორმირებაში ასევე მათ შინაგან სტრუქტურულ ორგანიზაციაში. საკმაოდ მოარულია გამოთქმა, რომ ფრაქტალები „მეტყველებენ“ ბუნების ენით. ბუნება კი თავისთავად ყოველთვის ითვლებოდა არქიტექტურულ ფორმათწარმოქმნის და კომპოზიციის შთაგონების პირველწყაროდ. სხვადასხვა ეპოქის ხუროთმოძღვართა მიერ აღიარებული და პრაქტიკაში გამოცდილი პროპორციულობის, კონტრასტის, ნიუანსის, ჰარმონიულობის, კომფორტულობის, სენსორიკის იდეები ყოველთვის გამომდინარეობდნენ გარემოს თუ ცოცხალი ბუნების ასახვის (გარდასახვის) შედეგად. ამდენად გასაკვირი არ უნდა იყოს, რომ ფრაქტალური არქიტექტურის მოტივები მსოფლიოს არქიტექტურის პრაქტიკაში შეიძლება არსებულიყო ფრაქტალური პრინციპის დეკლარირებამდე. ამის თვალსაჩინო ილუსტრირება გაუდის შესანიშნავი შემოქმედება (ნახ. 1). ბენუა მანდელბროტის მიერ მათემატიკურად მწყობრად და თვალ-

საჩინოდ ჩამოყალიბებული ფრაქტალური თეორიის („ბუნების ფრაქტალური გეომეტრია“) აღიარებას არ შეეძლო სტიმული არ მიეცა თანამედროვე არქიტექტურული პრაქტიკისა და დაპროექტების მეთოდოლოგიისთვის (მაგალითად, ცვი ჰაკერის შემოქმედება). ამ შემთხვევაში საუბარია ფრაქტალური არქიტექტურის გააზრებულ განვითარებაზე. რომლის პროდუქტი იოლად საცნობია, რამდენადაც ეყრდნობა ისეთ დებულებებს, როგორცაა განზომილებათა „არაეკვიდრობა“, ობიექტის სტრუქტურული ერთეულების თვითმსგავსება, ფორმათა გენერაციის დინამიკა, დისკრეტულობა, ფორმათა წარმოქმნის შედარებით მარტივი რეკურენტული (მომდევნო ბიჯის წინაზე დამოკიდებულება) ალგორითმის იტერაციულობა (პროცესის ციკლური ხასიათი). მნიშვნელოვნად უფრო ფართო შესაძლებლობები მოიაზრება მულტიფრაქტალებში, რაც ერთ ობიექტში რამდენიმე მაფორმირებელი ალგორითმის მონაცვლეობით არის განპირობებული. [1]

მანდელბროტის მიერ ცნება „ფრაქტალის“ სამეცნიერო მიმოქცევაში შეყვანამ (ლათინურიდან fractus — „დამსხვრეული, დამტვრეული, გატეხილი“) ხელი შეუწყო დისციპლინათაშორის მიდგომის განვითარებას, რც დაფუძნებულია წრფივი დინამიკის, ფრაქტალური გეომეტრიის, თვითორგანიზების თეორიის მეთოდებზე. ამან წარმოქმნა საშუალება არსებითად გაფართოებულიყო სამეცნიერო კვლევების ჩარჩოები. მაგალითად, ობიექტების დეტალური სტრუქტურის ტოპოლოგიის თავისებურებების გათვალისწინების მიმართულებაში, ქაოტური სისტემების დინამიკის ანალიზის დახვეწაში, რაც უზრუნველყოფს სხვადასხვა პროცესების (ბუნებრივი, ტექნიკური და სოციალური) სტრუქტურების, რეალური ობიექტების იერარქიული სივრცული ორგანიზაციის რაოდენობრივ აღწერას (ბუნებრივი ფორმების მორ-

ფოგენები), ე. ი. ადეკვატური მოდელების შექმნას. ციფრული ინფორმაციული ტექნოლოგიების საშუალებების განვითარებამ უზრუნველყო ფრაქტალური გეომეტრიის ობიექტების აგების რთული რეკურსიული პროცედურების ეფექტური რეალიზაციის და ამ ობიექტების შემდგომი კომპიუტერული ვიზუალიზაციის შესაძლებლობა (ნახ. 2).

თანამედროვე კვლევებმა მეცნიერების სხვადასხვა დარგში მოითხოვა სხვადასხვა ობიექტებისა და პროცესების უფრო ხარისხიანი წარმოდგენა (მოდელირება), მათი ფორმების, კონტურების, ზედაპირების „გაბრტყელების“, მათი სტრუქტურის გაუმართლებელი გამარტივების, საკვლევი ობიექტებისა და პროცესების ზოგიერთი თვისების (მათ შორის, არსებითი და დამახასიათებელი) იგნორირების გარეშე. ასეთებია: ფოროვანი მასალების რთული გეომეტრიული, არარეგულარული ზედაპირების სიმრუდის აღწერა; ბზარების ბადე მყარი სხეულების დეფორმაციისა და მსხვრევისას; ელვის გავრცელების ტრაექტორია; მცენარეთა და ცხოველთა სამყაროსთვის ჩვეული ბიოლოგიური კონფიგურაციები, კერძოდ, ადამიანის სისხლძარღვთა ქსელი და ნერვული სისტემა; ტურბულენტური პროცესები აირების ან ჰიდრომექანიკის დინამიკაში და სხვა მრავალი. ბუნებაში მსგავსი (განშტოებული, სპირალური, დანანევრებული) სტრუქტურები ყველგან გვხვდება, სადაც აუცილებელია ნივთიერების (ენერგიის) ზედაპირიდან (წირიდან) შეგროვება ერთ ან წერტილთა სიმრავლეში, სტრუქტურის მინიმალურ მოცულობაში (ფართობში), ან პირიქით - მაქსიმალურ არეალში (თანაბრად განაწილების შემთხვევაში - სტრუქტურის ლაკუნარობა).

ფრაქტალური არქიტექტურა პირობითად შეიძლება დაიყოს ორ ტიპად: ხელოვნურად შექმნილი და ბუნებრივად გამოვლენილი. ხელოვნურად შექმნილი ფრაქტალური არქიტექტურა შეიძლება დახასიათდეს, როგორც ინტუიტიური ან გაცნობიერებული. ინტუიტიურ ფრაქტალებად იგულისხმება წარსულში მსოფლიო არქიტექტურის მრავალი შედეგის სტრუქტურა, რომლებშიც არქიტექტორმა ან მშენებლებმა გაუცნობიერებლად გამოიყენეს ფრაქტალური პრინციპები. აღსანიშნავია, რომ ფრაქტალების მსგავსი ფორმები წარმოდგენილია სხვადასხვა ეპო-

ქისა და ხალხების შენობა-ნაგებობებში, და ასახავენ ფორმის წარმოქმნის სხვადასხვა ალგორითმების რეალიზაციას.

მანდელბორტმა პირველმა შემოიტანა ცნება არქიტექტურის ფრაქტალურობის შესახებ. იკვლევდა რა თვითწარმოქმნილ არარეგულარულ სტრუქტურებს, მანდელბორტმა დაახასიათა თეორია, როგორც უფორმო სხეულთა მორფოლოგია. მისი განმარტებით, ფრაქტალი — არის სამყაროს სივრცული ორგანიზაციის ერთ—ერთი ფუნდამენტური პრინციპი, რომელიც აკავშირებს ქაოსის თეორიას, ბუნების გეომეტრიას, უსასრულობის და ევოლუციის კატეგორიებს. არქიტექტურაში ფრაქტალური ფორმების ძირითადი მახასიათებელი ფორმათა თვითმსგავსებაა. მაგალითად: ინდური ტაძრები (კომპლექსი კაჯურახოში, პრამბანანას ტაძარი ინდონეზიაში. ნახ 3). ამ მოვლენასთან ასოცირდება საფეხურიანი პირამიდები, სამრეკლოები, გოთიკური შენობების ფასადები. ქრესტომატიულად შეიძლება ჩაითვალოს ციხესიმაგრე კასტელ-დელ-მონტე, (იტალია. აშენებულია წმინდა რომის იმპერიის იმპერატორის ფრიდრიხ II პროექტით) გეგმაში მართკუთხედი, წვეროებზე მიშენებულია რვა კოშკით, რომლებსაც აგრეთვე გეგმაში გააჩნიათ მართკუთხედის ფორმები. ნიშანდობლივია მათემატიკური მეტაფორა ვეიერშტრასის ფუნქციის გრაფიკის სახით, რომელიც წარმოადგენს ტაძრების სილუეტების პროტოტიპს, ვერტიკალური განმეორებითი ელემენტებით (მილანის ტაძრის სილუეტის კონტური). მრავალგუმბათიან ეკლესიების გუმბათების განლაგება და ზომები ერთ სიბრტყეში ღერძული სიმეტრიით, ასოცირდება ცნობილ ფრაქტალურ ფორმასთან — სერპინსკის რგოლებთან სამკუთხედთა. სპირალური ფორმები, რომლებიც ასახავენ ერთ—ერთ გავრცელებულ ფრაქტალურ ალგორითმს ბუნებაში, გამოიყენება ხელოვნურ გარემოშიც, არქიტექტურისა და დიზაინის ჩათვლით: „ნეტარი ვასილის“ სპირალური დეკორი (მოსკოვი), გალავნების და ლითონის გისოსების დეტალები, დეკორატიულ—რენვის ხელოვნების ნიმუშები.

ამგვარად, ფრაქტალების მსგავსი ფორმის წარმოქმნის პრინციპები არქიტექტურაში გამოიყენება ძველი დროიდან დღევანდლობამდე, თუმცა მშენებლობის ფრაქტალური წესების გამოყენება ყოველთვის არ აღმოჩნდებოდაა ლოგიკურად დადასტურებული, მაგრამ მხატვრულად გამოხატული პროპორციების ძიებასა და ფორმათწარმოქმნაში არქიტექტორებს უძღვებოდა მათი ინტუიცია და ტალანტი, ჰარმონიის გრძნობა და მაღალი პროფესიონალიზმი.

მანდელბორტის ნაშრომის — „ბუნების ფრაქტალური გეომეტრია“ — გამოქვეყნების შემდეგ, ფრაქტალური ალგორითმების გამოყენება არქიტექტურულ მორფოგენეზში გაცნობიერებული ხდება. არქიტექტურაში ფრაქტალური გეომეტრიის გამოყენებამ შესაძლებელი გახადა რთული სტრუქტურების მოდელირება და არქიტექტურული ფორმების ანალიზი. სხვადასხვა ტიპის არქიტექტურული ნაგებობებისთვის შეიძლება მოიძებნოს ფრაქტალური

ანალოგი, ორგანიზომილებიანი ან სამგანზომილებიანი და ამით გამოვლინდეს მათი ფრაქტალური ალგორითმი. გრაფიკული ფრაქტალური სახეების ხარისხიანი ანალიზი, რომლებიც თვალსაჩინოს ხდის ფასადების, გეგმებისა და სამგანზომილებიანი არქიტექტურული ფორმების ზოგიერთ არქიტექტურულ ეფექტურია იმიტაციური კომპიუტერული მოდელირების დახმარებით. შეიძლება ზოგიერთი გრაფიკული ფრაქტალების მოდელირება არქიტექტურული ფასადებისა და გეგმების ციფრული პროტოტიპების სახით. სავარაუდოა გამოვლინდეს მორფოგენეზის მრავალი მიმართულება და გადაწყვეტა, ფორმის წარმოქმნის ადრე აუხსნელი ასპექტების ჩათვლით და პოტენციურად ახალი არქიტექტურული ფორმების შესაქმნელად.

უნდა აღინიშნოს, რომ არქიტექტურაში გამოიყენება ფრაქტალური იტერაციები განმეორებების შეზღუდული რიცხვის გამოყენებით, აგრეთვე მათი აგების ალგორითმების ცვლით, მკაცრი მსგავსების დარღვევით, სხვადასხვა ვარიაციების შეტანით, ე.ი. გამოიყენება კვაზიფრაქტალები, მულტიფრაქტალური სტრუქტურები. მხედველობაშია არაერთგვაროვანი ფრაქტალური ობიექტები, რომელთა სრული აღწერისთვის საკმარისი არ არის მხოლოდ ერთი პარამეტრის შეყვანა მისი ფრაქტალური ზომით, არამედ აუცილებელია სიდიდეების მთელი სპექტრი. მულტიფრაქტალები შეიძლება განისაზღვროს არა აგების ერთადერთი ალგორითმით, არამედ რამდენიმე თანმიმდევრობით ერთი მეორის შემცვლელი ალგორითმებით (ნახ. 4).

ამგვარად, ფრაქტალური მიდგომა - ეს არქიტექტურული ფორმების ანალიზისა და პროექტირების პოტენციალურად საკმაოდ ეფექტური მეთოდია, რომელსაც შეუძლია არსებითად გაამდიდროს არქიტექტურული თეორიისა და პრაქტიკის არსენალი. აუცილებელია გავითვალისწინოთ ფრაქტალი უნარიც გახდეს სენსიტიური, სინთეზური რაციონალური საწყისით, ამ უნარის გამოყენების ასპექტში არქიტექტორების, ურბანისტების, არქიტექტურის თეორიის დარგის სპეციალისტების საქმიანობის სფეროში. საუბარია არქიტექტურაში ახალ პარადიგმაზე გადასვლის შესახებ, მეცნიერულად რთული სისტემების გავლენის ქვეშ, რომლებიც მოიცავენ ფრაქტალურ გეომეტრიას და არანრფივ დინამიკას.

აღსანიშნავია ნაგებობების ორგანული ჩაშენების ტენდენციები ბუნებრივ გარემოცვაში, რომელიც განსაზღვრავს ბუნებრივი და ანტროპოგენური ლადშაფტის ინტეგრაციას (ფორმების მსგავსება არქიტექტურაში, დიზაინში ბუნებრივ ფორმებთან). ეს ტენდენცია მკვეთრად არის გამოხატული მოდერნის სტილში და „ორგანულ“ არქიტექტურაში. მკვლევარების მიერ აღნიშნულია, რომ „XX საუკუნის დასაწყისის მოდერნის არქიტექტურაში ფართოდ გამოყენებული პლასტიური, „მიმდინარე“, „ასიმეტრიული“, ბიომორფული ხაზები, ზედაპირები, „ნაკადოვანი“ მცენარეული დეკორი, ფიგურების რელიეფური გამოსახულებები შენობებს ამსგავსებს ცოცხალ განვითარებად ორგანიზმს, იმიტირებენ ბუნებრივი ფორმების არარეგულარობას.[2, 3].

არქიტექტურული პროცესის სტრატეგიისა და შესაძლო მიმართულებების განსაზღვრა უნდა განიხილებოდეს იერარქიული ფორმულის შესაბამისად: მასალები ტექნოლოგიები ფორმები. სამეცნიერო-ტექნიკური ბაზის თანამედროვე მდგომარეობა არსებითად აფართოებს არქიტექტურის შესაძლებლობებს, განსაკუთრებით ფრაქტალური ფორმების რეალიზაციის ასპექტში. შეიძლება მოვიყვანოთ ნაგებობათა თანამედროვე მაგალითები, რომლებიც აერთიანებენ ფუნქციონალურობას, ტექნოლოგიურობას, ეკოლოგიურობასა და წარმოსახვით გადაწყვეტას, რომლებიც ასახავენ ფრაქტალურ ფორმებს, თანაც შეგნებულად და მიზანმიმართულად.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Мандельброт Б. Фрактальная геометрия природы. – Москва: Институт компьютерных исследований, 2002,
2. Лебедев Ю.С., Архитектурная Бионика, Стройиздат, Москва, 1990.
3. Кикнадзе З., Лагидзе В. «Имитационное моделирование архитектурно-бионических форм на ЭВМ». Труды ТБИЛЗНИИЭП, 1984.
4. Fractals: Form, Chance and Dimension, by Benoit Mandelbrot; W H Freeman and Co, 1977; ISBN 0-7167-0473-0
5. Ivry, Benjamin. “Benoit Mandelbrot Influenced Art and Mathematics”, Forward, 17 November 2012
6. Devaney, Robert L. (2004). “Mandelbrot’s Vision for Mathematics” in Proceedings of Symposia in Pure Mathematics. Volume 72.1” (PDF). American Mathematical Society. Retrieved 5 January 2007.[dead link]
7. Jersey, Bill (24 April 2005). «A Radical Mind». Hunting the Hidden Dimension. NOVA/ PBS. Retrieved 20 August 2009.
8. Galaxy Map Hints at Fractal Universe, by Amanda Gefter; New Scientist; 25 June 2008
9. «PNNL press release: Mandelbrot joins Pacific Northwest National Laboratory». Pnl.gov. 16 February 2006. Retrieved 17 October 2010.
10. «Légion d’honneur» announcement of promotion of Mandelbrot to «officier» (in French). Legifrance. gov.fr. Retrieved 17 October 2010.

ზურაბ კიკნაძე, პროფესორი
თ. ჩიგოგიძე, ასოც. პროფესორი
გ. ხოსრუაშვილი, დოქტორანტი

რეზიუმე

Summary

დღეის მდგომარეობით ფაქტიურად მთელი საპროექტო დოკუმენტაცია და პრეზენტაციები სრულდება CAD (პროექტირება კომპიუტერის საშუალებით) სისტემების გამოყენებით, რადგანაც ეს მოთხოვნა დეკლარირებულია როგორც დამუშავების, ისე შეთანხმებისა და დამტკიცების ეტაპზე. CAD სისტემებში მწვანე ნარგავების ვიზუალიზაცია დღევანდლამდე პრობლემატურია. ეს განპირობებულია ამ კატეგორიის ობიექტების რთული სტრუქტურული აგებულებით. ჰეშმარიტი 3D გამოსახულება გამოიწვევდა კომპიუტერული რესურსების გაუმართლებელ ფლანგვას. საერთო და სპეციფიკური დანიშნულების პაკეტებში ძირითადად კმაყოფილებიან მცენარეების განზოგადებული გამოსახვებით ან პირობითი აღნიშვნებით, ე.ი. ზოგადი შთაბეჭდილების შექმნის მცდელობით. ცნობადობის (ჯიშის, ასკის, სეზონის მიხედვით) საკითხი ზოგადად CAD სისტემებისთვის ჯერჯერობით პრობლემატურია. რაც შეეხება, ლანდშაფტური არქიტექტურისა და მწვანე მშენებლობის ობიექტების საპროექტო დოკუმენტაციის შექმნის პროგრამულ უზრუნველყოფას, როგორცაა Landscaping and Desk Designer, Total 3D Landscape Deluxe და სხვა რასტრული პაკეტები CAD სისტემებთან, როგორც წესი, არაა თავსებადი. ხოლო Autodesk-ის საბაზო პროგრამული უზრუნველყოფა (AutoCAD, AutoCAD Architecture, Land Desktop, 3ds Max და სხვ.) არ შეიცავს რამდენადმე „რეალისტურ“, ცნობად და დენდროლოგიურად ნიუანსირებულ პარამეტრებსა და ბიბლიოთეკებს. სტატიაში განხილულია ამ საკითხის გადაჭრის გზები და პერსპექტივები.

Questions of photorealistic visualization of green plantings

Z. Kiknadze, Full professor
T. Chigogidze, Associated professor
G. Khosruashvili, PhD Student

To date, virtually all project documents and presentations prepared using CAD (design using a computer) systems, as this requirement is the declared at the level of development, and at the stage of coordination and approval. In CAD systems, visualization of green space still problematic. This is due to the complex structure of the objects in this category. True 3D image would cause unnecessary waste of computer resources. In general and specific packages are mainly limited to the generalized images of plants or symbols, is attempt to create a general impression. The question of recognition (by type, age, season) for CAD systems in general yet problematic. With regard to the development of software design documentation of landscape architecture and objects of green space, such as Landscaping and Desk Designer, Total 3D Landscape Deluxe and other raster packages, they usually are not compatible with CAD systems. As for the basic software Autodesk (AutoCAD, AutoCAD Architecture, Land Desktop, 3ds Max, and others.), they do not contain “realistic”, recognizable and dendrology nuanced parameters and libraries. This article discusses ways to address these issues and prospects.

Keywords: perennials, CAD systems, green building, photo realistic visualization.

საკვანძო სიტყვები: მრავალწლიანი ნარგავები, CAD სისტემები, მწვანე მშენებლობა, ფოტორეალისტური ვიზუალიზაცია.

არქიტექტურული პროექტირების საგანი და მიზანი არის უძრავი ქონების ფორმირება, რომელიც თავის მხრივ შედგება საქალაქო მიწების, შენობანაგებობების, ნიალისა და მრავალწლიანი ნარგავებისაგან. როგორც წესი არქიტექტურა აპერირებს ტრიადათი (ტერიტორია+შენობა+ნარგავები) ან დიადებით (ტერიტორია+შენობა ან ტერიტორია+ნარგავები ან შენობა+ნარგავები), მაგრამ შემეცნებითი და ორგანიზაციული მიზნებისათვის შესაძლებელია დიფერენცირებული მიდგომა, ანუ განხილულ იქნას ერთი კლასი, კერძოდ მწვანე მშენებლობა (მრავალწლიანი ნარგავები).

დღეის მდგომარეობით ფაქტიურად მთელი საპროექტო დოკუმენტაცია და პრეზენტაციები

სრულდება CAD (პროექტირება კომპიუტერის საშუალებით) სისტემების გამოყენებით, რადგანაც ეს მოთხოვნა დეკლარირებულია როგორც დამუშავების, ისე შეთანხმებისა და დამტკიცების ეტაპზე.

საერთო და სპეციფიკური დანიშნულების პაკეტებში ძირითადად კმაყოფილებიან მცენარეების განზოგადებული გამოსახვებით ან პირობითი აღნიშვნებით, ე.ი. ზოგადი შთაბეჭდილების შექმნის მცდელობით. ცნობადობის (ჯიშის, ასკის, სეზონის მიხედვით) საკითხი ზოგადად CAD სისტემებისთვის ჯერჯერობით გადაუჭრელ პრობლემას წარმოადგენს. სტატიაში განხილულია ამ საკითხის გადაჭრის გზები და პერსპექტივები.

რაც შეეხება ლანდშაფტური არქიტექტურისა და მწვანე მშენებლობის ობიექტების საპროექტო დოკუმენტაციის შექმნის პროგრამულ უზრუნველყოფას, როგორცაა Landscaping and Desk Designer, Total 3D Landscape Deluxe და სხვა რასტრული პაკეტები CAD სისტემებთან არაა თავსებადი. ხოლო Autodesk-ის საბაზო პროგრამული უზრუნველყოფა (AutoCAD, AutoCAD Architecture, Land Desktop, 3ds Max და სხვ.) არ შეიცავს რამდენადმე „რეალისტურ“, ცნობად და დენდროლოგიურად ნიუანსირებულ პარამეტრებსა და ბიბლიოთეკებს. Plant Library, Foliage, Landscape, ასევე ArchiCAD-ის ბიბლიოთეკის ელემენტები საჭიროებენ სისტემატურ განახლებას და კონკრეტიზაციას ლოკალური, ტექნოლოგიური, კლიმატური, თემატური, შემეცნებითი და სხვ. ასპექტების მიხედვით. პრობლემის ფორმალური მხარე შეიცავს ე.წ. ბლოკებისა და დინამიური ბლოკების (კერძოდ მისი პარამეტრების), დანახვის ვარიანტების (ვიზუალიზაციის სხვადასხვა სტილის) ამორჩევის, Renderi -ის სხვადასხვა ოფციების, მაგალითად *.lli ბიბლიოთეკის ფორმირების და სხვა საშუალებების გამოყენების შესაძლებლობას.

მცენარეების მოდელირება CAD სისტემებში, მათ რიცხვში 3ds Max-ში დაკავშირებულია მნიშვნელოვან სიძნელეებთან. პროგრამაში შექმნილი ხე რომ გამოიყურებოდეს რეალისტურად, საჭიროა არა მარტო ხარისხიანი ტექსტურის შერჩევა, არამედ რთული გეომეტრიული მოდელის შექმნაც. 3ds Max-ის ძველ ვერსიებში ასეთი შესაძლებლობა არ იყო. გამოიყენებოდა სხვადასხვა პლაგინები (Plugin) : Tree Storm, Tree Shop, Druid, Multi Scati და სხვ. მე-6 ვერსიიდან არსებობს ინსტრუმენტი Foliage, რომლის საშუალებით ობიექტები - პრიმიტივები (მცენარეები) ჩამოიტვირთებიან ბიბლიოთეკიდან Plant Library. ობიექტს ავტომატურად მიენიჭება მასალა. მცენარეები რომ არ გამოიყურებოდნენ ერთფეროვნად, გამოიყენება პარამეტრი Seed, რომელიც უზრუნველყოფს ტოტებისა და ფოთლების შემთხვევით (აღბათურ) ხასიათს. რთული გეომეტრიის შექმნის პრობლემა წყდება ისე რომ ყველა ფოთოლი (თუ ყვავილი) წარმოდგენილია ერთი ზედაპირით

(სიბრტყით), რომელსაც მიესადაგება ტექსტურა ე.წ. გამჭვირვალობის რუკის (კარტის) მეშვეობით. Render-ის შედეგად ნაწილი სიბრტყისა ხდება უხილავი და ფოთლები იღებენ საჭირო ფორმას.

უნდა აღინიშნოს, რომ ფოტორეალისტური ეფექტი ბოლომდე მიღწეული არ არის, თუმცა პერიოდულად გამოდის ახალი პლაგინები. როგორც წესი, სასურველი შედეგი მიიღწევა Post Production მეთოდებით (მათ შორის Photo Shopis გამოყენებით).

AutoCAD-ში (ასევე AutoCAD Architecture-ში) ბრძანება Lsnew იძახებს დიალოგურ ფანჯარას Landscape New, რომელიც იძლეოდა ფოტორეალისტური ობიექტების, მათ შორის მცენარეების სცენაში ჩართვის საშუალებას. ბრძანებები Lsedit და Lslib ობიექტების (მწვანე ნარგავების) რედაქტირებისა და მათი ბიბლიოთეკების მართვის საშუალებას იძლეოდა.

ლანდშაფტურ ობიექტზე პროექტირდება რასტრული გამოსახულება. ნახაზზე ობიექტის განლაგება შეიძლება იმართოს ან უშუალოდ „სახელურების“ (Grips) საშუალებით, ან ოფციით View Aligned. Grips-ების საშუალებით ხდება ობიექტის გადატანა, პროპორციის შეცვლა, შემოტრიალება.

ლანდშაფტის ობიექტები მოთავსებულია ფაილში RENDE LLI. სწორედ ამ ფაილის შეცვლით შეიძლება ახალი ობიექტების შექმნა და ძველის რედაქტირება.

დიალოგური ფანჯრის Landscape Library ოფციის გააქტიურებისას გამოჩნდება დიალოგური ფანჯარა Landscape Library Edit. მასში გამოისახება ინფორმაცია არჩეული ობიექტის გეომეტრიაზე. ზონაში Default Geometry (გეომეტრია წინასწარი შეთანხმებით) შეიძლება არჩეული ობიექტის პარამეტრების Singl Face (ერთი წახნაგი) და Crossing Faces (გადამკვეთი წახნაგები), ასევე პარამეტრი View Aligned (გასწორებულად ჩვენება) ცვლილება. თუ საჭიროა, რომ ამ სახელის ობიექტი მიუთითებდეს სხვა გამოსახულების ფაილის ან გამჭვირვალობის რუკას (კარტას), უნდა შეყვანილი იყოს შესაბამისი ფაილის სახელი ან გააქტიურდეს ოფცია Find File (მოძებნე ფაილი), მის მოსაძებნად. საჭიროების შემთხვევაში შეიძლება ფაილის სახელის შეცვლა ზონაში Name ახალი სახელის ჩაწერით.

ამ ტექნოლოგიით შექმნილი განდსცავე ობიექტები ხასიათდება შემდეგი უპირატესობებით, როგორცაა:

- რეალისტურობა (სილუეტი და ფაქტურა)
- განათებასთან შეთავსებულობა (იღებს სინათლეს და ნარმოქმნის ჩრდილებს)
- რეაგირებს პროექციების ტიპებზე (პარალელური/ცენტრალური)

- ეკონომიურია მანქანური რესურსის ხარჯვაში
 - შეიძლება გამოყენებულ იქნეს როგორც ფონში, ისე წინა პლანზე
 - შეიძლება გამოყენებულ იქნეს როგორც ტექსტურის რუკა (კარტა)
 - შეიძლება დადგეს ხედვის სიბრტყის მიმართულებით (ან უძრავად, ან რაიმე ფიქსირებული კუთხით)
 - შეიძლება სილუეტის გაორმაგება (ჯვარედინი სილუეტი)
 - შეიძლება გამოყენებულ იქნას როგორც იმიჯი (AutoCAD-ში), დეკოლი (Revit-ში)
 - შეიძლება გაფორმდეს და გამოყენებულ იქნას როგორც ბლოკი, დინამიური ბლოკი - AutoCAD-ში, Family - Revit-ში
 - შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ფორმალიზებულ ექსპერტიზაში, რეგულირების დოკუმენტებში („ინციდენტის მატრიცის“ პრინციპით - როდესაც ერთი მატრიცის სტრიქონი ხდება მეორე მატრიცის სვეტი, ხოლო გადაკვეთის უჯრედებში მოცემულია შეთავსებულობის პირობები ან შეფასებები)
 - ერთეულის (ნარგავის ტიპის შესაბამისი გამოსახულება) მიმართ შეიძლება გამოყენებულ იქნას ყველანაირი გარდაქმნები (ტრანსფორმაციები გეომეტრიული გარდაქმნების სახით), როგორც Modify-მენიუს, ასევე უშუალოდ „სახელურების“ (Grips-ის) გამოყენებით
 - პრინციპში ცხრილის მიმართ შეიძლება გამოყენებულ იქნას ყველანაირი ოპერაციები („აღგებრა“), რაც რელაციურ ან იერარქიულ მონაცემთა ბაზის მათემატიკურ აპარატს შეიძლება მიეკუთვნოს.
- თუ ადრე Landscape ოფციით შემოტანილი ობიექტი ვერ რედაქტირდებოდა ჩვეულებრივი პრიმიტივით, ახლა CAD-ში გაჩნდა 3D დამხმარე ობიექტების შეტანის საშუალებები. ამ ტექნოლოგიის გამოყენებაზეა ორიენტირებული ჩვენს მიერ მომზადებული რასტრული გამოსახულებების (კატალოგის ილუსტრაციის) გამჭვირვალობის რუკები. „რასტრული გამოსახულებები“, ყველა მცენარის გამოსახულებას ახლავს ე.წ. გამჭვირვალობის რუკა, რომელიც როგორც წესი, მუშავდება Photoshop-ში ან Corel Photo Paint-ში. შემდგომში დაწყებული ერთსახელიანი (სხვადასხვა ფორმატის: JPEG – Image File, PNG – Opacity Map file) ფაილების შეყვანით ავტომატურ რეჟიმში იქმნება Landscape Library-ის ახალი ობიექტები, რომლებიც შეიძლება გამოყენებულ იქნას სცენის რეალისტური გამოსახვის დროს.
- ტერმინი სცენა გამოიყენება იმის აღსანიშნავად, რომ 3D (სამგანზომილებიანი) ობიექტები განთავსებულია სივრცეში (ტერიტორიაზე) და განათებულია ნებისმიერი ტიპის სინათლის წყაროებით. ხოლო Landscape ობიექტები „რეაგირებენ“ სინათლის რეჟიმზე, ე.ი. იღებენ სინათლეს, იძლევიან

ჩრდილს და არ ქმნიან მხოლოდ ილუზიას, რაც დამახასიათებელია არავექტორული პროგრამებისათვის და არ „შეეფერებათ“ ვექტორულ პაკეტებს, რომლებიც წარმოადგენენ „ჭეშმარიტ 3D“ პლატფორმის პრერეგაციას, როგორც ჩვენს მიერ განხილული AutoCAD-ის მაგალითია (ცხადია AutoCAD Architecture ამ მხრივ აბსოლუტურად იდენტურია).

დასკვნა

CAD სისტემებში მწვანე ნარგავების ვიზუალიზაცია დღევანდლამდე პრობლემატურია. ეს განპირობებულია ამ კატეგორიის ობიექტების რთული სტრუქტურული აგებულებით. ჭეშმარიტი 3D გამოსახულება გამოიწვევდა კომპიუტერული რესურსების გაუმართლებელ ფლანგვას.

უკვე არსებული მასალებისა და ფერების ერთიანი ბიბლიოთეკის მსგავსად ლოგიკურია, ახლო პერსპექტივაში, განვითარდეს მწვანე მშენებლობის 3D ობიექტების ფორმირება. სავარაუდოდ 3D სკანირების და ე.წ. ღრუბლების ტექნოლოგიის საფუძველზე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ზ. კიკნაძე, თ. ჩიგოგიძე, ე. თევზაძე. მწვანე მშენებლობის ობიექტების CAD სისტემებთან თავსებადი კატალოგ-კლასიფიკატორის შედგენისა და დანერგვის სისტემის შემუშავება. სტუ სამეცნიერო შრომები. № 3 (469), 2008.
2. А.Г. Долуханов «Лесная растительность Грузии». Издательство «Универсал», Тбилиси 2010, Тбилисский ботанический сад и институт ботаники
3. მეტყევის ცნობარი - სახელმწიფო გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, თბილისი 1961
4. <http://www.sabitsoft.com/content/land-fx>
5. Trees & Shrubs illustrated A-Z of over 8500 plants. Barne & Noble, books, New York, 2001.

ბიზნეს-ინჟინერინგი კვების მრეწველობაში

კვების კლასიკური თეორია

მზია წულუკიძე, პროფესორი,
დავით გამეზარდაშვილი, ქიმიის დოქტორი

რეზიუმე

უნივერსალური საბუნებისმეტყველო - სამეცნიერო კონცეფციები კვების თეორიას, როგორც მეტად მნიშვნელოვან და აუცილებელ ნაწილს მოიაზრებდნენ. მეცნიერების ისტორია კვების სამ ძირითად თეორიას განიხილავს: ანტიკურ თეორიას, დაბალანსებული კვების თეორიას და ადექვატური კვების თეორიას.

სტატიაში განხილულია: კვების თეორიების არსი, წარმოშობის ისტორია, რაციონალური კვების კანონები, დაბალანსებული კვების ფორმულა, კვების ოპტიმალური დღეღამური რაციონი, კვების რეჟიმის დაცვის მნიშვნელობა, მოსახლეობის სხვადასხვა ჯგუფებისათვის საკვებ პროდუქტებსა და ენერგიაზე ფიზიოლოგიური მოთხოვნილებების ნორმები, კვების სხვადასხვაგვარი მეცნიერული კონცეფციები, კვების ინდივიდუალიზაცია გენეტიკური ანომალიების გამოვლინების პროფილაქტიკის მიზნით.

Classic theory of nutrition Summary

Mzia Tsulukidze, GTU, Professor
David Gamezardashvili, Doctor of chemistry

Science has an important and inseparable past of it. Historically, there are three major theories: Antique, Balanced and Adequate.

The article considers: Regional diet principles; Balanced diet formula; Optimal day of nutrition; Night ration; Importance of keeping diet; Standards of physiological requirements of food and energy by different groups of population; Various scientific conceptions of nutrition; Individualization of diet for preventing development of genetic anomalies

* * * * *

კვება - სიცოცხლის პირველი და სავალდებულო პირობაა. გასაკვირი არაა, რომ ყველა უნივერსალური საბუნებისმეტყველო - სამეცნიერო კონცეპციები თავისთავში კვების თეორიას, როგორც მნიშვნელოვან და აუცილებელ ნაწილს მოიაზრებდნენ. თითოეული ჩვენთაგანი მეტწილად თავისი ბედის, სიცოცხლის ბატონ - პატრონია და შეუძლია მისი როგორც გახანგრძლივება, ასევე შემცირება. ძალიან მნიშვნელოვანია რას და როგორ მივირთმევთ. ბერძნული სიტყვა „დიეტა“ ცხოვრების ჯანსაღ წესს ნიშნავს.

მეცნიერების ისტორია კვების სამ ძირითად თეორიას განიხილავს: ანტიკურ თეორიას, დაბალანსებული კვების თეორიას და ადექვატური კვების თეორიას. ცნობილია აგრეთვე რიგი ალტერნატიული კვების თეორიები.

კვების ანტიკური თეორია დაკავშირებულია არისტოტელესა და ჰალენის სახელებთან და წარმოადგენს ცოცხალთან მათი შეხედულებების ნაწილს. ამ თეორიის თანახმად ორგანიზმის ყველა სტრუქტურების კვება მიმდინარეობს სისხლის ხარჯზე, რომელიც უწყვეტად წარმოიქმნება საჭმლის მომნელებელ სისტემაში საკვები ნივთიერებებიდან უცნობი ბუნების რთული პროცესის შედეგად. ღვიძლში ხდება ამ სისხლის განმედა, რის შემდეგაც იგი ყველა ორგანოსა და ქსოვილების საკვებად გამოიყენება. ამ თეორიაზე დაყრდნობით იყო აგებული წინაპრების მრავალრიცხოვანი სამკურნალო დიეტები.

დაბალანსებული კვების თეორია წარმოიშვა 200 წლის წინ და დიეტოლოგიაში ბოლო დრომდე ჰქონდა უპირატესობა. დაბალანსებული კვების თეორიის არსი ითვალისწინებდა შემდეგს:

- იდეალურად ითვლება კვება, რომლის დროსაც ორგანიზმში საკვები ნივთიერებების მიწოდება შეესაბამება მის დანახარჯს;
- საკვები შედგება რამოდენიმე კომპონენტისაგან, რომელიც ფიზიოლოგიური მნიშვნელობით სხვადასხვაგვარია: სასარგებლო, ბალანსური და მავნე ან ტოქსიკური. იგი შეიცავს შეუცვლად ნივთიერებებსაც, რომელთაც ორგანიზმში წარმოქმნის უნარი არ გააჩნიათ, მაგრამ აუცილებელია მისი ცხოველქმედებისათვის;
- ადამიანის ნივთიერებათა ცვლა განისაზღვრება ამინომჟავების, მონოსაქარიდების, ცხიმოვანი მჟავების, ვიტამინების და მინერალური ნივთიერების კონცენტრაციის დონით, რაც ე. წ. ელემენტური (მონომერული) დიეტის შექმნის საშუალებას იძლევა;
- საკვების უტილიზაცია თვით ორგანიზმით ხორციელდება.

დაბალანსებული კვების თეორიის საფუძველზე მოსახლეობის ყველა ჯგუფისათვის, მათი ფიზიოლოგიური დატვირთვის, კლიმატური და სხვა პირობების გათვალისწინებით დამუშავებულ იქნა სხვადასხვაგვარი კვების რაციონები; შექმნილია კვების ახალი ტექნოლოგიები, აღმოჩენილია ადრე უცნობი ამინომჟავები, ვიტამინები, მიკროელემენტები. დაბალანსებული კვების კლასიკურმა თეორიამ სტიმული მისცა მნიშვნელოვანი თეორიული და პრაქტიკული საკ-

ითხების განვითარებას, მათ შორის იდეალურ საკვებზე.

- დაბალანსებული კვების თეორიის განვითარებაში დიდი წვლილი შეიტანეს აკად. ა.ა. პოკროვსკის და მისმა მოწაფეებმა. თეორიის თანახმად საკვები ნივთიერებების საერთო რაოდენობა უნდა იყოს არა უმცირეს 60 - ისა, მათ შორის 18 ამინომჟავები, 12 ვიტამინები, 16 მინერალური ნივთიერებები, ცილებს, ცხიმებსა და ნახშირწყლებს შორის თანაფარდობა უნდა შეესაბამებოდეს 1 : 1,3 : 4,6.

თუმცა, დაბალანსებული მიდგომა და მისგან გამომდინარე რაფინირებული, უბალასტო საკვების იდეამ მნიშვნელოვანი ზიანი მოიტანა, მკვლევარებმა დაიწყეს ე. წ. ცივილიზაციის დაავადებების დაფიქსირება - ათელოსკლეროზი, დიაბეტი, ოსტეოქონდროზი და სხვა. რაფინირებული საკვების შექმნამ დანმენდის მაღალი ხარისხით კუჭ - ნაწლავის ტრაქტის დაავადებების მთელი რიგი პრობლემა გააჩინა. არანაკლებ მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა ადამიანისათვის კვების რეჟიმიც. ერთჯერადმა ან ორჯერადმა კვებამ მოიტანა არა მარტო საკვების ნაწილობრივი დანაკარგი საკვების დიდი რაოდენობით შეთვისების სიძნელის გამო, არამედ როგორც ნივთიერებათა ცვლის დარღვევის ხელშემწყობმა ფაქტორმა.

ამგვარად, დაბალანსებული კვების თეორიამ გადაფასება განიცადა. ამ თეორიის კრიზისმა ბიძგი მისცა ახალ მეცნიერულ კვლევებს საჭმლის მონელების ფიზიოლოგიის, საკვების ბიოქიმიის, მიკრობიოლოგიის სფეროში. აღმოჩენილ იქნა საჭმლის მონელების ახალი მექანიზმები, რომ მონელება ხდება არა მარტო კუჭ - ნაწლავის სიბრტყეში, არამედ მონელებისათვის მნიშვნელოვანი ხვედრითი წილი უკავია უშუალოდ კუჭ - ნაწლავის კედლებს, მისი უჯრედების მეშვეობით. აღმოჩენილ იქნა ადრე უცნობი კუჭ - ნაწლავის ჰორმონალური სისტემა. მიღებულია ახალი ცნობები მიკროორგანიზმების როლთან დაკავშირებით, რომლებიც მუდმივად ბინადრობენ კუჭ - ნაწლავში და მათი ურთიერთკავშირი ადამიანის ორგანიზმთან.

ყოველივემ საფუძველი ჩაუყარა ახალი თეორიის - ადექვატური კვების თეორიის ჩამოყალიბებას. მან თავი მოუყრა ყველაფერ ფასეულს, რაც დაბალანსებული კვების თეორიას გააჩნდა ახალი მიდგომების გათვალისწინებით. ამ თეორიის თანახმად საკვების აუცილებელ კომპონენტებს წარმოადგენენ არა მხოლოდ სასარგებლო, არამედ ბალასტური ნივთიერებებიც (საკვები ბოჭკოები). ფორმულირებულ იქნა შეხედულება ადამიანის შინაგან ეკოლოგიაზე (ენდოკრინოლოგია), რომელიც წარმოიქმნება კონკრეტული ადამიანისა და მისი მიკროფლორის ურთიერთქმედების შედეგად.

ნორმალური კვება განპირობებულია ორგანიზმის შინაგან არეში კუჭ - ნაწლავის ტრაქტიდან სასარგებლო ნივთიერებების არა ერთი ნაკადით, არამედ სასარგებლო და რეგულატორული ნივთიერებების რამოდენიმე ნაკადით.

ძირითად მკვებავ ნაკადს შეადგენენ ამინომჟავები, მონოსაქარიდები (გლუკოზა, ფრუქტოზა), ცხიმოვანი მჟავები, ვიტამინები, მინერალური ნივთიერებანი, რომლებიც წარმოიქმნებიან საკვების ფერმენტატიული დაშლის პროცესში. ამასთანავე, კუჭ - ნაწლავის ტრაქტიდან ამ ძირითად ნაკადთან ერთად შინაგან არეში კიდევ ხვდება სხვადასხვა ნივთიერებათა რამოდენიმე ნაკადი. მათ შორის კუჭ - ნაწლავის ტრაქტის უჯრედებით წარმოებული ჰორმონალური და ფიზიოლოგიურად აქტიური ნივთიერებების ნაკადი, რომლებიც აკონტროლებენ არა მარტო საჭმლის მომნელებელი აპარატის ფუნქციებს, არამედ ორგანიზმის უმნიშვნელოვანეს ფუნქციებსაც.

კუჭ - ნაწლავში ხდება აგრეთვე ისეთი ნაკადის ფორმირება, რომელიც დაკავშირებულია კუჭ - ნაწლავის მიკროორგანიზმებთან (ბაქტერიების ცხოველქმედების პროდუქტები, მოდიფიცირებული ბალასტური და მოდიფიცირებული საკვები ნივთიერებანი). პირობითად, ცალკეულ ნაკადად გამოიყოფა ნივთიერებანი, რომლებიც ორგანიზმს დაბინძურებული საკვებით მიეწოდება.

ამგვარად, კვება უნდა იყოს არა მარტო დაბალანსებული, არამედ ადექვატურიც, ანუ უნდა შეესაბამებოდეს ორგანიზმის შესაძლებლობებს. ადექვატური კვების თეორიის დამუშავებაში მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა აკად. ა.მ. უგოლევმა, სანკტ - პეტერბურგის ი.პ. პავლოვის სახელობის კვების ფიზიოლოგიის ინსტიტუტის ლაბორატორიის ხელმძღვანელმა.

ადექვატური კვების თეორიის პრაქტიკული რეალიზაციის პოსტულატებს წარმოადგენენ რაციონალური კვების კანონები.

კანონი პირველი - აუცილებელია წონასწორობის დაცვა საკვებთან ერთად მიღებულ ენერგიასა (საკვების კალორიულობა) და ორგანიზმის ენერგეტიკულ დანახარჯს შორის.

სიმშვიდისა და კომფორტული ტემპერატურის პირობებში მოზრდილი ადამიანის ენერგეტიკული დანახარჯი, ანუ ძირითადი ცვლა დღე - ღამეში 1300 — 1900 კკალ. შეადგენს. მისი გამოთვლა შესაძლებელია თითოეული ადამიანისათვის. ძირითადი ცვლა სხეულის მასის 1 კგ. - ზე 1 საათში 1 კკალ - ს შეადგენს. აქედან, 80 კგ. მასის მამაკაცის ძირითადი ცვლა 1920 კკალ - ის ტოლი იქნება. ნებისმიერი ფიზიკური და გონებრივი სამუშაო დამატებით დანახარჯებს მოითხოვს. ადამიანებისათვის, რომლებიც ნაკლებადმოძრავი შრომით არიან დაკავებულნი ენერგოდანახარჯი 2500 — 2800 კკალ - ს შეადგენს, ხოლო იმ პირებისათვის ვინც მძიმე ფიზიკურ შრომას ეწევა - 4000 — 5000 კკალ - ს.

ორგანიზმს ძირითად ენერგეტიკულ მასალას ცხიმები, ცილები და ნახშირწყლები აწვდიან. თვლიან, რომ 1 გ ცილოვანი, ისევე როგორც ნახშირწყლოვანი საკვები ორგანიზმს უზრუნველყოფს 4,0 კკალ (16, 7 კჯ) - ით, ხოლო 1 გ. ცხიმები - 9, 0 კკალ (3,7 კჯ) - ით. აქედან, თუ ცნობილია საკვების ქიმიური

შემადგენლობა ნებისმიერი პროდუქტის ან დიეტის კალორიულობის გამოთვლა შესაძლებელია.

კანონი მეორე - აუცილებელია ორგანიზმში მონოდებული ცილების, ცხიმების, ნახშირწყლების, ვიტამინების, მინერალურ ნივთიერებებსა და ბალანსურ ნივთიერებებს შორის ბალანსის დაცვა.

ამ კანონის თანახმად ადამიანი საჭიროებს არა ზოგადად რაიმე პროდუქტს, არამედ ამ პროდუქტის შემადგენლობაში არსებული საკვები ნივთიერებების გარკვეულ თანაფარდობას.

თითოეული საკვები პროდუქტი უნდა ხასიათდებოდეს ბიოლოგიური ღირებულების მაჩვენებლით. რომელიმე პროდუქტში შეიძლება სჭარბოდეს შეუცვლადი (ესენციალური) ამინომჟავები (მაგ. რძის პროდუქტები), ხოლო ზოგიერთში - ესენციალური ცხიმოვანი მჟავები (მცენარეული ზეთებში).

პროდუქტის კვებითი ღირებულება დამოკიდებულია აგრეთვე მასში ფიზიოლოგიურად აქტიური ნაერთების შემცველობაზე, მაგალითად როგორცაა ხორცისა და თევზის ექსტრაქტული ნივთიერებანი, სხვადასხვა მცენარეული საწარმოების ალკალიდები და ეთერზეთები, რომელნიც ზეგავლენას ახდენენ საჭმლის მონელებასა და ბევრ სხვა პროცესზე.

შესაძლებელია წარმოვიდგინოთ, რომ რაც უფრო მეტია საკვებში ესენციალური ფაქტორები, ანუ რაც მეტია კვებითი ღირებულება, იგი მეტად სასარგებლოა, მაგრამ აღმოჩნდა, რომ ესენციალური ფაქტორების სიჭარბე ისეთივე მავნეა, როგორც ნაკლებობა, ხოლო გადაჭარბება - ტოქსიკური.

დღეისათვის ითვლება, რომ ჯანმრთელი ადამიანის დღე - ღამის რაციონში ოპტიმალურად მიჩნეულია ცილების, ცხიმებისა და ნახშირწყლების შემდეგი თანაფარდობა 1 : 1,2 : 4. ასეთი თანაფარდობა გაცილებით მისაღებია ორგანიზმის ენერგეტიკული და პლასტიკური მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად. ცილები უნდა შეადგენდეს საკვების საერთო კალორიულობის 12% - ს, ცხიმები - 30 — 35%-ს ნახშირწყლებზე მოდის კვების რაციონის კალორიულობის 56 — 58%. მთელი რიგი ინსტიტუტებისა და რუსეთის მედიცინის მეცნიერებათა აკადემიის კვების ინსტიტუტის მრავალწლიანი მუშაობის შედეგად დამუშავდა მოსახლეობის სხვადასხვა ჯგუფებისათვის საკვებ პროდუქტებზე და ენერგიაზე ფიზიოლოგიური მოთხოვნილებების ნორმები, რაც დაბალანსებული კვების ძირითად კონცეფციებს ეფუძნება.

ცხრილი, რომელშიც მოცემულია საკვები კომპონენტებისა და მათი რაოდენობრივი ჩამონათვალი ცნობილია როგორც დაბალანსებული კვების ფორმულა.

დაბალანსებული კვების ფორმულა

ცხრილი 1.

ნუტრიენტები	მოთხოვნილებები (ფრჩხილებში მოთხოვნილებების შუალედური დონე)
ცილები, გ,	58-117 (88)
მათ შორის ცხოველური	32 - 64 (48)
ცხიმები, გ,	60 - 154 (107)
მათ შორის მცენარეული	18 – 46 (32)
შეთვისებადი ნახშირწყლები, გ,	257 – 586 (422)
მათ შორის მონო - და დისაქარიდები	50 – 100(75)
საკვები ბოჭკოები,	20 – 25 (22, 5)
მათ შორის უჯრედინისა და პექტინის	10 – 15 (12, 5)
რაციონში ცხიმოვანი მჟავების თანაფარდობა, %	
პოლიუჯერი	10
გაჯერებული	30
მონოუჯერი	60
მინერალური ნივთიერებანი: მაკროელემენტები, მგ:	
კალციუმი	800
ფოსფორი	1200
Ca : P თანაფარდობა	1: 1,5
მაგნიუმი	400
Ca : Mg თანაფარდობა	1:0,7
კალიუმი	2500-5000 (3750)
ნატრიუმი	4000-6000 (5000)
ქლორი	7000-10 000 (8500)
გოგირდი	
მიკროელემენტები,	
რკინა მგ	10-18 (14)
თუთია	15
იოდი	0,15
ფტორი	3
ვიტამინები:	
თიამინი (B ₁), მგ	1,1-2,1 (1,6)
რიბოფლავინი (B ₂), მგ	1,3-2,4 (1,8)
პირიდოქსინი (B ₆), მგ	1,8-2,0 (1,9)
პანტოტენის მჟავა (B ₅), მგ	10-15 (12,5)
ფოლაციანი (B ₉), მგ	200
კობალამინი (B ₁₂), მკგ	3,0

ნიაცინი (PP) მგ. ნიაცინ - ექვივალენტი	14,28 (21)
ასკორბინის მჟავა (C), მგ	70-100 (85)
A, მკგ. რეთინოლ - ექვივალენტი	800-1000(900)
ვიტამინი E, მგ. ტოკოფეროლ - ექვივალენტი	8-10 (9)
D ჯგუფის ვიტამინები, მკგ. ქოლესკალციფეროლის	2,5
ენერგეტიკული ღირებულება, კკალ	1800-4200 (3000)

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Донченко Л. В., Надька В. Д. Безопасность пищевой продукции. Изд. М.: ДеЛипринт, 2007, 538 с.
2. Позняковский В. М., Влощинский П. Е., Дроздова Т. М., Физиология Питания. Сибирское Университетское издательство, 2007, 352с.
3. Robert Paarlberg. Food politics what everyone needs to know. Oxford University press, New-York, 2010, 325p.
4. КуШнерова О. Ф. Физиология питания. Изд.-во НГТУ Новосибирск, 2013, 235с.
5. Щеникова Надежда. Традиции и культура питания народов Мира. Изд. Форум, Инфра –М.: 2015, 296 с.

სასურსათო პროდუქციის უსაფრთხოება და მისი უზრუნველყოფის მექანიზმები

მზია წულუკიძე, პროფესორი
დავით გამეზარდაშვილი, ქიმიის დოქტორი

„დაე საკვები იყოს შენი წამალი“
ჰიპოკრატე

რეზიუმე

* * * * *

სტატიაში განხილულია სასურსათო პროდუქციის უსაფრთხოების მნიშვნელობა ჯანმრთელობისა და თანამედროვე საზოგადოების განვითარებისათვის; ამ მეტად აქტუალური მწვავე პრობლემის მოგვარების ძირითადი მიმართულებები - მათ შორის: მოსახლეობის ჯანმრთელობის დაცვა; სასურსათო ნედლეულისა და საკვები პროდუქტების ხარისხის უზრუნველყოფა; პრობლემების გადაწყვეტა სამეცნიერო კვლევების განვითარების გზით, სასურსათო უსაფრთხოების სფეროში საგანმანათლებლო პროგრამების დამუშავება; საკვები პროდუქტების ხარისხისა და უსაფრთხოების ანალიზის მეთოდების, თანამედროვე ჰიგიენურ საფუთავში მოთავსებული და ეკოლოგიურად უსაფრთხო მაღალი კვებითი ღირებულების საკვები პროდუქტების ახალი ტექნოლოგიების სრულყოფა და დამუშავება. უხარისხო კვების პროდუქტებისაგან მომხმარებლის დაცვის მიზნით სასურსათო პროდუქციის ხარისხისა და უსაფრთხოების კონტროლი, ხარისხისა და უვნებელი პროდუქციის გადამამუშავებელი მრეწველობის სფეროში მაღალკვალიფიციური სპეციალისტების მომზადების აუცილებლობა.

მოსახლეობის ჯანმრთელობის უზრუნველყოფა სახელმწიფო მნიშვნელობის ამოცანაა. ერთ-ერთ არსებით ფაქტორს, რომელიც განსაზღვრავს ერის ჯანმრთელობასა და შრომისუნარიანობას წარმოადგენს კვება. ცნობილია, რომ ადამიანის კვების ხასიათი იცვლება ევოლუციისა და სოციალურ ეკონომიკური გარდაქმნების შედეგად. უკანასკნელ წლებში განსაკუთრებით აქტუალური ხდება სასურსათო ნედლეულისა და საკვები პროდუქტების უსაფრთხოების პრობლემა.

სასურსათო პროდუქციის უსაფრთხოების მნიშვნელობა ჯანმრთელობისა და თანამედროვე საზოგადოების განვითარებისათვის სხვადასხვა სამეცნიერო კონფერენციებზე განსჯის საგანი ხდება. 2000 წელს შენევაში ჯანდაცვის მსოფლიო ასამბლეაზე მიღებულ დეკლარაციაში აღნიშნულია, რომ „... სურსათის უსაფრთხოებასა და დაბალანსებულ კვებაზე წვდომა - თითოეული ადამიანის უფლებაა“. მთელს მსოფლიოში ასობით მილიონი ადამიანი შეპყრობილია სხვადასხვა სენით, რომელიც გამონვეულია საკვები პროდუქტების დაბინძურებით. ამ დაავადებებმა მიიღეს სახელწოდება „კვებითი წარმოშობის დაავადებანი“. ქვეყანაში, სადაც განვითარებულია მრეწველობა 350 - მდე ასეთ დაავადებას ითვლიან, რაც ადამიანთა საზოგადოებისათვის პრობლემის სიმწვავეს განაპირობებს. გარდა ამისა, თუ 1990 წელს ევროპის 11 ქვეყანაში დარეგისტრირებული იყო 100 ათას მოსახლეზე საშუალოდ 120 კვებითი წარმოშობის შემთხვევა, დღეისათვის იგი შეადგენს არა უმცირეს 30 ათას გასტროენტერიტის შემთხვევას 100 ათას მოსახლეზე წელიწადში.

კვება ადამიანის ჯანმრთელობის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია. თანამედროვე საზოგადოებისათვის საბაზოდ ითვლება მოსაზრება „ჯანმრთელობა არის კვების ფუნქცია“.

პრაქტიკულად მთელი მსოფლიოს სხვადასხვა რეგიონებში ეკონომიკური სიტუაციის მკვეთრმა გაუარესებამ, რომელიც დაკავშირებულია ანტროპოგენურ ქმედებებთან ზეგავლენა მოახდინა საკვების ხარისხობრივ შემადგენლობაზე. სურსათთან ერთად ადამიანის ორგანიზმში ხდება უცხო ნივთიერებების მნიშვნელოვანი ნაწილი.

ისინი ხვდებიან და გროვდებიან საკვებ პროდუქტებში, როგორც ბიოლოგიურ ჯაჭვში,

Food safety and ways of achievement

Mzia Tsulukidze, GTU, Professor
David Gamezardashvili, Doctor of chemistry

Summary

The article studies: The importance of food safety for the health and development of modern society; Major trends of this vital problem including: healthcare of population;

Quality assurance of food products and nutrition; Solution of the problems by intensifying research; Implementation of training and educational programs in the sphere of food safety; Methods for analyzing both food safety and quality; Perfection and development of new technologies for packing high-quality food products into modern hygienic containers; Food safety and quality control for the security of consumers; Recessing of training high – skilled specialists in the sphere of food processing and safety.

რომელიც განაპირობებს ერთის მხრივ ცვლას ცოცხალ ორგანიზმებთან, ჰაერთან, ნიადაგთან, მეორეს მხრივ საკვების ჯაჭვთან, რომელიც მოიცავს სასურსათო ნედლეულისა და საკვები პროდუქტების სასოფლო სამეურნეო და სამრეწველო წარმოების ყველა ეტაპებს, აგრეთვე შენახვას, შეფუთვისა და მარკირებას. სასურსათო ნედლეულისა და საკვები პროდუქტების ხარისხისა და უსაფრთხოების უზრუნველყოფა თანამედროვეობის ძირითად ამოცანას წარმოადგენს, რაც ადამიანის ჯანმრთელობასა და გენოფონდის შენარჩუნებას განსაზღვრავს.

„კვების პროდუქტების ხარისხისა და უსაფრთხოების“ ფედერალური კანონით სასურსათო პროდუქტების უსაფრთხოება არის დასაბუთებული რწმუნება იმისა, რომ გამოყენების ჩვეულებრივ პირობებში საკვები პროდუქტები არ ითვლება საზიანოდ და არ წარმოადგენს საფრთხეს დღევანდელი და მომავალი თაობების ჯანმრთელობისათვის.

სასურსათო ნედლეულსა და საკვებ პროდუქტებს აფასებენ მათში მიკრობიოლოგიური, ქიმიური და ბიოლოგიური ბუნების ანტიკვებითი ნივთიერებების რაოდენობრივი ან ხარისხობრივი შემცველობით.

ქიმიური ბუნების უცხო ნივთიერებებია: ტოქსიკური ელემენტები - ტყვია, კადმიუმი, ვერცხლისწყალი, დარიშხანი, ((არსენიკუმი), თუთია, სპილენძი, რკინა, კალა, ქრომი, ნიკელი;

პესტიციდები: ქლორორგანული, ტრიაზინები, ფოსფორორგანული, პირეტროიდები, თიოკარბამატები;

აზოტის ნაერთები: ნიტრატები, ნიტრიტები, ნიტროზოამინები; ჰისტამინი, ბენზაპირენი, პოლიქლორირებული ბიფენილები, ჰორმონალური პრეპარატები, რადიონუკლიდები.

ბიოლოგიური ბუნების უცხო ნივთიერებებია:

მიკოტოქსინები - აფლატოქსინი B, G, M¹, დეზოქსინივალენოლი (ვომიტოქსინი), T-2 ტოქსინი, ზეარალენონი, პატულინი, ოხრატოქსინი A, სტერიგმატოცესტინი;

ანტიბიოტიკები.

მიკროორგანიზმები: ნაწლავის ჩხირის ჯგუფის ბაქტერიები პროტეუს ტიპის, სულფიტმარედუცირებელი კლოსტრიდები, პათოგენური მიკროორგანიზმები (მათ შორის სალმონელა) საფუერები, ობი.

ვირუსები.

მაგნე მწერები.

მცენარეული და ცხოველური წარმოშობის საკვებთან ერთად ადამიანის ორგანიზმში გარემოდან ხვდება სხვადასხვა ბუნების ტოქსინების 70%. საკვებ პროდუქტებში აგრძელებს ზრდას რადიონუკლიდების დონე. უკანასკნელი 5 წლის მანძილზე მოიმატა აგრეთვე სასურსათო პროდუქტების დაბინძურებამ ნიტრატებითა და მათი ნაერთებით. კვების ინსტიტუტის მონაცემებით (PAMH) რუსეთში სამამულო პროდუქტების სინჯების რაოდენობა, რომელიც მძიმე ლითონების შემცველობით არ პასუხობს ჰიგიენურ ნორმატივებს შეადგენს საშუალოდ 3% - ს, იმპორტულისა - 1% - ს. ცალკეული სახის პროდუქტებში

ეს მაჩვენებელი უფრო მაღალია. ასე, მაგალითად ნალბის კარაქის გამოკვლეული ნიმუშების 52% - ში შეინიშნებოდა ტოქსიკური ნივთიერებები - სპილენძის, თუთიის, რკინის, ტყვიის - მომატებული დონეები.

რუსეთის სანიტარულ-ეპიდემიოლოგიური ზედამხედველობის სამსახურის მონაცემებით, უკანასკნელ წლებში დარეგისტრირებულია ნაწლავური ინფექციის აფეთქების 110 - ზე მეტი შემთხვევა. დაზარალებულია 8 ათასზე მეტი ადამიანი, მათ შორის 37 სალმონელოზით, 48 დიზენტერიით, 7 ვირუსული ჰეპატიტით, 4 მუცლის ტიფით, რომელიც დაკავშირებულია არაკეთილხარისხოვანი საკვები პროდუქტებისა და სასმელი წყლის მოხმარებასთან.

არაკეთილხარისხოვანი საკვების პრობლემით დაინტერესებულია მთელი მსოფლიო. მაგალითად, ამერიკელი მკვლევარების შეფასებით, აშშ - ში უხარისხო საკვების მოხმარების შედეგად ყოველწლიურად 33 მილიონი ადამიანი ავადდება, მათ შორის 9 ათასი დაავადება სრულდება ლეტალური შედეგით.

მოსახლეობის სხვადასხვა ჯგუფების ანალიზის დინამიკა ცხადყოფს, რომ უკანასკნელ წლებში მისმა სტრუქტურამ მნიშვნელოვანი ცვლილებები განიცადა. განზოგადოებული მონაცემებით სრულფასოვანი ცილების დეფიციტი შეადგენს 25% - მდე, საკვები ბოჭკოების - 40% - მდე, ვიტამინი C — 50% - მდე, B ჯგუფის ვიტამინების 20 — 30 % - მდე, ვიტამინი A — 30% - მდე.

პირველად წლების მანძილზე საკვები პროდუქტების მოხმარების შეჯამებამ მოსახლეზე ვერ უზრუნველყო ადამიანის ორგანიზმის მოთხოვნა ენერგიაზე - მისმა დეფიციტმა საშუალოდ 20% შეადგინა.

ჩვენს ქვეყანაში მოსახლეობის კვების სტატუსის დარღვევა, გარემოსა და საკვები პროდუქტების დაბინძურება სიცოცხლის ხანგრძლივობის მკვეთრი შემცირების ძირითად მიზეზს წარმოადგენს - მამაკაცებში - 59 წლამდე, ქალებში - 70 წლამდე.

სიკვდილიანობის მიზეზთა შორის კვლავ ძირითად ადგილს იკავებს გულ - სისხლძარღვთა, ონკოლოგიური, გასტროენტეროლოგიური, ინფექციური დაავადებები. განსაკუთრებულ განგაშს იწვევს ბავშვთა დაავადებების ზრდის მყარი ტენდენცია. დიფტერიით დაავადებების ზღვარი გაიზარდა 2,2% - ით, ტუბერკულოზით - 24% - ით. ჰიგიენისა და პროფილაქტიკის სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტის მონაცემებით ბავშვების, მოზარდების, ახალგაზრდების მხოლოდ 14% - ია პრაქტიკულად ჯანმრთელი. 50% - ს აქვს ჯანმრთელობაში გადახრა. 36% - ქრონიკულად ავადია. სკოლებში სწავლების დასრულების დროისათვის ჯანმრთელი ბავშვების წილი არ აღემატება 20 — 25% - ს.

საგრძობლად მოიმატა ე.წ. „ხანდაზმულთა დაავადებებმა“, რომლის წინაპირობა გროვდება ადამიანის მთელი სიცოცხლის მანძილზე. მათ მიეკუთვნებიან გულსისხლძარღვთა დაავადებები, კიბო, დიაბეტი, ინსულტი, კატარაქტა, გლაუკომა, ოსტეოპოროზი, რაც დაკავშირებულია ნორმებით გათვალ-

ისწინებული საკვების არასაკმარისი რაოდენობით მოხმარებასთან არასასურველი ეკოლოგიური სიტუაციის პირობებში, რომელიც განსაზღვრავს საკვები პროდუქტების ხარისხსა და ადამიანის ნორმალურ სიცოცხლისუნარიანობას.

ჯანსაღი კვების სფეროში სახელმწიფო პოლიტიკის მიზანია მოსახლეობის ჯანმრთელობის დაცვა და გაჯანსაღება, სრულფასოვან კვებასთან შეუსაბამობით გამოწვეული დაავადებების პროფილაქტიკა.

დასახული მიზნის შესაბამისად, საზოგადოებისათვის ამ უმნიშვნელოვანესი პრობლემის მოგვარების ძირითადი მიმართულებებია:

1. მოსახლეობის რაციონალური კვების უზრუნველყოფა, რომელიც მოიცავს კვების არსის, საკვების სტატუსის, კვების რაციონალიზაციის ღონისძიებების შესწავლას, რაც სოციალური და ეკონომიკური პრობლემების გადაწყვეტის საფუძველია.

2. სასურსათო ნედლეულისა და საკვები პროდუქტების ხარისხის უზრუნველყოფა, რაც მთლიანობაში შეადგენს ისეთი მახასიათებლების ერთობლიობას, რომლებიც განსაზღვრავენ სასურსათო პროდუქციის სამომხმარებლო თვისებებს, კვებით ღირებულებას და უსაფრთხოებას. ამ საქმიანობის ძირითადი მიმართულებებია:

- ქვეყნის საკანონმდებლო ბაზის ფორმირება მოსახლეობის დაცვისა და სასურსათო პროდუქტების წარმოების სფეროში;

- სასურსათო ნედლეულისა და საკვები პროდუქტების უსაფრთხოებაზე მონიტორინგის დანერგვა;

- ობიექტური ინფორმაციის მიღების მიზნით სასურსათო პროდუქციის ქიმიური შემადგენლობის კვლევების გაფართოება, მათი კვებითი ღირებულების განსაზღვრა;

- საკვები ტოქსიკონინფექციების პროფილაქტიკის დახვეწა, ჯანმრთელობისათვის საფრთხის შემცველი საკვები პროდუქციის კონტამინანტების გამოვლენა;

- მოცემული ქიმიური შემადგენლობის ისეთი ფუნქციონალური კვების პროდუქტების შექმნის პრინციპების დამუშავება, რომელთაც კვების სტატუსის კორექციის განხორციელების უნარი გააჩნიათ.

3. მოსახლეობის ჯანსაღი კვების პრობლემის გადაწყვეტა სამეცნიერო კვლევების განვითარების გზით.

აღნიშნული კვლევების წამყვანი მიმართულებებია:

- საკვების მეტად საფრთხის შემცველი და გავრცელებული კონტამინანტების მეტაბოლიზმის, ბიოტრანსფორმაციის და მოქმედების მექანიზმების შესწავლა;

- ქსენობოტოტიკების პოტენციური და რეალური საფრთხის შეფასების კონცეპციის დამუშავება;

- ცალკეული საკვები ნივთიერებებისა და

მათი კომპლექსების ფარმაკოლოგიური ასპექტების კვლევა;

- თანამედროვე ეკოლოგიურ პირობებში მოსახლეობის სხვადასხვა ჯგუფებისათვის საკვები ნივთიერებების ფიზიოლოგიური მოთხოვნილების და ენერჯის ახალი ნორმების დაზუსტება და დამუშავება.

4. საკვები პროდუქტების ხარისხისა და უსაფრთხოების ანალიზის მეთოდების დახვეწა და დამუშავება.

ამ საქმიანობის მთავარ ამოცანას წარმოადგენს ზოგადი მეთოდოლოგიური ბაზის შექმნა, რომელშიც მოიაზრება:

- საკვები პროდუქტების ანალიზის ოფიციალური ქიმიური მეთოდების კომპლექსის შექმნა, რომელთაც ISO ლაბორატორიული ექსპერიმენტის წესებით დადგენილი მეტროლოგიური დახასიათებები ექნებათ;

- სასურსათო პროდუქტების კვებითი ღირებულებისა და ქიმიური შემადგენლობის ანალიზი;

- საკვების კონტამინანტების აღმოჩენა, იდენტიფიკაცია და რაოდენობრივი განსაზღვრა;

- საკვები პროდუქტების ფალსიფიკაციის გამოვლენა.

5. თანამედროვე ჰიგიენურ საფუთავში მოთავსებული და ეკოლოგიურად უსაფრთხო მაღალი კვებითი ღირებულების საკვები პროდუქტების ახალი ტექნოლოგიების სრულყოფა და დამუშავება.

აღნიშნული კვლევების ძირითადი მიმართულებებია:

- სასურსათო ნედლეულის კომპონენტების გამოყოფის, ფრაქციონირების და მოდიფიკაციის თეორიული საფუძვლების დამუშავება;

- საკვები და ბიოლოგიურად აქტიური დანამატების ტექნოლოგიური წარმოებისა და მოხმარების მეცნიერული საფუძვლების დამუშავება;

- მიკრობული წარმოშობის ცილოვანი იზოლატის ტექნოლოგიის დახვეწა და დამუშავება;

- ბიოლოგიურად აქტიური პოლიმერული მასალების (BAM) დამუშავება;

- უხარისხო საკვები პროდუქტების აღმოსაჩენად აკუსტიკური ბიოსენსორების დამუშავება.

6. სასურსათო პროდუქციისა და რაციონალური კვების უსაფრთხოების სფეროში საგანმანათლებლო პროგრამების დამუშავება.

თანამედროვე ეკოლოგიურ სიტუაციაში სასურსათო პროდუქციისა და სასურსათო ნედლეულის ხარისხისა და უსაფრთხოების უზრუნველყოფის აქტუალობა, ქვეყნის მოსახლეობის კვებისა და ჯანმრთელობის მდგომარეობა განაპირობენ ხარისხისა და უვნებელი სასურსათო პროდუქციის გადამამუშავებელი მრეწველობის სფეროში მაღალკვალიფიციური სპეციალისტების მომზადების აუცილებლობას, რაც მოითხოვს სპეციალური სასწავლო-მეთოდოლოგიური ლიტერატურის დამუშავებას.

დღეისათვის სახელმწიფოს მიერ ერთდროულად რეალიზდება სასურსათო პროდუქციის ხარისხისა და

უვნებლობის მაჩვენებლების ჰარმონიზაციის ღონისძიებანი საერთაშორისო ორგანიზაციების BO3 და ФАО - ს რეკომენდაციების შესაბამისად. უხარისხო საკვები პროდუქტებისაგან მომხმარებლის დაცვის მიზნით აუცილებელია სასურსათო პროდუქტების ხარისხისა და უსაფრთხოების კონტროლი. იგი საშუალებას გვაძლევს შევამციროთ დანახარჯები ჯანდაცვაზე, ხელს უწყობს შიდა ბაზრის, სასურსათო ნედლეულითა და კვების პროდუქტებით გარე ბაზრის განვითარებას, რაც მოსახლეობის სოციალური სტაბილიზაციის ზრდაზე აისახება.

სურსათის უვნებლობის სახელმწიფო რეგულირების მთავარი მიზანია სურსათთან დაკავშირებული დაავადებებისაგან მომხმარებელთა დაცვა. საქართველოს ხელისუფლების მიერ 2015 წლამდე განეული საქმიანობის ანგარიშის მონაცემებით საინტერესოა სურსათით (მათ შორის წყლით) გამოწვეული ადამიანის დაავადებების 2012 — 2014 წლების ოფიციალური სტატისტიკა. აღსანიშნავია საკვებისმიერი მოშხამვების, შიგელოზის, ბრუცელოზის და სალმონელოზის შემთხვევების მომატება. 2014 წელს დაფიქსირდა გარდაცვალების 4 ფაქტი, 2013 წელს — 1, 2012 წელს — 8. მთლიანობაში დავადებების შემთხვევების რაოდენობა პროგრესირებს. გასათვალისწინებელია ის ფაქტიც, რომ მოშხამვების შემთხვევებში თუ ადამიანის მდგომარეობა მძიმე არ არის მოქალაქეები უმეტესად არ მიმართავენ ექიმს და ასეთი შემთხვევები არსად არ ფიქსირდება, რაც კიდევ ერთი მიზეზია იმისა, თუ რატომ ვერ ასახავს ზუსტად ზემოთმოყვანილი მონაცემები ქვეყანაში არსებულ სიტუაციას. თუმცა, შემთხვევების რაოდენობა საკმაოდ დიდია, რაც სურსათის უვნებლობის რეგულირების გაუმჯობესების აუცილებლობაზე მეტყველებს. სურსათის უვნებლობის სახელმწიფო რეგულირების კუთხით წარმატებული რეფორმების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი შემაფერხებელი ფაქტორია კვალიფიციური კადრების დეფიციტი, რაც დიდწილად განპირობებულია საქართველოს შრომით ბაზარზე შესაბამისი განათლებისა და გამოცდილების კადრების სიმცირით.

საქართველოს პარლამენტმა და მთავრობამ იმის გათვალისწინებით, რომ ევროკავშირთან ასოცირების შეთანხმების ერთ — ერთ წინაპირობას სურსათის უვნებლობის სფეროს მოწესრიგება წარმოადგენს — განიხილოს და მოაგვაროს სურსათის უვნებლობის სფეროს რეფორმირებისათვის საჭირო ადამიანური რესურსების მოზიდვისა და განვითარების საკითხი და შესაბამისი ღონისძიებები დასახონ ამ პრობლემის დასაძლევად.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Габелко С. В. Безопасность продовольственного сырья и продуктов питания. Изд-во НГТУ, 2012. 376с
2. Донченко Л. В., Надька В. Д. Безопасность пищевой продукции: Международная система обеспечения безопасности пищевой продукции. Изд. М.: Делипринт, 2007, 538 с.
3. David Vogel. The politics of precaution regylating Health, Safety and environmmrntal risks in Europe and the Unites states. Princenton, NJ. Princenton University Press, 2012, 298p.
4. Robert Paarlberg. Food politics what everyone needs to know. Oxford University press, New-York, 2010, 325p.
5. Чекунова Л. В. Качество и безопасность пищевой продукции. Волгогр. ОУНБ им. Горького. Отд. Техической литературы.Волгоград-2010, 143 с. ББК 91.
6. Regional Policy on food Safety and stanfards and the European Neighborhood policy, March, 2008, p. 68
7. სურსათის უვნებლობის სახელმწიფო რეგულირება: საქართველოს ხელისუფლების მიერ 2014 წელს განეული საქმიანობის შეფასება. ანგარიში მომზადებულია ევრაზიის თანამშრომლობის ფონდის მიერ, ევროკავშირისა და შვედეთის საერთაშორისო განვითარებისა და თანამშრომლობის სააგენტოს მიერ დაფინანსებული პროექტის: „ევროკავშირთან დაახლოების გამჭვირვალე პროცესი: სანიტარული და ფიტოსანიტარული პოლიტიკა საქართველოსა და მოლდოვაში“ — ფარგლებში. თბილისი, 2015 წ. 1 მაისი.

ბიზნეს-ინჟინერინგი

ინფორმაციულ ტექნოლოგიებში

СОВРЕМЕННЫЕ ДЕТЕРМИНАНТЫ ГЛОБАЛЬНОГО ИНФОРМАЦИОННО-ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Юрий Вдовиченко

Summary

The current trends of the information and communication technologies development are determined in the article. Nowadays the global informatization is the modern scientific and technological revolution. Special attention should be paid to the differentiation between national economies according to the levels of development ICT. Differences between countries in the level of access to information and communication technologies and their use actively negotiated in the framework of the international community. Studies of ICT show significant differences and regional disparities in the development of ICT.

Keywords: information, communication, technology, development, differentiation, economy

Постановка проблемы. Новейшие трансформации, происходящие на всех уровнях экономических отношений в условиях интенсификации глобализации, представляют собой сложную эволюцию экономических систем. Переход к расширению информационного производства и реализации информационной продукции и услуг определяет место и перспективы страны в мировой экономике, обеспечивает ее технологическую независимость, повышает конкурентоспособность, что, в свою очередь, обуславливает актуальность формирования и развития информационного рынка и обостряет проблему информационного обеспечения современного этапа развития экономики.

Вопросы глобальных изменений, как в области информационных технологий, так и в самой мировой экономике является сферой научных интересов многих зарубежных и отечественных ученых, среди которых: А.И. Абдулаев, Д. Белл, Н. Винер, С.А. Дятлов, К.А. Данилишина, М.Кастельс, Т. Кун, Е. Майминас, В. Степин, Б.Ж. Тагаров, О. Тоффлер, Л.А.Тутов, К. Фримен, К. Шеннон, А.Е. Шаститко и другие. В тоже время, особенного внимания заслуживают современные тенденции глобального информационно-технологического развития, что обуславливает актуальность данной проблематики.

Основная часть. Научно-технической революцией современности является глобальная информатизация. Информатизация является мощным катализатором

многих процессов общественного развития, в том числе создание и внедрение инноваций, новых социальных и энергетических технологий, а также развития науки, образования и культуры. Именно это фундаментальное свойство информатизации и обуславливает ее особую роль в процессах развития современной цивилизации, выдвигает ее на первый план в области национальной и международной политики современного мира.

Отметим, что в современном мировом пространстве владения новыми информационными технологиями, эффективное встраивание каждой национальной экономики в глобальную информационно-коммуникационную систему является условием ее процветания, равноправного участия в мировом сообществе. В тоже время, для практической реализации ее потенциала в обществе должны быть созданы необходимые условия и разрешены достаточно серьезные проблемы инструментально-технологического, организационно-правового и культурологического характера. Данное обстоятельство определяет актуальность исследования современных детерминантов глобального информационно-технологического развития в современном мировом сообществе.

Особенного внимания в контексте данного исследования заслуживают вопросы дифференциации национальных экономик в уровнях информационно-технологического развития. Если раньше существовал значительный разрыв в доступе к базовым услугам телефонной связи, то в настоящее время он значительно сократился, и ожидается, что в ближайшие несколько лет это сокращение продолжится. Вместо этого образовался разрыв в доступе к Интернету, и в частности в доступе к услугам широкополосной связи.

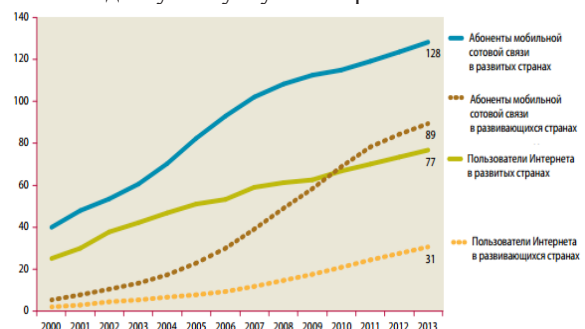

Рис.1. Число абонентов мобильной сотовой связи и пользователей Интернета в развитых и развивающихся

странах, 2000–2013 годы (показатель распространения на 100 жителей) [1, с. 87]

Цифровой разрыв в технической мощности и качестве широкополосной связи в свою очередь ведет к возникновению разрыва между странами и регионами в тех масштабах, в каких граждане, компании, экономика и общество разных стран могут эффективно использовать последние инновации в сфере ИКТ и их приложения. Именно в развитых странах, согласно оценкам специалистов, отмечено наибольший уровень развития институтов информационно-технологического развития: институционального обеспечения, информационной инфраструктуры, интеллектуализация человеческого капитала, наличие благоприятных условий развития рынка и бизнеса в сфере ИКТ, прогресс в сфере знаний, технологий и изобретений. Низкие показатели по указанным индикаторам демонстрируют страны Центральной и Южной Азии и Африки.

Важно отметить, что дифференциация стран мирового хозяйства по показателям развития информатизации обусловлена не только наличием благоприятной среды для данного процесса, но и такими общественными институтами информационно-технологического развития, как готовность и способность общества использовать доступную инфраструктуру ИКТ и цифрового контента. Богатый опыт внедрения и использования развитыми странами мира информационно-коммуникационных технологий показал, что на современном этапе технологического развития они в значительной степени определяют эффективность организации коммерческой и производственной деятельности компаний. Благодаря сети Интернет, появились новые виды товаров и услуг, роль которых в мировом хозяйстве постоянно растет. Происходит стремительное развитие электронной коммерции, что способствует интенсификации международной торговли услугами, обеспечивая тем самым расширение участия стран в международном разделении труда.

Одним из наиболее ярких примеров может служить экспансия таких развивающихся стран как Бразилия, Индия и Китай в мировой рынок ИТ услуг: в условиях жесткой ценовой конкуренции компании из этих стран в течение последнего десятилетия неуклонно расширяют экспорт данного вида услуг преимущественно в развитые страны мира. По оценкам специалистов компании «McKinsey», лишь одно направление – доведение охвата мобильной широкополосной связью населения развивающихся стран до уровня развитых – обеспечит прибавку мирового валового национального продукта в пределах 300–420 млрд. долл. США. Это, в свою очередь, способно создать 10–14 млн. новых рабочих мест в таких областях, как производство электронного оборудования и приборов, а также оффшорных услугах и аутсорсинге (табл. 1).

Таблица 1.

Прирост ВВП и новых рабочих мест в развивающихся странах за счет повышения уровня распространения мобильной широкополосной связи [2]

Страны и регионы	Прирост ВВП, млрд. долл. США	Прирост новых рабочих мест, млн.
Азия	150-180	6,6-8,0
Африка	40-90	1,3-3,1
Центральная и Восточная Европа	60-80	0,9-1,3
Латинская Америка	50-70	1,1-1,7
Всего:	300-420	10-14

Различия между странами в уровне доступа к информационно-коммуникационным технологиям (ИКТ) и их использования, давно является проблемой, вызывающей серьезную обеспокоенность правительств и международного сообщества. Вопросы расширения использования ИКТ и преодоления цифрового разрыва в последние годы регулярно входят в порядок как саммитов развитых стран, так и Всемирных саммитов по развитию информационного общества (World Summits on the Information Society), которые проходили под эгидой ООН в 2003 г. и 2005 г.

В рамках деятельности «Группы восьми» проблемы развития информационного общества регулярно поднимались на саммитах, начиная с 2000 г. в Окинаве. Важным результатом работы этого саммита стало принятие Хартии глобального информационного общества. В документе подчеркивалась необходимость реализации совместных усилий по преодолению «цифрового неравенства» как внутри стран, так и между странами. Хартия предусматривала создание Рабочей группы по возможностям использования цифровых технологий (Digital Opportunities Task Force) и определила основные ее задачи [3].

Дальнейшие шаги по решению проблемы преодоления «цифрового неравенства» между развитыми странами мира и развивающимися были предложены на саммите «восьмерки» в Генуе (2001г.). Был рассмотрен доклад Рабочей группы по возможностям использования цифровых технологий и принят документ, получивший название «Генуэзский план действий», в котором были изложены предложения по обеспечению устойчивого социально-экономического развития на базе расширения использования ИКТ [4].

Еще одним шагом к преодолению неравномерностей мирового информационного развития стал саммит в Хайлигендамме (2007), посвященный проблемам развития сектора ИКТ в развивающихся странах. На встрече были затронуты вопросы информационного развития стран Африки и необходимость совершенствования механизма экспертных оценок, разработанных для этих стран Африки (African Peer Review Mechanism, APRM), одним из важнейших элементов которого является использование ИКТ

при формировании системы экономического регулирования, в том числе при борьбе с коррупцией [6].

Риторика саммита в Хайлигендамме была поддержана на встрече стран-лидеров «Группы восьми» в 2009 в Аквиле. В декларации, принято по итогам ее работы, была отмечена необходимость совершенствования систем управления в странах Африки; сокращение цифрового разрыва в развивающихся странах в контексте Окинавской хартии и Генуэзского плана действий; расширение инвестиций в сектор ИКТ, как одного из необходимых условий для преодоления экономического кризиса и стимулирования инновационной активности в мировой экономике.

Результаты выполнения обязательств, принятых странами-членами «Группы восьми» по содействию преодоления «цифрового разрыва» в первом десятилетии XXI века, были подведены в 2009 г. в отчете Исследовательской группы Университета Торонто. Согласно этому исследованию, большинство стран способствовали информационно-технологическому развитию в странах Юга в ограниченном объеме. В начале нового десятилетия, на саммите в Довиле, 2011 (Франция), проблемы развития сектора ИКТ получили новое звучание. На новый уровень рассмотрения были вынесены проблемы защиты прав интеллектуальной собственности в сети Интернет; обеспечения безопасности и свободного доступа к Интернет-ресурсам; ключевой роли Интернета в экономическом и социальном развитии, в обеспечении конкурентоспособности и эффективности коммерческой деятельности.

В ходе исследования особенностей развития ИКТ в регионах и странах мира важно отметить результаты изучения процессов информатизации за 2011-2012 гг. специалистами специализированного подразделения ООН в области информационно-коммуникационных технологий – Международного союза электросвязи. Результатом исследования стал доклад «Измерение информационного общества 2013» ([Measuring the Information Society 2013](#)), содержащий рейтинг развития 157 стран в сфере ИКТ. Результаты расчета развития информационно-коммуникационных технологий (The ICT Development Index, IDI) показывают, что во всем мире уровни развития ИКТ продолжают расти, поскольку практически во всех странах за период 2011–2012 гг. значения IDI возросли. Республика Корея и страны Северной Европы сохраняют свои позиции, возглавляя список стран [5].

Важно отметить, что практически две трети из 30 ведущих по IDI экономик – европейские, где совместная нормативно-правовая база и четкий набор приоритетных областей деятельности, целей и задач помогли странам превратиться в передовые информационные экономики. К числу 30 ведущих стран относятся также экономики с высоким уровнем доходов

из Азиатско-Тихоокеанского региона (Австралия, Макао (Китай), Сингапур и Новая Зеландия), а также Соединенные Штаты Америки, Канада и Барбадос из региона Северной и Южной Америки.

Сравнение глобальных и региональных рейтингов ведущих пяти стран каждого региона еще сильнее подчеркивает существующие в мире различия в развитии ИКТ и региональные расхождения (таблица 2).

Таблица 2

Ведущие экономики каждого региона и их место в глобальном рейтинге IDI, 2012 [5, с.56].

Региональный рейтинг IDI	Европа	Мировой рейтинг IDI	Азиатско-Тихоокеанский регион	Мировой рейтинг IDI	Северная и Южная Америка	Мировой рейтинг IDI	СНГ	Мировой рейтинг IDI	Африка	Мировой рейтинг IDI
1	Швеция	2	Корея	1	США	17	Россия	40	Сейшельские острова	64
2	Исландия	3	Гонконг, Китай	10	Канада	20	Беларусь	41	Маврикий	72
3	Дания	4	Австралия	11	Барбадос	29	Казахстан	48	ЮАР	84
4	Финляндия	5	Япония	12	Уругвай	47	Азербайджан	61	Кабо-Верде	96
5	Норвегия	6	Макао, Китай	14	Антигуа и Барбуда	49	Украина	68	Ботсвана	108

Выводы. Таким образом, глобальные процессы информационно-технологического развития является наиболее показательными интеграционными процессами, включающие развитие коммуникаций, использование космического пространства для передачи информации, рост глобальных информационных сетей, компьютеризации многих процессов жизнедеятельности человечества. Интернетизация и виртуализация стали ведущими формами существования глобальной информационной среды, под влиянием которых формируется современное сетевое общество. Эти формы не только открывают новые положительные горизонты для общества, но и ставят сложные проблемы, поскольку назревает опасность маргинализации духовных ценностей, преобразования процесса производства информации из инструмента развития производительных сил общества в его цель. В конце концов, глобализация современных информационных технологий качественно меняет место материально-энергетических компонентов в структуре общества. Резко возрастает информационная составляющая, открывает новые перспективы для реализации концепции устойчивого развития.

Список использованных источников:

1. Глобальное партнерство в целях развития: стоящие перед нами задачи. Доклад Целевой группы по оценке прогресса в достижении Целей развития тысячелетия 2013 год. [Электронный ресурс]. - URL: (http://www.un.org/en/development/desa/policy/mdg_gap/mdg_gap2013/mdg_report_2013_ru.pdf) (дата обращения: 5.11.2014).

2. Кондратьев В. Перспективы. Сектор информационных технологий правит миром. McKinsey analysis, 2003-2020 [Электронный ресурс]. - URL: (<http://www.perspective.info/print.php?ID=114058>) (дата обращения: 15.02.2014).

3. The Digital Opportunities Task Force: The G8's Effort to Bridge the Global Digital Divide. [Электронный ресурс]. - URL: (<http://www.g8.utoronto.ca/summit/2001genoa/dotforce1.html>) (дата обращения: 5.11.2014).

4. The Digital Opportunities for All: Meeting the Challenge Report of the Digital Opportunity Task Force (DOT Force) including a proposal for a Genoa Plan of Action. [Электронный ресурс]. - URL: (http://www.g8.fr/evian/english/navigation/g8_documents/archives_from_previous_summits/genoa_summit_-_2001/report_of_the_digital_opportunity_task_force_including_a_proposal_for_a_genova_plan_of_action.html) (дата обращения: 5.11.2014).

5. Measuring Information Society 2013. International Telecommunication Union. [Электронный ресурс]. - URL: (http://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/publications/mis2013/MIS2013_without_Annex_4.pdf) (дата обращения: 5.11.2014).

6. The Role of the APRM in Strengthening Governance in Africa: Opportunities & Constraints in Implementation. [Электронный ресурс]. - URL: (<http://www.un.org/africa/osaa/reports/Overview%20APRM%20paper%20Dec%202007.pdf>) (дата обращения: 5.11.2014).

აქტიური სისტემების თეორიის პრინციპები და სტიმულირების
ბაზური მოდელები

დავით გორგიძე, პროფესორი
სულხან ხუციშვილი, პროფესორი
ნანა ხარაძე, დოქტორანტი

Summary

* * * * *

Principles of Active systems theory
and stimulation base models

Annotation: Article discusses main characters of the “Active system theory” which is the important direction in organization management theory. Organization systems are described by management structure, limitation model and functionality mechanisms. Functionality mechanism is considered as a sequence of management functions, from where stimulation “block” is chose for discussion. For two level, determined active systems is used stimulation base models and quantity of other models produced from them. In case of several elements (Elements make choices independently from each other), is raised the problem of synthesis of elements stimulation function.

Keywords: active system, active element, structure, limitation model, functionality mechanism, stimulation, base models.

რეზიუმე

განხილულია ორგანიზაციული მართვის თეორიის ერთ-ერთი აქტუალური მიმართულების „აქტიური სისტემების თეორიის“ ძირითადი მახასიათებლები. ორგანიზაციული სისტემების აღწერა ხდება მართვის სტრუქტურის, შეზღუდვების მოდელის და ფუნქციონირების მექანიზმის საშუალებით. ფუნქციონირების მექანიზმი განიხილება როგორც მართვის ფუნქციების გარკვეული თანმიმდევრობა, რომელთაგან განსახილველად გამოყოფილია სტიმულირების „ბლოკი“. ორდონიანი, დეტერმინირებული აქტიური სისტემისთვის გამოყენებულია სტიმულირების ბაზური მოდელები და მათგან წარმოებული სხვადასხვა მოდელების სიმრავლე. მრავალი ელემენტის შემთხვევაში (ელემენტები არჩევენს აკეთებენ ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად), დასმულია ელემენტების სტიმულირების ფუნქციის სინთეზის ამოცანა.

საკვანძო სიტყვები: აქტიური სისტემა, აქტიური ელემენტი, სტრუქტურა, შეზღუდვების მოდელი, ფუნქციონირების მექანიზმი, სტიმულირება, ბაზური მოდელები.

ორგანიზაცია წარმოადგენს მართვის მრავალი დონის მქონე მრავალ-მიზნობრივ სისტემას. ასეთი სისტემების კვლევებში აშკარად შეიმჩნევა მისწრაფება, გამოიყენონ სისტემათა თეორია და მისი შედეგები. ცხადია, მისაღებია ორგანიზაციის წარმოადგენა სისტემის სახით, აქვე შესაძლებელია დავაფიქსიროთ გარემოს ზემოქმედება და გამოვყოთ მასთან დაკავშირებული შედეგებიც. მნიშვნელოვანია ორგანიზაციის მოდელში მრავალდონიანი სტრუქტურების არსებობა, რომლებიც უნდა აღინეროს სისტემათა თეორიის პოზიციებიდან. ორგანიზაციულმა სტრუქტურამ წინ უნდა წამოსწიოს (წარმოაჩინოს) ორგანიზაციის ყველაზე მნიშვნელოვანი მახასიათებლები, კერძოდ:

1. ორგანიზაცია როგორც ურთიერთდაკავშირებული ქვესისტემების ერთობლიობა, რომელთაც აქვთ გადანყვეტილების მიღების უფლებამოსილება;
2. ორგანიზაცია როგორც ქვესისტემების იერარქია.

ამიტომ ორგანიზაციის თეორიულ-სისტემური მოდელი ეს სხვა არაფერია, თუ არა მართვის მრავალდონიანი სისტემა. ვერც ერთი არსებული თეორია ვერ ახერხებს დამოუკიდებლად აღწეროს ორგანიზაციის საქმიანობა, ეს შესაძლებელია მხოლოდ სხვადასხვა ცოდნის გაერთიანებით.

აქტიური სისტემების თეორიის
ზოგადი პრინციპები

მნიშვნელოვანია იერარქიული სტრუქტურის მქონე ორგანიზაციულ სისტემებში მართვის პრობლემების გადანყვეტა. ისინი საკმაოდ რთულია, პირველ რიგში იმის გამო, რომ საქმე გვაქვს ორგანიზაციაში მომუშავე ადამიანებთან და მათ ჯგუფებთან. ასეთ ჯგუფებს გააჩნიათ საკმაოდ აქტიური მიზანმიმართული ქცევები. აქტიური ქცევების არსი მდგომარეობს იმაში, რომ ადამიანებს შეუძლიათ წინასწარ განჭვრიტონ მართვის ორგანოს მმართველი ზემოქმედება (პარამეტრი), ასევე სხვა ელემენტების ქმედებები და გაითვალისწინოს ისინი თავისი სტრატეგიების არჩევის დროს, რათა მიაღწიოს მისთვის სასურველ მიზნებს.

აქტიურობას წარმოადგენს ელემენტების მიერ ინფორმაციის შეგნებული დამახინჯება თავის შესაძლებლობებზე, მოსალოდნელ არჩევანზე, მოთხოვნებზე, მიზნებზე, საქმიანობის ეფექტურობის და ინტერესების დამოკიდებულობის განსაზღვრისას და ა.შ. აღნიშნული თვისებების ფორმალიზაციის პრობ-

ლემამ, წინა პლანზე წამოსწია ცნებები: „აქტიური ელემენტი“ და „აქტიური სისტემა“ (ოპტიმიზაციული სისტემა, სადაც მართვის ობიექტები აქტიური ელემენტებია). თეორიას საფუძველი ჩაეყარა მოსკოვის მართვის პრობლემების ინსტიტუტში ვ. ბურკოვის მიერ, 60-ანი წლების ბოლოს. თეორიას მიმდევრები გაუჩნდნენ ბევრ ქვეყანაში და მათ შორის საქართველოშიც. ჩამოყალიბდა აქტიური სისტემების კვლევებით დაინტერესებული ჯგუფი ივანე გორგიძის ხელმძღვანელობით.

აქტიური სისტემების თეორიის ამოცანებია: ეფექტური სამეურნეო მექანიზმის და მისი შემადგენლების (მართვის მრავალდონიანი სტრუქტურები, დაგეგმვის პროცედურები, სტიმულირების სისტემა, კონტროლის და კორდინაციის მექანიზმების და ა.შ) დამუშავება და კვლევა. სისტემური ანალიზის პრინციპებიდან გამომდინარე ნებისმიერი სისტემა მოიცემა მისი შემადგენლების, სტრუქტურის და ფუნქციების საშუალებით. ანალოგიურად აქტიური სისტემების აღწერისას შეიძლება გამოვიყუთოთ სამი ძირითადი შემადგენელი მოდელი: მართვის სტრუქტურის აღწერა, დასაშვებ მდგომარეობათა სიმრავლე და ფუნქციონირების მექანიზმი.

ორდონიანი ორგანიზაციული სისტემები გამოირჩევა სტრუქტურული სქემების სიმარტივით (იხ. სქემა 1), რაც მნიშვნელოვნად აადვილებს მათ გამოკვლევას. სქემაზე მოყვანილია ორდონიანი ორგანიზაციული სისტემის მარაოს ტიპის სტრუქტურის მაგალითი. განსაკუთრებულად ავლნიშნოთ ორი ქვესისტემა: ცენტრი და გარემო. დანარჩენ ქვესისტემებს ვუწოდოთ ელემენტები. ცენტრი წარმოადგენს ორგანიზაციის მმართველ ორგანოს, და მიისწრაფის უზრუნველყოს მისი ეფექტური ფუნქციონირება ამა თუ იმ გადანყვეტილებების მიღებით.

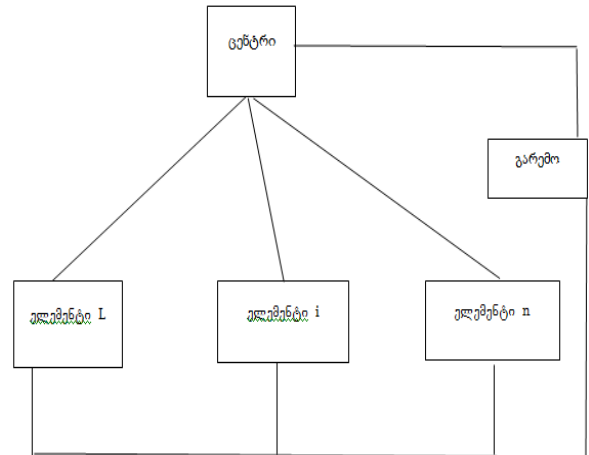
გარემო განისაზღვრება ბუნებისა და სხვა ქვესისტემების მდგომარეობით, რომლებიც წარმოადგენენ განხილულთან მიმართებაში გარე ფაქტორებს. და ბოლოს, სტრუქტურის თვითეული ელემენტი აღიწერება ცვლადების ნაკრებით. მაგალითად შეიძლება თითოეული i -რი ელემენტისთვის $y_i = (y_{i1}, y_{i2}, \dots, y_{im})$ განვსაზღვროთ ვექტორი, სადაც y_{ij} წარმოადგენს i -რი ელემენტის j -ურ მაჩვენებელს და აფიქსირებს ელემენტის მდგომარეობას (არჩევანს).

$y_i \in Y_i$ (1)

სადაც Y_i - ელემენტის დასაშვები მდგომარეობების სიმრავლეა.

ორდონიანი სისტემები ფლობენ ორგანიზაციული სისტემისთვის მახასიათებელ მნიშვნელოვან თვისებებს, ესენია: იერარქიული სტრუქტურა, ცენტრის მოქმედების პრიორიტეტი, სისტემის ელემენტთა განსხვავებული მიზნები და ამ მიზნების განხორციელებისთვის ქმედებების თავისუფლება, ელემენტთა ურთიერთდამოკიდებულების, ელემენტების და ცენტრისთვის სისტემის შესახებ სხვადასხვაგვარი ინფორმირებულობის არსებობა და სხვა. თანაც ორ-

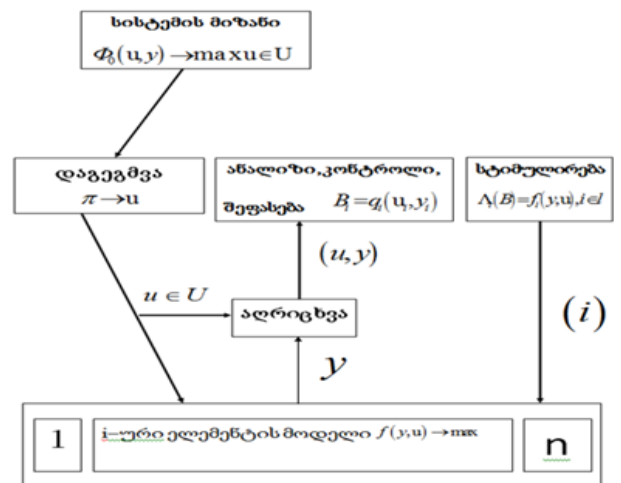
დონიანი ორგანიზაციული სისტემები განიხილება, როგორც სხვა უფრო რთული სისტემების ძირითადი „სამშენებლო ბლოკი“.

სქემა 1. ორდონიანი ორგანიზაციული სისტემის სტრუქტურული სქემა.

ორდონიანი ორგანიზაციული სისტემის ფუნქციონირების მექანიზმის მახასიათებლების ანალიზი

ორგანიზაციული სისტემების ფუნქციონირების მექანიზმის ქვეშ გაგებულია წესების (პროცედურები, ფუნქციები) ნაკრები, რომლებიც ფუნქციონირების პროცესში რეგლემენტირებას უწევენ ცენტრისა და ელემენტების მოქმედებებს. ფუნქციონირების მექანიზმის აღწერა მოყვანილია მისი შემადგენელი ნაწილების აღწერით (იხ. სქემა 2).

სქემა 2. ფუნქციონირების მექანიზმის დეკომპოზიცია მართვის ფუნქციებად.

ორგანიზაციული მექანიზმის შემადგენელ ნაწილებად განიხილება: სისტემისა (ცენტრი) და მისი ელემენტების მიზნის ფუნქციები, ფუნქციონირების მექანიზმის შეზღუდვა, დაგეგმვის კანონი, სტიმულირების მექანიზმები, ანალიზის და შეფასებების სისტემები, კორდინაცია, ფუნქციონირების პროცესში მიღებული ცენტრისა და ელემენტების მოქმედებების თანმიმდევრობა. აგრეთვე ელემენტებზე ინფორმაციის მისაღებად ცენტრის მიერ გამოყენებული მონაცემების ფორმირების პროცედურები. ასეთი წარმოდგენა გარკვეულ წილად ეთანხმება რეალურ სისტემაში გამოყენებულ ორგანიზაციული მექანიზმის შემადგენლების გამოყოფასა და კლასიფიკაციას. ფუნქციონირების მექანიზმების შემადგენელი „ბლოკების“ (ნაწილების) უფრო დანვრილებით ანალიზს და კვლევებს ეძღვნება მთელი რიგი ნაშრომები. უფრო მეტიც ამ პრობლემატიკით დაკავებულია აქტიური სისტემების თეორიის ცალკეული ქვემომართულებები. ჩვენ განვიხილავთ მატერიალური სტიმულირების ზოგიერთ საკითხს, კერძოდ სტიმულირების შესაძლო პროცედურებს ორდონიანი ბაზური მოდელისთვის (სტიმულირების ბაზურ მოდელს) და სტიმულირების ფუნქციის სინთეზის ამოცანას პროექტების მართვაში.

ორგანიზაციული სისტემის ბაზური მოდელი

ორგანიზაციულ სისტემას, რომელიც შედგება ერთი მმართველი ორგანოსაგან - ცენტრი, და ერთი სამართავი სუბიექტისაგან - ელემენტისგან, თანაც ფუნქციონირება ხდება სრული ინფორმირებულობის პირობებში არსებულ შიდა და გარე პარამეტრებზე, უწოდებენ აქტიური სისტემის ბაზურ მოდელს. თავის მხრივ ცენტრი და ელემენტი ფლობენ აქტიურობის თვისებებს. [1,2,4].

ელემენტის სტრატეგიას წარმოადგენს მისი არჩევანი დასაშვები მოქმედებების $y \in Y$ სიმრავლიდან ელემენტის მოქმედება შესაძლოა იყოს გამომუშავებული საათების რაოდენობა, წარმოებული პროდუქციის რაოდენობა და ასე შემდეგ. დასაშვები მოქმედებების სიმრავლე თავის მხრივ წარმოადგენს ალტერნატივების ნაკრებს, რომელთაგან ელემენტი აკეთებს თავის არჩევანს, მაგალითად, სამუშაო დროის შესაძლო ხანგრძლივობის დიაპაზონი.

ვთქვათ ცენტრის სტრატეგიას წარმოადგენს სტიმულირების ფუნქციის $y \in Y$ ფორმირება, $\sigma(y) \in M$

რომელიც ეკუთვნის დასაშვებ M სიმრავლეს. მოქმედების შერჩევა ელემენტისგან მოითხოვს $C(y)$ ხარჯებს და მოაქვს ცენტრისთვის $H(y)$ შემოსავალი. ორგანიზაციული სისტემის მონაწილეების (ცენტრი და ელემენტი) ინტერესი ასახულია მათი მიზნის ფუნქციებით, რომლებსაც ავლნიშნავთ: $f(y)$ და $\Phi(y)$ -ით. ისინი ელემენტისთვის წარმოადგენენ სხვაობას სტიმულირებასა და დანახარჯებს შორის

$$f(y) = \sigma(y) - C(y) \tag{2}$$

ხოლო ცენტრისთვის წარმოადგენს შემოსავალს ელემენტის საქმიანობიდან (პირველი რიგის სტიმულირების ამოცანა)

$$\Phi_I(y) = H(y) \tag{3}$$

ან სხვაობას შემოსავალსა და ცენტრის დანახარჯებს სტიმულირებაზე - ჯილდო გაცემული ელემენტისათვის (მეორე რიგის სტიმულირების ამოცანა, ან კონტრაქტების თეორიის დეტერმინირებული ამოცანა): [2,3]

$$\Phi_{II}(y) = H(y) - \sigma(y) \tag{4}$$

სტიმულირების მექანიზმი ეწოდება ცენტრის გადამწყვეტილებების მიღების წესს, ელემენტის სტიმულირების მიმართ. სტიმულირების მექანიზმი თავის მხრივ მოიცავს სტიმულირების სისტემას, რომელიც განისაზღვრება სტიმულირების ფუნქციით. სტიმულირების ძირითადი იდეა მდგომარეობს იმაში, რომ სტიმულირების სისტემის ვარიანტით, ცენტრს შეუძლია ელემენტს აღუძრას სურვილი, აირჩიოს ესა თუ ის მოქმედება. რადგან ცენტრის მიზნის ფუნქცია დამოკიდებულია ელემენტის მიერ შერჩეულ მოქმედებებზე, ამიტომ სისტემის სტიმულირების ეფექტურობად შეიძლება ჩაითვალოს, ცენტრის მიზნის ფუნქციის მაქსიმალური ან მინიმალური მნიშვნელობა, განსაზღვრული ელემენტის მდგომარეობის (არჩევანის) სიმრავლეზე. აქედან გამომდინარე, სტიმულირების ამოცანა მდგომარეობს იმაში, რომ შეიქმნას სტიმულირების ოპტიმალური სისტემა, ე.ი. სტიმულირების სისტემა, რომელსაც აქვს მაქსიმალური ეფექტურობა.

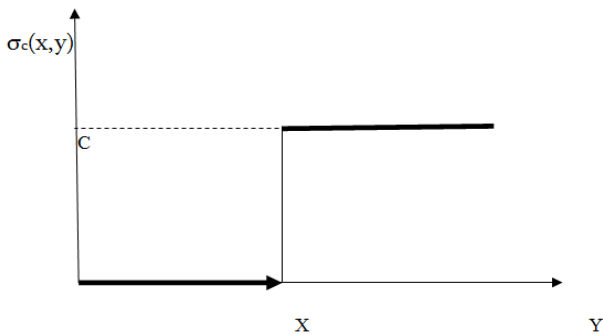
სტიმულირების ბაზური სისტემები

აქტიური სისტემების თეორიაში სტიმულირების ბაზური სისტემები განიხილება ორდონიანი სისტემის ბაზური მოდელისთვის და აღნიშნავს ცენტრის მიერ ელემენტისთვის განხორციელებულ მატერიალური ანაზღაურების მართვი პროცედურებს [2, 3].

1. ნახტომისმაგვარი სტიმულირების სისტემები, (C-ტიპის), ხასიათდება იმით, რომ ელემენტი იღებს მუდმივ ანაზღაურებას (როგორც წესი მაქსიმალურად შესაძლებელს, ან წინასწარ დადგენილ სიდიდეს), იმ პირობით, რომ მის მიერ არჩეული ქმედება არ არის მოცემულზე ნაკლები და იღებს ნულოვან გასამრჯელოს თუ ქმედებები მოცემულზე ნაკლებია

$$\sigma_c(x, y) = \begin{cases} c, & \text{თუ } y \geq x \\ 0, & \text{თუ } y < x \end{cases} \quad (5)$$

$x \in X$ პარამეტრს შეიძლება ვუწოდოთ გეგმა, დავალება, რეკომენდაცია - ის სასურველი ელემენტისთვის (ქმედება, საქმიანობის შედეგი და ა.შ) ცენტრის თვალსაზრისით. C-ტიპის სტიმულირების სისტემების ინტერპრეტაცია, შეიძლება იყოს როგორც ფიქსირებული ჯილდო მოცემული შედეგის მიხედვით.

ნახ. 1 ნახტომისმაგვარი სტიმულირების სისტემა,

C-ტიპის სტიმულირების სისტემის შესაბამისი სიდიდეების ინდექსირება მოვახდინოთ „C“ სიდიდით. მაგალითად M_c -თი ავლნიშნოთ ნახტომისმაგვარი სტიმულირების სისტემების სიმრავლე. უნდა აღინიშნოს, რომ სტიმულირების ბაზური სისტემების უმეტესობა არის პარამეტრული, მაგალითად კლასი $M_c \subseteq M$

2. სტიმულირების კომპენსატორული სისტემები

(K ტიპის), ხასიათდება იმით, რომ ელემენტის დანახარჯების კომპენსაცია ხდება იმ პირობით, რომ მისი ქმედებები მოთავსებულია გარკვეულ დიაპაზონში, რომელიც მოცემულია ინდივიდუალური წახალისების აბსოლუტურ სიდიდეზე არსებული შეზღუდვებით:

$$\sigma_K(x, y) = \begin{cases} C(y), & y \leq x \\ 0, & y > x \end{cases} \quad (6)$$

ხდება დანახარჯების კომპენსირება როცა $y \leq x$ და არ ხდება არჩევანის წახალისება ზედმეტი ქმედებების დროს.

3. სტიმულირების პროპორციული სისტემები (L - ტიპის), ამ სისტემებს აერთიანებს ის, რომ ელემენტის ანაზღაურება პირდაპირ პროპორციულია მისი არჩევანის (გამომუშავებული საათების რაოდენობა, გამოშვებული პროდუქციის მოცულობა და ა.შ) ხოლო ანაზღაურების განაკვეთი $\alpha \geq 0$ წარმოადგენს პროპორციულობის კოეფიციენტს

$$\sigma_L(y) = \alpha y \quad (7)$$

უფრო ზოგად შემთხვევაში შესაძლებელია, რომ ანაზღაურების ნაწილი ელემენტს დაენიშნოს მისი ქმედებებისგან დამოუკიდებლად, ანუ პროპორციულ სტიმულირების სისტემას შეიძლება ჰქონდეს სახე $\sigma_L(y) = \sigma_0 + \alpha y \quad (8)$

პროპორციული სტიმულირების სისტემების სიმრავლე ავლნიშნოთ M_L -ით.

4. შემოსავლების გადანაწილებაზე დაფუძნებული სტიმულირების სისტემები (D-ტიპის). ისინი იყენებენ შემდეგ იდეას: რაღაცა (კონკრეტი მოიცავს მთლიანი სისტემის

$$\sigma_D(y) = \xi H(y)$$

ინტერესებს, ამიტომ შესაძლებელია მოვახდინოთ მისი და მთლიანი ორგანიზაციული სისტემის საქმიანობით მიღებული შემოსავლების იდენტიფიცირება. ამიტომ შესაძლებელია ელემენტის სტიმულირებას საფუძვლად დაუდოთ ცენტრის შემოსავლების სიდიდე - ელემენტი წავახალისოთ ცენტრის შემოსავლების გარკვეული ნილით (მაგალითად, მუდმივი სიდიდით)

$$\text{სადაც } \xi \in [0; 1] \quad (9)$$

მნიშვნელოვანია $\xi(y)$ - ის ცვალებადი სიდიდის შემთხვევების კვლევა. სტიმულირების სისტემები დაფუძნებული შემოსავლების გადანაწილებაზე ავლნიშნოთ M_D .

კიდევ ერთხელ ავლნიშნოთ, რომ C, K, L, D ტიპის სტიმულირების სისტემები არიან პარამეტრული, ანუ კონკრეტული ნახტომისებური სტიმულირების სისტემის განსაზღვრისთვის საკმარისია (x, c) წყვილის მოცემა; კონკრეტული კომპენსატორული სტიმულირების სისტემა ცალსახად განისაზღვრება ელემენტების დანახარჯების ფუნქციით (და შეიძლება x სიდიდითაც

(გეგმა); კონკრეტული სტიმულირების პროპორციული სისტემის განსაზღვრისთვის საკმარისია ანაზღაურების α განაკვეთის მოცემა; ხოლო შემოსავლების გადანაწილებაზე დაფუძნებული სტიმულირების სისტემის განსაზღვრისთვის საკმარისია ξ ნორმატივის მოცემა. ჩამოთვლილი სტიმულირების სისტემები მარტივია და წარმოადგენენ გარკვეულ „კონსტრუქტორს“ ელემენტებისა, რომელთა გამოყენებით შეიძლება ავაგოთ უფრო რთული სტიმულირების (მაგალითად QL ტიპის, QD ტიპის, Q+L) სისტემები. ასეთი კონსტრუქციებისთვის აუცილებელია განისაზღვროს ოპერაციები სტიმულირების ბაზურ სისტემებზე. ერთელემენტური დეტერმინირებული ორგანიზაციული სისტემისთვის შეიძლება შემოვიფარგლოთ ოპერაციების სამი ტიპით.

ოპერაციების პირველი ტიპი - არის გადასვლა სტიმულირების „კვაზი“ სისტემებზე. ამ დროს ჯილდო არის ნულის ტოლი ყველგან გარდა იმ ქმედებებისა რომლებიც ემთხვევა დავალებას (გეგმას).

ოპერაციების მეორე ტიპი - ეს არის შესაძლო მოქმედებების (არჩევანის) სიმრავლის დაყოფა რამდენიმე ქვესიმრავლედ და მათზე სხვადასხვა სტიმულირების ბაზური სისტემების გამოყენება.

მესამე სახის ოპერაციები - წარმოადგენენ ორი სტიმულირების სისტემის ალგებრულ ჯამს (ეს შესაძლებელია იმიტომ, რომ სტიმულირება შედის მონაწილეთა მიზნის ფუნქციაში როგორც ადითიური შემადგენელი). ასეთი წესით მიღებულ სისტემებს ვუწოდებთ ჯამურ სტიმულირების სისტემას და აღინიშნება საწყისი სისტემების,, ჯამით“, მაგალითად C+L. ასე რომ ნახტომისებური, კომპენსატორული, პროპორციული და შემოსავლის გადანაწილებაზე დაფუძნებული სისტემები და მათზე სამი შესაძლო ოპერაცია საშუალებას იძლევა მოვახდინოთ სხვადასხვა სახის სტიმულირების ბაზური მოდელების გენერირება.

სტიმულირების მექანიზმები პროექტების მართვაში

პროექტების მართვის დამახასიათებელ განსაკუთრებულებას წარმოადგენს სხვადასხვა აქტიური ელემენტების არსებობა და მათი საქმიანობის შედეგების ურთიერთ-დამოკიდებულება. კერძოდ, ეს დამოკიდებულება შეიძლება გამოიყვანდეს იმაში, რომ ელემენტების დანახარჯები განისაზღვრება არა მარტო საკუთარი არჩევანით, არამედ სხვა ელემენტის ქმედებებითაც. ასეთი სტრუქტურებისთვის განვიხილოთ ოპტიმალური სტიმულირების სისტემის სინთეზის ამოცანა.

განიხილება მრავალელემენტური დეტერმინირებული, ორდონიანი აქტიური სისტემა (ას), რომელიც შედგება ცენტრისა და n აქტიური ელემენტისგან (აე). აე-ის სტრატეგიაა მოქმედებების არჩევა, ხოლო ცენტრის სტრატეგიაა - სტიმულირების ფუნქციის დანიშვნა ელემენტისთვის,

როცა ჯილდო დამოკიდებულია ელემენტების ქმედებებზე.

ავლნიშნოთ $y_i \in Y_i$ i-ური აე-ის არჩევანი (მდგომარეობა).

$i \in I = \{1, 2, \dots, n\}$ აქტიური ელემენტების სიმრავლეა.

$y = (y_1, y_2, \dots, y_n) \in Y = \prod_{i \in I} Y_i$ აქტიური ელემენტის მოქმედებების ვექტორია.

ას-ის მონაწილეთა ინტერესი და არჩევანი გამოისახება მათი მიზნის ფუნქციებით.

$\Phi(\sigma, y)$ - ცენტრის მიზნის ფუნქცია, თავის მხრივ წარმოადგენს მის $H(y)$ შემოსავლებისა და აე-თვის გადახდილი $V(y)$ ჯამური ჯილდოს სხვაობას.

$$V(y) = \sum_{i \in I} \sigma_i(y)$$

სადაც $\sigma_i(y)$ - არის i-ური აე-ის სტიმულირების ფუნქცია, $\sigma(y) = (\sigma_1(y), \sigma_2(y), \dots, \sigma_n(y))$. i-ური აე-ის მიზნის $f_i(\sigma_i, y)$ ფუნქცია თავის მხრივ წარმოადგენს სხვაობას, ცენტრიდან მიღებულ სტიმულირებასა და $c_i(y)$ დანახარჯებს შორის.

$$f_i(\sigma_i, y) = \sigma_i(y) - c_i(y), \quad i \in I. \tag{10}$$

$$\Phi(\sigma, y) = H(y) - \sum_{i \in I} \sigma_i(y) \tag{11}$$

ავლნიშნოთ, რომ i-ური აე-ის ინდივიდუალური ჯილდო და ინდივიდუალური დანახარჯები Y_i არჩევანის დროს ზოგადად დამოკიდებულია ყველა აე-ის არჩევანზე (ძლიერ დაკავშირებული აე-ები არასეპარაბელური დანახარჯებით).

მივიღოთ ას-ის ფუნქციონირების შემდეგი წესი ცენტრისთვის და აე-თვის სტრატეგიის არჩევანზე გადანყვეტილების მიღების მომენტისთვის (შესაბამისად სტიმულირების ფუნქციები და არჩევანი) ცნობილია მიზნის ფუნქციები და არჩევანის დასაშვები სიმრავლე ას-ის ყველა მონაწილისთვის. ცენტრი ფლობს პირველი სვლის უფლებას, ირჩევს სტიმულირების ფუნქციებს და აცყობინებს აქტიურ ელემენტებს, რის შემდეგ იგი ირჩევს მოქმედებებს, აკეთებს არჩევანს, რომელიც ახდენენ მიზნობრივი ფუნქციის მაქსიმიზაციას.

ას-ის პარამეტრების მიმართ შემოვიღოთ შემდეგი

დაშვებები:

A.1. სტიმულირების ფუნქციები უბან-უბან უწყვეტია და იღებს არაუარყოფით მნიშვნელობებს

A.2. ცენტრის შემოსავლების ფუნქცია უწყვეტია ყველა ცვლადის მიმართ და აღწევს მაქსიმუმს ას-ის არანულოვანი არჩევანის დროს.

აგლიწნოთ M-ით - სტიმულირების სისტემების სიმრავლე, რომლებიც აკმაყოფილებენ A.1. დაშვებას, $p(\sigma)$ -თი კი აე-ის წონასწორული სტრატეგიების სიმრავლე (თამაშის ამოხსნების სიმრავლე), სტიმულირების სისტემის დროს. (წონასწორობის ტიპი ჯერ არ ფიქსირდება, ერთადერთი დაშვება არის ის, რომ აე-ბი ირჩევენ თავიანთ სტრატეგიას ერთდროულად და ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად. მათ არ აქვთ საშუალება გაცვალონ დამატებითი ინფორმაციები და სარგებლობები (ინტერესები)).

ასევე როგორც ერთ ელემენტიან ას-ში, სტიმულირების გარანტირებული ეფექტურობა წარმოადგენს ცენტრის მიზნის ფუნქციის მინიმალურ მნიშვნელობას შესაბამისი თამაშის ამოხსნების სიმრავლეზე.

$$K(\sigma) = \min_{y \in P(\sigma)} \Phi(\sigma, y). \quad (12)$$

სტიმულირების ფუნქციის ოპტიმალური სინთეზის ამოცანა მდგომარეობს, ისეთი სტიმულირების σ^* სისტემის ძიებაში, რომელსაც მაქსიმალური ეფექტურობა გააჩნია

$$\sigma^* = \arg \max_{\sigma \in M} K(\sigma). \quad (13)$$

დამტკიცებულია, რომ კერძო შემთხვევაში, როცა აე - ბი დამოუკიდებელია (ჯილდო და დანახარჯები თითოეული მათგანისთვის სეპარაბელურია, ანუ დამოკიდებულია მხოლოდ მის საკუთარ მოქმედებებზე), მაშინ ოპტიმალურად გვევლინება კვაზიკომპენსირებადი სტიმულირების სისტემა: [2,4]

$$\sigma_{\#}(y_i) = \begin{cases} c_i(y_i^*) + \delta_i, & y_i = y_i^* \\ 0, & y_i \neq y_i^* \end{cases} \quad (14)$$

სადაც δ_i -რავინდ მცირე მკაცრად დადებითი მუდმივებია. ხოლო ოპტიმალური არჩევანი y^* რეალიზებული სტიმულირების სისტემის მიერ, წარმოადგენს შემდეგი ამოცანის ამოხსნას:

$$Y^* = \arg \max_{y \in Y^*} \{H(y) - \sum_{i=1}^n c_i(y_i)\} \quad (15)$$

დასკვნა

აქტიური სისტემების თეორია წარმოადგენს ორგანიზაციული მართვის თეორიის განვითარების ერთ-ერთ თანამედროვე მიმართულებას. ის იერარქიული თამაშების თეორიასთან ერთად წარმატებით წყვეტს განსხვავებული პროფილის ორგანიზაციული სისტემებში, მართვისა და მოდელირების სხვადასხვა ამოცანებს. მათ შორის მნიშვნელოვანია სტიმულირების პროცედურების კვლევა პროექტების მართვის სისტემებში. ინტერესი ამ მიმართულებით განპირობებულია იმით, რომ პროექტების მართვაში არ არსებობს სტიმულირების სპეციფიკაზე სისტემური და კონსტრუქციული წარმოდგენა. ეს ნიშნავს, რომ არ არსებობს მოტივაციის და სტიმულირების ეფექტური და დასაბუთებული პროცედურები რეალურ პროექტებში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Бурков В.Н., Новиков Д.А. Теория активных систем: состояние и перспективы. – М.: Синтег, 1999.
2. Новиков Д.А. Стимулирование в организационных системах. – М.: Синтег, 2003
3. Бурков В.Н., Новиков Д.А. Как управлять проектами. – М.: Синтег, 1997.
4. Губко М.В., Новиков Д.А. Теория игр в управлении организационными системами. – М.: Синтег, 2002.
5. Караваев А.П. Модели и методы управления составом активных систем. – М.: ИПУРАН, 2003.
6. Новиков Д.А. Управление проектами: организационные механизмы. – М.: ПМСОФТ, 2007.
7. Матвеев А.А., Новиков Д.А., Цветков А.В. Модели и методы управления портфелями проектов. – М.: ПМСОФТ, 2005.

ახალი წიგნები:

ჩაუხანია:

ნიკოლოზ ჩიხლაძის მონობრაფიულაჲ შრომის გააზრების

მართლმადიდებლური და ეკონომიკური საკითხები

გამოიცა აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის და ქუთაისის უნივერსიტეტის პროფესორის, ეკონომიკისა და თეოლოგიის დოქტორის, ნიკოლოზ ჩიხლაძის მრავალმხრივ საინტერესო მონოგრაფია „შრომის გააზრების მართლმადიდებლური და ეკონომიკური საკითხები“ (რედ. პროფ. პ. კოლუაშვილი. ქუთაისი, ანსუ გამომცემლობა, - 132 გვ.).

წარმოდგენილი ნაშრომი ეკონომიკის ძირიადი პრინციპების, კერძოდ კი შრომისა და შრომითი ურთიერთობების მართლმადიდებლური სწავლების პრიზმაში გატარების ერთგვარი მცდელობაა.

საქართველოში ისტორიულად ჩამოყალიბებული თვითმყოფადი ეროვნული ტრადიცია შრომასთან, საკუთრებასთან, განათლების მიღებასთან, სიმდიდრის დაგროვებასთან დამოკიდებულებაში, მატერიალური, სულიერი და ზნეობრივი კრიტერიუმების შერწყმას ეფუძნებოდა.

ნებისმიერი საზოგადოება მოძრაობის, მატერიალური წარმოების, გარეშე წარმოუდგენელია. სწორედ წარმოების პროცესში იქმნება მატერიალური დოვლათი ადამიანთა მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად, რაც საზოგადოების არსებობის საფუძველია. საბაზრო სისტემაში საქონლისა და მომსახურების წარმოება ყოველთვის განიხილება შეზღუდული რესურსების პირობებში, ანუ საზოგადოების მრავალფეროვანი მოთხოვნილებების მაქსიმალური დაკმაყოფილების მიზნით ეკონომიკა აწყდება ოპტიმალური არჩევანის პრობლემას.

ნიშანდობლივია აღინიშნოს, რომ კათოლიციზმის და პროტესტანტიზმისაგან განსხვავებით, მართლმადიდებლობას არ დაუარსებია საკუთარი „პოლიტიკონომია“, რომლის მსგავსიც დააარსებს კათოლიკურ ევროპაში („სამართლიანი ფასი“, „მოგების დასაშვები ნორმა“, ვაჭრობის რეგლამენტაცია).

მართლმადიდებლობაში უმთავრესია სულიერება, ადამიანის სულიერი სამყარო და მისწრაფებები. მართლმადიდებლური ეთიკა, უპირველესად აყალიბებს „შემუსვრილ გულს“ და ამდენად ყოველგვარი გარეგნული შინაგანით განისაზღვრება, სულიერი განსაზღვრავს ხორციელს. მარადიული კი დროებითს. მართლმადიდებლური შრომის ეთიკის ცენტრალური ნერვი არის სულისა და ხორცის შესატყვისობის აღდგენა და როგორც პროფ. ს. ბულგაკოვი აღნიშნავს, შრომის ეთიკა, საბოლოო ჯამში არის საკითხი სულიერი საწყისების მეუფებისა მატერიალურზე.

შრომა, შრომითი საქმიანობა პირველყოვლისა, უფლის მცნებების შესრულებაა როგორც ძველი, ისე ახალი აღთქმის მიხედვით. მაცხოვარმა ერთ-ერთ ძირითად მცნებად შრომა დაუტოვა კაცობრიობას -

ჯერ როგორც შემოქმედებითი მისია, ხოლო ცოდვითი დაცემის შემდეგ, როგორც ერთგვარი რეჟიმი ცოდვის წინააღმდეგ საბრძოლველად.

ძველი აღთქმისეული მცნებით შრომა სასიამოვნოა, სიყვარულით ხორცმესხმული საქმიანობაა (დაბ. 1:28), ხოლო ცოდვით დაცემის შემდეგ არსებობისათვის აუცილებელი ქმედება (დაბ. 3:19). ეს არის არანებაყოფლობითი, მძიმე შრომა, რომელიც დიდ ძალისხმევას მოითხოვს და არ იძლევა მორალურ კმაყოფილებას. თუმცა ასეთ შრომას თავისი აღმზრდელი უნარით მაინც მოაქვს სულიერი სარგებელი და შეიძლება მიიღოს შემოქმედებითი ხასიათი.

შრომა კაცობრიობის არსებობის საფუძველია. ყოვლადწმინდა ღვთისმშობელი, იოსები და იესო ნაზარეთში ჩვეულებრივი, შრომისმოყვარე ადამიანთა ცხოვრებით ცხოვრობდნენ. მაცხოვრის სიყრმე და ბავშვობა ჩვეულებრივი ებრაელი მოზარდისაგან არაფრით განსხვავდებოდა. იესოს უყვარდა თავისი ხალხი, კულტურა და წმინდანები, უყვარდა უბრალო ადამიანები, რომელთაც თვითონ და მისი მშობლები განეკუთვნებოდა.

შრომის ეგზისტენციანურმა აუცილებლობამ ასახვა ჰპოვა ღმერთის ერთ-ერთ პირველ მცნებაში მამაკაცისა და დედაკაცის მიმართ: „აკურთხა ღმერთმა ისინი და უთხრა: ინაყოფიერეთ და იმრავლეთ, აავსეთ დედამიწა, დაეუფლეთ მას, ეპატრონეთ ზღვაში თევზს, ცაში ფრინველს, ყოველ ცხოველს, რაც კი დედამიწაზე დახობავს“ (დაბ. 1:28). ბუნების დაუფლება, რაზეც მოტანილ სტრიქონებშია მინიშნებული, მხოლოდ შრომის გამოყენების შედეგად არის შესაძლებელი.

ცოდვით დაცემამ შეცვალა დამოკიდებულება ადამიანსა და ბუნებას შორის. საწყის პერიოდში ბუნება იოლად ემორჩილებოდა ადამიანს. ეს იყო ფაქტობრივად ერთიანობა, მთლიანობა. ადამიანის ღვთისაგან განდგომამ სასიამოვნო შრომა შეცვალა ბუნებასთან ბძოლით და მტრული დამოკიდებულებით.

ნაშრომის პირველ თავში განხილულია შრომის მართლმადიდებლური და ეკონომიკური ასპექტები. შრომა, იგივე „სიმდიდრის მამა“ (უილიამ პეტი), არის ფიზიკური და გონებრივი შესაძლებლობების ხარჯვა საქონლისა და მომსახურების წარმოების პროცესში, სამენარმეო უნარი კი, განსაკუთრებული რესურსი, რომელიც გერგილიანობას, მოხერხებულობას, განსაკუთრებული ეკონომიკური აღქმის უნარს უკავშირდება. მენარმე გამოდის ყველა რესურსის შერწყმის ინიციატორად და დადებითი კატალიზატორის როლს ასრულებს საწარმოო პროცესებში.

არ უნდა დაგვავინყდეს, რომ ადამიანი სიმბოლუ-

რადა რესურსების მფლობელი, რომელსაც მას ღმერთი უძღვნის, ანუ ადამიანის ამქვეყნად მოვლინება დროებითად აქცევს მინაზე მის საკუთრებასაც. ამდენად, მინისა და კაპიტალის მესაკუთრე ფაქტობრივად არის სიმბოლური მმართველი, მენეჯერი მართვის უფლებით. შესაბამისად, საჭიროა გააზრება იმისა, რომ ღმრთისაგან ნაბოძები სიმდიდრის მმართველს უპირველესად ღვთის წინაშე ეკისრება პასუხისმგებლობა.

ეკონომიკურ ურთიერთობებში მენარმე მთავარი მამოძრავებელი ძალაა საბოლოო შედეგის — მოგების მისაღებად, ეწევა ბიზნესთან დაკავშირებულ მთელ რისკს და ნოვატორიცაა შეიტანოს პერიოდული კორექტირება ახალი სახეობის საქონლის, ტექნოლოგიების დასაწერად და ა.შ.

ნაშრომის პირველ თავში ავტორი განიხილავს ძველი და ახალი აღთქმის დამოკიდებულებას ადამიანის ღვთისათნო შრომისადმი, პროფესიებს და პროფესიულ ურთიერთობებს წმინდა წერილში, პატიოსანი შრომის როლს მატერიალური დოვლათის ფორმირებისა და ერის სულიერი განმტკიცების საკითხში. ავტორი ხაზს უსვამს, რომ უფლისაგან უკურთხეველი შრომის შედეგი ყოველთვის სავალალოა, ფუჭია და მოუხმარებელი უღვთო მშრომელისათვის. წინასწარმეტყველ მიქიას პირით უფალი ასეთ „მშრომელს“ მკაცრად აფრთხილებს: „შეჭამ და ვერ გაძღები; შიმშილი გექნება მუცელში; გადამალავ, მაგრამ ვერ შეინარჩუნებ; რასაც შეინარჩუნებ, მახვილს მივცემ. დათესავ და ვერ მოიმკი; ზეთს გამოხდი და ვერ გაიპოხები; ღვინოს დანურავ და ვერ შესვამ“ (მიქ. 6:14-15).

ეკონომიკურ ურთიერთობებთან და სახელდობრ, შრომასთან მიმართებით მნიშვნელოვანია იმ ადრექრისტიანული ყოფისა და განვითარების ფაქტორების განზოგადება, რითაც უკეთ შევიცნობთ რეალურ ყოფას და წარმოდგენას შევიქმნით მომავალზე. ამის შესახებ მოთხრობილია ნაშრომის მეორე თავში.

პირველქრისტიანთა ყოფის შესწავლა მრავალმხრივ საინტერესოა, რაც განსაკუთრებულად იკვეთება ორ წყაროში - „დიდაქესა“ და „მოციქულთა საქმეში“. „დიდაქე“ („მოძღვრება თორმეტი მოციქულისა“) ადრექრისტიანული ძეგლია, რომელიც უფლის მონაფეთა ავტორობით პატივდებულ შრომას წარმოადგენს.

განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს ადრექრისტიანული კრებულის (თემის) მენეჯმენტში გუნდურობის საკითხი. ამ პერიოდისათვის „იზრდებოდა ღვთის სიტყვა და ძალზე მრავლდებოდა მონაფეთა რიცხვი იერუსალიმში“ (საქ. 7:7). პანია იუდეისტური სექტა, რომელიც თავისი წარმოშობისას ქვეყნიერებამ თითქმის ვერ შეამჩნია, საკუთარ თავს აღიქვამს როგორც „მარილს ქუეყანისა“ და „ნათელს სოფლისა“, როგორც წყაროს ახალი ნათლისა, რომელიც მონოდებულია, განანათლოს და იხსნას ადამიანები.

კრებულს საერთო ქონება გააჩნდა. ქონების ერ-

თიანობა არ ემორჩილებოდა რაიმე განსაკუთრებულ წესს, არამედ იყო ნებაყოფლობითი, რომელსაც ასულდგმულებდა ძმური სიყვარული და მორალური ერთობა. საერთო ქონება ძმურად განიყოფოდა საჭიროების მიხედვით. ეს იყო კაცობრიობის ისტორიაში ერთ-ერთი ყველაზე გრანდიოზული ურთიერთდახმარების საზოგადოება საერთო საღაროთი.

პირველქრისტიანთა მიწიერი მოღვაწეობა გამოიხატება ქმედით ურთიერთთანადგომისა და ყველას მიმართ ზრუნვაში, მატერიალურსა და სულიერზე ერთნაირად ზრუნვაში. „დიდაქეში“ შრომა შეიძლება რამდენიმე კუთხით განვიხილოთ: ღვთისათნო შრომა, როგორც ქრისტიანის ყოფის აუცილებელი პირობა, შრომა განშორებული სიცრუისაგან, შრომის ნაყოფის მსხვერპლად გაღება უფლისა და მოყვასის მიმართ, ანუ მოწყალების გაცემა. უფალს არ უყვარს სხვის კმაყოფაზე მცხოვრები, უქნარა და ზარმაცი ადამიანი, თვით მოციქულთა ჩათვლით.

ნაშრომის მესამე თავი ეძღვნება წმინდანთა და საეკლესიო მოღვაწეთა შრომისადმი დამოკიდებულებას. აქ განხილულია უდიდეს წმინდანთა - წმ. პავლეს, წმ. იოანე ოქროპირის, წმ. გრიგოლ ღვთისმეტყველის, წმ. გრიგოლ დიოლოლოსის, წმ. ბასილი დიდის, წმ. პაისი მთაწმინდელის, წმ. იოანე კრონშტატელის, წმ. სერაფიმ საროველის, წმ. ეგნატე ბრიანჩანინოვის, წმ. ნიკოლოზ სერბის დამოკიდებულება შრომისადმი.

ასევე დიდ ქართველ წმინდანთა და საეკლესიო მოღვაწეთა - წმ. გრიგოლ ხანძთელის, წმ. ანტონ ჭყონდიდელის, წმ. კეთილმსახური მეფე თამარის, წმ. ალექსი შუშანიას, წმ. ილია მართლის, წმ. გრიგოლ ფერაძის, წმ. გაბრიელ ეპისკოპოსის მიმართება შრომითი საქმიანობისადმი. თავის ბოლო ნაწილში განხილულია საქართველოს კათოლიკოს პატრიარქის, ილია მეორის შეხედულებები შრომისადმი.

ვინც არ შრომობს, ის არც არის ქრისტიანი-გვასწავლის მართლომადიდებლობა. ავტორი ატარებს აზრს იმის შესახებ, რომ მართლმადიდებლობის მთავარი თეზაა „ილოცე და იშრომე“. შრომის სახარება არის ერთგვარი მონოდება ყველა ქრისტიანის მიმართ, განურჩევლად მისი სოციალური ან ქონებრივი მდგომარეობისა. მხოლოდ პატიოსანი, ღვთისათნო საქმიანობის (შრომის) შედეგად საზრდოს მოპოვება არის ქრისტიანული შრომითი მორალის ქვაკუთხედი.

ავტორი ეყრდნობა მრავალფეროვან ეკონომიკურ და საღვთისმეტყველო წყაროებსა და ინტერნეტ-რესურსებს. ნაშრომი შეიცავს ვრცელ ანოტაციებს ინგლისურ, რუსულ და უკრაინულ ენებზე.

მიგვაჩნია, რომ პროფ. ნ. ჩხლაძის მონოგრაფია კიდევ ერთი კარგი შენაძენია როგორც ეკონომიკური, ისე საღვთისმეტყველო წრეებისათვის.

ალექსანდრე სიჭინავა

ეკონომიკის დოქტორი,
სტუ-ს პროფესორი.

О проблемах природопользования

Валерий Кириа-Профессор

Рациональное ведение хозяйства с учетом экономических интересов общества и экологических факторов является актуальной проблемой современности. Эта проблема выдвигает на передний план задачи защиты окружающей среды.

По просветительной программе «Экономика» в ВУЗ-ах страны введен учебный курс «Экономика природопользования».

Обеспечение учебниками и учебными пособиями студентов всегда явилось первоочередной заботой департамента инженерной экономики факультета бизнес-инженеринга Грузинского технического университета. Недавно ведущий ученый этого департамента, доктор экономических наук, профессор Пармен Бегович Лемонджава опубликовал книгу «Краткий курс лекций и семинаров по экономике природопользования».

Научным интересом профессора Лемонджава П.Б. является исследование проблем природопользования и защиты окружающей среды. Грузинская экономическая литература насчитывает более двадцати трудов, посвящёнными им этой важной проблеме современности, в том числе 5 монографии. Проф. Лемонджава П.Б. ведёт курс экономики природопользования в ВУЗ-ах Грузии. Опубликованный им «Краткий курс лекции и семинаров природопользования» основывается на богатый опыт исследовательской и педагогической работы автора. В создание данного учебного пособия автору ценную помощь оказал учебник, опубликованный под редакцией профессора Московского государственного университете им. М.В.Ломоносова Папенова К.В. Согласно на использование материалов данного учебника в своём труде, профессором Лемонджава П.Б. получен официально, и копия этого документа прилагается к книге.

В книге проф. Лемонджава П.Б. «Краткий курс лекции и семинаров по экономике природопользования» в соответствии с программой учебного курса (силабуса) рассмотрены следующие 15 тем:

1. Предмет, задачи и содержание курса Экономики природопользования;
2. Социально-эколого-экономическая ситуация и природопользование;
3. Взаимодействие объективного и субъективного факторов развития;
4. Взаимосвязь между природой, населением и производством;
5. Модели взаимосвязей между природой, населением, производством и институциональными структурами;

6. Природопользование и международные отношения: глобализация, монреальский и киотский протокол;

7. Экономическая и экологическая безопасность: альтернатива всеобщности рынка;

8. Экологическая оценка;

9. Риски и экологические страхования;

10. Государственная экологическая экспертиза;

11. Экологический аудит и ущерб природы;

12. Оценка природных ресурсов и формы платежей за их использование;

13. Платы за загрязнение окружающей среды;

14. Система экологического менеджмента;

15. Эффективность использования природных ресурсов;

В первой теме «Предмет, задачи и содержание курса экономики природопользования» автор доказывает важность изучаемой проблемы, объясняет сущность экономики природопользования а также государственно-социально-экологическую значимость изучаемой проблемы. В остальных вышеперечисленных главах автор внимательно рассматривает и понятно для читателя излагает все программные вопросы, а именно такие как характеристика социально-экономической ситуации, сущность и основные понятия экологии, влияние живых организмов на окружающую среду, охарактеризованный экологические факторы и их взаимодействие, обоснованно их значение. Автор уделяет должное внимание особенностям экономики природопользования; Подчёркнуто, что оно связующее звено в социально-эколого-экономической системе.

На должном научном уровне представлены модели взаимосвязей между природой, населением, производством и институциональными структурами. автор рассматривает проблемы природопользования в условиях глобализации, уделяет внимание особенностям экологической безопасности, оценены экологические риски для здоровья человека, последствия загрязнения воздушного пространства и водного бассейна. Объяснена сущность экологического страхования и охарактеризованы их риски, изложены принципы государственной экологической экспертизы и её функции, значение экологического аудита.

В книге должное место отводится вопросам реализации экологических приоритетов в экономике. Автор показывает важность и механизм платежей за загрязнение окружающей среды, уделяет внимание вопросам экологической политики, разъясняет сущность и задачи системы экологического менеджмента даёт критерии и методы определения эффективности использования природных ресурсов и

природоохранной деятельности.

Книга проф. Лемонджава П.Б. «Краткий курс лекций семинаров по экономике природопользования» может оказать полезную помощь лекторам, читающим данный курс и ведущим семинарские занятия по данной дисциплине, а также русскоязычным студентам и широкому кругу читателей, которые интересуются проблемами защиты окружающей среды и природопользования. К книге прилагается си́лабус учебного курса.

В тексте часто используется термин “международные отношения”. Счита́ем, что следу́ет акцентировать на международные экономические отношения, что видимо и подразумевает автор.

Несотря на то, что в книге встречаются отдельные несоответствия редакционного характера, в целом читается интересно, напечатанна на должном полиграфическом уровне и заслуживает положительную оценку.

Счита́ем необходимым рекомендовать автору издать данную книгу на грузинском языке, в целях обеспечения студентов этого сектора обучения учебником на родном языке.

სარედაქციო მოთხოვნები:

ჟურნალში გამოქვეყნებული სტატია უნდა მოიცავდეს მეცნიერული კვლევის ახალ შედეგებს ბიზნესსა და ინჟინერიის შემდეგ თეორიულ და გამოყენებით სფეროებში:

- ბიზნეს-ინჟინერიის რთვორიული ასპექტები;
- ბიზნეს-პროცესების მართვის ტექნოლოგიები;
- საინჟინრო-საკონსულტაციო საქმიანობის ეკონომიკური შეფასებები;
- ბიზნესის განვითარების მიზნები და მიმართულებები;
- ბიზნეს-ინჟინერიზმი: ენერგეტიკაში, ინფორმატიკაში, ქიმიაში და მეტალურგიაში, ფარმაციაში, მშენებლობაში, ტრანსპორტში, არქიტექტურაში და დიზაინში, სამთო გეოლოგიაში, ნანოტექნოლოგიაში და ჰიდროტექნიკაში;
- ინოვაციები და ინვესტიციები;
- საინჟინრო საქმიანობის სამართლებრივ-საექსპერტო და სოციალური ასპექტები;
- სამართალი და პოლიტიკა;
- ევროპული და ევროატლანტიკური ინტეგრაცია.
- მიღებულ სტატიებს იხილავს რედაქციის და დადებითი რეცენზიის შემთხვევაში აქვეყნებს, ასევე განათავსებს ინტერნეტში – ელექტრონულ ჟურნალში.

სტატიების მიღება ქართულ, რუსულ, ინგლისურ, გერმანულ და ფრანგულ ენებზე ქვეყნდება ორიგინალის ენაზე.

სტატიის გაფორმების წესი

- სტატიის მოცულობა უნდა შეადგენდეს არაუმეტეს 15 გვერდისა და სტატიას თან უნდა დაერთოს:
- რეზიუმე ქართულ და უცხოურ ენაზე — ტექსტის დასაწყისში (რეზიუმე უნდა შეიცავდეს არანაკლებ 100-150 სიტყვას), გამოყენებული ლიტერატურის ნუსხა — ტექსტის ბოლოს.
- ქართული ტექსტისთვის გამოიყენეთ ქართულ შრიფტი □□ AcadNusx,
- ხოლო ინგლისური და რუსული ტექსტების შრიფტი – Times New Roman.
- შრიფტის ზომა 12, ინტერვალი 1,5, ყველა კიდიდან დაშორება იყოს 2 სმ.
- სტატიის თავში მოათავსეთ შემდეგი ინფორმაცია: ავტორის (თანაავტორის) სახელი, გვარი, აკადემიური ნოდება, ელექტრონული მისამართი და ტელეფონის ნომერი.
- ნახაზები, გრაფიკები, სქემები და ა.შ. – ფორმატში TIFF 300 dpi; 600 dpi, ფორმულები უნდა აიკრიფოს
- Microsoftequation 2.0 (2.1.).